

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Katedra pomocných věd historických a archivního studia

Diplomová práce

Bc. Adam Rejha

Deník Vincence Karla Auersperga z cesty do Velké Británie roku 1837

The Travel Diary of Vincenc Karl Auersperg from his Journey to Great
Britain in the Year 1837

Praha 2016

Vedoucí práce: doc. PhDr. Zdeněk Hojda, CSc.

Poděkování

Na tomto místě bych chtěl poděkovat vedoucímu práce doc. Zdeňku Hojdovi za konstruktivní připomínky a směřování v cestovatelské materii, doc. Ivaně Ebelové za rady ohledně ediční části, dále mému zaměstnavateli (NPÚ, ÚPS na Sychrově) za vstřícnost k mým potřebám při zhotovování této práce. Za ochotnou pomoc i pracovníkům a pracovnícím archivů a dalších institucí, se kterými jsem vešel do kontaktu jako badatel (jmenovitě alespoň Bc. Markétě Veselíkové ze SOA v Zámrsku).

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracoval samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze, dne 26. července 2016

[vlastnoruční podpis]

.....

Jméno a příjmení

Abstrakt (česky)

Tato diplomová práce představuje cestovní deník knížete Vincence Karla Auersperga z jeho cesty do Velké Británie podniknuté v létě roku 1837 (titul na titulní straně: „Vincenz Carl Fürsten v. Auersperg’s Reise nach England“). Práce má teoretickou i praktickou část, kde je deník zpřístupněn edičně.

Vincenc Karel (1812–1867) byl člen bohaté pozemkové šlechty. Práce se snaží zachytit jeho výchovu, včetně důležitého vychovatele Alexise Du Rieux. Připomenuta je i jeho činnost v dospělosti (po roce 1837): Je známý jako romantický stavebník zámku Žleby, ovšem publikoval také dvě politické brožury (původně anonymně). O významu britské cesty v Auerspergově životopise je známo, nicméně podrobnosti o ni známy nebyly. Nejvíce informací o cestě se nachází v deníku (ve formě opisů dopisů matce): Kníže vyjel z Vídně na počátku května, týden pobyl v Bruselu, mezi 25. 5 – 28. 6. pobyl v Londýně, poté navštívil Skotsko i Wales, 3. 8. opustil Velkou Británii, od 7. 8. pobyl několik týdnů v Paříži. Tato práce uvádí cestu knížete do širšího kontextu. Snaží se ji ukázat jako kavalírskou cestu první poloviny 19. století a také jako příklad ve Vincencově době oblíbených britských cest.

Klíčová slova (česky)

Vincenc Karel Auersperg, cestovní deníky, Velká Británie, 19. století

Abstract (in English):

This diploma thesis introduces Prince Vincenz Karl Auersperg's travel diary from his journey to Great Britain undertaken in summer 1837 (title on title page: „Vincenz Carl Fürsten v. Auersperg's Reise nach England“). Diploma thesis has theoretical and practical part (in which there is Auersperg's diary edited).

Vincenz Karl (1812–1867) was member of wealthy landed nobility. Thesis tries to describe his education, as well as important educator Alexis Du Rieux. Mature work (after 1837) is addressed as well: He is known as owner of Žleby Castle during castle's romantic renovation. He published two political (anonymous) brochures. Importance of the British journey (or traveling in general) in Auersperg's biography has been recognised for a long time, but was not known in detail. Most of the information about his particular British travel we have in diary (it has form of transcripts of letters addressed to his mother): Prince began his journey at the beginning of May in Vienna; stayed in Bruxelles for a week; he stayed in London between May 25th – June 28th; after that he visited Scotland and Wales; he left Great Britain August 3rd; he stayed in Paris from August 7th for a few weeks. This thesis also tries to put journey into a broader context. Firstly, it tries to describe it as a grand tour (from Bohemian-Austrian region) of first half of 19th century. Secondly, this tour is part of the British tours popular in the first half of 19th century.

Klíčová slova (anglicky):

Vincenc Karel Auersperg, travel diaries, Great Britain, 19th century

OBSAH

ÚVOD 1

PRAMENY A LITERATURA.....3

1.1.1 *Prameny*.....3

1.1.2 *Literatura*.....5

2 PRVNÍ ČÁST: HISTORICKÝ ÚVOD11

2.1 AUERSPERGOVÉ11

2.1.1 *Legendární původ*11

2.1.2 *Vzestup skutečného rodu*.....14

2.1.3 *Česko-tyrolská větev rodiny Auerspergů*17

2.2 VINCENC KAREL AUERSPERG19

2.2.1 *Mládí a dospívání*19

2.2.2 *Převzetí dědictví a zlomový rok 1848*29

2.2.3 *Svatba, vlastní rodina a odkaz*.....30

2.2.4 *Rok 1848*.....32

2.2.5 *Stavebník*.....34

2.2.6 *Politik*.....38

2.2.7 *Završení kariéry na panovnickém dvoře*.....46

2.2.8 *Smrt*.....47

2.3 CESTY VINCENCE KARLA.....49

2.3.1 *Vymezení pojmů*49

2.3.2 *Prolog: Mladistvé cestovní zkušenosti*.....62

2.3.3 *Britská cesta roku 1837*65

3 DRUHÁ ČÁST: CESTOVNÍ DENÍK VINCENCE KARLA

AUERSPERGA DO VELKÉ BRITÁNIE (1837), FYZICKÝ POPIS, EDIČNÍ

POZNÁMKA, EDICE86

3.1 FYZICKÝ POPIS86

3.2 EDIČNÍ POZNÁMKA.....91

3.3	ITINERÁŘ.....	95
3.4	1. DOPIS.....	100
3.5	2. DOPIS.....	103
3.6	3. DOPIS	109
3.7	4. DOPIS.....	112
3.8	[4A. DOPIS].....	116
3.9	5. DOPIS.....	120
3.10	6. DOPIS.....	129
3.11	7. DOPIS.....	137
3.12	8. DOPIS.....	144
3.13	9. DOPIS.....	149
3.14	10. DOPIS.....	155
3.15	11. DOPIS.....	164
3.16	12. DOPIS.....	168
3.17	13. DOPIS.....	172
3.18	14. DOPIS.....	176
3.19	15. DOPIS.....	181
3.20	16. DOPIS.....	190
3.21	17. DOPIS.....	193
3.22	[DODATEK 1]	195
3.23	[DODATEK 2]	195
3.24	[DODATEK 3]	196
3.25	[DODATEK 4]	196
3.26	[DODATEK 5]	197
3.27	REJSTRÍK.....	198
3.27.1	<i>Osobní rejstřík</i>	198
3.27.2	<i>Místní rejstřík.....</i>	204
4	ZÁVĚR	209
5	SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ A LITERATURY	212
5.1	PRAMENY	212
5.1.1	<i>Nevydané.....</i>	212
5.1.2	<i>Vydané</i>	213

5.1.3	<i>Dobové noviny</i>	214
5.2	LITERATURA	214
5.2.1	<i>Nevydaná</i>	214
5.2.2	<i>Vydaná</i>	215
6	PŘÍLOHA 1: OBRÁZKY	221

Použité zkratky

Č., Čís.	číslo
F.	fond
FOL.	Folio
S.	strana
ADB	Allgemeine Deutsche Biographie
DZ	Desky zemské
NA	Národní archiv
RA	Rodinný archiv
SAP	Sborník archivních prací
SOA	Státní oblastní archiv
SOKA	Státní okresní archiv
SZ	Státní zámek

Úvod

Bylo několik okolností, které vedly ke vzniku této práce ukazující Vincence Karla Auersperga cestujícího do Velké Británie. Příležitost seznámit se s více prameny ze Státního oblastního archivu v Zámruku o rodu Auerspergů v souvislosti s přípravou nové instalace na státním zámku Slatiňany (spadajícím pod NPÚ, Územní památkovou správu na Sychrově) jsem dostal již v roce 2013, nicméně se jednalo především o rodinu Františka Josefa Auersperga, a tak cestovní deník jeho otce Vincence Karla zůstal původně stranou, respektive mohl být zevrubněji zpracován pro potřeby této práce. Téma našlo také ohlas u současného vedoucího práce doc. Zdeňka Hojdy, který se problematikou cestování (zejména raněnovověkých šlechticů) zabývá. Ne zcela opominutelnou okolností vzniku této edice je, že po většinu času psaní mé práce (2013–2015) nebyl fond rodinného archivu zpracován. To má (mělo) několik konsekvencí, cestovní deník delší dobu zůstal stranou (i když jeho existence byla známa ze staršího prozatímního inventáře) a tento fond vůbec nebyl zkoumán při vzniku přehledné práce o rodu Auerspergů od Mihy Preinfalka (srv. níže v sekci věnované literatuře).

Vincenc Karel Auersperg je v mnoha ohledech dobře známá osoba, alespoň jako majitel zámku Žleby (snad v důsledku této zdánlivé „vytěženosti“ lze pozorovat v posledních letech zájem spíše o jeho syna, který skutečně byl dosti dlouho nezaslouženě přehlížen). Ovšem zároveň je pravda, že osoba Vincence Karla zdaleka není osvětlena zcela. Už v 70. letech si Antonín Okáč povšiml, že Auersperg byl „v kruzích šlechty velmi vážen pro svou zásadovost a charakter, zasluhoval by monografického zpracování“, ¹ nicméně toto přání nebylo doposud splněno a mnoho stínů dopadá na osobu výstředního pána na Žlebech dodnes.

Vincenc Karel Auersperg je znám jako muž, v jehož životě se kolo Fortuny mnohokrát protočilo: Narodil se jako pohrobek, ovšem jako dědic ohromného majetku. Jakožto bohatý feudál vybudoval výstřední sídlo v Žlebech, kde se uzavíral převlečen do historických kostýmů z dob dávno minulých, což bylo vysvětlováno jako útek před buržoazií, jejíž nástup po roce 1850 vůbec nechápal. Jeho zásadovost a charakter nutně musel způsobit zklamání z nástupu stranické politiky kompromisů a intrik v 60. letech, jeho předčasné úmrtí se potom jeví jako svého druhu výmluvný politický manifest.

¹ OKÁČ, Antonín. *Rakouský problém a list Vaterland 1860-1871*. Brno 1970. Svazek II, s. 214, pozn. č. 97.

V součtu tedy postava obdivuhodná, ale také spíše smutná (pokud se Bedřich Schwarzenberg v dopise Auerspergoví podepisuje jako „Don Quixote senior“, tak snad ani není příliš odvážné si myslet, že junior je právě Auersperg). Z této charakteristiky je patrné, že se mu podařilo (ať již úmyslně či neúmyslně) skrýt se pod silnou slupku karikatury. Zde může nabídnout deník 24(–25)letého mladíka diametrálně odlišný pohled na jeho pisatele a onu slupku poněkud poodkrýt. Jistě i zde lze najít prvky svědčící o skutečně poněkud výstřední osobě Vincence Karla, kterými později přispěje k vytvoření různých karikatur, ale zároveň z tohoto pramene vystupuje živý člověk s běžnými (na svůj stav a s přihlédnutím k tomu, že se jedná o dopisy – zřejmě vesměs autentické – adresované matce) tužbami a problémy.

Za účelem správného pochopení Auerspergova cestovního deníku jsem historický úvod rozdělil do tří velkých úseků. V prvním se snažím přiblížit rodinu Auerspergů, v druhém (který velmi úzce souvisí s předchozím) Vincence Karla Auersperga. Zde také poukazuji na některé okolnosti výchovy mladého šlechtice (jehož součástí byla i cesta do zahraničí, v době první poloviny 19. století zejména do Itálie nebo Velké Británie). Dospělého Vincence (který navazuje na svoji výchovu potažmo britskou cestu) lze snad nejlépe charakterizovat pomocí dvou profilů z hlediska jeho činnosti a odkazu, tedy profilu Vincence jako stavebníka a jako politika. V třetím úseku jsem se snažil uvést Auerspergovu cestu do širšího „cestovatelského“ kontextu. Alespoň upozornit na další jeho cesty do zahraničí, dále potom vysvětlit jakou roli hrají stěžejní pojmy, které označují výrazy „kavalírská cesta“ (19. století) a „britská cesta“. Na to navazuje popis základních jevů, se kterými se Auersperg na své cestě setkal (toto má být zejména pomůcka pro vytvoření představy, co má čtenáře očekávat od vydávaného pramene).

Není velkého sporu, že si nejlépe čtenář udělá představu o Auerspergově cestě z textu deníku a to je také důvod, proč jsem edici deníku začlenil do práce (do jisté míry již předchozí historický úvod počítá, že mu bude následovat tato edice). Jsem si vědom, že „[...] editovaný deník badatele pokaždé nepotěší.“² I po všech stranách dobře zvládnutá edice – ač se tváří jako autentický autorský text – bude vždy interpretací autorského textu editorem a tímto způsobem může být před badatelem něco důležitého skryto. Předchozí problém snad vyvažuje okolnost, že pro jisté práce (zejména ty srovnávací) se lépe hodí mít větší počet deníků vydaných (tedy s náležitým edičním komentářem a lépe přístupných, než jen v badatelných archivů, případně na fotografiích tam vlastnoručně

² LENDEROVÁ, Milena. *A ptáš se, knížko má...: ženské deníky 19. století*. Praha: Triton, 2008, s. 19.

pořízených). Konečně i pro přísného badatele, který bude cítit povinnost vážit cestu do Zámrsku, může edice být vhodnou pomůckou pro prvotní zorientování.

Prameny a literatura

1.1.1 Prameny

Hlavním pramenem této práce je cestovní deník Vincence Karla Auersperga z roku 1837, který je dnes uložen ve Státním oblastním archivu v Zámrsku (dále SOA Zámorsk), fondu Rodinný archiv Auerspergů Žleby, Slatiňany (dále RAA).³

K auersperskému rodinnému archivu je třeba dodat, že je značně roztříštěný (vzhledem k zaměření práce jsem nepracoval s velkostatkovými fondy ani ústřední správou velkostatků, o nich dále řeč nebude, byť si uvědomuji, že i tyto fondy by mohly dokreslit úplný obraz rodiny⁴). RAA sice působí jako poměrně celistvý rodinný archiv a po novém zpracování roku 2015⁵ skutečně může být vhodným prostředkem k poznání rodu, ovšem i díky novému zpracování je patrné, že materiál je až nápadně torzovitý (zejména z doby Vincence Karla a starší, pro jeho syna Františka Josefa je snad situace o trochu lepší). Další rodinné písemnosti se doposud nacházejí přímo na zámcích Slatiňany⁶ a Žleby.⁷ Spíše k alianci Auerspergů a Trautsonů se vztahuje Adels- und Familienarchiv Trautson uložený ve státním archivu v Innsbrucku.⁸ Nejzajímavější ze zahraničních archivů je tzv. Fürstlich Auersperg-Trautson'sches Familienarchiv (FATF), což je soukromý rodinný

³ Protože je edice pramene připojena k této práci, tak je charakteristika uvedena úvodní části edice – tam jsou i další relevantní prameny a literatura.

⁴ Tato ústřední správa uložená v SOA Zámorsk je nezpracovaná.

⁵ Je vhodné podotknout, že v průběhu vzniku této práce byl fond znovu uspořádáván. V roce 2015 bylo uspořádání dokončeno a vznikl nový průvodce VESELÍKOVÁ, Markéta. *Rodinný archiv Auerspergů, Žleby a Slatiňany 1704–1939 (1944): inventář*. Zámorsk 2015, s. 52. Dostupné http://vychodoceskearchivy.cz/zamorsk/files/2015/09/8925_Rodinn%C3%BD-archiv-Auersperg%C5%AF-%C5%BDleby-Slati%C5%88any_NAD_194.pdf. Zřejmě kvůli jeho nezpracovanosti s tímto archivem nepracoval ani znalec rodu Miha Preinfalk, srv. PREINFALK, s. 25–27, kde není uveden.

⁶ VESELÍKOVÁ, s. 35, z některých písemností byly udělány kopie a poskytnuty SOA, srv. tamtéž s. 213–214, položky a–m.

⁷ Písemnosti na Žlebech jsou doposud poněkud přehlíženy (i já – vzhledem k jisté specifičnosti uložení – jsem s touto „částí“ rodinného archivu pracoval méně než by si zasloužila), přesto se často jedná o písemnosti k tématu Vincence Karla Auersperga velmi důležité, za konzultaci děkuji Mgr. Markétě Surovcové.

⁸ Obsah shrnuje NUSEK, Jindřich. Podblanicko a české lokality v Trautsonsko-Auerspergském archivu v Innsbrucku. *Sborník vlastivědných prací z Podblanicka*, roč. 49, č. 1 (2009), s. 133–153.

archiv původně uložený ve Vídni, který po rozdělení majetku v roce 1942 získala mladší auersperská větev (Weitwörth) a dnes se o něho stará Franz Josef Auersperg-Trautson na jihotyrolském Sprechensteinu (Castel Pietra), podle charakteristiky Mihy Preinfalka by zde měla být soukromá korespondence (bez dalšího upřesnění), která skutečně v Zámrsku dosti chybí.⁹

Zmíněný rodinný archiv v Zámrsku i přes svoji torzovitost obsahuje několik důležitých pramenů pro tuto práci. Předně tu je ještě cestovní deník z jeho cesty do Itálie roku 1828 a také deník jeho manželky z roku 1853 (této cesty se zúčastnil i Vincenc Karel), z těchto pramenů si lze utvořit poměrně podrobnou představu o cestování Vincence Karla. Dále se zde chová několik jednotlivin ukazujících vzdělávání u Antona Sturma. Ještě detailněji je zachycen další vychovatel Alexis Du Rieux. Blízkost rodiny a vychovatele Du Rieux způsobila, že část (či celá) jeho pozůstalost zůstala na Žlebech a dnes je součástí RAA. Odsud má velký význam korespondence mezi Alexisem (jedná se o korespondenci jím přijatou) a generálem Karlem Auerspergem, která ukazuje přátelství mezi dvěma muži a snad vysvětluje zaměstnání vysloužilce Alexise jako vychovatele (byť se jedná o potvrzení implicitní). Naopak, co se týká torzovitosti rodinného archivu, je až nápadné, že prakticky zcela chybí korespondence Vincence Karla (přijatá i odeslaná). Vzhledem k tomu, že to je skupina písemností pro rodinu důležitá, lze předpokládat, že korespondence není ztracená, ale je snad uložená na Sprechensteinu.

Pro poznání rodu Auerspergů je důležitý rodinný archiv schwarzenberské sekundogenitury (dnes SOA Třeboň). Zde je uložena poměrně obsáhlá korespondence mezi posledním lancknechtem Bedřichem Schwarzenbergem a matkou Vincence Karla Gabrielou z doby okolo narození syna. Oba dva si byli značně blízcí, takže tato korespondence nabízí intimní pohled, jak se dařilo mladé matce. Znaměřší je korespondence Bedřicha Schwarzenberga, případně Karla III. Schwarzenberga s odrostlým Vincentem Karlem. Některé listy odsud vydal Antonín Okáč, protože ukazují Auerspergovo politické smýšlení. V tomto fondu je také uložena pozůstalost Terezie Lobkowicz, tedy tety Vincence Karla, odsud jsem využil cestovní deník do Itálie (popisovanou cestu podnikla se sestrami a synovcem), tato pozůstalost by si ale zasloužila hlubšího prozkoumání právě z pohledu badatelů zabývajících se Auerspergy.

Zvláštní význam má sborníček textů Vincence Karla Auersperga *Erinnerungen an meinen Vater Vincenz Carl Fürst Auersperg*, který vydal jeho syn František Josef

⁹ PREINFALK, s. 26.

Auersperg roku 1906.¹⁰ Nejsou zde žádné vzpomínkové texty, ale jedná se o kolekci 12 textů Vincence Karla různého druhu bez dalšího vydavatelova komentáře (určitou intimnost díla může naznačovat v tomto případě asi „familiární“ podepsání vydavatele iniciály „F. J. A.“), takže zde čtenář může číst víceméně autentickou korespondenci, básně, prózu i politické manifesty otce. Je to pramen svědčící o pohledu syna na otce (výběrem textů), ale také pramen, který mnoho o otci skutečně říká (některé texty byly již dříve vydány, některé jsou vydány z rukopisu, jako např. balada *Alt-Ursperg*, tu lze v originále najít v Zámrsku, nicméně velká část je jinak neznámá – snad by bylo možné některé dohledat na Sprehensteinu). Velký význam sborníčku byl rozeznán zejména pro poznání politického smýšlení Vincence Karla, protože zde jsou přetisknuty jeho brožury *Sustine et abstine* (a polemická odpověď na kritiku), *Zwischen Stamm und Rinde* a zřejmě nepublikovaný *Das Programm für die Monarchisch-Konservativen*. Představu o uspořádání společnosti po roce 1848/1850 ukazuje manifest *An die Bewohner der früheren Herrschaften Žleb, Nassaberg, Unterkarlowitz und Fladnitz* (přetiskl též Ralph Melville).¹¹ Čtyři dopisy Auersperga (2 přijaté a 2 odeslané) s politickými činiteli vydal také již v úvodu citovaný Antonín Okáč (přílohy 9–11):¹² dopis Karla III. Schwarzenberga Vincenci Auerspergovi, srpen-září 1862; Bedřicha Schwarzenberga Vincenci Auerspergovi, 8. září 1862; Vincence Auersperga Lvu Thunovi, 1. prosince 1863; Vincence Auersperga Josefu Fürstenbergovi, 5. dubna 1866.

1.1.2 Literatura

Literaturu této práce lze rozdělit do dvou skupin: na tu, která se věnuje Vincenci Karlu Auerspergovi a jeho rodu, a tu, která se věnuje cestování, respektive, která podává jistý kontext jedné konkrétní Auerspergově cestě roku 1837 do Velké Británie.

O Auersperzích existuje solidní syntetická práce od slovinského badatele Mihy Preinfalka, též pedagoga na Univerza na Primorskem. Práci vydal roku 2005 slovinsky *Auerspergi : po sledeh mogočnega tura* a rok poté vyšla v německém překladu *Auersperg :*

¹⁰ F. J. A. [AUERSPERG, Franz Josef (ed)]. *Erinnerungen an meinen Vater Vincenz Carl Fürst Auersperg*. Wien 1906. Mohl jsem pracovat se zajímavým exemplářem z FF UK, knihovny germánských studií (sign. G-24A31), který má věnování sestry vydavatele Gabriely (GA), provdané Windisch-Graetz, svému zeti Adolphu Thun-Hohensteinovi.

¹¹ MELVILLE, Ralph. *Adel und Revolution in Böhmen: Strukturwandel von Herrschaft und Gesellschaft in Österreich um die Mitte des 19. Jahrhunderts*. Mainz 1998. Příloha 24, s. 356–359.

¹² OKÁČ II, s. 125–136.

Geschichte einer europäischen Familie. Práce podává vyčerpávající přehled o rodu, jeho větvích, samozřejmě též literatuře a archivech po celé Evropě (jak bylo popsáno, chybí zde Zámorsk). V češtině existuje o poznání drobnější a populárněji koncipovaná shrnující práce genealoga Rolanda Nohela *Auerspergové v Čechách* z roku 1997.¹³ Kombinací krátkého popisu každé (v Čechách se objevující) větve s připojením všech známých příslušníků nabízí tato knížečka poměrně přehlednou a zároveň dosti komplexní představu o rodu.

Z přehledných hesel v encyklopediích lze zmínit zpracování v Riegrově slovníku naučném (zde je ale zpracování spíše stručné),¹⁴ bohužel osoba Vincence Karla Auersperga není zmíněna ani v dodatku desátého dílu.¹⁵ Rod je zpracován poměrně podrobně v Ottově slovníku naučném (zde byly přizváni čtyři autoři, Vojtěch Jaromír Nováček zpracoval dějiny rodu, Vojtěch Král rodovou heraldiku, Arnošt Kraus básníka Anastasia Grüna a novinář Karel Tůma pojednal o současných politicích Vilému Karlovi a Adolfu Vilémovi),¹⁶ bohužel i zde je o Vincenci Karlovi Auerspergovi nicneřikající krátká zmínka. Heslo v *Encyklopedii knížecích rodů zemí Koruny české*, které vypracoval Jan Županič, se již mladší knížecí linii Auerspergů věnuje podrobněji (za cenu vypuštění starší historie rodu) a Vincence Karla rozeznává zejména jako romantického stavitele.¹⁷

O samotném Vincenci Karlu Auerspergovi doposud bylo nejvíce napsáno jako o stavebníkovi (a to nejen jeho romantických stavbách). O vídeňském paláci napsal jednu práci Arthur Hartlieb-Wallthor.¹⁸ O Žlebech lze upozornit alespoň na brožuru Žleby od Břetislava Štorma.¹⁹ V tomto kvalitně zpracovaném přehledu o zámku charakterizoval stavebníka jako excentrického romantika, který „[v]eršem, prózou i malbou vyznával víru ve fantastický svět rytířské cti, věrnosti a slávy [...]“, ovšem který „[n]epochopil, že chod dějin se neobráčí zpět, že útek do minulosti je zavírání očí před tvrdou skutečností, jíž je vítězný nástup mladé buržoasie [...]“.²⁰ Opomenuta by neměla být starší práce *Hrad*

¹³ NOHEL, Roland. *Auerspergové v Čechách*. Kutná Hora 1997.

¹⁴ Slovník naučný I, 1860, s. 388–389.

¹⁵ Slovník naučný X, Dodatky, s. 44.

¹⁶ Ottův slovník naučný II 1889, s. 1019–1024.

¹⁷ ŽUPANIČ, Jan – FIALA, Michal – STELLNER, František. *Encyklopedii knížecích rodů zemí Koruny české*. Praha 2001, s. 19–26.

¹⁸ HARTLIEB-WALLTHOR, Arthur. *Ein Wiener Palais erzählt: Das Rosenkavalierpalais Auersperg*. Wien-Köln-Weimar 1999.

¹⁹ ŠTORM, Břetislav. *Žleby: státní zámek a památky okolí*. 2. vydání. [Praha] 1960.

²⁰ ŠTORM, s. 2.

Žleby²¹ napsaná Janem Hendrichem (formálním vzděláním ekonom). Touto prací v roce 1888 završil svůj amatérský zájem o Čáslavsko – za povšimnutí stojí zejména zpracovaná kapitola o hrobce, kde přinesl jak informaci o auersperském vychovateli Alexisu Du Rieux (on uvádí zkomoleně „De Bieux“) a hlavně o téměř neznámé dcerušce Vincence Karla Auersperga, Vilemínce, kterou nezmiňuje žádný ze zmíněných genealogických přehledů. Pro úplnost dodávám drobnější knížečku Josefa Holešovského *Žleb* z roku 1900,²² která má zejména cenu pro poznání hospodářského zázemí rodiny (k roku 1900). Z okruhu auersperských zaměstnanců pochází drobnější práce Rudolfa Baumgartnera *Ein Jahrtausend Auersperg'scher Chronik* z roku 1936,²³ která ale vzhledem k novější literatuře (zejména Preinfalkově) mnoho nepřináší. K regionální literatuře pak patří ještě nová práce *Nasavrcké panství a slatiňanští Auerspergové*,²⁴ která je, jak se sluší, regionálně dobře informována a (ač je koncipována opět spíše populárně) vcelku solidně shrnuje nové poznatky o regionu.

O mladistvé fázi Vincence Karla není mnoho známo, přesto bylo možno využít jisté komparace se zpracovaným mládím a výchovou jiných šlechticů první poloviny 19. století. Zajímavý je příspěvek Aleny Budíkové, která se přímo šlechtické výchovy první poloviny 19. století zabývala.²⁵ Všímá si jak obecných příruček, tak výpisků Kateřiny Deymové, rozené de Casteras, ale i dalších matek. Cenná je široce rozložená práce Hannese Stekla *Österreichs Aristokratie in Vormärz*,²⁶ kde rakouskou aristokracii (a její výchovu) ilustroval na příslušnících rodu Windisch-Graetz (ale znal i bratry Jana Adolfa II a Felixe

²¹ HENDRICH, Jan. *Hrad Žleby ve východních Čechách*. Vydání 2. Čáslav 1890. Pracoval jsem s tímto druhým vydáním, nicméně práce vyšla poprvé v roce 1888 a to jak česky, tak německy (HENDRICH, Johann. *Die Burg Žleb in Ostböhmen: ihre Besitzer, Geschichte und Sehenswürdigkeiten: nebst einer Beschreibung der Kirche, Gruft und Stadt Žleb, sowie der Filialkirchen in Markovic*. Prag 1888).

²² HOLEŠOVSKÝ, Jan. *Le domaine du prince François Joseph Auersperg à Žleb, district de Čáslau en Bohême = Fürst Franz Josef Auersperg'sche Domäne Žleb, Bezirk Čáslau in Böhmen*. Wien 1900.

²³ BAUMGARTNER, Rudolf. *Ein Jahrtausend Auersperg'scher Chronik: Nach besten Quellen zusammengestellt und anlässlich der Feier des achtzigjährigen Geburtsfestes Seiner Durchlaucht des Fürsten Franz Josef von Auersperg dem edlen Jubilar in Verehrung und Dankbarkeit zugeeignet*. Wien 1936.

²⁴ STEHLÍKOVÁ, Jana – ŠTĚPÁN, Luděk. *Nasavrcké panství a slatiňanští Auerspergové : utváření sídelní krajiny*. Slatiňany 2014.

²⁵ BUDÍKOVÁ, Alena. *Výchova šlechtice v první polovině 19. století. Sborník vědeckých prací Univerzity Pardubice. Série C. = Scientific Papers of the University of Pardubice. Series C / Pardubice : Univerzita Pardubice - Ústav jazyků a humanitních studií 9, (2003), s. 89-124.*

²⁶ STEKL, Hannes. *Österreichs Aristokratie in Vormärz*. München 1973.

Schwarzenberga a další). Mladí bratři Jana Adolfa II. a Felix Schwarzenberga patří vůbec k nejlépe zpracovaným a jejich popis se objevuje v jejich životopisech (zejména u Jana Adolfa se dochovaly důležité materiály, včetně studijního plánu).²⁷

Jako politik zpravidla není Vincenc Karel zmiňován, to ale neznamená, že by k utváření politické kultury nijak nepřispěl, ale spíše se zdá, že jeho příspěvek je těžko uchopitelný. Jako politika si ho povšiml středoškolský učitel a historik Antonín Okáč ve své práci *Rakouský problém a list Vaterland*²⁸ věnované konzervativní straně české stranické politiky (na něho navázal poté Jiří Georgiev,²⁹ který co se týče Auersperga, přinesl některá dílčí upřesnění). Nutno dodat, že právě Okáč dokázal upozornit – i přes mlčení dobové publicistiky – nezanedbatelný přínos Vincence Karla pro dobovou „politickou kulturu“ (byť sám uznává, že se mu blíže nemůže věnovat a od té doby se na hlubší analýzu opět již delší dobu čeká). Z hlediska Auerspergova životopisu lze dodat, že jeho striktně „starokonzervativní“ pojetí, které není kompatibilní se stranickou politikou kompromisů, může být jedním z vysvětlení izolace Auersperga v 60. letech na Žlebech.

Z nevydaných absolventských prací je třeba upozornit na práce památkářky ze státního zámku Žleby, která se v bakalářské práci věnovala vývoji interiéru na Slatiňanech³⁰ a v diplomové práci potom interiéřům a reprezentační funkci Žlebů.³¹ Obě práci sice deklarují, že se budou zabývat dobou po smrti Vincence Karla, tedy vývojem během poručnické správy a za Františka Josefa, i tak přinášejí mnoho správných postřehů pro zájemce o Vincence Karla – tyto práce komplexně vysvětlují funkci auersperské venkovské dvojrezidence Žleby-Slatiňany (a za tímto účelem je někdy nutné se vracet až k Janu Adamovi Auerspergovi do 18. století), navíc František Josef dokončil mnoho započatých či zamýšlených projektů svého otce.

Auerspergův cestovní deník je součástí problematiky cestování. Vycházel jsem z předpokladu, že se jednalo typ kavalířské cesty. Zde je možné připomenout práci Zdeňka

²⁷ LIPPERT, Stefan. *Felix Fürst zu Schwarzenberg*. Stuttgart 1998.

²⁸ OKÁČ, Antonín. *Rakouský problém a list Vaterland 1860-1871 I–II*. Brno 1970.

²⁹ GEORGIEV, Jiří. *Až do těch hrdel a statků?: konzervativní myšlení a otázka samosprávy v politických strategiích české státoprávní šlechty po roce 1848*. Praha 2011. Vydaná disertační práce obhájená roku 2009.

³⁰ SUROVCOVÁ, Markéta. *Historické proměny interiérů zámku Slatiňany a jejich současná obnova*. Pardubice 2012. Vedoucí práce Pavel Panoch.

³¹ SUROVCOVÁ, Markéta. *Zámek Žleby: proměny prezentace a vývoje historických interiérů od konce 19. století do současnosti*. Pardubice 2014. Vedoucí práce Vladimír Hrubý.

Hojdy z roku 1983,³² který vůbec pojem lokalizoval pro české prostředí, ovšem je pravda, že podle této práce kavalírské cesty končí již rokem 1750. Období od 16. století do poloviny století 18. století je skutečně obdobím „klasickým“ a od první práce Z. Hojdy mu bylo věnováno více prací, zejména syntetická práce Jiřího Kubeše *Náročné dopívání urozených* z roku 2013,³³ případně komplexně pojatá edice cestovního deníku Heřmana Jakuba Černína z roku 2014.³⁴ Důležité je připuštění existence kavalírských cest v první polovině 19. století, což po roce 1983 připustil i Z. Hojda³⁵ a problémem se zejména zabýval Ivo Cerman, který také zatím asi nejpodrobněji popsal největší problém, tedy vývoj kavalírských cest v době zákazů mezi lety 1750–1815.³⁶

Zatímco pro starší dobu (do 18. století) je téma cestování mladých šlechticů poměrně oblíbené, téma cestování mladých šlechticů v 19. století není zpracováno zcela uspokojivě. V roce 1997 bylo vydáno pojednání Tomáše a Milady Sekyrkových o cestování bratří Šternberků,³⁷ vícekrát bylo upozorněno na cestu Jana Adolfa Schwarzenberga do Velké Británie,³⁸ byly pokusy popsat bohaté cestovatelské zkušenosti posledního lancknechta Bedřicha Schwarzenberga,³⁹ pozornost byla věnována i Jindřichu

³² HOJDA, Zdeněk. „Kavalírské cesty“ v 17. století a zájem české šlechty o Itálii. In: *Itálie, Čechy a střední Evropa: referáty z konference pořádané ve dnech 6.-8.12.1983, katedra dějin umění a estetiky FFUK v Praze*. Praha 1986, s. 216-239.

³³ KUBEŠ, Jiří. *Náročné dospívání urozených: kavalírské cesty české a rakouské šlechty (1620-1750)*. Pelhřimov 2013.

³⁴ HOJDA, Zdeněk et al (edd.). *Heřman Jakub Černín na cestě za Alpy a Pyreneje I-II*. Praha 2014.

³⁵ HOJDA, Zdeněk, „Jdou s tebou naše srdce i mysle – až tam ku břehům Tibery.“ Cestování v době biedermeieru. In: *Biedermeier v českých zemích. Sborník příspěvků z 23. ročníku plzeňského sympozia k problematice 19. století, pořádaného 6.-8. března 2003 Ústavem dějin umění AV ČR ve spolupráci s Archivem města Plzně*. Praha 2004, s. 128-141.

³⁶ Cerman, Ivo. Bildungsziele – Reiseziele. Die Kavalierstour im 18. Jahrhundert. In: Martin SCHEUTZ – Wolfgang SCHMALE – Dana ŠTEFANOVÁ (edd.). *Orte des Wissens. Jahrbuch der Österreichischen Gesellschaft zur Erforschung des Achtzehnten Jahrhunderts 18/19*. Bochum 2004, s. 49–78.

³⁷ SEKYRKA, Tomáš – SEKYRKOVÁ, Milada. Bratři Šternberkové na cestách. In: *Cesty a cestování v životě společnosti. = Reisen im Leben der Gesellschaft. Sborník příspěvků z konference konané 6. - 8. září 1994 v Ústí nad Labem. Ústí nad Labem 1995 [vyd. 1997]*, s. 415-420.

³⁸ VYBÍRAL, Jindřich – SEKYRKOVÁ, Milada. Britská cesta Jana Adolfa ze Schwarzenbergu roku 1825. *Umění* 46, č. 1/2, (1998), s. 129-145. Důležitou roli hrálo cestování Jana Adolfa v bakalářské práci BINDER, Filip. *Zámek Hluboká v 19. století a Jan Adolf ze Schwarzenberga*. Praha 2014. Vedoucí práce Jan Županič.

³⁹ Zde zejména vydané úryvky z jeho deníku SCHWARZENBERG, Karel (ed.). *Lancknechta Bedřicha Schwarzenberga Španělský deník a Zrození revolucí*. Jemnice u Strakonice 1992. A jednu problémovou studii

Chotkovi na cestě do Itálie.⁴⁰ Zvláštní postavení má potom má dobový deník v dopisech od Hermannna Pückler-Muskaua *Briefe eines Verstorbenen* (vydáno ve 4 dílech 1830–1831).⁴¹ Mně poskytl představu o cestování do Velké Británie, zároveň se jednalo o dílo, které Auersperg znal a inspirovalo ho při sepisování svého deníku (o tom více v ediční části).

Tak jak se stávalo běžnější cestování v 19. století vůbec, v badatelském zájmu se objevilo téma ženského cestování. I tato práce může z tohoto badatelského úsilí těžit – nakonec teenager Vincenc Karel podnikl roku 1828 genderově zajímavou cestu do Itálie s matkou-vdovou, svobodnou dospělou tetou a druhou tetou, též teenagerkou. Zároveň platí, že ještě v 19. století je při ženském cestování mužský genderový pendant (přinejmenším velmi často) implicitní. Zde je třeba upozornit na práci Mileny Lenderové o ženském deníku *A ptáš se, knížko má...*,⁴² kde si autorka všímá deníkových zápisů i žen cestujících. Zájem autorky o ženský deník potom přinesl kvalitní edici cestovního deníku Gabriely ze Schwarzenbergu.⁴³ Edice byla důležitým východiskem pro ediční část mé práce a zároveň třeba dodat, že cesta mladé šlechtičny Gabriely nabízí jisté srovnání s cestou mladého šlechtice Vincence Karla.

ze španělského deníku JÁROVÁ, Eva. Poslední lancknecht a faccioso. (Reflexe Španělska během první karlistické války v cestovním deníku Bedřicha ze Schwarzenbergu.). In: *Historie 2006. Sborník prací z 12. celostátní studentské vědecké konference konané 7. - 8. prosince 2006 v Ostravě*. Ostrava 2007, s. 92-99.

⁴⁰ HÁLEK, Jan. Cesta Jindřicha Chotka po Sicílii v roce 1830. In: *Celostátní studentská vědecká konference - Historie 2003 : Pardubice 4.-5. prosince 2003* / red. Jiří Kubeš Pardubice : Univerzita Pardubice, 2004 s. 175-192. (za poskytnutí nepublikované seminární práce Jana Hálka děkuji Zdeňku Hojdovi). Toto cestování hraje roli i v pracích Ivo Cermana, který se rodem Chotků věnoval.

⁴¹ [PÜCKLER-MUSKAU, Hermann]. *Briefe eines Verstorbenen*. Díly 1–4. Stuttgart 1830–1831. Vyšlo i v angličtině. [týž] *Tour in England, Ireland, and France*. Díly 1–2. London 1832–1833.

⁴² LENDEROVÁ, Milena. *A ptáš se, knížko má...: ženské deníky 19. století*. Praha 2008.

⁴³ LENDEROVÁ, Milena – PLŠKOVÁ, Jarmila (edd.). *Krátká cesta životem a Evropou*. Praha 2006.

2 První část: Historický úvod

2.1 Auerspergové

2.1.1 Legendární původ

Prapůvod rodu Auerspergů je doposud zahalen legendami a tato práce si nijak nenárokují vstoupit do doposud nedořešených diskusí o původní vlasti, ani problematice výkladu jména, ani dalších otevřených otázkách původu. Vychází tedy z široce uznávaných předpokladů, že se jedná o starobylý kraňský rod (v Kraňsku je první bezpečně doložený člen rodu ve 12. století), ovšem krom autochtonní teorie existují i ty o příchodu, ze Švábska (tato teorie odkazuje k hradu Ursberg u Mindelheimu, je v rodině velmi populární a zcela vyloučit nelze ani dnes – fakt, že tamější šlechtici odcházeli do prostoru dnešního Slovinska, je doložen), případně Bavorska. Jisto není ani ohledně významu slova „Auersperg“, nejspíše se jedná o „tuří horu“, nicméně alternativně se uvažuje i o tom, že by předpona Urs- mohla mít spojitost s medvědem, byla by to „medvědí hora“, případně by mohla mít i keltský původ a pak by se jednalo o horu (hrad) nad nějakým vodním zdrojem (*ur*, srv. s velšským *dŵr*, bretoňským *dour*), konečně by mohlo být odvozeno od vlastního jména Urso.

Dnes tedy panuje shoda, že se jméno rodiny váže k velkému turovitému zvířeti, nicméně při bližším pohledu se ukazuje, že je jistá nejednotnost v tom, které přesně to má být (a možno přiznat, že je to hlavně problém Auerspergů v českém prostředí).⁴⁴ Původně tento zmatek vychází z historického stavu, kdy dlouho byla po celé Evropě rozšířena dvě podobná zvířata, tedy pratur (latinsky *Bos primigenius taurus*, dříve označován *Bos primigenius* Bojanus 1827) a zubr (*Bison bonasus* Linnaeus 1758), a středověcí i renesanční autoři je nedokázali jednoznačně rozlišit a ani doboví umělci neměli potřebu odlišovat ikonografii obou zvířat (zvířata se odlišují hřívou, kterou má jenom zubr).⁴⁵ Označení pro pratura v němčině (*Auerochs*) i slovinštině (*Tur*) ukazuje poměrně

⁴⁴ Zvláštní konsekvenci má tento spor například v práci NOHEL, *Auerspergové v Čechách*, na s. 1 překládá Auersperg jako „tuří hora“, v popisu rodového znaku popisuje heraldické zvíře „zubr“ a v jeho kresbě znaku se objevuje zoologicky správný zubr, tedy zvíře s hřívou.

⁴⁵ KYSELÝ, René – MEDUNA, Petr. O zvířeti velkém jako slon, mezi jehož rohy si mohou sednout tři muži. *Památky archeologické C* (2009), s. 241–260.

přesvědčivě (alespoň na první pohled), že jméno rodiny odkazuje na tura (resp. pratura, nebo zcela přesně na zmíněnou tuří horu). Tento předpoklad potvrzují i sfragistické prameny k rodině: Od třináctého století se objevuje na pečetích obraz nejprve (od 1220) z trojvrší vyskakujícího tura, kráčejíci tur na trávníku je poněkud novější (snad po roce 1400).⁴⁶ Střízlivě lze konstatovat, že Auerspergové dostali pojmenování podle hory, kde se vyskytovali tuři a první heraldické znamení je vlastně mluvícím znamením (tur na hoře). Nejpozději ve 14. století pronikl do zatím zcela jednoznačné situace prvek přebohaté středověké ikonografie, v tomto případě kruh v nose tura. Podle Thomase de Cantimpré (navazujícího na Isidora Sevilského) existovalo zvíře „bubalus“ (toho později Klaret přeložil do češtiny jako „thur“), které bylo neochočitelné, ale bylo ho možné ovládat kruhem provlečeným skrz nozdry.⁴⁷

K vysvětlení zmatků v češtině je třeba se vrátit k starším českým reáliím. Prvně je třeba konstatovat, že místní jména v Čechách i na Moravě ukazují, že zde jak tur, tak zubr žili (je zajímavé, že zubr dal vzniknout více místním jménům na Moravě, zatímco v Čechách dal jméno velmi málo místům). Zdá se, pro utváření české terminologie i ikonografie velkých turovitých zvířat měla velký vliv erbovní pověst původem moravské rodiny Pernštejnů. Podle pověsti měl první Pernštejn Vojtěch ovládnout pomocí houžve provlečené nozdrami zubra a přivést ho před vládce do Brna, kde ho měl setnout (na konci 16. století Bartoloměj Paprocký z Hlohol tento erb spojil s polským erbem Wieniawa). Problém je, že tato pověst je prvně doložena v ikonografických pramenech teprve v době Vojtěcha II. z Pernštejna na pernštejnských reliéfech s nápisem „Vojtěch z Pernštejna vede zubra“,⁴⁸ z nichž nejstarší je datován k roku 1480. Na těchto reliéfech je ale „zubr“ zobrazen jako tur.⁴⁹ Ať již původním zvířetem měl být zubr, a renesanční objednatel a umělec jen nevěděli, jak vypadá, nebo došlo k záměně výrazů, byl to důležitý precedens zmatení pojmu a ikonografie.

⁴⁶ PREINFALK, s. 108–109, zvláště poz. č. 181. První pečeti otiskuje PREINFALK, s. 42–61. První (obr. 12) patří Engelbertovi Auerspergovi ze 7. 4. 1220. Kráčejíci zubr se objevuje až okolo začátku 15. století (obr. č. 36, pečeť Jiřího II. z Auerspergu, 22. 9. 1402).

⁴⁷ KYSELÝ – MEDUNA, s. 242.

⁴⁸ Pardubice, na bráně zámku, na portálu kostela sv. Bartoloměje, na fasádě domu čp. 77; Litomyšl, čp. 117; na hradech Pernštejn a Helfštejn.

⁴⁹ PAKOSTA, Oldřich. Méně známá deska s pernštejnskou erbovní pověstí. *Sborník prací východočeských archivů*, roč. 15, (2011), s. 137–142.

Od poloviny 16. století docházelo ke snahám opravit chybnou a zmatenou terminologii, snažil se o to například Siegmund von Herberstein, který při svých cestách do Moskvy viděl ještě obě zvířata naživo a popisy svých cest několikrát vydal. Určitou ranou pro utužení správné terminologie bylo, že pratur byl roku 1627 vyhuben, takže pak bylo možné ve volné přírodě pozorovat již jen zubra. S konečnou platností byl pratur vědecky popsán roku 1827. Ovšem nedlouho poté ještě Jan Svatopluk Presl nepoužil zřejmě zcela jasnou terminologii, ve svém *Ssawectwu* spojil zubra jak s latinským *Urus*, tak německým *Auerochs* (tur je pouze *Taurus*),⁵⁰ přitom již Herberstein používá správnou (jak tehdy, tak dnes) užívanou terminologii: v jeho díle o sobě tur prohlašuje „Urus sum, Polonis tur, Germanis aurox: ignari bisontis nomen dederant.“ (zubr „Bisons sum, Polonis suber, Germanis bisont: ignari, uri nomen dederant“).⁵¹

Právě na Žlebech (romantických Vincence Karla Auersperga) se setkáváme s doklady o domněnce, že auersperské rodové zvíře byl zubr (rozsáhle jsem se věnoval českým reáliím právě proto, že snad pod vlivem pernštejnské pověsti mohlo dojít k spojení zvířete se zubrem, načež podle Presla bylo zobrazování „opraveno“). Nad hlavní branou zámku se nachází rozměrný kamenný reliéf od Josefa Maxe z 50. let 19. století. Max zpracoval auersperské zvíře jako rozzuřeného zubra. Podobně problém pojednal Anton Dominik Fernkorn na lité výzdobě kašny na čestném dvoře s motivem „první Auersperg krotí posledního zubra.“ Zde se navíc rozpracovává jinak „nudné“ mluvící znamení do rodové pověsti, podle které měl první Auersperg zachránit Karla Velikého před rozzuřeným zvířetem.⁵² Mohla by to být nárazka slavnou událost roku 803, kdy Karel Veliký při svém oblíbeném lovu „bissontium vel urorum“ (takže opět nevíme, kterého

⁵⁰ PRESL, J. Svatopluk. *Ssawectwo: rukowěť saustawná k poučenj vlastnjmu*. Praha 1834, zejména s. 362–364. Presl dělí sudokopytníky na býky (Bos, Rind), ty potom na bůvoly, zubry, tury. Hned první ze zubrů je B. zubr, který je také jmenován B. *Urus*, Zubr, Zubar, Auerochs, zatímco z turů je „pratur“ popsán jen B. tur, *Taurus*. Z popisů zubra a tura je jasné, proč by každý rod měl chtít jako heraldické zvíře zubra: „Neywětšj ssawec zemnj w Ewropě, diwoký, zuřiwý, přesilný w bahnitých lesjch w Litwě [...]“, zatímco u tura se čtenář dozvěděl (s. 364): „Neystaršj děginopisy gmenugj ho domácjm dobytkem, z čehož gasno, že člowěk giž w neydáwnějšjch časech ho zkrotil.“ Nutno dodat, že toto příliš nekorresponduje se středověkými bestiáři (a i oproti realitě se zdá, že chybí divoká podstata pratura).

⁵¹ KYSELÝ – MEDUNA, s. 143.

⁵² VESELÍKOVÁ, s. 6., SUROVCOVÁ 2014, s. 31. Význam této legendy asi nelze příliš přeceňovat ani v rámci rodové tradice. Legenda se hlásí ještě téměř o dvě stě let před tradičně zmiňovaného „prvního Auersperga“ Adolfa, který se měl narodit kolem roku 990 a v Kraňsku měl založit hrad Auersperg.

zvířete přesně) spadl z koně a málem byl zabit, jak o tom pojednává Notker Balbulus,⁵³ ovšem existuje více variant (včetně pozdějších z doby, kdy již byli Auerspergové v Kraňsku).

U Pernštejnů jsou bohaté doklady označování zvířete zubrem (není sice jistota souvislosti Pernštejnů s erbem Wieniawců, ale i v Polsku nejpozději Jan Długosz – jeden z nositelů erbu – mluví o „caput zabrinum”), následek toho je, že se výraz zubr používá dosti široce v české heraldice pro různé býky,⁵⁴ zároveň však nelze tvrdit, že by se tak dělo zcela důsledně, například Vojtěch Král z Dobré Vody,⁵⁵ v pojednání o auersperském erbu pro Ottův slovník naučný nazývá zvíře jednoznačně turem. Asi již nikdy s jistotou nepůjde určit, o jaké zvíře se skutečně jedná, nicméně je možné, že Auerspergové skutečně měli co dočinění s praturem, zatímco moravští (polští) šlechtici s jiným zvířetem a kvůli této nejistotě se přidržují označování auersperského zvířete tur.

2.1.2 Vzestup skutečného rodu

Prvními Auerspergy měli být (podle rodové tradice) bratři Adolf a Odoric, z nich právě Adolf, který žil v první polovině 11. století, přišel ze Švábska do Kraňska, kde byl položen základ pro kraňské Auerspergy, Odoric se měl přestěhovat do Furlánska (Friaul), kde měl položit základ několika tamějších rodinám (byť jméno Auersperg se zde nedochovalo). Adolfův syn Konrád měl roku 1067 započít se stavbou hradu Auersperg (Turjak).⁵⁶ Již v roce 1062 je doložen jistý Engelbert, který by mohl být příbuzný rodiny, ale jeho zařazení k rodu je pochybné a ani rodová genealogie s ním nepočítá. První

⁵³ KYSELÝ – MEDUNA, s. 245.

⁵⁴ SCHWARZENBERG, Karel. *Heraldika*. Uherské Hradiště 1992 (reprint vydání z roku 1941), s. 61. „Býkem rozumí se divoký zubr, jehož hlavu vídáme též samotnou, houžví protaženou.“ Dále dodává: „Od volka liší se býk vedle houžve (která vždy nebývá, a tudíž se vždy hlásí) a kromě rozdílů najevo jsoucích též tím, že býk neb zubr bývá ve skoku, volek však kráčí.“ Jasno neměli ani KOLÁŘ, Martin – SEDLÁČEK, August. *Českomoravská heraldika*. Praha 1902, s. 177: Zde je vymezen jako nadřazený výraz „vůl“ a k tomu jsou přidány specifitější figury: volská hlava, býčí hlava, tele, půl zebra (Kustoš ze Zubřího), zubří hlava. Druhý díl SEDLÁČEK, August. *Českomoravská heraldika*. Praha 1925. opět spíše vypovídá o nejistotě. Na s. 362 u přistěhovalého rodu „z A[u]eršperka“ je zvíře identifikováno jako zubr, nicméně klenotem má být tur.

⁵⁵ *Ottův slovník naučný*, sv. 2, s. 1022 (heslo Auersperg).

⁵⁶ Konráda Auersperga a rok 1067 zmiňuje reliéf na Volské věži (Ochesnturm) na starém hradu Auersperg (Turjak), který byl zřejmě umístěn okolo roku 1520 při příležitosti přestavby (samotný hrad je písemně doložen roku 1220). Srv. PREINFALK, s. 35 (fotografie reliéfu), s. 427–428.

skutečně doložený Auersperg je též Engelbert (Engelberus de Ursberch) v listině z roku 1162 a měl by to být prapravnuk Adolfa. O dalších Auersperzích prameny mlčí. Teprve od roku 1220 lze sledovat téměř úplnou řadu Auerspergů, ovšem tyto doložení Auerspergové jsou ministeriálové, nejspíše se tedy jednalo o mladší linii příbuznou s rodem Engelberta, který byl jistě svobodným šlechticem, i když přesné příbuzenství neznáme (to, že se jednalo o příbuzné Engelberta, se uznává i bez rodové tradice, protože mladší nesvobodná linie převzala erb i sídlo).

Rod se několikrát dělil a pokračoval ve více větvích. V roce 1443 Auerspergové zdělili Schönberg (Šumbersk v Kraňsku), přičemž došlo k prvnímu velkému dělení, starší Volkard měl Šumbersk, mladší Engelhard pokračoval na Auerspergu. Schönberská linie vymřela roku 1604 a dědictví splynulo s mladší větví, ovšem díky rodu z Schönbergu se do auersperské heraldiky dostaly schönberské lavice, původně masné lavice vyvedené v černé barvě na stříbrném poli (toto znamení do svého čtvrceného štítu převzala i mladší linie, která je pro tuto práci důležitější). Další důležité dělení nastalo u dvou synů Engelharda, tedy mezi bratry Pankrazem († 1496) a Volkardem († 1495), přičemž potomci právě Pankrazovy linie hráli důležitou roli v Čechách (byť i členové druhé, tzv. rakouské linie měli drobnější majetky v Čechách, konkrétně Hřebený).

Z Pankrazovy linie díky úspěšnému boji proti Osmanům položil základ vážnosti rodu Traján (Trojan), na základě jeho zásluh byl roku 1550 udělen členům rodu říšský stav svobodných pánů. Trajánův pravnuček Dětrich po vymřelé linii Auerspergů-Schönberg zdědil některé majetky, zejména hrad Seinsenberg (Žužemberk), do erbu se jemu a potomkům dostaly také schönberské lavice. Dětrich byl roku 1630 povýšen do hraběcího stavu (při té příležitosti byl polepšen rodový znak, na lavice byly usazeny černé orlice a štít dostal ještě čestný štítek: na stříbrném poli červený korunovaný lev ve skoku).⁵⁷ Pozici přední šlechtické rodiny habsburské říše potvrdili Dětrichovi synové Wolf Engelbrecht a Jan Weikhard. Starší se věnoval kraňské regionální správě, byl zemským hejtmanem (tuto funkci již několik staletí vykonávali hlavy rodu Auerspergů). Ke kraňskému hradu Seinsenberg získal hrabství Gottschee (Kočevje), kde dal vybudovat reprezentativní rezidenci a učinil jezákadem rodového fideikomisu. Mladší se věnoval vídeňské dvorní politice, svoji moc začal budovat od roku 1640 za panování císaře Ferdinanda III. Stal se

⁵⁷ PREINFALK, s. 108–109, zvláště poz. č. 181. Nutno dodat, že zejména původ srdečního štítku není zcela uspokojivě vysvětlen – objevuje se i před oficiálním polepšením, není ani jasné, co přesně zobrazuje, snad je odvozen od znaku Seisenbergu (Žužemberku), ovšem tam je původně divoká kočka (ve stejných barvách).

nejvyšším hofmistrem, vychovatelem jeho syna Ferdinanda, dále se stal konferenčním ministrem (v letech 1650–1657 faktickým prvním ministrem). V roce 1650 byl vyznamenán Řádem zlatého rouna. Vrcholu jeho kariéra dosáhla, když byl jeho chovanec a přítel korunován jako Ferdinand IV. za krále římského. Roku 1653 byl povýšen do říšského knížecího stavu (s titulem děděným nejstarším synem) a získal velký palatinát, právo razit minci, od Ferdinanda IV. získal hrabství a fojtství Wells. Ferdinand III. mu udělil roku 1654 v léno slezské münsterberské vévodství s městem Frankenstein (Ząbkowice Śląskie). K tomu, aby mohl zasedat v kolegiu říšských knížat a mohl tedy titul říšského knížete v úplnosti využívat, musel být majitel říšského bezprostředního majetku. Tuto podmínku Jan Weikhard splnil až roku 1663 nákupem osiřelého švábského hrabství Thengen (Tengen) od arcivévody Zikmunda Františka Tyrolského. Jan Weikhard měl dobré vztahy i s novým císařem Leopoldem, který mu záhy po nákupu Tengenu povýšil hrabství na okněžněné hrabství. Roku 1663 byl také polepšen auersperský štít přidáním dvou polí (dohromady tedy měl polí šest), první bylo ještě polcené, první pole prvního pole neslo münsterberskou orlici, druhé pole prvního pole neslo frankensteinského lva a konečně druhé pole nese tengenské heraldické symboly.

Ačkoliv se později Jan Weikhard neprozíravě zapletl do jednání i s francouzským králem Ludvíkem XIV. o rozdělení Španělska, což Leopold I. vyhodnotil jako zradu a roku 1668 ho vykázal od dvora (Jan Weikhard nakonec zemřel v Lublani) a jeho moc tak v posledních letech poklesla, pro své následovníky připravil významný odkaz. Odkaz byl ještě posílen tím, že starší bratr Wolf Engelbrecht zemřel roku 1673 bezdětný a hrabství Gottschee tak mohl připojit Jan Weikhard ke svému majetku.

První Auersperg, který získal majetky v Čechách, byl 4. kníže a vévoda münsterberský Jindřich Josef, který rod pozvedl zejména sňatkovou politikou, měl dvě ženy: Marii Dominiku Liechtensteinovou a Marii Antonii Trautsonovou. Jindřich Josef měl ze dvou manželství více dětí, dva nejstarší synové (Karel Josef a Jan Adam) byli knížaty (prvorozený titul zdědil, druhý jej získal vlastní pílí). Knížetem se stal i třetí syn Josef František, který prošel úspěšnou církevní kariérou, stal se z něho kardinál a s titulem biskupa v Pasově získal knížecí důstojnost (byť pouze pro svoji osobu). Nejmladší syn založil hraběcí linii (Přestavlky).

Nejstarší syn Jindřicha (Josefa) Karel Josef (Antonín) se vzdal münsterberského vévodství, které se mezitím ocitlo pod suverenitou pruského krále (v roce 1791 je prodal Fridrichu Vilémovi II.), načež mu jako náhradu císař Leopold II. povýšil hrabství

Gottschee na vévodství. S tím byl rozšířen knížecí stav pro něho a všechny jeho legitimní potomky (prvorozený byl tedy kníže a vévoda z Gottschee, ostatní členové potom mohli užívat titul prince či princezny z Auerspergu). Se svoji manželkou Marií Josefou Trautsonovou zajistil také pokračování rodu bez větších dynastických problémů. Nástupcem Karla Josefa byl syn Vilém starší, jeho mladším synem byl polní maršálek Karel, který měl velkou důležitost zejména pro „budovanou“ žlebskou linii. Vilém definitivně přesunul sídlo do české Vlašimi (původně trautsonský majetek, který přinesla Marie Josefa věnem – od Karla Josefa či Viléma se v českém prostředí mluví o vlašimské linii, nicméně se jedná o přímé pokračování linie Gottschee), za něho také došlo roku 1806 k mediatizaci rodu, načež bylo okněžněné (a po mediatizaci pro Auerspergy „bezcné“) hrabství Tengen prodáno bádenskému vévodovi. Po Vilémovi starším pokračoval v hlavní linii 7. kníže Vilém mladší. Mladší Vilém měl dva syny, 8. knížete Karla Viléma (nazývaného Carlos) a prince Adolfa, oba byli významnými exponenty centralistického křídla politické scény v druhé polovině 19. století (oba také zastávali post ministerského předsedy). Karel Vilém zemřel bezdětný, takže rod dále pokračoval nejstarším synem prince Adolfa (mnoho let bylo zřejmé, že Karel Vilém zemře bezdětný a dědičným princem byl Adolf, nicméně ten zemřel dříve než starší bratr, proto se dalším „vládnoucím“ knížetem stal jeho nejstarší syn a on navždy zůstal „princem Adolfem“). Tato hlavní linie (Gottschee alias Vlašim) doposud pokračuje, ovšem ani Gottschee ani Vlašim nevlastní.

2.1.3 Česko-tyrolská větev rodiny Auerspergů

Vznik tzv. česko-tyrolské větve, jinak podle sídla nazývané žlebská a slatiňanská, byl těžký. Základ byl dán již v polovině 18. století Janem Adamem Auerspergem, nicméně za prvního člena je snad možno označit až právě Vincence Karla Auersperga. V rodině Jindřicha (Josefa) se vyskytla poprvé od Jana Weikharda, prvního knížete Auersperga, potřeba, aby bylo nalezeno důstojné postavení pro více dospělých synů (měl jich šest). „Hrozilo“ nebezpečí, že nejstarší kníže zcela zastíní své ostatní hraběcí bratry.⁵⁸ To snad motivovalo druhorozeného Jan Adama, který se stal velmi úspěšným vídeňským dvořanem a byl roku 1746 povýšen do knížecího stavu (dokonce rovnou dostal privilegium knížecího stavu pro sebe i všechny potomky, ne jen nejstaršího). Stejněho roku se oženil s Marií Kateřinou Schönfeldovou, která věnem dostala panství Nasavrky, Žleby, Tupadly a Maleč.

⁵⁸ PREINFALK, s. 278.

Po smrti Marie Kateřiny se Johann Adam oženil podruhé, s Wilhelminou Neippergovou, která byla mimo jiné známá jako milénka císaře Františka Štěpána. Jan Adam si vybral za hlavní rezidenci Žleby a (kvůli svým drahým polovičkám) zámek významně barokizoval. Jan Adam ovšem po smrti svého jediného dospělého syna Josefa roku 1772 musel řešit, komu svůj těžce nabytý majetek odkáže. Za hlavního dědice byl určen mladší syn bratra Karla Josefa, císařský polní podmaršálek Karel (1750–1822).

Karel byl jak poměrně úspěšným, tak šťastným dítětem rodu. Byl profesionální voják, v letech 1788–1790 velmi úspěšně bojoval proti Osmanům. Poté byl nasazen v Nizozemí, kde byl zajat, po propuštění povýšen na polního podmaršálka. Tehdy byl na kariérním vrcholu, vedle vojenského řádu Marie Terezie získal roku 1796 i Řád zlatého rouna. Naopak roku 1805 se jeho kariéra obrátila, když padl do léčky francouzských generálů a nechal Francouze přejít po strategickém mostě u Vídně, za což se dostal před vojenský soud. Nakonec dostal od císaře milost a nebyl degradován, později působil již jen jako nejvyšší lovčí. K jeho štěstí patřilo, že na něho v závěti myslel jak strýc Jan Adam, tak jeho děd a poslední člen starobylého rodu Jan Vilém Trautson (zemřel 1775), který mu odkázal panství Sprechenstein a Matrei v Tyrolsku: v roce 1780 mu Marie Terezie na základě tohoto dědictví udělila dědičný titul tyrolského nejvyššího zemského maršálka a o šest let později byl imatrikulován mezi tyrolské stavby.⁵⁹ Co se týká rodiny, měl méně štěstí. Ne, že by jeho manželství s Josefínou z Lobkowicz nebylo harmonické, ale záhy se ukázalo, že bude bezdětné, takže i on musel hledat svého dědice mezi synovci, tedy syny Viléma staršího (I.).

Vilém II. byl jako dědičný princ starší větve zajištěn. Druhorozený syn Karel (1783–1847), který jinak ve své vojenské kariéře dobyt úspěchu a dosáhl hodnosti polního podmaršálka,⁶⁰ získal již při dělení pozůstalosti po Janu Adamovi roku 1795 schönfeldtský peněžní fideikomis, takže i on byl vcelku zajištěn a nebylo potřeba z něho učinit dědice dalšího ohromného majetku.

⁵⁹ PREINFALK, s. 282–283.

⁶⁰ Karel Auesperg (17. 8. 1783 – 18. 12. 1847) byl druhým synem knížete Viléma I. Auersperga, dědicem schönfeldského peněžního fideikomisu po strýci Janu Adamovi a do rodinné historie se zapsal svatbou s protestantkou Augustou Levinou von Lenthe (její sestru si vzal Karlův starší bratr Vilém II.). Povoláním byl ovšem „ein treuer Soldat“, začínal jako dragoun, v roce 1834 se stal generálmajorem, 1842 polním podmaršálkem (FML), později i druhým majitelem (od r. 1846) husarského pluku Fridrich Vilém Pruský č. 10. Nohel, s. 17, č. 51. PREINFALK, s. 294. *Militär-Schematismus 1835*, s. 50; *1848*, s. 41.

Takto se tedy poprvé usmálo štěstí na třetírozaného Vincence Jana Nepomuka Columbana, narozeného 9. června 1790, kterého si bohatý strýc kníže Karel vybral za dědice a adoptoval ho. Nutno dodat, že se v tu chvíli jednalo o dědice dokonce většího majetku, než jakým disponovala starší vlašimská linie. Ještě 29. září 1811, kdy si v Roudnici nad Labem bral Vincenc vyhlášenou krasavici Gabrielu z rodu Lobkowiczů, se zdál být právě tento Vilémův syn štěstěnou nejbedlivěji opatrován. Ovšem kolo štěstěny je vrtkavé a v případě mladého páru se vzápětí hnulo méně šťastným směrem, když Vincenc, tehdy jedenadvacetiletý komoří a první rytmistr u českého hulánského pluku č. 2, náhle 16. února 1812 zemřel. Ale devatenáctiletá vdova Gabriela byla v očekávání a pět měsíců po úmrtí manžela se jí 15. července 1812 v Dornbachu u Vídně narodil syn Vincenc Karel Auersperg, který skutečně zajistil pokračování rodu.

Takto byly představeny nejdůležitější osobnosti z rodu Auerspergů, které se podílely na vzniku žlebské linie, za připomenutí ovšem stojí ještě mladá vdova a matka Vincence Karla, Gabriela. Narodila se 19. července 1793 jako první dítě Františka Josefa Maxmiliána knížete z Lobkowicz, vojáka a hudebního mecenáše, který měl v průběhu let až do roku 1814 deset dětí. Jak bude poznamenáno níže, Gabriela nevychovávala svého syna úplně sama, protože byl adoptován knížetem Karlem Auerspergem, nicméně i přes svoje mládí a slovnou krásu odmítala všechny nápadníky, kteří se kolem ní po smrti manžela objevovali,⁶¹ a svému synovi zůstala vždy na blízku. Vincentovi adoptivní rodiče (byli o generaci starší než Gabriela) zemřeli záhy, takže se výchova vrátila biologické matce. Nelze pochybovat, že matka a syn si k sobě vytvořili úzký vztah. Zřejmě přes Gabrielu se také Vincenc mohl seznámit se Schwarzenbergy. Matka Gabriely byla Karolina, rozená ze Schwarzenbergu, která byla mladší sestra Josefa II. a maršála Karla Filipa Schwarzenberga. Kontakty nejprve mezi Gabriely a poté Vincence Karla zejména se schwarzenberskou sekundogeniturou byly pevné.

2.2 Vincenc Karel Auersperg

2.2.1 Mládí a dospívání

Vincenc Karel se tedy ještě před svým narozením stal důležitým článkem dynastických strategií a velmi očekávaným dítětem. Jeho matriční jména Vincenz Karl

⁶¹ PREINFALK, s. 312, pozn. 106.

Josef Gabriel Heinrich,⁶² odkazovala k několika předkům a snad odrážela i naději, že z nově pokřtěného dítěte vyrostе důstojný nositel rodinného jména Auersperg. Význam větve byl posílen již příslibem dědictví po strýci polním podmaršálkovi, knížeti Karlu Auerspergovi (1750–1822). Když se po smrti otce Vincenta narodil Vincenc Karel, kníže Karel pro zcela správné předání dědictví adoptoval i jeho. Adoptivní otec až do své smrti (tedy až do roku 1822) mladého Auersperga vychovával a ten se s biologickou matkou setkával pouze půl hodinu denně,⁶³ na druhé straně ona trávila svůj čas především v blízkosti svého syna a asi ani tehdy k zpretrhání vazeb matky se synem nedošlo.⁶⁴ Již v této době byla ceněna výchova malých dětí na venkově, krom českých Žlebů a Slatiňan vyrůstal Vincenc Karel též na Karlslustu a Goldegg. Smrtí adoptivního otce se sice Vincenc Karel stal dědicem moha statků, nicméně byl stále nezletilý, takže bylo ustanoveno poručenství, které po většinu Vincencovy nezletilosti bylo řízeno matkou Gabrielou (podle rakouského rodinného práva, konkrétně upraveného ve Všeobecném zákoníku občanském, se sirotkem stalo dítě úmrtím otce, zároveň tento zákoník uváděl jako nejvhodnějšího poručníka matku) a zcela jistě měla přinejmenším strýce Josefa II. Schwarzenberga jako spoluporučníka.⁶⁵ Zároveň vdově a mladé poručnici poskytla pomoc

⁶² PREINFALK, s. 538. Poslední dodatek „Posthumus“ indikuje, že se jednalo o dítě narozené zemřelému otci (pohrobka) a snad ani není nutné ho považovat za samostatné jméno. Sám Vincenc Karel užíval jako hlavní jméno Vincenc (v rodině prostě „Vinz“, nebo v češtině jeho domácí podobu „Čeněk“), ovšem už za jeho života se užívalo i doplňkového jména Karel, snad jako vzpomínka na adoptivního otce. Mohlo to být podmíněno snahou odlišit se od jiných členů rodu stejného jména. V době života Vincence Karla se jednalo zejména o dva členy linie vlastníci Goldegg a Enns, zakladatel se jmenoval Vincenc (1763–1833, jednalo se o strýce otce Vincence Karla) a jeho syn taktéž, pro odlišení se ale uvádí Vincenc Christian (1813–1880).

⁶³ SUROVCOVÁ 2012, s. 26–27, podle PREINFALK, s. 312.

⁶⁴ O úzké spolupráci matky s adoptivními rodiči na výchově může svědčit dopis Gabriely „poslednímu lancknechtovi“ Bedřichu Schwarzenbergovi z 23. července 1817 ze Slatiňan, kde píše, že ho malý Vincenc pozdravuje a přeje si zaslat malou předenou suknicí, tedy dívčí kus oblečení, do kterého se oblékali chlapci v této době do 5 či 6 roku věku: „Mein lieber Vinzenz läßt dich küssen – und bittet dich, den Ab. Bernhard [?] zu sagen [...] hätte ihm wollen von Prag einen kleinen Spinnrocken schicken – er [...] kennen zu freuen; – er hat im sein „kleines Weibchen“, noch nicht erziehen[...]“ (SOA Třeboň, Rodinný archiv Schwarzenbergů, II-56/7, Korespondence Bedřicha Gabriele, rozené Lobkowiczové, fol. 23v.)

⁶⁵ Podle § 13 závěti knížete Karla z 25. července 1817 (zpracoval dolnorakouský zemský soud, nachází se jako příloha pro řízení o intabulaci Vincence jako majitele statků roku 1831 v zemských deskách českých NA, DZV 1177, A10v–A14v) se měla stát poručníkem jeho manželka Josefa, rozená z Lobkowicz (zemřela 4. 9. 1825). V případě smrti Josefíny původní závěť určovala jako poručníka Karla Paara, poté co zemřel 1819, požádal Karel v dodatku závěti (5. 10. 1820) o tuto službu svého mladšího bratra Vincence

rodina mladšího bratra knížete Karla, Vincence Auersperga (1763–1833) s ženou Aloisií, rozenou Clam-Gallas (1774–1831), kteří ji hostili na svém statku Enns i na nově zděděném Goldegg.⁶⁶ Nutno dodat, že právě Vincenc měl být podle poslední vůle knížete Karla poručníkem Vincence Karla, nicméně z nějakého důvodu poručnictví buď záhy složil, anebo ho nikdy nenastoupil. Kontakt s rodinou udržoval také bratr zemřelého manžela Gabriely, generál Karel Auersperg (1783–1847), který sice nemohl poskytnout venkovské statky pro výchovu malého knížete – sloužil v armádě a po většinu Vincencova mládí byl ustanoven v Itálii – nicméně korespondence dokazuje, že mohl mít vliv na výběr vychovatele, kterým byl major Alexis Du Rieux, jeho přítel z armády.⁶⁷

Instituce vychovatele (preceptora) byla v rámci výchovy mladých šlechticů 19. století velmi důležitá, jím vedená domácí výchova nahrazovala vyučování na veřejných školách. Vzhledem k tomu, že vychovatelé trávili s chovancem mnoho času, všechny teoretické práce zabývající se výchovou (vlivným teoretikem byl jmenovitě František Josef Kinský), varovaly před špatným výběrem. Ovšem pokud se podařilo najít správného vychovatele, pak nebylo výjimečné, že navázal s mladým šlechticem přátelství na celý

Auersperga, je otázka jestli se zřekl poručnictví, nicméně nejpozději k 3. 12. 1827 byla poručníkem matka Gabriela. Zde mohlo být užito ustanovení Všeobecného zákoníku občanského (ABGB), § 198, kde po testamentárních poručnících uvádí zákonné, z nich na prvním místě potom „manželskou matku“. Nejasné je také spoluporučnictví: Dokument o ustanovení poručenství neznám (ABGB toto výslovně neupravuje, nakonec i kníže Karel v závěti uvádí, že případný poručník Josefina má úplnou svobodu ve výběru asistenta), pouze z doby poručenství Gabriely lze poukázat, že žádosti k deskám zemským jsou podepisovány poručníkem Gabrielou a spoluporučníkem Josefem Schwarzenbergem (NA, DZV 1177, A 10r, žádost datovaná ve Vídni 21. února 1831, DZV 1199, F 15v, žádost datovaná ve Vídni 3. 12. 1827), tedy vládnoucí primogeniturním knížetem, který byl Vincencovým prastrýcem z matčiny strany. Bc. Markéta Veselíková mě také upozornila na možnost, že by mohl být poručníkem i strýc generál Karel Auersperg (tato možnost zmíněna i v inventáři rodového archivu, Veselíková, s. 146, pozn. u inv. č. 516.).

⁶⁶ K tomu lze odkázat na dopis Gabriely Bedřichu Schwarzenberkovi z 28. 9. 1827 na Goldegg (SOA Třeboň, RA Schwarzenberků – sekundogenitura, signatura II-56/7 dopisy Gabriely Auerspergové Bedřichovi, fol. 27r.), kde píše „[...] daß wie leider am 2ten [October] von hier weg gehen, – nur die Tante, Tony und ich, – um 8 Tage in Enns bey meiner Tante Vinzenz zuzubringen [...]“, přičemž nejenže obsah dopisu je vymezen statky této linie, navíc zde je starostlivá teta, tedy snad přímo Aloisie Auerspergová, roz. Clam-Gallas, která byla tetou zemřelého Gabrielina manžela.

⁶⁷ K vztahu srv. i následující text o vychovateli. Za upozornění děkuji Bc. Markétě Veselíkové, která i zmiňovala možnost, že by to mohl být poručník (tedy asistent matky, což se mi doložit, nebo vyvrátit nepodařilo – i dříve bylo považováno za žádoucí, aby matce-poručnici byli přiděleni ještě mužští asistenti, ABGB tuto možnost v podstatě také umožňuje).

život.⁶⁸ I sám kníže Karel Auersperg, který si uvědomoval, že zřejmě zemře ještě za nezletilosti svého univerzálního dědice, věnoval § 17 své závěti z roku 1817⁶⁹ pokynům k výchově. Zde se snažil zdůraznit tehdejšímu vychovateli (ke konkrétním osobám níže), aby „Geistes- und Seelen-Bildung“ vykonával co nejlépe a mladíkovi vštípil „Treue und Anhänglichkeit“, kterou zůstavitel měl ve štěstí i neštěstí pro svého suveréna i otčinu, a nyní si ji bere do hrobu.

Obecné ustanovení knížete Karla o výchově mnoho konkrétního neříká a pro první léta Vincence Karla mnoho dalších informací není. Rekonstruovat analogicky domácí výchovu není úplně snadné, protože ta se v jednotlivých případech často diametrálně liší, přesto lze na některé obecné jevy upozornit. Podle tereziánských zásad povinné školní výchovy muselo dítě buď docházet do veřejné školy, nebo se vzdělávat doma a skládat zkoušky. K domácí výchově se uchýlovaly jak vyšší, tak střední vrstvy, u středních vrstev lze pochybovat o kvalitě domácí výchovy, nicméně u vyšších šlechtických rodin byla výběru vychovatele věnovaná značná pozornost.⁷⁰ Vychovateli tak mohli být víceméně „profesionální“ vychovatelé,⁷¹ domácí kněží,⁷² nebo přímo vysokoškolští profesori.⁷³ Na specializované předměty mohli být přizváni i další specialisté.⁷⁴ Již bylo upozorněno, že

⁶⁸ BUDÍKOVÁ, s. 102.

⁶⁹ Testament, Slatiňany 25. července 1817.

⁷⁰ Zde se lze zejména opřít o podrobně pospanou domácí výchovu Jana Adolfa II. Schwarzenberga (1799–1888), šlechtice, u kterého lze předpokládat, že byla snaha dosáhnout podobných výsledků ve výchově, jako u o něco mladšího Auersperga: Schwarzenberga vychovával od roku od 1809 Emerich Thomas Hohler, skládal zkoušky na gymnáziu, průběžně začal navštěvovat právnickou fakultu ve Vídni. Hohler pro období 1813–1819 připravil studijní plán (publikoval STEKL, Hannes. *Österreichs Aristokratie in Vormärz*, s. 104–105). Srv. LIPPERT, Stefan. *Felix Fürst zu Schwarzenberg*. Stuttgart 1998, s. 33–36, s. 42nn. VYBÍRAL, *Století dědiců a zakladatelů*, s. 25. Výchovu synů maršála Karla I. Schwarzenberka podchytila BUDÍKOVÁ, Alena. Výchova šlechtice v první polovině 19. století. In *Sborník vědeckých prací Univerzity Pardubice. Série C. = Scientific Papers of the University of Pardubice. Series C*, 9, (2003), s. 89–124.

⁷¹ Z nich se stal dobře známý například Emerich Thomas Hohler, který od roku 1809 vychovával Jana Adolfa II. a Felixe Schwarzenbergy, dále například Franz Karl Hillardt (* 1804), vychovatel u Kinských a Rohanů.

⁷² Tak byl například na začátku století vychován František Antonín (I.) Thun-Hohenstein vychován irským abbé Glancym. OUBRECHTOVÁ, s. 16.

⁷³ Dokonce hned několik preceptorů se staralo o důkladné vzdělání Aloise (II.) Liechtensteina (1796–1858). STEKL, s. 109.

⁷⁴ Velmi často do šlechtických rodin docházeli mladí malíři učit kresbě, k tomu např. OUBRECHTOVÁ, s. 29–36 (jak probíhala výuka kreslení u Thunů). Jiným příkladem přizvání odborníků z praxe může být

v případě Vincence Karla hrál nezastupitelnou roli vysloužilý důstojník, což nebylo úplně obvyklé – výběr byl snad podmíněn snahou, aby mladý Auersperg, když nevstoupí do armády, okusil vojenskou výchovu (jak částečně můžeme tušit už z ustanovení knížete Karla o výchově ze závěti, ovšem Du Rieux přišel k Auerspergům až po sepsání závěti).⁷⁵

Zřejmě vůbec prvním doložitelným vychovatelem (domácím učitelem) Vincence Karla byl Anton Sturm (1787–1827).⁷⁶ O službě tohoto všestranně zaměřeného spisovatele a pedagoga u Auerspergů není mnoho známo, doložen je především v několika pamětních básních věnovaných knížeti Karlu Auerspergovi a jeho ženě Josefíně v období 1816 až 1819.⁷⁷ Ve vztahu k mladému Vincencovi je nejzávažnější jakási dvoj báseň Prolog und Epilog, která byla složena Sturmem a přednesena Vincencem v rámci závěrečné ročníkové zkoušky 17. října 1819 na normální škole (vídeňské).⁷⁸

Rok 1819 zřejmě představoval významnou změnu ve výchově, protože jako vychovatel nastoupil vysloužilý důstojník Alexis Du Rieux, se kterým si mladý princ skutečně vytvořil blízký vztah na celý život.⁷⁹ Protože životopis toho vojáka zatím

zmíněno u Camille Rohana, který bral hodiny ekonomie a botaniky u knížecího purkrabího (vrchního) Franze Karla Spenglera přímo na Svijanech.

⁷⁵ Zde by se snad nabízelo srovnání s případem Camille Rohana, u kterého se snad uvažovalo – na přání jeho adoptivního otce prince Louise Rohana – o nástupu k hulánům (z toho samozřejmě sešlo, ale vojenskou výchovou dostal). MŽYKOVÁ, Marie. Vévodou nejsem, jsem Rohan: poznámky k životu aristokrata. In: *Šlechtické rody a jejich sídla v Českém ráji : sborník referátů z vědecké konference konané ve dnech 24. - 25. dubna v Turnově*. Státní oblastní archiv v Litoměřicích pro Pekařovu společnost Českého ráje v Turnově, 2009, s. 55. U synů maršála Karla Filipa Schwarzenberga hráli vojáci ve výchově také důležitou roli (Budíková, s. 101), ovšem ani tam vychovatelé nebyli vybráni z řad vojáků.

⁷⁶ Anton Sturm (9. 10. 1787 v Plzni – 21. 2. 1727 ve Vídni), absolvoval gymnázium v Plzni, do roku 1820 se živil jako domácí učitel, poté jako profesor na inženýrské akademii ve Vídni. Proslul jako spisovatel literatury pro mládež (*Der kleine Aesop oder hundert sechsversige Fabeln*, 1825), ale též inovativních pomůcek pro výuku zeměpisu (otázky z oblasti zeměpisu formou hry na kartičkách *Erste Reise in das Gebieth der Geographie, ein erheiterndes und lehrreiches Spiel für die Jugend* ..., 1818; případně skládací globus), překládal z francouzštiny. K němu ÖBL 1815-1950, Bd. 14, s. 12.

⁷⁷ SOA v Zámrsku, RAA, ukl. č. K30, inv. č. 507–515. Učitelem mohl snad být již od roku 1816, přechod od výchovy chův k výchově guvernaty – domácími učiteli – většinou probíhal ve věku okolo pěti šesti let (BUDÍKOVÁ, s. 102.).

⁷⁸ Tamtéž, inv. č. 513. O vztahu učitele k žákovi svědčí úvaha o dobročinnosti „Text“ (tamtéž, inv. č. 514), kde Auerspergova snacha Vilemína, roz. Kinská, poznamenala „Lehre des jungen Fürsten Vincenz Karl“.

⁷⁹ Jméno i v době života poněkud kolísalo, někdy též jako Alexander, příjmení uváděno i jako Du-Rieux, Durieu apod. V literatuře často i komolené: Alexis De Bieux (Hendrich, s. 59), Alexis de Bleux

neexistuje a zároveň hrál v životě Vincence Karla velkou roli, následuje krátké životopisné shrnutí. Budoucí vychovatel se narodil v Bruselu (v první polovině 80. let 18. století), doloženou máme jeho kariéru v rakouské armádě, sloužil v pěším regimentu č. 27 (štáb v Štýrském Hradci) v letech 1805–1819, nejprve jako kapitán poručík (*kapitän-leutnant*) a během čtrnáctileté aktivní služby dosáhl hodnosti hejtmána, přičemž při odchodu z armády byl naposledy povýšen na majora.⁸⁰ Zdá se, že jeho přijetí za vychovatele prosadil právě jeho přítel, strýc Vincence Karla, generál Karel, a u knížecí rodiny, tedy rodiny adoptivního otce knížete Karla se objevuje již roku 1819.⁸¹ V rodině si zřejmě získal oblibu – a to i u širší rodiny.⁸² Po skončení domácí výchovy Du Rieux doprovázel Vincence Karla i na jeho britské cestě a dospělý kníže si stárnoucího vychovatele ponechal ve své blízkosti i později a učinil z něho knihovníka na Žlebech (je autorem prvního knihovního katalogu).⁸³ Alexis měl ženu Antonii, rozenou Mühlbacher, která zemřela

(<http://www.npu.cz/download.php?FNAME=1282310547.upl&ANAME=ZL-vincenc-karel.pdf>), de Rim (ŠTORM 1960, s. 18.). Krom jména a místa narození (ani datem si nejsem jist, srv. pozn. ke smrti) není o jeho původu mnoho známo, vojenské schematismy ho uvádí i s předločkou „v.“, takže asi byl považován za šlechtice, hrabě Karel ho ve francouzských adresách dosti nedůsledně připisuje titul „chevalier“, ale jestli mu tento stupeň šlechtictví náležel v Belgii, případně jestli byl uznán v Rakousku, se mi zjistit nepodařilo.

⁸⁰ *Schematismus der Oesterreichisch-Kaiserlichen Armée für das Jahr 1805*. Wien 1805, s. 142. (první zmínka v rakouských schematismech), *Militär-Schematismus des österreichischen Kaiserthums*. Wien 1820, s. 465.

⁸¹ O tom nejlépe svědčí korespondence hraběte Karla Auersperga Du Rieuxovi (SOA Zámorsk, RA Auerspergů, korespondence Vincence Karla Auersperga a jeho rodiny s mjr. Alexandrem Du Rieux, karton 27, ukládací číslo K30), která začíná rokem 1819. První dopis datuje Karel v Eybellu 23. října 1819 a již z něho je patrné, že Du Rieux se pohybuje v rodině (u strýčka knížete Karla), nebo se k tomu chystá.

⁸² V RAA, ukl. č. K30, inv. č. 517–520, je zachováno několik dopisů i od dalších členů rodiny hraběte Karla, Augusty, manželky, jejich syna Romana Karla a snad dcery Sofie Karoliny. Nutno dodat, že je otázka, jestli poslední osoba je určena správně – jedná se o dopisy podepsané buď „Caroline“ (1824), nebo „Sophie“ (všechny starší), a i rukopis se v některých ohledech značně odlišuje (byť mezi dopisy je časový rozdíl deset let), takže by se mohlo jednat o dvě osoby (Carolina by dokonce mohla být dcerou Vincence, majitele Ennsu a Goldeggu). Všechny dopisy od dam jsou francouzské (pánové psali německy), bližší vztah lze ilustrovat dopisem „Caroliny“, která píše Du Rieuxovi z Ennsu 9. srpna 1824 na začátku (inv. č. 518, fol. 128r) „[...] Je m'empresse de répondre à Votre charmante lettre [...]“, dále (fol. 128v) „[...] Agés [?] la complaisance, Monsieur, de me rappeler au souvenir flatteur de Madame Votre Epouse, et de Madame Votre Mère [...]“.

⁸³ MAŠEK, Petr a kol. *Handbuch der historischen Buchbestände in Europa. Band II. Tschechische Republik*. Hildesheim, Zürich, New York, Olms-Weidmann 1997, s. 201–202, o katalozích s. 202. (autor prvního katalogu uváděn jako „de Rim“) Dostupné též online: <https://fabian.sub.uni-goettingen.de/fabian/?Zleby> [cit. 2015-09-14]. Katalog je uložen na zámku pod inventárním číslem ZL 13 355.

přímo na zámku Žleby v roce 1854 (jinak je toho o ní známo málo, ale snad se také s rodinou Auerspergů spřátelila, mohla by to být Tony, jinak těžko určitelná rodinná přítelkyně objevující se v korespondenci od 20. let 19. století, dokonce i v Auerspergově britském deníku), vychovatel pak zemřel ve Vídni 7. prosince 1856, oba manželé jsou pohřbeni do oddělené části klasicistní auersperské hrobky ve Žlebech.⁸⁴

Při výuce se kladl důraz na humanistické vzdělání, tedy estetickou výchovu, při které se mladíci cvičili v kreslení, ale i hudbě, což mělo dobrou tradici i u Auerspergů.⁸⁵ Dále se jednalo o výuku jazyků a dějin (včetně dějin umění). Vedle němčiny se šlechtici, jejichž majetky ležely v Čechách, seznamovali také s češtinou,⁸⁶ dále s dvěma moderními jazyky, francouzštinou (jazykem *crème de la crème*, první společnosti, byť v době předbřeznové bylo možné sledovat postupný úpadek obliby, mladý Auersperg v době britské cesty s francouzštinou neměl problém) a italštinou, naopak v době předbřeznové se stává čím dál populárnější angličtina (při britské cestě lze předpokládat, že Auersperg základy angličtiny měl, byť v pravopise dělal často chyby).⁸⁷ Od útlého mládí (i od pěti šesti let) bývalo oblíbenou metodou výuky psaní dopisů rodičům, záhy začali mladíci skládat básně. Tato dětská literární produkce od Auersperga téměř doložena není, upozornit lze pouze na „sbírku básní“ z roku 1826 *Sammlung Kleiner Gedichte (des) Vincenz Auersperg*.⁸⁸

Zejména u předpokládaných dědiců velkostatků potom byl kladen důraz na matematiku (včetně účetnictví a ekonomie) a další přírodní vědy (fyziku, chemii, též botaniku). Další asistenty Du Rieux při výchově neznáme (mohl jím být i Anton Sturm až do své předčasné smrti, ovšem doložené to není).

⁸⁴ Hendrich, Žleb, 1890, s. 59. SOA v Praze, sb. Sběrka matrik, Žleby 35, s. 129. Hendrich uvádí (na základě náhrobního nápisu) věk úmrtí 71, matrika 74 let. V hrobě s Du Rieuxem leží i jeho manželka Antonie, rozená Müllerbacher, zemřela 1. 12. 1854 přímo na zámku ve Žlebech.

⁸⁵ FASTL, Christian. Heslo Auersperg, Familie in Oesterreichisches Musiklexikon online http://www.musiklexikon.ac.at/ml/musik_A/Auersperg_Familie.xml [cit. 2015-10-15].

⁸⁶ Tento jazyk měl ve výchově výrazně praktický a správní charakter, Jan Adolf II. Schwarzenberg se češtině učil, ale v studijním plánu byla v kategorii „exercicie“, ostatní jazyky byly zařazeny v kategorii „jazyky“ (STEKL, *Österreichisches Adel*, s. 104.). Jestli Auersperg vůbec česky uměl je poněkud nejisté, srv. níže.

⁸⁷ Nabízí se možnost, že u šlechtických chlapců (alespoň některých) při výchově nebyla taková snaha o dokonalé zvládnutí jazyků. (LENDEROVÁ – PLŠKOVÁ, s. 38. Zde M. Lenderová upozorňuje, že Karel III. Schwarzenberg oproti svým sestrám zaostával ve francouzštině.)

⁸⁸ SOA v Zámruku, RAA, ukl. č. K2, inv. č.37.

Doloženo je Auerspergovo vysokoškolské studium. V letech 1829–1831 absolvoval jako privátní student filosofická studia ve Vídni (toto byla jakási příprava povinná pro postup na vyšší studia).⁸⁹ Formální vzdělání zakončil na právnické fakultě vídeňské univerzity (1831–1834⁹⁰) a absolvoval jako praktikant dvouletou službu u dolnorakouské komorní prokuratury (Kammerprocuratur).⁹¹

I v první polovině 19. století hrálo ve vzdělání nezastupitelnou roli cestování. Pokud z výše popsané domácí výchovy vyplývá, že není příliš jasné, v čem měl být přínos Alexise pro výchovu mladého Vincence Karla (snad kromě procvičování praktické francouzštiny), pak právě zajišťování vzdělávacích cest mohla být doména tohoto životem vyzkoušeného vysloužilce a dosazení na místo vychovatele nebylo pouhým aktem charity ze strany knížecí rodiny. Víme, že Auersperg s vychovatelem podnikli přinejmenším tři cesty. V roce 1828 navštívili Itálii, přičemž je doprovázela také matka Gabriela a dvě neprovdané tety z Lobkowitz, méně toho víme o cestě v roce 1834, kdy navštívil Francii. Konečně hlavní cestou byla britská, kterou podnikl až v létě 1837. Cestu sice absolvoval až po dosažení zletilosti, nicméně i řada jeho stavovských kolegů svoji „britskou cestu“ podnikla právě těsně po dosažení dvaceti čtyř let ve smyslu jakéhosi završení vzdělávání, přechodového rituálu. Poznání poměrů tehdejší Anglie totiž bylo téměř esenciální pro získání rozhledu v nových technologiích použitelných pro vlastní velkostatky: Doba od druhé čtvrtiny 19. století v agrární výrobě (v českých zemích) se nese ve znamení modernizace, velcí pozemkoví vlastníci začali volat po zrušení systému poddanství, vznikají nové průmyslové podniky (typicky cukrovary, ale i jiné), začali se stavět

⁸⁹ Vsvědčení Státní zámek Žleby, inv. č. ZL 6523g028–6523g031.

⁹⁰ Výkazy SZ Žleby, inv. č. ZL 6523g003–6523g013. Zde uváděn (1834), že „an der k. k. Universität zu Wien mit Privatsteiß auf die politische Gesetzkunde verwendet“.

⁹¹ Wurzbach 11, 1864, s. 363. Studium na právnické fakultě v Rakouském císařství bylo oblíbené právě mezi šlechtici, kteří se připravovali na dráhu hospodáře (nutno dodat, že v některých rodinách patřila návštěva univerzity k stavovské povinnosti, leč ne všichni studovali a například u Františka Antonína II. Thuna – který studoval pražskou právnickou fakultu – musel jeho vychovatel otce přemlouvat, aby vůbec syna pustil do nějakého veřejného vzdělávacího zařízení). V této době rakouské vysokoškolské studium začínalo dvouletým kurzem na filosofické fakultě a studijní plán na právnické fakultě byl rozvržen na čtyři roky (podle studijního plánu vypracovaného Franzem Zeillerem a zavedeném v roce 1810). Srv. REITER, Ilse. *JuristInnenausbildung an der Wiener Universität. Ein historischer Überblick*. [Wien] 2007, s. 8–11, dostupné https://homepage.univie.ac.at/ilse.reiter-zatloukal/RWStud_online_relaunch.pdf [cit. 2015-10-16]. OUBRECHTOVÁ, s. 35–41, podává zajímavé srovnání studia práv na příkladu Františka Antonína II. Thuna (studoval v Praze).

železnice. Tyto procesy bezpochyby měly více důvodů, nicméně návštěvy majitelů v Anglii, která byla průmyslově pokročilejší, tomu mohly napomoci (důležitým krokem bylo také bezpochyby dosazení odborníka – jako byl Antonín Emanuel Komers⁹² u děčínských Thunů –, který majitelovi pomohl modernizaci realizovat).

Mládí a výchova mladého Vincence Karla upevnila dva důležité a jakoby protichůdné povahové rysy (ovšem v dobové výchově se nejednalo o stav výjimečný), které se u něho celý život projevovaly. Postavení jedináčka a dědice velkého majetku podporovalo formování pocitu výlučnosti a stavovské hrdosti, která ho vyvyšovala nad ostatní lidi. Tato šlechtická nadřazenost byla působena mnohými faktory, jako byla izolovanost domácí výchovy, ale i styk s vychovatelem, který sice měl mít u mladého prince autoritu, ale mladík si byl dobře vědom vychovatelovy často úplné závislosti na knížecí rodině. Pocit nadřazenosti či povýšenosti v době předbřeznové se objevoval i u jiných příslušníků stejného stavu jako byl Auersperg a byl kritizován v protišlechtickém tisku.⁹³ Zároveň ho ale domácí výchova naučila „pokoře, sociálnímu cítění a péči o chudé“, ⁹⁴ zde je pravda, že domácí výchova posilující – ať už explicitně, či nevysloveně – vědomí sociálních rozdílů, zároveň zdůrazňovala, že privilegovaný šlechtic má zodpovědnost za potřebné.

Ve výchově se nepochybně podařilo podle přání knížete Karla vštípit Vincenci Karlovi pevné etické zásady, podle kterých stála vysoko „loajalita suverénovi“. Nejpodrobněji lze postihnout myšlenkový svět Vincence Karla jako politika, kde je patrné, že se pevných zásad držel i tehdy, když bylo patrné, že zásady nelze uplatnit v praxi.

Mládí se zřejmě dosti výrazně vepsalo do Auerspergova pojetí národnosti. Bylo zmíněno, že vyrůstal v českorakouském prostoru, který byl později rozšířen ještě o prostor tyrolský, přesto z něho vyrostl – a v tomto smyslu je velmi cenným pramenem britský deník – Čech (tedy zemského Čecha, německy *Böhmen*, o Čecha podle jazykového

⁹² Komers je asi nejznámější z řady úředníků-odborníků, kteří v této době vedli ústřední správy více šlechticů. K němu alespoň PŠENÍČKOVÁ, Jana. Antonín Emanuel Komers u děčínských Thunů. Podle přetisku v *Rekviem zemědělsko-lesnické archiváře a agrární historičce*. Praha 2010, s. 39–59. (původní článek z roku 1978).

⁹³ LIPPERT, Stefan. *Felix Fürst zu Schwarzenberg*. Stuttgart 1998, s. 36. Zde Lippert ilustruje tento problém odcizenosti šlechty na výchově Felixe Schwarzenberga.

⁹⁴ PREINFALK, s. 312.

principu – *Czechen* – se nejspíše jednat nemohlo).⁹⁵ Nutno dodat, že s národností úzce souvisí i jazyková otázka (základ jazykového uvědomnění bývá také zformována v mládí). Z Auerspergova mládí neznáme téměř žádné literární pokusy, natož díla. Známe dva deníky, italský a britský (oba psány německy), které mohou, podobně jako několik politických brožur (o nich více níže, nicméně i ty jsou jazykově německé), ukazovat pragmatickou až utilitární rovinu díla Vincence Karla. Věnoval se i beletrii, sepsal rozsáhlejší baladu *Alt-Ursperg*⁹⁶ a historický román *Eine graue Locke* (datovan 1863).⁹⁷ Vedle toho se dochovala řada básní (některé vydal syn ve vzpomínkovém sborníku), ačkoliv mu žádný cizí jazyk nepřiřostl k srdci nijak obzvlášť,⁹⁸ svoji němčinou se zabýval a – jak ukazují zejména básně – z ní i jemu blízkým bavorským dialektům (je nad rámec této práce, zjistit, jestli zůstával pouze u hornonrákouských vlivů, nebo si všímal nářečních i zvláštností svých „tiroler Völcklein“⁹⁹). I zde tedy zůstává jistá ambivalence, Auersperg se nejspíše po celý život hlásil k češství a k svému českému sídlu, hradu Žleby,¹⁰⁰ ovšem trvalé bydliště měl hlášené ve Vídni a mluvil zejména vídeňskou němčinou.

⁹⁵ Pokud v Británii srovnává „cizí“ s „vlastním“, používá příměru „český“, s. /62/: „Die englische Nettigkeit zeigt sich auch in dieser Bräuwelt, was man unseren böhmischen migniatuer-Brauereyen nicht nachsagen kann.“, s. /127c/: „diesen unseren böhmischen Landesaufenthalt“ apod.

⁹⁶ Auersperg. *Erinnerungen*, s. [5]–23. V tomto vydání má titulní stranu: *Alt-Ursperg: Ballade: Nach der Chronik Hauses Auersperg über das Erlöschen des Mannstammes seiner Linie in Schwaben*, balada není datovaná, pouze podepsaná (s. 23): „Vinzenz Karl Fst. Auersperg.“ Dochován i rukopis v RA Auerspergů, inv. č. 47, ev. jedn. rkp 9, ukl. č. K2.

⁹⁷ AUERSPERG. *Erinnerungen*, s. [39]–56. Podepsáno i datováno (s. 56): „Im März 1863. Vinzenz Auersperg.“

⁹⁸ Obzvlášť mrzuté je, že nevíme, jaký byl jeho vztah k češtině. Jakožto majitel Žlebů a dalších majetků v oblastech s převažujícím českým obyvatelstvem, musel mít správní aparát přizpůsobený na jednání v češtině. Existuje přinejmenším jedna písemnost v češtině, kterou napsal Auersperg (Státní zámek Žleby, ZL 6524r116, dat 12. 3. 1861, Vídeň, Auersperg píše obci Žleby po zvolení „měšťanostou“ obce), ovšem jedná se o kopii (a s nejvyšší pravděpodobností to není Auerspergův rukopis), takže i tato písemnost spíše svědčí o přizpůsobenosti aparátu (byl schopný jednat v češtině přes svoji kancelář), než o tom, že by skutečně česky uměl.

⁹⁹ Jak své poddané nazývá v italském deníku SOA v Zámruku, RAA, sig. 44 R. K., s. 94.

¹⁰⁰ Jestli Vincenc Karel uměl česky je doposud nerozřešená otázka, přímý pramen pro to mi není znám. Na druhé straně přinejmenším jeho správní aparát velkostatků musel být na jednání v češtině připraven a i u jiných šlechticů s majetky v Čechách o výuce češtiny víme. Co by mohlo ukazovat na jistý vztah k češtině, je několik textů adresovaných Vincenci Karlovi jeho poddanými v češtině, kde je kníže osloven jako „Čeněk“.

2.2.2 Převzetí dědictví a zlomový rok 1848

Zatímco mentální dospívání pomocí domácí, případně univerzitní výuky (a dovršené, kavalířskou cestou, jak bude samostatně vysvětleno) bylo popsáno, dospívání fyzické, nebo ještě spíše právní se řídilo jinými ohledy. Je třeba připomenout, že jeho postavení ve společnosti bylo právně zakotveno Všeobecným zákoníkem občanským. Z něho vyplývala poměrně vysoká hranice zletilosti 24 let. Na začátku roku 1834 poručenství požádalo o předčasné zplnoletění, o čemž pozitivně rozhodl dolnorakouský zemský soud (jako příslušný soud poručnický) 26. března 1834.¹⁰¹ Soud stanovil, že se poručenství s nyní dospělým poručením má vypořádat do konce dubna. Vincenc se formálně ujal svých českých zemskodeskových statků 16. července 1834.¹⁰²

Dědictví, které mu náleželo od roku 1822 a které po zplnoletění převzal, se skládalo z českých majetků v Čáslavském kraji: panství Žleby, Tupadly a v Chrudimském kraji: panství Nasavrky (se zámek Slatiňany). K tomu v době poručnické správy přikoupila matka Gabriela roku 1830 ještě statek Kluky a Dolní Kralovice s Čechticemi (ovšem rodina se panství nejspíše ujala až roku 1841),¹⁰³ roku 1832 potom panství (statek) Žáky a Vrdu¹⁰⁴ (panství Žleby, Tupadly a statky Kluky a Žáky tvořily jednolitý pozemkový útvar). Dále k dědictví patřily majetky v Tyrolsku (tedy původní trautsonské dědictví): majorátní panství Matrei (okolo současné vesnice Matrei am Brenner, u které je hrad Trautson) a hrad Sprechenstein (důležitý hraniční hrad s Itálií poněkud jižněji od Matrei, dnes v Itálii), tyto tyrolské statky ještě Vincenc Karel rozšířil nákupy pozemků v okolí Mayrhofenu, v Uhersku vlastnil Usz-Peklen (dnešní slovenské Uzovské Pekľany). Dále to byl zámek

¹⁰¹ Podle NA, DZV 1199, F 15v. (jedná se o přílohu B k jednání o zapsání Vincence jako plnoprávného zemskodeskového majitele)

¹⁰² NA, Zemské desky – hlavní knihy, kn. 240 SV, folio 41. (Žleby). Velmi často se ale uvádí rok zplnoletění 1832. Toto částečně objasňuje SUROVCOVÁ 2012, s. 15, kde cituje celý zápis z desk zemských z roku 1831 (NA, Zemské desky – hlavní knihy, kn. 179 NI, týkající se panství Nasavrky), kterým byl Vincenc Karel intabulován jako dědic knížete Karla Auersperga (Surovcová tento zápis ale neinterpretuje správně), nicméně tato intabulace pouze stanovila nového majitele (v případě, že se nezletilý neujal majetku okamžitě, pak běžně v deskách figuroval původní majitel i několik let po smrti, což ale mohlo stěžovat práci poručníkům).

¹⁰³ Data uvádím podle PREINFALK, s. 313, ten cituje kupní smlouvu na Dolní Kralovice (Slatiňany, 11. září 1830) uloženou ve Fürstlich Auersperg-Trautson'sches Familienarchiv (FATF) na zámku Sprechenstein. Ovšem zároveň rodina Dolními Kralovicemi nedisponovala: J. G. SOMMER. *Das Königreich Böhmen: Eilfter Band: Časlauer Kreis*. Prag 1843, s. 90. uvádí s odkazem na desky zemské, že Dolní Kralovice koupil až Vincenc Karel roku 1841.

¹⁰⁴ PREINFALK, s. 313, cituje smlouvu na „panství“ Vrdu z FATF (Žleby, 21. února 1832).

Karlslust (na dolnorakouském panství Niederfladnitz) a také Auersperský palác ve Vídni, kde také velkou část posledních let své nedospělosti strávil.

Poslední velká změna v pozemkovém vlastnictví byla spojena s manželstvím. Po svatbě s Vilemínu, rozenou Colloredo-Mansfeld, kterou si vzal v Praze 29. dubna 1845 mladé rodině připadla (nebo byla přislíbena) Zelená Hora jako věno manželky.¹⁰⁵ Naopak Vincenc Karel v roce 1863 koupil zámek Weitwörth u Salzburgu a daroval ho své ženě (pro Vincence Karla se v posledních letech života stal Weitwörth velmi oblíbeným venkovským sídlem).

Celkově lze uvést, že Vincenc Karel (podle stavu před svým úmrtím) měl 33626 jiter pozemků v Čechách:¹⁰⁶ pro srovnání např. hlava starší knížecí větve, bratranec Karel Vilém (Carlos), v Čechách vlastnil pouze Vlašim (7686 jiter). Majetek Vincence Karla snad bylo možné co do rozlohy srovnávat se schwarzenberskou sekundogeniturou (37866 jiter) a snad s o něco chudšími Rohany (22220 jiter).

Spolu se zplnoletěním pro Auersperga začaly také povinnosti dvorské a politické služby, které ještě v době předbřeznové fungovaly na základě stavovských principů a byly úzce vázány na pozemkové vlastnictví. Roku 1835 se stal skutečným c. k. komořím. S trautonským dědictvím byla spojena hodnost dědičného zemského maršálka v Tyrolsku, kterým se po zplnoletění stal, dále byl členem českého zemského sněmu¹⁰⁷ a měl právo zasedat při magnátské tabuli v Uhersku.¹⁰⁸

2.2.3 Svatba, vlastní rodina a odkaz

K povinnostem dospělého šlechtice patřilo také založit rodinu, zajisti kontinuitu odkazu (nutno dodat, že ne vždy se toto dařilo, dvěma předchůdcům na Žlebech, Janu Adamovi a knížeti Karlovi se to nepodařilo vůbec). Vincenc Karel si vzal Vilemínu, rozenou Colloredo-Mansfeld. Svatba se konala, jak bylo řečeno, 29. dubna 1845 v Praze. První dítě z tohoto svazku přišlo roku 1846 a další následovaly až do roku 1866, kdy se

¹⁰⁵ MOTEJZLÍK, Pavel. Zelenohorská perla. *Pod Zelenou Horou. Vlastivědný sborník jižního Plzeňska*. 5 (17), č. 3, (2002), s. 4.

¹⁰⁶ JECH, Johann H. *Der böhmische Grossgrundbesitz*. Prag 1874, s. 89.

¹⁰⁷ LIŠKOVÁ, Marie. *Slovník představitelů zemské samosprávy v Čechách v letech 1861–1913*. Praha : SÚA, 1994, s. 17.

¹⁰⁸ JAHN, Sigmund. *Reichsraths-Almanach für die Session 1867*. Prag 1867, s. 28.

narodilo poslední sedmé dítě. Všechny děti se zřejmě narodily ve Vídni a pět z nich se dožilo dospělosti.¹⁰⁹

Jako první se narodila Vilemína 28. listopadu 1846, ovšem tato zemřela v prvních dnech po porodu. Jako druhý se narodil Karel 1851, ovšem i ten brzo zemřel. Další dítě se narodilo 21. 2. 1855 a dostalo jméno po babičce Gabriela.¹¹⁰ Následujícího roku se narodil budoucí hlavní dědic otcova odkazu, který dostal jméno po panovníkovi František Josef.¹¹¹ Poté se narodili ještě dva synové Engelbert Ferdinand roku 1859¹¹² a Eduard roku 1863.¹¹³ Posledním dítětem byla opět dcera, která přišla na svět roku 1866 a dostala jméno Kristina.¹¹⁴

Po meči dodnes žije pouze linie založená nejmladším synem Vincence Karla Eduardem. Eduard původně zdědil Weitwörth. Po vymření starší žlebské větve došlo k dělení odkazu Vincence Karla, přičemž české majetky získala vnučka Marie s manželem

¹⁰⁹ Srv. NOHEL 1997, s. 28–29, děti pod čísly 3–8, tabule rodu PREINFALK, s. 605. Zde zmíněno pouze šest dětí, Surovcová ve své bakalářské práci, s. 30, upozornila na zřejmě vůbec první dceru Vilemínu. Informaci přináší náhrobní kámen (kenotaf?) v pohřební kapli Auerspergů ve Žlebech. Tento kámen, který snad vznikl po uložení manželky Vilemíny († 1898), nese nápis (fotografie v příloze k práci Surovcové obr. č. 5): „Vincent. Principis ab Auersperg / et Guilielm uxores ejus / natae ex Comt. ab Colloredo= / Mansfeld filius Carolus natus / 15. Decemb. 1851 † 15. Juni 1853 / et filia Guilemina nata 28. Novb. 1846 / † 1. Decembris 1846 cum / euabus [?] vita exhausta na[---]“.

¹¹⁰ Gabriela (21. 2. 1855 – 1. 6. 1933), vzala si Alfreda (III.) Windisch-Graetze (1851–1927), vnuka maršála Alfreda (I.) Windisch-Graetze a tehdejší hlavu starší větve rodu se sídlem v Tachově. STEKL, Hannes – WAKOUNIG, Marija. *Windisch-Graetz: ein Fürstenhaus im 19. und 20. Jahrhundert*. Wien: Böhlau, 1992, s. 283.

¹¹¹ František Josef Maria Emanuel (20. 10. 1856 – 19. 11. 1938) zdědil hlavní část otcovského majetku, tedy majetky ve východních Čechách, auersperský palác ve Vídni a tyrolské dědictví, navíc dědil i po bezdětném Romanu Karlovi, uživateli auerspersko-schönfeldského peněžního fideikomisu. Jako manželku si vybral (nebo mu byla vybrána) Vilemínu, dceru známého činitele na poli pardubických dostihů, Ferdinanda Bonaventury Kinského, kterou si vzal 10. ledna 1878. František Josef byl povoláním voják a zároveň spravoval svoje majetky. Značně si oblíbil rezidenci ve Slatiňanech, kde nemálo prohloubil význam tamějšího hřebčince. Po meči tato linie vymřela roku 1942 synem Františka Josefa Ferdinandem.

¹¹² Engelbert Ferdinand Auersperg (21. 2. 1859 – 18. 7. 1942), který se oženil s Gabrielou Hohenlohe-Langenburg a založil zelenohorskou větev (tedy převzal české statky po své matce: Zelenou Horu a Colloredo-Mansfeldský palác v Praze), která ale po meči vymřela spolu s ním.

¹¹³ Eduard (1863–1956) si vzal Marii von Schönburg-Hartenstein a založil větev Weitwörth, která dodnes pokračuje.

¹¹⁴ Kristina (26. 2. 1866 – 12. 7. 1943) si vzala Hugo Werianda Windisch-Gratze (1854–1820) z mladší linie sídlící v Kraňsku na Haasbergu (slovensky Hošperk). STEKL – WAKOUNIG, s. 289.

Karlem Trauttmansdorffem, hornorakouské statky vnučka Kristina a její manžel Klemens von Croÿ, a konečně poslední mužská linie (tedy bratranec předchozích žen) získala tyrolský Sprechenstein a Trautson, rodinný archiv a inventář auersperského paláce. V roce 1963 oficiálně přijal pravnuk Vincence Karla Eduard Karel jméno Auersperg-Trautson.¹¹⁵ Dnes je hlavou této větve Franz Joseph Auersperg-Trautson.

2.2.4 Rok 1848

I přes romantickou výchovu a přesto, že byl od dětství obklopen muži-vojáky, již před svým narozením byl Vincenc Karel mnohými očekáván s velkými nadějemi a po narození žárlivě opatrován jako dědic rodu, takže se příliš neslušelo, aby vstoupil do vojenské služby. Dostalo se mu výchovy budoucího velkostatkáře, kterému do roku 1848 život plynul „so still und friedlich“.¹¹⁶ Rok 1848 měl v tomto přinést velkou změnu. Když 12. června 1848 skončil Slovanský sjezd v Praze krvavými srážkami a stavěním barikád, násilí se rozlilo i na venkov a v této souvislosti začaly vznikat národní gardy. Ve dnech 15. a 16. června se na Chrudimsku organizace zdejší národní gardy zvrhla, gardisté dokonce násilím vtrhli do knížecí zbrojnice v Lukavici a vytáhli na Slatiňany vyřídit si to s „knížecími psy“.¹¹⁷ Auersperg, který zrovna na Slatiňanech trávil svoji letní sezónu, musel před davem utéct.

Nejprve odešel do bezpečnějších Žlebů, přičemž existuje i tradovaná zpráva, že odjel do Trhové Kamenice, kde se ukryl v hospodě (poté na památku nazývané U Knížete).¹¹⁸ Tak jako tak, v následujících dnech odcestoval do Tyrol, kam se již v květnu toho roku uchýlil císař Ferdinand V., kterému se zdál innsbrucký Hofburg – stejně jako Matrei pro Auersperga – bezpečnější.¹¹⁹ Na Žleby se Auersperg vrátil po zklidnění situace 23. října téhož roku. Přičemž nepředpokládaná návštěva Tyrolska, nanejvýš loajální země monarchie, nabídla Vincenci Karlovi příležitost osvědčit odvahu a loajalitu k císaři nasazením vlastního života, neboť i v severní Itálii započal revoluční kvas a proti Rakousku se zvedla ofenziva organizovaná královstvím Sardinie-Piemont v čele s králem

¹¹⁵ NOHEL, s. 31, č. 27.

¹¹⁶ AUERSPERG, *Errinerungen*, s. 100.

¹¹⁷ ROUBÍK, František. Na českém venkově 1848. *Časopis pro dějiny venkova* 1928, s. 208.

¹¹⁸ *Nasavrcké panství a slatiňanští Auerspergové*. Slatiňany 2014, s. 28.

¹¹⁹ Pohled na věc vyjádřil v dopise z 8. července 1848 napsaného již při válečném pochodu v Pellizzanu (vydal AUERSPERG, Franz Josef. *Erinnerungen an meinen Vater Vincenz Carl Fürst von Auersperg*. Wien 1906, s. 100–106.)

Karlem Albertem. V Tyrolsku Auersperg vstoupil jako dobrovolník k tyrolským střelcům a za své hrdinství v boji byl oceněn již novým císařem Františkem Josefem tyrolskou medailí.¹²⁰ Tímto činem naznačené loajální směřování Auersperg dále prohluboval a císař tento postoj ocenil 20. ledna 1855 udělením Řádu železné koruny 1. třídy a s tím spojeného titulu skutečného tajného rady.¹²¹ Nutno dodat, že ani stárnoucího knížete Auersperga neopustil bojový duch (byť kníže vesměs svoji loajalitu osvědčoval jinak, než ve válečné vřavě) a roku 1866, kdy mocnářství čelilo dalšímu vojenskému nebezpečí, nabízel Vincenc Karel císaři svůj doprovod, což František Josef vlastnoručním dopisem s díky odmítl.

Rok 1848 přinesl pro všechny šlechtice zásadní trvalé změny. Postavení šlechty bylo otřeseno, šlechtici již nadále byli jen obyčejní občané říše s erbem. Ztratili poslední výsady vyplývající z vrchního vlastnictví půdy a z feudálních pánů se stali velkostatkáři, zrušena byla robota a celý systém patrimoniální správy, což (pro některé) představovalo základní definiční znak šlechtictví. Toto vedlo v šlechtických kruzích k nostalgii po starých časech. Docházelo k přestavbám šlechtických rezidencí v duchu romantického historismu, uvnitř sídel potom byla budována rodová muzea dokazující, že tito lidé pokračují ve starobylém odkazu a mají historické poslání, kterého je nikdo nemůže zbavit.

Změny po roce 1848 měly i další rozměr. Zmíněné výsady se již delší dobu ukazovaly jako přežití a ekonomicky uvědomělá část šlechty sama po zrušení těchto „výsad“, častěji představujících spíše břímě, volala. Výkup z roboty potom přinášel velké sumy hotových peněz, které mohly být použity na přestavby rodových sídel ve stylu romantického historismu a zároveň byly investovány do modernizace průmyslu; z šlechticů se poznenáhlu stávali podnikatelé, a ještě jim zbýval kapitál na charitativní činnost, kterou si zajistili oblibu u svých bývalých poddaných.

Jak se s těmito změnami vypořádal Vincenc Karel, lze zjistit z jeho prohlášení *An die Bewohner der früheren Herrschaften Zleb, Nassaberg, Unterkarlowitz und Fladnitz*¹²² (a v *Brief eines österreichischen Edelmannes im Jahre 1848*¹²³, tedy v jakémsi otevřeném listě, který Auersperg nechal vytisknout a rozeslal svým známým). Nepochybuje, že změny byly nutné (byť později roku 1862 v brožuře *Zwischen Stamm und Rinde* rušení vrchního pozemkového vlastnictví a patrimoniálních soudů kritizuje), zároveň tvrdí, že se vždy ještě

¹²⁰ Denkmünze für die Landesverteidigung Tirols 1848, vytvořená 21. 12. 1848 císařem Františkem Josefem.

¹²¹ *Wiener Zeitung*, Nr. 26, 31 Jänner 1855, s. 1.

¹²² AUERSPERG, *Erinnerungen*, s. 68–73. MELVILLE, s. 356–359, č. 24.

¹²³ AUERSPERG, *Erinnerungen*, s. 75–90.

jakožto soudce snažil ke svým poddaným chovat jako otec a nový vztah mezi bývalým pánem a bývalými poddanými je ochoten postavit na vztahu otce a dětí a za jistých podmínek chce stále vůči bývalým poddaným plnit svoje bývalé povinnosti. S nostalgií vzpomíná na staré dobré časy, když „dříve někdo chtěl být lupičem a pytlákem, dělal to pěkně potichu a ve skrytu [...] Dnes je velký počet darmošlapů, kteří by si rádi z cizího vlastnictví polepšili [...], kteří ale nechtějí být představeni jako lupiči a pytláci. Proto máme nová označení, jako třeba *komunisté*, nebo *rudí republikáni* [...]“.¹²⁴

Z celého svolání a návrhu na zřízení nového „rodinného okresu“ je patrná notná dávka nostalgie a snad i naivity a možná, že za otcovskou starostí se skrývá i sociální solidarita. Ovšem zároveň je třeba připustit, že toto vyjádření ilustruje okolnost, že po roce 1848 zůstala první společnost, v tomto případě vysoká pozemková šlechta, stále na venkově majetkově dominantní silou. Ani přes snahy různých komunistů nebyly „statky všemu lidu poděleny stejným dílem“¹²⁵ a rozsáhlé šlechtické latifundie zůstaly v celku. Ani po roce 1848 nedošlo ke změně, kvůli které by musel přehodnotit svoji lásku k Čechám, kvůli které chtěl volat z věže hradu Warwicku „Vivat Böhmen!!!“¹²⁶ poté, co si všiml, že britská šlechta sice bydlí ve starobyklých hradech, ale šlechtic si na své půdě vně hradeb a parku nemůže postavit ani malou loveckou chatu, protože má veškerou půdu propachtovanou a reálně s ní nedisponuje.

2.2.5 Stavebník

Právě stavitelská činnost představuje pole působnosti, díky kterému si Vincenc Karel Auersperg doposud uchovává nemalý význam. A na tomto místě je nutné uvést tendence v jeho stavební činnosti, protože v nich lze sledovat jak pronikání módy a inspirací z Velké Británie, tak lze částečně postihnout, jak se osobnost knížete vyrovnávala se změnou roku 1848. Vincenc Karel zde vystupuje v různých rolích, od snílka a vizionáře (Žleby), přes vcelku prakticky uvažujícího stavitele (Slatiňany) až po chladně kalkulujícího podnikatele (cukrovary).

¹²⁴ MELVILLE, s. 358.

¹²⁵ MELVILLE, s. 358: Auersperg tvrdil ve svém svolání bývalým poddaným, že [komunisté] „[...] sie die menschliche Gesellschaft neu einrichten und die Güter allen Menschen gleich verteilen wollen.“

¹²⁶ Deník, s. /123/.

Dodnes je asi nejznámější přestavba rodového sídla, tedy Žlebů v duchu módního historického romantismu.¹²⁷ Inspirací pro romantický historismus měl hned několik. Lze říct, že hlubší estetické povědomí, které mělo vliv na výslednou realizaci, u něho bylo budováno již „od narození“. Tradičně důležitou roli hrálo cestování. Na italské cestě roku 1828 poprvé uviděl svůj vlastní nefalšovaný gotický hrad Sprechenstein, který mu mohl poskytnout nemalou inspiraci. Druhým důležitým pramenem byla „britská inspirace“, ať už se jednalo o Auerspergem čtená díla Waltera Scotta, kde hrady sloužily surovcům k věznění milostných panen, či poskytovaly útočiště pro spřádání politických sítí francouzskému králi a jiným romantickým dobrodružstvím, nebo potom o praktický pohled na problém po absolvování britské cesty roku 1837. Zde viděl vedle některých středověkých Scottových inspirací ještě moderní historizující paláce-kvazihrady (Taymouth Castle, Penrhyn), tedy i stavby vlivného architekta Augusta Pugina. Zároveň je třeba připustit, že rozestup mezi touto cestou a romantickou přestavbou byl ještě poměrně dlouhý (a ze zmínek v deníku týkajících se vkusu ještě nelze dovodit, že by měl vzi romantické přestavby Žlebů, ovšem i u dalších stavebníků, jako Jan Adolf II. Schwarzenberg, jistý prostopoj mezi cestou a přestavbou byl). Britské vlivy na Auersperga dále doléhaly, v době Auerspergovy návštěvy země ještě neexistovalo proslulé dílo Josepha Nashe *Mansions of England in the Olden Time* (sestavující ze 4 svazků 1839–1849), ale po vydání si je pořídil a příliš se nepochybuje o tom, že při návrhu průčelí zámku ve Žlebech se inspiroval průčelím Montacute House.¹²⁸ Konečně si atmosféru ostrova mohl oživit při druhé britské cestě s manželkou¹²⁹ roku 1853 (v té době ale přinejmenším vize romantických Žlebů musela být hotova).

S první velkou přestavbou začal ve Žlebech teprve v roce 1849 (probíhala až do roku 1868), když se vrátil z Tyrol, kam utekl z Čech před lynčem a kde bojoval proti vzpurným Italům. Pro přestavbu Žlebů (a do jisté míry to platí pro Slatiňany) se dochovaly stavební plány pouze torzovitě. To je důvod, proč u přestaveb vystupuje několik jmen, o kterých je známo, že ideologicky zasáhla do plánů přestavby, nicméně s naprostou jistotou nelze určit jaký konkrétní podíl na plánech a přestavbě měla. Byl to především stavebník a

¹²⁷ O tom srv. KUTHAN, Jiří. *Aristokratická sídla období romantismu a historismu*. Praha 2001, s. 76–90. Řadu důležitých poznámek přinesla ve své diplomové práci také SUROVCOVÁ, Markéta. *Zámek Žleby: proměny prezentace a vývoje historických interiérů od konce 19. století do současnosti*. Pardubice 2014.

¹²⁸ NASH, Joseph. *Mansions of England in the Olden Time*. Díl 3, Plate XIX, Porch, Montacute, Somerset.

¹²⁹ Právě od Vilemíny se dochoval cestovní deník (uloržený v SOA Zámorsk, RAA, inv. č. 57, sign. 51 R. K., ev. jedn. rkp. 12, ukl. č. K3).

jeho rodina, tedy matka Gabriela a choť Vilemína, jinak zapálená amatérská malířka. Jak upozornila Markéta Surovcová, je až překvapivé, že žádný kresebný návrh není přímo spojován s Vincencem Karlem (který ale také kreslil a maloval).¹³⁰ Realizaci rodinných představ se věnovali dva stavitelé (architekti), Benedikt Škvor (1805–1865) a jeho pomocník František Schmoranz starší (1814–1902).¹³¹

Poměrně dobře hodnocenému výsledku novogotické přestavby Žlebů pomohla i stavební historie objektu. Původně se jednalo o gotický hrad doložený na konci 13. století na vyvýšeném místě na skále. Poté prošel řadou přestaveb, které jsou dnes jen velmi těžko rekonstruovatelné, a to až do velmi důkladné přestavby Janem Adamem Auerspergem, který hrad přetvořil spíše v barokní zámek doložený alespoň celou řadou ikonografických pramenů, které mohly vznikat i proto, že Žleby si svůj barokní exteriér zachovaly až do novogotické přestavby roku 1849. Vůbec první romantická přestavba spočívala v obnovení dlouhé a pro obranu velmi praktické cesty od západu vedoucí třemi branami a obtáčeující tři křídla zámku, naopak praktičtější (a nebezpečnější) barokní cesta vedoucí od čtvrté brány přímo do vesnice byla zrušena. Pro přestavbu bylo typické posílení dynamického střídání horizontál i vertikál, čehož bylo docíleno osazením vysokých střech, na střechu potom byly umístěny arkýře a výrazné novorenesanční komíny. A nemohly chybět ani romantické věže, nejprve v roce 1862 byly hospodářské budovy opatřeny hodinovou věží, v letech 1864–1868 byla vztyčena nová velká věž. Inspirace z Montacute pomohla přeměnit barokní severní průčelí s třemi rizality zvýrazněním střední části, kterou Emanuel Max doplnil o „stylizovaný“ erb s dominujícím rodovým zvířetem, v průčelí vskutku romantické. V letech 1853–1858 byla také vybudována nová kaple.¹³² S romantickou přestavbou byla spojena i snaha o sbírkovou činnost a svým způsobem budování muzeálních expozic, takto vznikl Kabinet třicetileté války, Rytířský sál atd. Vincenc Karel snad také plánoval novou rodinnou hrobku, nicméně to zkomplikovala stavebníkova smrt, takže novorenesanční pohřební kapli sv. Anny postavil až syn František Josef a posloužila jako místo posledního odpočinku poprvé pro vnučku Vincence Karla Charlottu roku 1907.

¹³⁰ SUROVCOVÁ 2014, s. 18–19.

¹³¹ Ačkoliv Schmoranz byl Škvorův žák a zprvu asistent, při přestavbě zámku se mu přikládá velký význam a těší se v poslední době badatelskému zájmu: ŠULC, Ivo. *Rod Schmoranzů ze Slatiňan – mozaika z dějin rodu*. Slatiňany 2002. Nejnověji shrnul jeho stavitelské díl v bakalářské práci MIKAN, Roman. *Stavitel František Schmoranz starší*. Brno 2013. Vedoucí práce Jiří Kroupa.

¹³² Vysvěcena až 21. 10. 1859

Úplně jiný charakter měla přestavba Slatiňan. Ty již od Jana Adama sloužily na rozdíl od reprezentačních Žlebů jako útulná soukromá rezidence, takže tam přestavby probíhaly kontinuálně a s větším důrazem na pohodlí a naopak s menším na módní požadavky, navíc dnes ony přestavby bylo překryty stavební činností Františka Josefa Auersperga. K velké přestavbě za Vincence Karla došlo v letech 1857–1867, při které byla převrácena orientace budovy, kdy namísto parkového průčelí na jihu převzalo funkci hlavního průčelí to severní, orientované do otevřeného nádvoří.¹³³

Jako praktickou lze charakterizovat také přestavbu Auersperského paláce ve Vídni roku 1864. Pokud Žleby měly fungovat jako reprezentační prostory a ohromovat svoji majestátností návštěvníky i kolemjdoucí a Slatiňany měly fungovat jako útulný domov, tak přestavba paláce měla saturovat potřeby městského života. K paláci byl přistavěn taneční sál, aby mohla rodina ještě lépe zajišťovat zábavu pro salónní společnost.

Konečně je třeba poukázat na budování moderních průmyslových provozů na statcích Vincence Karla. Je pravda, že jeho činnost hospodáře je doposud probádána jen částečně a v mnoha ohledech zahalena nejistotou. Například Břetislav Štorm viděl rozpor mezi romantickým životním stylem knížete a stavbou moderních cukrovarů: „Nepochopil, že chod dějin se neobrátí zpět, že útěk do minulosti je zavíráním očí před tvrdou skutečností, jíž je vítězný nástup mladé buržoasie, a snad ani nepozoroval, že sám platí daň soudobé kapitalistické dravosti, když roku 1851 založil těsně před zámkem obrovitý cukrovar, který po dlouhá léta hyzdil cestu od idylického nádrazí k zámku.“¹³⁴ Zde je potřeba připomenout, že anglické cesty, které byly pro šlechtice postavení Vincence Karla Auersperga prakticky společenskou nutností, neměly mít za cíl pouze seznámení se s módní anglickou architekturou, ale – a to lze sledovat již přinejmenším od první poloviny 18. století – měly také seznámit mladého dědice s moderními technologickými postupy, protože Velká Británie si již nějakou dobu držela svoje místo na špici světového průmyslového pokroku. Je pravda, že jakožto „podnikatel“ v českých či tyrolských podmínkách příliš nemohl využít svůj zájem o stavbu monumentálních lodí (kterých si s velkým zájmem všímal jak ve Velké Británii, tak již předtím v italských přístavech), asi ani neimplementoval anglické postupy výroby piva (které se nikdy v Čechách dobré

¹³³ EBEL, Martin – SVOBODA, Ladislav. *Zámek Slatiňany*. Pardubice 1996, s. 21. (SHP)

¹³⁴ ŠTORM 1960, s. 2.

pověsti netěšilo¹³⁵), byť si všímal mamutích podniků v Anglii (oproti českým minipivovarům). Z moderních provozů je tedy nutné zmínit právě dva cukrovary (jeden založený roku 1851 ve Žlebech, druhý ve Slatiňanech roku 1859), které projektoval již osvědčený Schmoranz.

O tom, že se Vincenci Karlovi ekonomicky dařilo a zároveň měl jistou prozíravost, svědčila i jeho investice do nově zakládané Österreichische Credit-Anstalt für Handel und Gewerbe, kterou založil 15. října 1855 bankéř Anselm Salomon von Rothschild. Vedle Auersperga se na jejím vzniku podíleli šlechtici-investoři Schwarzenbergové, Fürstenbergové a Chotkové. Jednalo se o druhou vídeňskou velkobanku, tedy banku, která nabízela možnost poskytnutí úvěru dostatečné velikosti na velké ekonomické podniky, jako byla stavba železnice.¹³⁶

Zde představená stavební činnost víceméně ukazuje, že Vincenc Karel se dokázal rozumně vypořádat s nově nastalou situací po roce 1848 a snad lze i tvrdit, že dokázal využít obě důležité složky britské cesty, „průmyslovou“ i „romantickou“. Je pravda, že jistá ambivalence zůstává zejména v odkazu „podnikatele“ Vincence Karla, protože několik do dnes známých podniků se podařilo k realizovat až jeho synu Františku Josefovi (hřebčín ve Slatiňanech, napojení Žlebů na železnici).¹³⁷

2.2.6 Politik

Tak jako šlechtici změnili svůj pohled na podnikání, tak se po roce 1848 musely vyrovnat také se zkouškou národní a politické identity. Politická scéna se během tzv. neoabsolutismu dostala opět do stagnace a začala se probouzet až od konce 50. let. Šlechta se po vydání únorové ústavy se rozštěpila na dvě skupiny, centralistickou a federalistickou.

¹³⁵ Od pojednání Tadeáše Hájka z Hájku *De cerevisia eiusque conficiendi ratione* z roku 1554. ODLOŽILÍK, Otakar. *Cesty z Čech a Moravy do Velké Británie v letech 1563–1620*. Brno 1935 (separátní tisk), s. 6.

¹³⁶ POPELKA, Petr. Podíl šlechty na železničním podnikání. In *Šlechtic podnikatelem podnikatel šlechticem*. Ostrava 2008, s. 181. První velkobanka vznikla ve Vídni roku 1853 (Niederösterreichische Escomptegesellschaft). Popelka upozorňuje, že – jak bylo zjištěno v anglickém prostředí – jednotlivý šlechtic mohl investovat do podniků druhé průmyslové revoluce (strojířny, tkalcovny, pivovary, snad srovnatelné s českými cukrovary), kde se základní kapitál pohyboval do 100 000 liber, ovšem budování dopravní infrastruktury vyžadovala řádově větší kapitál, statisíce liber.

¹³⁷ O přínosu Františka Josefa Auersperga již bylo pojednáno. NOVÁKOVÁ, Lenka. *Podnikatelské aktivity Auerspergů v oblasti cukrovarnictví ve 2. polovině 19. století a v 1. polovině 20. století*. Pardubice 2014. (diplomová práce). SEDLÁČKOVÁ, Hana. *Správa nasavrckého velkostatku Františka Josefa knížete Auersperga (1856-1938)*. Brno 2013. (bakalářská diplomová práce).

¹³⁸ Jednalo se o tzv. ústavověrné velkostatkáře (centralisté), kteří byli věrni jednotné „rakouské státní myšlence“ a podporovali konstituční vývoj. Hlavními představiteli této skupiny byli chudší (leč příslušníci starší a vznešenější větve rodu) bratranec Vincence Karla Karel Vilém (zvaný Carlos) Auersperg, jeho bratr Adolf, František Salm, Rudolf Morzin či hrabata Waldsteinové.¹³⁹ Druhou politickou skupinu představovali konzervativní velkostatkáři (federalisté), tedy historická šlechta ochotná hájit zájmy jednotlivých historických zemí „až do těch hrdel a statků“. Představiteli tohoto křídla byl Jindřich Jaroslav Clam-Martinic, Lev Thun-Hohenstein, Egbert Belcredi, „poslední lancknecht“ Bedřich Schwarzenberg a jeho synovec Karel III. Schwarzenberg a Jiří Kristián Lobkowicz.¹⁴⁰ Vedle toho existovala velká skupina nevyhraněných příslušníků tzv. strany středu (také nazývaných *Nebulosen*), kteří díky svému počtu měli často rozhodující slovo. Většinou ani tito nebyli zcela bez názoru na věc, která politickou sféru rozdělovala, je ale zajímavé, že zatímco čeští mlhaví politici (organizováni kolem Alfreda Nostitze) tíhli spíše ke konzervativním hodnotám, na Moravě měli tito blíže k centralistům.

Samotný Vincenc Karel stojí někde mezi oběma krajními tábory, v mnoha ohledech by bylo možné ho zařadit mezi českou střední stranu, v mnoha ohledech ani toto zařazení není zcela vystižné. Vydal dvě politické brožury, které podávají svérázný úhel pohledu na politiku přelomu 50. a 60. let a dobře slouží pro další pochopení osobnosti Vincence Karla. Nejprve vydal roku 1859 anonymní *Sustine et abstine*¹⁴¹ a roku 1862 *Zwischen Stamm und*

¹³⁸ GLASSHEIM, Eagle. *Urození nacionalisté*. Praha 2012, s. 33.

¹³⁹ OKÁČ I, s. 78.

¹⁴⁰ OKÁČ I, s. 75–78.

¹⁴¹ *Sustine et abstine*. Prag 1859, vydal též František Josef Auersperg ve sborníku *Erinnerungen an meinen Vater Vincenz Carl Fürst von Auersperg*. Wien 1906, s. 107–130. Někteří začali s touto anonymní brožurou spojovat Wilhelma Wurmbranda, který se proti tomu ohradil a vydal *Offener Brief des Grafen Wilhelm Wurmbrand an den Herrn Verfasser der Flugschrift Sustine et abstine*, kde se pustil do polemiky s autorem původní brožury a Auersperg (stále anonymně) na to ještě reagoval kratším spiskem *Die Antwort des Verfassers der Broschüre Sustine et abstine auf den offenen Brief Seiner Erlaucht des Grafen von Wurmbrandt*, který František Josef Auersperg také přetiskl na s. 131–140 (všechny tři texty vyšly 1859). Za Auerspergova života zřejmě nikdy nedošlo k všeobecnému odhalení anonymity, naopak po mylném spojení s Wurmbrandtem, byla brožura spojena s Jindřichem Jaroslavem Clam-Martinicem, srv. WURZBACH, Bd. 11 (1864), s. 382. K nápravě došlo až po vydání textu Františkem Josefem Auerspergem (1906), srv. HOLZMANN, Michael – BOHATTA, Hanns. *Deutsches Anonymen-Lexikon*. Bd. V (1851–1908). Wien 1908, s. 282, č. 8656.

Rinde.¹⁴² Jeho syn František Josef Auersperg ve sborníčku *Erinnerungen an meinen Vater Vincenz Carl Fürst von Auersperg* potom uspořádal několik textů, které rozšiřují pohled na Auerspergův postoj v letech 1847 až 1862.

Roku 1837 v Anglii (tedy v době, kdy byl Auersperg sám politikem necelé dva roky v Rakousku) přitáhla politika částečně založená na lidové reprezentaci alespoň na krátko Auerspergovu pozornost. Setkal se s předvolební agitací v Liverpoolu pro obecné volby roku 1837 (mimochodem zaznamenaly překvapivé posílení konzervativců Roberta Peela, kteří získali něco přes 40 % hlasů) a první dojem, kde se lidé všemožného stavu aktivně zapojují, ho naplnilo jistým entuziasmem, ovšem potřeba jisté teatrálnosti zřejmě zasela do budoucnosti velké pochyby o lidovém zřízení (demokracii), o tom, že není „všechno zlato, co se třpytí“ se přesvědčil, když se v novinách dočetl, že předvolební kampaň v Liverpoolu skončila pod policejními obuškami.

Vývoj jeho pohledu na politiku až do 50. let je znám pouze útržkovitě. Z úryvků deníku z roku 1847 (publikoval František Josef Auersperg, kde je originál není známo) je patrné, že ještě vcelku věřil reformám, tedy „malé, ale šikovné straně“ Deyma a Františka Palackého, ale stejně silná je jeho i obava, aby reformní hnutí nezpůsobilo něco nespécifikovaného, leč mnohem horšího, než je současný stav.

V brožurě *Sustine et abstine* v otevírající se diskusi o novém uspořádání státu formuloval svůj názor, kterým Antonín Okáč ilustroval myšlenkový směr „starokonzervatismus“.¹⁴³ Z. V. Tobolka tuto anonymní brožuru připsal Jindřichu Jaroslavovi Clam-Martínicovi, ovšem Okáč poukázal na to, že je na Clama příliš „primitivní“, ¹⁴⁴ dokonce řada starokonzervativních zásad musela být pro clamovský konzervatismus již zcela nepřijatelná. Auersperg přiznává, že stavovská správa před rokem 1848 nefungovala a změna byla nutná, takže řešením nemůže být prosté obnovení sněmu v podobě před revolučním rokem. Zároveň je zdůrazněno, že šlechta má dějinné poslání na politickém poli, čímž vysvětluje, proč i v novém uspořádání má mít nezastupitelnou roli (byť podřízena panovníkovi). Nejbližší má brožura ke konzervativcům rázným odmítnutím konstitucionalismu (tedy jediná přijatelná ústava může mít podoby smlouvy stavů, konstitucionalismus se svojí lidovou reprezentací je spíše nebezpečný a do rakouské praxe

¹⁴² Zwischen Stamm und Rinde: Von einem österreichischen Edelmann. Wien 1862. Též v AUERSPERG, *Erinnerungen*, 141–168. Naopak u této brožury nebylo o autorství pochybnosti, řada nekrologů v roce 1867 ji uvádí jako významné dílo.

¹⁴³ OKÁČ I, s. 141–142.

¹⁴⁴ OKÁČ II, s. 213, pozn. č. 89.

nepřevoditelný, jak Auersperg rozpracovává ve svých dalších brožurách). Veškerá moc by měla být v rukou panovníka a má vzniknout systém stavovských zastupitelských orgánů, sborů, které nemají mít ani zákonodárnou, ani výkonnou moc, ale více méně poradní funkci (právě toto Auerspergem formulované právo „být slyšen“ je sice konzervativní, leč pro clamovský konzervatismus nepřijatelné). Tyto sbory by se měly skládat z šlechticů-majitelů zemskodeskových statků (jako virilisté), přičemž Auersperg uznává, že by tyto tradiční stavy mohly být obohaceny o nezemskodeskové vlastníky velkostatků, měšťany, živnostníky ad., nicméně k tomu se nevyjadřuje, protože dané prostředí autor údajně zná příliš málo. Těchto sborů by mělo být několik podle územního rozdělení, což sice koresponduje s konzervativní myšlenkou *selfgovernmentu*, tedy oddělení vrcholové politiky a správy jednotlivých zemí, nicméně s rezervou asi obhájci státního práva přijali návrh, kdy by Auerspergovy sbory neměly vznikat na základu jednotlivých historických zemí, ale v podstatě ze sedmi umělých provincií (Uhry a Sedmíhradsko, Halič a Bukovina, Chorvatsko se Slavonií, Dalmácií a Ilýrií, Čechy a Morava, Rakousy a Štýrsko, Tyrolsko a Vorarlbersko, Lombardie a Benátsko). V jednotlivých provinciích se měly korporace plenárně scházet jednou za tři roky, po zbývajícím čase měl být volen tříčlenný výbor (terno), terna měla potom volit každé jednoho říšského radu a těchto sedm říšských radů mělo představovat vrcholovou politickou korporaci komunikující s panovníkem.

Auersperg také považuje za problém, že šlechta nemá povědomí sounáležitosti, což by řešil zaváděním provinčních šlechtických komor, které by se skládaly z pěti členů na tříleté období (volených zletilými šlechtici), přičemž tyto komory by měly mít v kompetenci šlechtické vzdělávání, majetek a spory o čest.

Svoje výtky záhy po vydání brožury vyjádřil Wilhelm Wurmbrand (který začal být ztotožňován s neznámým autorem, protože patřil k dobře známým obhájcům šlechtických práv) v otevřeném dopise *Offener Brief des Grafen Wilhelm Wurmbrand an den Herrn Verfasser der Flugschrift Sustine et abstine*. Prohlašuje, že autorem není a obecně spíše brožuru kritizuje, za obzvlášť nepraktické považuje systém sedmi říšských radů, dále za vhodný nepovažuje přednesený návrh, aby zemskodeskové statky mohli nakupovat jen vlastníci, kteří již nějaké zemskodeskové statky vlastnili před rokem 1848. Navíc je nutné dořešit zastoupení nešlechticů. Celkově brožuru hodnotí jako nekoncepční a odtrženou od reality. V reakci sepsal Auersperg další anonymní spisek *Die Antwort des Verfassers der Broschüre Sustine et abstine auf den offenen Brief Seiner Erlaucht des Grafen von Wurmbrandt*, kde přiznává, že si je vědom, že jeho názory nejsou příliš populární, za

potřebné potom považuje znovu se ohradit proti lidové reprezentaci, která se měla jasně ukázat špatnou v roce 1848.

Vincenc Karel byl 29. dubna 1860 mezi devíti devíti členy rozmnožené říšské rady, povolanými vlastnoručním dopisem panovníka¹⁴⁵ a 18. dubna následujícího roku se účastnil jako dědičný člen prvního zasedání panské sněmovny (kde pak zasedal až do své smrti). Po vydání konstituce a obnovení sněmovního života na zemské úrovni v roce 1861 byl zvolen jako poslanec v kurii nesvěřeneckých velkostatků českého zemského sněmu.

Po zkušenosti se skutečným konstitučním vývojem vyjádřil svůj potoj a náhled v brožůře *Zwischen Stamm und Rinde* psané v „podobně patetickém duchu“ jako předchozí spis. Opětovně se vymezuje proti konstitucionalismu a lidové suverenitě jakožto lýkožroutovi, který poškodil svazek mezi kůrou a kmenem (šlechtou a panovnickou dynastií), ovšem i kůra a kmen na poškozeném svazku nesou svoji část viny. Dynastie neměla roku 1848 rušit soudní svrchovanost šlechty a její další výsady, ovšem šlechta nese vinu za to, že se v roce 1848 (a na příklad v Haliči již dříve) dostala do opozice, či přímo do otevřené vzpoury proti vládnoucímu panovníkovi. V komentáři práce rozšířené říšské rady se dostává do přímého sporu s konzervativní federalistickou šlechtou. V rozšířené říšské radě získali většinu konzervativci, zastoupeni zejména uherskou, též polskou a českou šlechtou. Auersperg kritizoval zejména provozování nacionální politiky uherskou šlechtou a upozorňoval, že toto jednání otevírá dveře jak oprávněným, tak i neoprávněným národním zájmům.

Zvláštní politické vymezení v politickém spektru v době po únorové ústavě také ukazuje Auerspergův postoj k projektu konzervativního časopisu *Vaterlandu*. Vincenc Karel patřil spolu s bratrancem Carlosem Auerspergem a Camillem Rohanem k největším investorům (přesto všichni tři z projektu po roce 1862 mizí). Před největší schůzí od založení *Vaterlandu* 27. ledna 1862 (v Praze a Brně) se státoprávnímu konzervativnímu podařilo zcela převzít kontrolu nad projektem a naopak centralistické křídlo již předem rezignovalo, pouze Vincenc disponující 24 hlasy (12 svými, 12 svěřenými bratrancem Carlosem, což z něho dělalo nejsilnějšího jednotlivce na schůzi) do Prahy dorazil a obhajoval odlišné pojetí konzervatismu, tedy jakýsi „monarchistický konzervatismus“ (podstatu svých výčitek vyjádřil v tištěném listu *An die P. T. Gründer der Zeitschrift „Das Vaterland“*), kde souhlasí, že únorová ústava je špatná, ale není možné se proti ní vymezit

¹⁴⁵ *Verhandlungen des verstärkten Reichsrathes (Separat-Abdruck aus der kaiserlichen Wiener Zeitung)*. Wien 1860, s. VIII.

ostře, protože je schválena vládou a císařem. Obvinil časopis, že se z konzervativního stává nacionalistickým a nadržuje Uhrům. Navrhl přijmout instrukci pro redakci, která by měla 1) nadále odmítat nekonzervativní směry a to ultranacionalistický, separatistický a ultra centralistický, 2) změnit polemiku s vládou v důstojnou. Pro návrh se vyjádřilo pouze 26 hlasů (takže vedle samotného Auersperga byly pro pouze dva hlasy), proti (tedy nepřijímat žádnou instrukci) bylo 100 hlasů, což znamenalo rozchod Auersperga s projektem.¹⁴⁶

Zatímco Auersperg se od nacionální politiky distancuje, tak federalisté ve své snaze o ochranu zemských práv se naopak k nacionální politice blíže přimykají – známý je apologetický dopis Bedřicha Schwarzenberga, který kritizuje všechny centralistické tendence a „ministra Decazes-Schmerlinga“ a naopak obhájí nacionální politiku tím, že „šlechta je ... zakořeněna v lidu samém, může korunu a vrchol nésti, ale její kořen leží v půdě lidu“.¹⁴⁷

Snad posledním Auerspergovým pokusem přesvědčit politiky o své pravdě představuje text *Das Programm für die Monarchisch-Konservativen*.¹⁴⁸ Zde vyslovuje názor, že „starokonzervativci“ (jak nazývá politiky kolem *Vaterlandu*) nemají výhled do budoucnosti a je třeba vytvořit stranu, která by klidnou a legální cestou zachránila monarchii (která se podle něj za tehdejšího stavu věci řítí k zániku buď v podobě republiky, nebo diktatury). Proti centralistům zdůrazňuje, že nastolený směr vlády

¹⁴⁶ OKÁČ I, s. 191–193.

¹⁴⁷ Cit. podle SCHWARZENBERG, Karel (ed.) *Lancknechta Bedřicha Schwarzenberga Španělský deník a Zrození revolucí*. Praha 1992 (reprint prvního vydání 1937), s. 128. Dopis Bedřicha Schwarzenberga (podepsaný Don Quixote senior, ehemaliger Landeschütz in Tirol) z Prahy 8. 9. 1862 vydal OKÁČ II, s. 129–134. Koncept SOA Třeboň, RA Schwarzenbergů – sekundogenitura, inv. č. 931, signatura II-56, karta 150, korespondence Bedřicha Schwarzenberga s různými osobnostmi, obal s písmenem A, č. 10, f. 111r–117v. Citát: „[...] Meiner Ansicht nach wurzelt der Adel, wo es noch einen gibt, im Volke selbst, er kann die Krone u[nd] den Wipfel tragen, aber seine Wurzel liegt im Boden des Volkes. –

Ist er einmal diesem fremd o[der] gleichgültig, so wird ihm der Schatten der Wipfel nichts mehr nützen. Nur ein solcher im Volke gewurzelter Adel hat die Stürme der Revolutionen bestanden. Für die Hofpartei galt er nur immer im Allgemeinen dafür, daß man mit seinen Köpfen, wie mit den Äpfeln der Atalante für den Augenblick die Wuth des rachebrausenden Volksdaimons zu beschwichtigen vermöge. [...]“ (OKÁČ II, s. 130, RA Schwarzenbergů, fol. 112v).

¹⁴⁸ AUERSPERG. *Erinnerungen*, s. 169–180. Text není datován, nicméně v předmluvě reaguje na rozchod s ideály *Vaterlandu*, takže asi vznikl na začátku roku 1862, snad po lednové schůzi. Text také vykazuje známky prvotního rukopisného návrhu (jistá neučesanost, užitá interpunkce, byť toto lze v přetisknuté podobě jen těžko ověřit), a protože tento text zatím nebyl nalezen ve fondech dalších konzervativců, lze předpokládat, že šířen nebyl.

počítající s principem suverenity lidu, podle kterého rojalisté musí „mlčet a poslouchat“, zatímco císař naslouchá zejména buržoasii, je možný ve státech se silným středním stavem (Belgie), ale ne ve státech s důležitou vrstvou pozemkových vlastníků, tedy šlechty a sedláků (jako je Rakousko).¹⁴⁹ Proč však záchranu nenabízí ani starokonzervativci: zde opakuje výhrady vůči *Vaterlandu*, tedy, že se z nich stala spíše nacionální strana a dále, že příliš ostrou důtkou se odcizili koruně.¹⁵⁰ Jako program „monarchistických konzervativců“ chce Auersperg prosadit správný výklad říjnového diplomu a únorové ústavy, protože vyzdvihování „únorového patentu“ (jak tento dokument nazýval) nad říjnový diplom je podle Auersperga jedna z chyb dobové praxe. Vymezuje pět bodů, kde se měl tehdejší státní ministr dopouštět špatného výkladu.

Podle prvního bodu je veškerá moc v rukou panovníka. Říšská rada a zemské sněmy mají svůj podíl na výkonu moci udělený panovníkem na základě říjnového diplomu a únorového patentu. Ústavní právo je oktrojované, v Rakousku neexistuje ústava jako jeden dokument, pouze ústavní právo.¹⁵¹ V druhém bodě poukazuje na to, že říšská rada příliš rozšiřuje svoji pravomoc, když schvaluje i staré daně, protože může schvalovat pouze jejich nové navýšení.¹⁵² V třetí zásadě se vyjadřuje ke vztahu říjnového diplomu a únorového patentu (tedy dvou platných norem rakouského ústavního práva). Říjnový diplom je první a neměnný, únorový patent je pouze jeho výkladem, proto pokud jsou oba zákony v rozporu, přizpůsobit se musí ten druhý. V Rakousku není možná ani šlechtická monarchie, ovšem neproveditelným nerozumem by byla i demokratická monarchie (vyžadující princip lidové suverenity).¹⁵³ Na to přímo navazuje čtvrtá zásada, která pojem lidové suverenity deklaruje jako protimluv monarchistickému principu, proti kterému musí být zakročeno s veškerou energií. V rozsáhlejší komentáři se vymezuje proti nivelizaci stavů a vyrovnávání stavovských rozdílů. Proti tomu dodává, že vedle stavu zemskodeskových prelátů a pozemkové šlechty (k němuž patří navíc nově i nešlechtičtí zemskodeskoví majitelé) ústavní právo nebrání vytvoření selského stavu.¹⁵⁴ Na to navazuje krátká pátá zásada. Pokud nějaká moc ve státě se realizuje na základě zastoupení (tedy stavy), pak tyto stavy mají být nazývány pravými jmény, jestli jsou zemskodeskový

¹⁴⁹ AUERSPERG, *Erinnerungen*, s. 173.

¹⁵⁰ AUERSPERG, *Erinnerungen*, s. 173–175.

¹⁵¹ AUERSPERG, *Erinnerungen*, s. 176.

¹⁵² AUERSPERG, *Erinnerungen*, s. 176–177. K tomu snad patří i poznámka pod čarou na s. 178.

¹⁵³ AUERSPERG, *Erinnerungen*, s. 177–178.

¹⁵⁴ AUERSPERG, *Erinnerungen*, s. 178–179.

(prelátský, panský a rytířský stav) a nebo jako selský stav, dobově zaváděné dělení na „velkostatek, malostatek, případně malovelkostatek“ považuje za dětinské.¹⁵⁵

Se svým politickým názorem ale zůstal Auersperg zcela osamocen. Postupně se prosazující stranická politika ho od reálného politického života izolovala, jak jaksi mimoděk uvedl v předmluvě historického románu *Eine graue Locke*: „Als ich, ermüdet vom unerquicklichen Landtage 1863, auf meiner Burg Z. in alten Folianten blätterte [...]“.¹⁵⁶ Možnost vyvázat se z v danou chvíli nepříjemné povinnosti nabídlo až jmenování nejvyšším komořím roku 1863. Na třetím zasedání sněmu 2. března 1864 požádal o dovolenou na neurčito, kterou vysvětlil tímto jmenováním,¹⁵⁷ a v průběhu roku složil mandát.¹⁵⁸ V panské sněmovně – významném pozůstatku dědičné stavovské politiky a instituci zcela ovládané panovníkem – samozřejmě zůstal až do smrti. Je otázka, jak uchopil zvolení starostou okresu Nasavrky roku 1865, nicméně i tento úřad za něho spravoval Jan Fibich (otec skladatele Zdeňka Fibicha), takže ani toto zvolení snad neprolomilo politickou izolaci.¹⁵⁹

Auersperg měl (možno říct od narození) dobré předpoklady stát se představitelem stavovského pojetí politiky: jednalo se o příslušníka starobylé pozemkové šlechty s četnými kontakty na další české šlechtické rody, z kterých se v nové době rekrutovali konzervativní obhájci státního práva. Vedle toho disponoval nemalým pozemkovým vlastnictvím (o tom, jakou roli hrál pozemkový majetek v politice 60. let, se přesvědčil Vincentův politicky agilnější bratranec „nudlový kníže“ Carlos, který kvůli svému menšímu zázemí musel snášet různé posměšky), svůj názor na reformy mohl vyslovovat z pohledu majitele, jehož statky se rozkládají ve třech zcela odlišných regionech císařství (Čechy, Tyroly a Uhersko). Ovšem z druhé strany byl limitován naprostou loajalitou panovníkovi, takže nemohl souhlasit s federalistickým odmítnutím revoluce shora.

¹⁵⁵ AUERSPERG, *Erinnerungen*, s. 179–180.

¹⁵⁶ AUERSPERG, *Erinnerungen*, s. 42.

¹⁵⁷ *Stenographische Berichte des böhmischen Landtages. Dritte Jahressession 1864*. Prag 1865. Dostupné on-line v projektu Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna: <http://www.psp.cz/eknih/1861skc/3/stenprot/001schuz/s001001.htm> [cit. 2015-09-10].

¹⁵⁸ *Stenographische Berichte des böhmischen Landtages. Vierte Jahressession 1865*. Prag 1866. Dostupné on-line v projektu Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna: <http://www.psp.cz/eknih/1861skc/4/stenprot/001schuz/s001001.htm> [cit. 2015-09-10].

¹⁵⁹ *Panství Nasavrky a slatiňanští Auerspergové*, s. 28.

Přestože se Auersperg jeví jako politik, jehož názor se pohyboval v pevných mantinelech, kterému neumožňovaly připojit se ani k jedné ze dvou stran, v jeho politickém názoru spíše převážila loajalita, což v důsledku vysvětluje, proč autoři Antonín Okáč, Ralph Melville a Jiří Gorgiev zabývající se politikou (zejména státoprávní) šlechty po roce 1848 docházejí k závěru, že Auersperg byl „umírněným centralistou“.¹⁶⁰ V jeho smýšlení zůstávalo mnoho konzervativního, nakonec první Auerspergova brožura byla již od 60. let do začátku 20. století připisována bez větších pochyb konzervativnímu vůdci Jindřichu Jaroslavu Clam-Martiničovi. Navíc nejdůležitější novoty, které se do rakouské politiky po roce (1848) 1860 dostávají, tedy konstitucionalismus s lidovou suverenitou, zcela jednoznačně odmítl. Podobně se také nikdy nesmířil se stranickým pojetím politiky, která s předešlým úzce souvisela, pragmatickým zástupci konzervativců Karlu III. Schwarzenbergovi napsal 25. září 1862 „Eine Parthey ohne Intrigue – sagt man! kann es nicht geben, daher kann ich zu keiner Parthey gehören! denn die Intrigue ist meiner Natur zuwider!“¹⁶¹ Tedy i po obnovení sněmovního života zůstal obhájcem názorů možná poněkud odtržených od reality a politicky naivních, leč pevných a konzistentních.

2.2.7 Završení kariéry na panovnickém dvoře

Právě v době, kdy se postupně rozpadala Auerspergova vize správného směřování politiky ve státě, vzpomněl si na svého nejloajálnějšího poddaného panovníka a povolal ho ke svému dvoru, poslednímu ostrovu konzervatismu, kam nikdo mimo první společnost nikdy proniknout nemohl. Panovník Vincenci Karlovi svěřil úřad rakouského nejvyššího komořího po smrti předchozího vykonavatele úřadu Karla Lanckoroňski-Brzezí (16. května 1863). Tento úřad přijal nepochybně Auersperg s velkou radostí, neboť umožňoval ještě více se přimknout k jediné jistotě v tehdejší světě, ke svému milovanému panovníkovi, navíc mu nové dvorské povinnosti po boku císaře umožnily se vyvázat z politické povinnosti na českém zemském sněmu (kde, jak bylo řečeno, v roce 1864 složil mandát). Nejvyšší komorník měl jistou pevnou část svých povinností, jako dohled nad všemi komorníky v císařském domě, a pak část, která se v čase víceméně proměňovala. V 60. letech dohlížel Auersperg také na císařovy osobní lékaře, dohlížel na správu klenotnice, uměleckohistorické sbírky dvora, přírodopisné sbírky a vůbec na dosti široký okruh kulturních a vědeckých institucí. Vincenc Karel se nejvíce angažoval ve správě

¹⁶⁰ MELVILLE, s. 266-267.

¹⁶¹ OKÁČ I, s. 146, cituje z dopisu Vincence Karla Auersperga Karlu II. Schwarzenbergovi 25. září 1862.

dvorního divadla (tedy Burgtheatru), kterému byl z titulu své funkce vrchním ředitelem (Oberstdirektor).¹⁶²

V lázních Gastein 16. srpna 1865 potom dosáhla i Auerspergova příslovečná rytířská čest zadostiučinění, a to přijetím mezi rytíře Řádu zlatého rouna.

2.2.8 Smrt

Smrt Vincence Karla přišla dosti nečekaně. Na podzim roku 1866 navštívil venkovský dům Weitwörth, aby se zúčastnil oblíbeného lovu na kamzíky, ovšem jednoho rána nastala neobyčejná zima a kníže se nachladil. Přes zimu ovšem nemoc, která se zdála možná banální, neustupovala a hostiteli pomalu vysávala životní sílu. Je možné, že když přečkal zimu i nebezpečné jarní měsíce, vysvitla naděje, že by se mohl uzdravit. Od května pobýval ve vile v Schönbrunnu (místní část Hietzing), kterou mu poskytl panovník, aby se mohl na radu Josefa Löschnera věnovat procházkám na čerstvém vzduchu, 7. července ještě se svoji manželkou vyrazil podle doporučení lékaře do parku a věnoval se i správě svého majetku (údajně toho dne „podepsal dva spisy“). Okolo jedenácté v noci se se slovy „Weiberl geh‘ schon schlafen!“ (zřejmě to byla poslední slova) určenými své milované Vilemíně uložil ke spánku.¹⁶³ Krátce před půlnocí se náhle projeví komplikace, které již jeho oslabené srdce nevydrželo. Zemřel v náručí milující manželky deset minut před půlnocí 7. července 1867.¹⁶⁴

Podle přání Vincence Karla bylo jeho tělo nejprve vystaveno ve vídeňském Auersperském paláci do 10. července. Zde se s ním rozloučily významné osobnosti tehdejší doby, byl zde např. císař František Josef I., arcivévoda Albrecht (synovec císaře Františka I.), jeho bratr arcivévoda Vilém a arcivévoda Leopold (syn arcivévody Rainera Josefa), stávající státní ministr a ministr zahraničí Friedrich Ferdinand von Beust, viceadmirál Wilhelm von Tegetthoff a bývalý státní ministr Anton von Schmerling. Poté

¹⁶² Jeho divadelní činnosti byl věnován jeden ze vzpomínkových článků při příležitosti jeho předčasné smrti: Der oberste Chef der Hoftheater. *Fremden-Blatt*, 11. 7. 1867, č. 187, s. 4–5. Již za předchůdce Vincence Karla spravoval vrchní ředitelství nejvyšší komoří a jemu byl přímo podřízen (výkonný) ředitel (v letech 1849–1867 to byl Heinrich Laube). Spojení nejvyššího komořího s dvorním divadlem smrtí Vincence Karla skončilo a od roku 1868 funguje samostatně pod generální intendaturou dvorního divadla v čele s generálním intendantem odlišným od komořího (*Hof- und Staatshandbuch des österreichischen Kaiserthumes für das Jahr 1868*. Wien 1868, s. 18.).

¹⁶³ Podrobnosti posledního dne přinesli *Fremden-Blatt*, 8. července 1867, č. 184, s. 3.

¹⁶⁴ SOA Praha, matrika Žleby 35, s. 219, uvádí příčinu smrti (podle úmrtního listu vystaveného 9. července) „ochrnutí srdce“ (č. 168).

bylo tělo převezeno na nádraží, aby bylo vypraveno na cestu do rodinné hrobky ve Žlebech.

K věčnému odpočinku byl uložen 12. července do rodinné hrobky ve Žlebech.¹⁶⁵ Ačkoliv zřejmě již Vincenc Karel přemýšlel o nové hrobce, která by byla podle anglické módy umístěna ve volné krajině, zřejmě kvůli předčasné smrti tento funerální podnik do konce dovedl až jeho syn František Josef. Vincenc Karel byl uložen do klasicistní pohřební kaple umístěné několik metrů západně od žlebského kostela Narození Panny Marie. Kapli postavil roku 1822 jeho adoptivní otec Karel Auersperg. Tato stojí dodnes a schraňuje tělesné schránky nejbližších Vincence Karla. Zde spočinuli adoptivní rodiče, biologičtí rodiče, Vincenc Karel a jeho manželka, z jejich dětí pouze jeho dvě nejstarší (srv. následující část o rodině), v oddělené části zde je pohřben i vychovatel Vincence Karla s manželkou.¹⁶⁶

Protože Vincenc Karel zemřel náhle, v době kdy jeho nejstaršímu dítěti bylo pouze 12 let, musela se o jeho rodinu jako poručník starat vdova Vilemína. Vilemína jako auersperská poručnice dohlížela jak na manželovy majetky, tak se ráda uchýlovala na svoji zamilovanou Zelenou Horu, kterou přinesla jako věno a v které díky ní probíhala přestavba v letech 1868–1870 a poté i 1886–1888.¹⁶⁷ Pro zajištění otcovského odkazu bylo důležité i vytváření rodových aliancí. Toto také musela do značné míry zařídit Vilemína, protože jako první se vdala dcera Gabriela roku 1877, tedy až deset let po smrti otce.

¹⁶⁵ SOA Praha, matrika Žleby 35, s. 219.

¹⁶⁶ HENDRICH, Jan. *Hrad Žleby ve východních Čechách*. Vydání 2. Čáslav 1890, s. 58–59. Hendrich popisuje stav k roku 1888, kdy zde byli pohřbeni Karel Auersperg, choť Josefína, roz. Lobkowicz, Vincenc Jan Nepomuk Columban, choť Gabriela, roz. Lobkowicz, Vincenc Karel Auersperg, děti Vilemína (1846–1846) a Karel (1851–1853). Poté Alexis Du Rieux a choť Antonie, roz. Müllerbacher. Poslední pohřbená do této hrobky byla roku 1898 choť Vincence Karla, Vilemína, roz. Colloredo-Mansfeld. Předchozí majitel Žlebů, tedy Jan Adam je pohřben přímo v kostele Narození Panny Marie a mladší Auerspergové již byli pohřbíváni do nové kaple sv. Anny, která dnes již kvůli kamenolomu v Markovicích neexistuje.

¹⁶⁷ MOTEJZLÍK, Zelenohorská perla, s. 6.

2.3 Cesty Vincence Karla

2.3.1 Vymezení pojmů

2.3.1.1 Kavalírské cesty

Nejprve by bylo vhodné si povšimnout postavení Auerpergovy britské cesty v rámci cestovatelských tendencí prosazujících se v době předbřeznové, zejména mezi mladými šlechtici. Pro klasifikaci britské cesty Vincence Karla Auersperga roku 1837 by bylo nejlákavější zařadit ji do kategorie kavalírských cest. Ovšem zatímco pro raněnovověké cestování (zhruba do roku 1750) je kavalírská cesta jednoznačně vymezený pojem, mezi těmito a kavalírskými cestami v době předbřeznové stojí poměrně výrazná hranice a je nutno mluvit, když ne o zcela nové rekonstrukci tohoto pojmu pro dobu první poloviny 19. století, tak je nutno připustit, že v kontinuálním vývoji pojmu právě v době 1750–1815 došlo k několika revolučním změnám ve vymezení. Proto je potřeba vymezit souvislosti a naopak odlišnosti mezi těmito výrazně oddělenými typy cest.

Kavalírské cesty existovaly v jasně vymezené podobě od renesance po celé Evropě, nicméně je lze dělit na určité dílčí skupiny, jak chronologicky, tak regionálně. Nejvýrazněji se odlišují *grand tours* britských šlechticů směřující do kontinentální Evropy a naopak cesty kontinentálních šlechticů po Evropě (případně i na britský ostrov). I v kontinentální Evropě lze sledovat regionální varianty. Určité podobnosti se spatřují v rámci cestování české šlechty, respektive česko-rakouského prostoru,¹⁶⁸ kam dobře zapadá i cesta Vincence Karla Auersperga, který se sice považoval za Čecha, nicméně na své cesty vyrážel z vídeňského paláce.

Chronologii cest pro české prostředí vymezil v průkopnické práci Zdeněk Hojda,¹⁶⁹ podle kterého kavalírské cesty v 16. století začínají, 17. století představuje vrchol a první polovina 18. století představuje úpadek, kterým kavalírské cesty skončily (otázku, jak nazývat studijní cesty bohatých mladíků později, práce neřešila). Od té doby došlo k publikování dalších syntetických prací na toto téma i s rozšířenou pramennou základnou. Zejména Jiří Kubeš členění vymezeného klasického období kavalírských cest raného

¹⁶⁸ Česko-rakouský prostor sledoval ve své práci KUBEŠ, *Náročné dospívání urozených*.

¹⁶⁹ HOJDA, Zdeněk. „Kavalírské cesty“ v 17. století a zájem české šlechty o Itálii, s. 216–239. Týž autor se tématem zabývá doposud, naposledy svůj (resp. kolektivu kolem něho) pohled shrnul v práci HOJDA, Zdeněk et al (edd.). *Heřman Jakub Černín na cestě za Alpy a Pyreneje I-II*. Praha 2014.

novověku značně zpřesnil. Pro dobu předbřeznovou mají význam práce zajímaví se o vývoj cestování v době osvícenské a o vývoj po 50. letech 18. století. Tímto problémem se zabývá zejména Ivo Cerman, který vymezil vývoj pro celé 18. století.¹⁷⁰

Raněnovověké kavalírské cesty byly korunou vzdělávání mladých šlechticů, kteří cestu zpravidla podnikali mezi svým 15 až 22 rokem, vzhledem k tomu že cesty trvaly v průměru tři roky, tak datum příjezdu připadalo nedlouho před dosažení zletilosti – někdy se tato cesta označuje za přechodový rituál. Jednalo se vesměs o velmi nákladnou záležitost (náklady se pohybovaly okolo 6000 zlatých ročně), takže často spolu jezdilo více šlechticů, či sourozenců. O důležitosti cest svědčí, že na tyto nákladné cesty vysílali své syny i bankrotující otcové. Tradičními destinacemi, kam princové cestovali, byla zejména Itálie, Francie a Nizozemí. Cesta měla poskytnout mladému šlechtici rozmanitě, byť spíše širší, než hlubší vzdělání: Při cestě měl navštěvovat různé univerzity, kde se studiu věnoval vždy několik měsíců, vedle toho navštěvoval tzv. šlechtické akademie (tedy instituce vznikajících přímo na základě poptávky cestujících kavalírů), kde absolvoval šlechtická cvičení (tedy vesměs fyzická cvičení, která by správný kavalír měl zvládat, tanec, šerm, jízda na koni). Zároveň se měl naučit stavovsky přiměřenému chování u panovnických dvorů v evropských hlavních městech.

K změně dochází s postupným nástupem osvícenství. V habsburské monarchii je to náhlé odvrácení státu od podpory zahraničních studijních cest mladých šlechticů. Ještě v první polovině 18. století se kavalírské cestování těšilo takové podpoře, že když se Marie Markéta z Valdštejna zdráhala vyslat své dospívající syny do zahraničí, přikázala jí to dekretem roku 1723 česká nejvyšší kancelář.¹⁷¹ Záhy po nástupu Marie Terezie vyšel roku

¹⁷⁰ CERMÁN, s. 77–78. Pro úplnost uvádím chronologickou klasifikaci od počátku (Cerman vznikem nezačíná, klasifikace je doplněna podle zjištění Jiřího Kubeše, *Národné dospívání urozených*, s. 259–261), první fáze (okolo 1570 – třicetiletá válka): cestuje se pod vlivem renesance a reformace, snaha o to poznat co nejširší paletu zemí a univerzit; druhou fázi (druhá polovina 17. století – válka o španělské dědictví, případně podle Cermana později, v roce 1720): paleta navštěvovaných zemí se poněkud zužuje, navíc se cestování konfesionalizuje – katolíci jezdí od katolických zemí a protestanti do protestantských; třetí fázi (válka o španělské dědictví /1720/ – 50. léta 18. století): kavalírská cesta je studijní cestou na jednu univerzitu a po studiu následuje a teprve poté studenti putují po evropských zemích, nově se začínají těšit zájmu průmyslové země, Nizozemí a nesměle Velká Británie.

¹⁷¹ HRBEK, Jiří. *Barokní Valdštejnové v Čechách*. Praha 2013, s. 336. Situace, kdy byla kavalírská cesta nařízena kanceláří, jistě souvisí s dlouhodobým nepřátelstvím mezi Janem Josefem Valdštejnem, který podal žalobu, a švagrovou Marií Markétou. Samotné cesty mladých Valdštejnů již vykazovaly jisté rysy

1743 zákaz všech zahraničních cesty bez jejího vědomí a souhlasu,¹⁷² načež Fridrich Vilém Haugwitz zakázal roku 1751 navštěvovat zahraniční univerzity (nutno dodat, že v praxi ještě tento zákaz důsledně dodržován nebyl). Tereziánská kritika se opírala zejména o kameralistické důvody, mladí šlechtici svým cestováním poškozovali stát vývozem ohromných obnosů peněz, které utratili v zahraničí, dále se poukazuje na to, že soustředěné studium na jedné domácí univerzitě přinese lepší výsledky, co se hloubky vzdělání týče. Později se v kruhu okolo Josefa II. nedůvěra k zahraničnímu cestování ještě posilovala, osvěcenský pedagog a teoretik výchovy František Josef Kinský v roce 1773 obhajoval zásadu, že by se mladí měli zejména seznámit se svou vlastí. Josef II. v roce 1781 nařízením zakázal zahraniční cestování pro mladší dvacátého osmého roku, protože „mnoho mladých škodlivě či s malým užtkem do zahraničí cestu začínají, aniž by prvně [...] otčinu poznali“.¹⁷³

Jak upozornil Ivo Cerman, ani změna v 50. letech nepřinesla konec kavalírských cest. Náзор na *Länderreise* nebyl mezi osvěcenskými filosofy jednoznačný, byli mezi nimi i odpůrci jako „pěší turista“ Jean-Jacques Rousseau, ale i obhájcí jako John Locke a Immanuel Kant. V rakousko-českém prostředí se problémem zabýval již v první polovině 18. století, zejména ve 40. letech benediktin Oliver Legipont, který chtěl patriotizaci šlechtického cestování přispět založením rytířské akademie v Praze i jinde (což nakonec nevyšlo).¹⁷⁴ Po prosazení nepřátelského postoje státu vůči zahraničním cestám se problému zahraničních cest mladých věnovali Josef von Sonnenfels a Johann Georg Brand. Na základě těchto teoretických prací na jedné straně a státních zákazů na druhé straně se prosazuje nový model vzdělávání, podle kterého by měl mladý šlechtic absolvovat vysokou školu domácí s úzce zaměřeným studijním programem, ovšem toto studium by mělo být doplněno zahraniční cestou.

Pod vlivem osvíceneckých myšlenek se prosazuje již někdy v první polovině 18. století (Cerman změnu klade okolo roku 1720, Kubeš posouvá na přelom 17. a 18. století,

racionalizovaných cest, starší jel studovat právo na dva roky do Lovaně a poté cestoval po Nizozemí, mladší studoval v Salzburgu.

¹⁷² Cerman, 53–54.

¹⁷³ Cerman, s. 55. Nařízení bylo publikováno dvorním dekretem z 28. dubna 1781, *Josephs Gesetz-Handbuch 1780–1784*. Band 1, Abtheilug 2. Wien 1785, s. 148–149. „Da viele durch die Hofmeister verleitete iunge Leute schädliche oder wenigstens unnütze Reisen in fremde Länder beginnen, ohne vorher eine Verstandsreise oder Vaterlandskenttniß erlangt zu haben: [...]“

¹⁷⁴ Cerman, s. 53

naopak jistě končí v 50. letech 18. století) nová podoba kavalírských cest, označována jako raněosvícenská, případně racionalizovaná. Modelovým příkladem takové cesty slouží cesta Václava Antonína Kounice. Symptomatické je, že se vzdělávání mladých začíná specializovat a zintenzivňovat, aby stačili na byrokratizující se úřady. Některé domácí univerzity se těšily sice po jistou dobu vzrůstající oblíbenosti, zejména benediktinská v Salzburku, nicméně dědičné země stále trpí jistým deficitem vzdělávacích zařízení, takže mladí často cestují do zahraničí na jednu univerzitu (velkou oblibu v této době opět získávají protestantské univerzity, v Leidenu, Lipsku, Štrasburku) a po dokončení studií krátce putují po Evropě. Prosazuje se patriotizace putování, tedy zvyšuje se zájem o říšský prostor, zároveň se s „racionalizací“ objevuje zájem o průmyslové oblasti Nizozemí a hanoveriánské Anglie.

Další mezník ve vývoji kavalírských cest, který představuje změna 50. let, kterou nutno dodat řada badatelů na poli kavalírských cest nepřekračuje. Cerman cesty z této doby označuje jako pocitové, či sentimentální. Za příklad sentimentálních cestovatelů lze uvést Jan Rudolfa Chotek, který osmnáctiměsíční cestu přes Itálii, Francii a Nizozemí započal ve dvaceti letech roku 1768.¹⁷⁵ Lze konstatovat, že již v předchozí době zintenzivnělé univerzitní studium se přesouvá ze zahraničních na domácí univerzity a teprve poté mladí šlechtici nastupují výrazně kratší „sentimentální“ cesty do zahraničí. I pro toto období tedy lze najít jistou kontinuitu, která opravňuje pozměněné zahraniční cesty označovat jako kavalírské, přetrvává všem kavalírským cestám společný zájem estetický, aby si mladík vytříbil vkus, což – jak vesměs uznávali všichni osvícenští myslitelé – šlo jinými způsoby než cestováním jen těžko nahradit. Skutečné mizení kavalírských cest představuje až doba Velké francouzské revoluce a napoleonské války (1792–1815), byť i pro tuto dobu lze jmenovat (zejména v prvních klidnějších letech 19. století) několik mladých cestovatelů, např. v letech 1803–1805 Jiří František Buquoy navštívil Švýcarsko, Francii a Itálii,¹⁷⁶ František Antonín I. Thun navštívil v roce 1806 Velkou Británii (a snad i další).

Samotná myšlenka, že obnovené cesty po skončení záležitosti s Napoleonem, jsou svým způsobem novou podobou kavalírských cest, není nijak nová. Tento názor vyjádřil již Hannes Stekl ve své práci o šlechtě v době předbřeznové,¹⁷⁷ pro ryze české prostředí lze

¹⁷⁵ Cerman, s. 63–65.

¹⁷⁶ Problémem se věnoval Man, Miloslav. *Cestovní deníky Jiřího Františka Buquoye z cest do Francie a Itálie v letech 1803 až 1805*. České Budějovice 2004. Diplomová práce HÚ JU v Českých Budějovicích.

¹⁷⁷ Stekl, *Österreichs Aristokratie im Vormärz*, s. 111–112.

zmínit alespoň upozornění Milady a Tomáše Sekyrkových na konkrétním případě cesty bratří ze Šternberka roku 1837 do Nizozemí a Anglie.¹⁷⁸ Nověji se potom k problému vrátil i zmíněný Ivo Cerman, který si tohoto jevu povšiml zejména u Jindřicha Chotka a jeho cesty v roce 1830 do Itálie.¹⁷⁹

Důvody, kvůli kterým se i v době předbřeznové vydávali mladí šlechtici na cesty, obecně zůstávají zejména v rovině estetické. Stále mají také srovnávat teoretické znalosti z geografie, historie a dějin umění s praxí. I v Auerspergově deníku lze číst, že se mladí učili salónnímu životu a chování ve společnosti žen, což byla dovednost tradičně očekávaná i od „absolventů“ klasických kavalírských cest.¹⁸⁰ Další konkretizaci účelu romantických cest může dále objasnit objevení nové hlavní cílové země cest, tedy Velké Británie, která se objevuje vedle tradičně dominantní Itálie.

2.3.1.2 Britské cesty

Zájem o ostrovní království ze strany Čechů lze vystopovat přinejmenším do doby alžbětinské,¹⁸¹ přičemž při omezení na kavalírský zájem shledal pro období 1620–1750 Jiří Kubeš, že bylo průběžně navštěvováno (19 z 80 zkoumaných cest),¹⁸² nicméně návštěvy trvaly pouze několik týdnů a omezovaly se na Londýn a okolí. Cestovatele nejvíce odrazovalo to, že v Anglii „není co vidět“ a izolovanost mořem, což značně zvyšovalo míru nebezpečí, navíc pokud se zhoršilo počasí, mohl se pobyt neplánovaně prodloužit. Naopak pro Anglii mluvily v 17. století exkluzivní služby, vyhlášený chov psů a lovy vůbec.¹⁸³

Situace se začíná měnit v 18. století, tehdy se do zorného pole mladých („raněosvícenských“) kavalírů dostávalo exotické státní zřízení konstituční monarchie a nutno dodat, že obliba se během postupujícího pronikání osvícenských myšlenek změnila

¹⁷⁸ SEKYRKOVÁ, Milada – SEKYRKA, Tomáš. Bratři Šternberkové na cestách, s. 415–420.

¹⁷⁹ CERMAN. *Chotkové*, s. 458–461.

¹⁸⁰ KUBEŠ, s. 264–265.

¹⁸¹ Nejstaršími českými návštěvami se zabýval již ODLOŽILÍK, Otakar. *Cesty z Čech a Moravy do Velké Británie v letech 1563–1620*. Brno 1935. (separátní tisk, původně vyšlo téhož roku v *Časopise Matice moravské*, s. 241 – 320).

¹⁸² KUBEŠ, s. 102.

¹⁸³ KUBEŠ, s. 102–103.

v druhé polovině 18. století až v anglofilii.¹⁸⁴ V prostředí rakouské monarchie se zasadil o propagaci anglických reálií Karel Zinzendorf, který jako komerční rada procestoval služebně v letech 1763–1775 velkou část Evropy, včetně Velké Británie (1768).¹⁸⁵ Obliba britských cest, zejména prizmatem racionalizujícího habsburského státu, tedy vycházela z přesvědčivých úspěchů, kterých průmyslníci na ostrově docilovali v průmyslových oblastech Manchesteru a Birminghamu. Zároveň se Londýn stával v 18. století důležitým městem Evropy s bohatou možností kulturního programu. Ideálem se stává život na příměstských venkovských sídlech. Oblibu získala nová hudba a forma anglických tanců (*country dances*). V literatuře se prosazuje žánr gotického románu Horace Walpolea a znovu byl objeven William Shakespeare. Konečně v průběhu 18. století získaly anglické parky svoji proslavenou krajinářskou podobu. V 19. století lze upozornit na prosazení Waltera Scotta, který významně zpopularizoval Británii, zejména zájem cizinců o skotskou divokou krajinu.

Sice ne všichni mladí šlechtici v době předbřeznové vábení z ostrovů podlehli, ovšem většina těch, kteří zanechali odkaz české romantické architektury, tuto cestu podnikla. V roce 1820 Alois II. Liechtenstein, 1824 to byl Camille Rohan, zmínit lze také Františka Arnošta Harracha a Jana Adolfa II. Schwarzenberka, kteří oba byli vysláni na korunovaci Karla X. v roce 1825 do Francie a odtud odbočili do Velké Británie. V roce 1834–1835 podnikli bratři František, Bedřich a Lev Thunové „rodinnou cestu“ do Velké Británie.¹⁸⁶

Bohužel o cestování mladých šlechticů v době předbřeznové doposud synteticky pojednáno není, informace se objevují porůznu v životopisech jednotlivců. Přesto snad lze poukázat na některé jevy, které se zdají charakterizovat tyto „romantické kavalírské cesty“. Podobně jako v době pozdně osvícenských cest zůstává základem studium na domácí univerzitě (Praha, Vídeň), které je následováno krátkou zahraniční cestou po Evropě. Cíle

¹⁸⁴ Souhrnně v publikované disertaci MAURER, Michael. *Aufklärung und Anglophilie in Deutschland*. Göttingen ; Zürich 1987.

¹⁸⁵ FATTINGER, Elisabeth. Gestaltung und Gewinn einer „Auftragsreise“: Karl Graf Zinzendorf in Großbritannien (1768). In REES, Joachim et al. (edd.). *Europareisen politisch-sozialer Eliten im 18. Jahrhundert*. Berlin 2002, s. 129–158. Opis francouzsky psaných deníkových záznamů z cesty do Anglie, Skotska, Irska a Sicílie uloženy v SOA v Praze, fond RA Chotků, nové inv. č. 1438, *Observations du Comte Sensurendorf sur l'Angleterre*. (za upozornění děkuji doc. Zdeňku Hojdovi)

¹⁸⁶ Touto cestou se zabývala OUBRECHTOVÁ, Marcela. „*Kéž bych byl malířem.*“ *František Thun v době předbřeznové*. České Budějovice 2008. Vedoucí práce Zdeněk Bezecný.

cesty také navazují na situaci před rokem 1792, navštěvuje se německá oblast, Nizozemí (Belgie), Velká Británie zažívá velký nárůst obliby, nicméně nelze říct, že by Itálie výrazně obliby pozbyla,¹⁸⁷ navštěvována je i Francie. Cestování mladých ustalo (byť pouze přechodně) na dobu více než dvacetiletou, takže se ledasco změnilo. Významně se zvýšil věk cestujících.¹⁸⁸ Na základě Všeobecného zákoníku občanského se zvýšil práh zletilosti na 24 let, delší dobu trvalo také vysokoškolské studium (dvě léta filosofické přípravy a čtyři léta právních studií, pokud chtěli mít úplné vysokoškolské studium) a mladí lidé nastupovali cestu často až po dosažení zletilosti, Vincenc Karel Auersperg na své cestě oslavil 25. narozeniny, Jindřich Chotek se dokonce přiblížil Josefovým dekretem požadovaným dvacátým osmým narozeninám.¹⁸⁹ Trvání cesty se také poněkud zkracuje na několik měsíců, pokud by se mezi kavalírské cesty zařadila i cesta Františka Antonína II. Thuna v letech 1834–1835 do Velké Británie a Itálie,¹⁹⁰ tak ta trvala jeden a půl roku a patřila by spíše mezi ty delší. Thunova cesta ukazuje, jak se pomalu vytrácela exkluzivita kavalírských cest pro mladé šlechtice a tím pádem jasného vymezení vůči jiným typům cest. Na cestu vyrazili tři bratři František, Lev a Bedřich, odpovídající definici předbreznových kavalírů, ovšem jeli s nimi i rodiče (což bylo pro klasickou kavalírskou cestu zcela nepředstavitelné – krom toho, že absence otce měla přispět k samostatnosti syna při klasické kavalírské cestě, tak také platilo, že se otec prostě nemohl vyvázat na dobu trvání cesty – několik let – z úřadů a povinností při správě svého majetku, což v první polovině 19. století i díky zkrácení cest, možné bylo). Zkrácení doby putování a zjednodušení umožnilo cestovat jak rodičům, tak otevřelo cestování jako institut výchovy mladých šlechticů, respektive cestování dam vůbec.¹⁹¹

2.3.1.3 Turismus – stírání jednoznačného vymezení pojmu kavalírská cesta

Představený rámec tedy vymezuje kontext, v kterém se nachází Auerspergova britská cesta roku 1837. Potřeba je ještě upozornit na nejasnou hranici mezi kavalírskou cestou a jiným typem cesty, totiž vlastivědnými cestami menších forem. K tomu může

¹⁸⁷ HOJDA, „Jdou s tebou naše srdce i mysle – až tam ku břehům Tibery.“ Cestování v době *biedermeieru*.

¹⁸⁸ Takto již HOJDA, „Jdou s tebou“, byť tento závěr utvořil na případu cesty Jindřicha Chotka do Itálie.

¹⁸⁹ Je otázka, jestli je vůbec možné určit nějakou hranici, po které zahraniční cesty nejsou „kavalírskými cestami“, nabízí se ještě subjektivní hranice svatby, což byl stále ještě důležitý přechodový rituál dospělosti.

¹⁹⁰ OUBRECHTOVÁ, s. 66–86.

¹⁹¹ LENDEROVÁ – PLŠKOVÁ, s. 47.

posloužit Auerspergova italská cesta roku 1828.¹⁹² Rozhodující je v tomto případě, že cesta byla podniknuta pouze v rámci rakouské Itálie, což snad požadoval Josef II. svým dekretem. I po geopolitické změně po roce 1815 sice nemohli cestující poznávající „vlast“ (tedy habsburskou monarchii) navštívit Řím, tradiční vrchol italských kavalírských cest,¹⁹³ nicméně si mladý vlastivědný cestovatel mohl vybrousit vkus v tradičně významných městech jako Terst a Benátky. Jistou odlišností je, že totožnou cestu mohla podniknout i stejně stará šlechtična. Jsou zde jisté formální znaky, odlišující vlastivědnou cestu od kavalírské, na druhé straně nezdá, že by byly zcela nepřekročitelné.

Opominout nelze, že doba dlouhého 19. století přinesla turismus, tedy cestování bez utilitárního cíle, cestování pro cestování, respektive pro radost. Tedy kategorie cestování související s nově nalezeným volným časem, který cestováním (turistikou) začaly vyplňovat také střední vrstvy, ne jen elity. Nutno dodat, že původ těchto radovánek bývá hledán právě v raněnovověkých kavalírských cestách (samotný výraz vychází z anglofrancouzského ozančení pro kavalírskou cestu *grand tour* a z hlediska vývoje turismus tak právě kavalírské cesty bývají označovány jako prototurismus). Zde je patrné, že dochází k nivalizaci cestovních možností nejenom mezi jednotlivými příslušníky rodiny v nejvyšší společnosti, ale i mezi elitami a střední třídou. Nakonec není s podivem, že konzervativní zastánce přísně stratifikované společnosti Bedřich Schwarzenberk neměl rád symbol moderního cestování, parní železnici.¹⁹⁴ Že se cestování stává skutečně masovou záležitostí, jaksi mimoděk zachytil i Auersperg ve své poznámce o neobvyklé oblibě rybaření v Anglii: „Tausende von Amateurs, werden jährlich durch die Stage-Coatchen [!], in die entlegensten Winkel des Landes gebracht, wo für zu 3 und 4 Wochen liegen bleiben, am Tage hinter ihres Angel und während der halben Nacht hinter ihrem Theekessel, sich mit ihren eigenen guten Einfällen, *allein* unterhaltend.“¹⁹⁵ Na druhé straně platí, že v dědičných habsburských zemích bylo cestování do zahraničí stále pro široké vrstvy

¹⁹² Lze předpokládat, že mladíci v době předbřeznové podnikali i více kavalírské cesty, jak se uvádí u Aloise II. Liechtensteinu, který ve svých 22 letech roku 1818 procestoval Itálii a Švýcarsko a ve 24 letech roku 1820 Velkou Británii STEKL, *Österreichs Aristokratie in Vormärz*, s. 111–112. Jak se zdá, Auerspergova cesta roku 1828 nebyla kavalírskou, tou by snad mohla být francouzská roku 1834, o té ale mnoho známo není.

¹⁹³ Probádána je např. cesta Rudolfa Chotka roku 1835 (Hálek, Cerman).

¹⁹⁴ BEZECNÝ, Zdeněk. Starý obránce starých práv. In HOJDA, Zdeněk – OTTLOVÁ, Marta – PRAHL, Roman, (edd.). *Věché stáří, nebo zralý věk moudrosti?* Praha 2009, s. 66. Nepřípustné pro něho bylo, že si vyšší třídu mohl každý prostě koupit.

¹⁹⁵ Deník, s. /158/

nedosažitelné (kvůli byrokraticky i finančně náročnému opatření pasu),¹⁹⁶ takže pro dobu předbřeznovou zdaleka nedošlo k splnutí elitního šlechtického „velkého turismus“ s turismem obyčejných lidí.

2.3.1.4 Pramenovědné zařazení

Výše bylo poukázáno na souvislost této cesty s raněnověkými cestami kavalířskými. I z hlediska pramenovědného lze vidět jisté souvislosti. Průběh cesty byl zpravidla bedlivě dokumentován, příslušníky cestovní skupiny, a současně sledován rodiči či poručníky doma. Za tímto účelem vznikala (či mohla vznikat) řada typů pramenů, předně to byly prameny dnes nazývané ego-dokumenty, tedy korespondence a cestovní deníky. Někde na pomezí pramenů osobní povahy a normy stály cestovní instrukce (vyjádřená představa rodičů, či poručníků, jak má cesta probíhat). Zejména u raněnověkových velmi nákladných cest hrály důležitou roli účty. Jako doplňkový pramen slouží univerzitní matriky. Zároveň platí, vzhledem k soukromému charakteru kavalířských cest, že zpravidla cestovatelé neseznamovali se svoji cestou širokou veřejnost formou cestopisu.¹⁹⁷

Již na začátku lze konstatovat, že pokud platí předpoklad nástupu cesty předbřeznových kavalírů až po dosažení zletilosti, je patrné, že při těchto cestách víceméně zanikly tzv. cestovní instrukce.¹⁹⁸ Pro zánik účtů v době předbřeznové nebyl žádný důvod, ale pro Auerspergovu cestu se je nepodařilo dohledat.¹⁹⁹ Podle Auerspergova podání víme,

¹⁹⁶ Problémem pasů „obyčejných“ lidí víceméně v době předbřeznové se sondou pasů odevzdaných v okolí Kamenického Šenova (kde nejvíce cestovali obchodníci se sklem) se zabývali HLAVAČKA, Milan – NĚMEC, Jan. Ta pravá mobilita: cestování. In: *Mezi časy... Kultura a umění v Českých zemích kolem roku 1800*. Praha : KLP - Koniasch Latin Press, 1999 [vyd. 2000], s. 329–339.

¹⁹⁷ Výjimkou potvrzující pravidlo může být cesta Františka de Pauly Antonína Hartiga podniknutá v 70. letech 18. století, z které byly vydány *Interessante Briefe über Frankreich, Engeland und Italien vom Grafen F. v. H.*, které v Eisenachu vydal Johann Georg Ernst Wittekindt roku 1786. K Hartigovi srv. MÁDL, Claire. Pán na Mimoni a šlechtic evropského rozměru. František de Paula Antonín Hartig (1758–1797). In: *Zámek v Mimoní. Zbytečně zbořená památka*. Mimoň: Ville de Mimoň, 2013, s. 101–124.

¹⁹⁸ Zejména u Auersperga (který byl v době cesty zletilý a přinejmenším formálně se ujal správy majetku) se nabízí otázka, jak se mladý cestovatel cítil být vázán přáními a příkazy rodičů (i po skončení poručnictví byl stále „vázán“ křesťanským imperativem „cti [...] i matku svou“ a samozřejmě byl vázán různými rodovými strategiemi).

¹⁹⁹ V RAA v Zámrsku sice rodinné účty jsou, ale dosti torzovitě a dobu jeho cesty nepokrývají – zde děkuji za konzultaci Markétě Veselíkové. Zcela vyloučit nedokáží ani uložení v zahraničí.

že probíhal korespondenční styk mezi matkou na jedné straně a Auerspergem i vychovatelem na straně druhé. Auersperg zároveň počítal, že z této korespondence vznikne cestovní deník v dopisech (o tom dále), což by bylo mohlo ukazovat na to, že si cestovní deník formálně oddělený od korespondence nevedl. Již od doby druhé poloviny 18. století, kdy se prosazuje intenzivní studium na domácích univerzitách, které vlastně není součástí kavalírských cest, ztrácí význam univerzitní matriky, na druhé straně se nově prosazuje jako podpůrný pramen dobová publicistika. Takto je například doložena Auerspergova účast na velkých plesech v Londýně, o kterých společenské rubriky novin 30. let pravidelně informovali a z hostů zmiňovali zahraniční smetánku, kterou česká hrabata a knížata bezpochyby byla. Zajímavým pramenem by mohly být litografie či kresby míst, které cestovatel navštívil.²⁰⁰ Z Auerspergovy britské cesty je známa pouze šest velmi drobných kresbiček přímo v deníku, navíc je třeba upozornit na 13 větších kreseb a akvarelů s motivy z Auerspergovy britské cesty v jednom albu kreseb a akvarelů dodnes chovaných na Žlebech, které snad vytvořil Auersperg (příčemž datace a snad i autorství nemusí být považováno za jednoznačné).²⁰¹

Auerspergova cesta je v úplnosti pramenně pokryta pouze jediným pramenem, který by bylo možné charakterizovat jako cestovní deník, nebo přesněji cestovní deník v dopisech.²⁰² Ovšem jistý problém představuje, že se jedná o opisy dopisů, které byly posléze svázány, což umožňovalo autorovi do rukopisu zasahovat a teoreticky by pak

²⁰⁰ Takovéto ikonografické zachycení cesty kresbami se objevuje v cestovních denících poměrně často, byť značně útržkovitě. K jiné možnosti pořizování litografií poznamenává sám Auersperg v deníku, s. /127d]/: „Recht angenehm ist es mir, daß ich beinahe auf der ganzen tournée von jedem hübschen oder marquanten [?] Punkte lithographien bekommen; was besonders bey Schlössern von Nutzen ist, indem die meisten englischen Besitzer so kindisch sind, das Abzeichnen ihrer Schlosser (ohne einer schriftlichen Bewilligung) zu verbiethen.“

²⁰¹ (Bohužel jsem tento pramen našel až nedlouho před dokončením práce, proto s ním dále pracuji méně, než by bylo možno, a některé informace týkající se pramene se mohou do budoucna zpřesnit) Státní zámek Žleby, ZL 08440, odsud pouze kresby ZL 08440/012–ZL 08440/027. Obrázky mají buď popisy od Vincence Karla, jeho syna Františka Josefa (hned u 012 píše „Papa Vincent's Reise nach Belgie u. England“), dobře rozpoznatelný je akvarel, kde rytíř probodává zelného draka (masku) s popisem (Vincence Karla): „Carnesse de Mons“ (k tomu srv. v deníku s. /24–25/.

²⁰² Takto i v současném archivním inventář, VESELÍKOVÁ, s. 52, inv. č. 39: Cestovní deník Vincence Karla Auersperga z cesty do Anglie ve formě dopisů psaných matce „Briefe eines Lebenden“.

rukopis mohl být posouván ne jako deník (ego-dokument),²⁰³ ale jako nevydaný cestopis (literární pramen, který také je ego-dokumentem, ale ztrácí bezprostřednost deníku).²⁰⁴

Pro jednoznačnost je potřeba pojem deníku vymežit. Deník je ego-dokument, který se chápe jako označení pro chronologicky řazené osobní záznamy zapisované v krátkých časových intervalech a bez většího časového odstupu. Pro odlišení od štambuchů, sbírek citátů, pracovních záznamů apod., je třeba, aby se zápisy týkaly „soukromé každodennosti pisatele“,²⁰⁵ je ale fakt, že běžné osobní každodenníky bývají do jisté míry kontaminovány neosobními zápisky (jako třeba zmíněnými citáty), pak je možné přesněji označovat deník, který splňuje požadavek soukromé každodennosti, jako intimní deník.²⁰⁶ I tak se jedná o široký pojem, který je nutno pro potřeby této práce dále specifikovat. Z hlediska historie deníků lze označit deník 19. století za víceméně nejvyspělejší formu, kde se krátce před Velkou francouzskou revolucí prosadilo – vedle suchého výčtu denních událostí – i zapisování podkladů pro úvahy a z deníku se vytváří prostředek pro rozvíjení imaginace.²⁰⁷ Pokud starší deníky poskytovaly obraz o pisateli, vesměs se jednalo o stylizovaný a ideální obraz, teprve pod vlivem Rousseauových myšlenek (zejména v *Confessions* vydaných až 1782) začínají autoři deníků zapisovat svoje skutečné myšlenky.²⁰⁸ Důležitý je vznik deníku v šlechtickém prostředí („šlechtický deník“), kde má psaní deníků tradici. Právě nejstarší deníky lze doložit u šlechty. V novější době se každý jednotlivý šlechtic setkával s deníkem již od útlého dětství – psaní deníku se mohlo objevit jako součást domácí výchovy, později šlechtice motivoval k vedení deníku imperativ paměti rodu a šlechtictví, který nabádal jednotlivce k zanechání odkazu částečně snad pro současníky, nepochybně

²⁰³ K vymezení pojmu lze stále použít SCHULZE, Winfried. Ego-Dokumente: Annäherung an den Menschen in der Geschichte? Vorüberlegungen für die Tagung „Ego-Dokumente“. In SCHULZE, Winfried. *Ego-Dokumente: Annäherung an den Menschen in der Geschichte*. Berlin: Akademie Verlag, 1996, s. 11–30.

²⁰⁴ O pravděpodobné genezi více v charakteristice pramene v ediční části této práce.

²⁰⁵ LENDEROVÁ 2008, s. 15–16.

²⁰⁶ SLABÁKOVÁ, Radmila. Osobní deník – zdroj, nebo tvůrce paměti? In LENDEROVÁ, Milena – KUBEŠ, Jiří (edd.). *Osobní deník a korespondence - snaha o prezentaci, autoreflexi nebo (proto)literární vyjádření?* Pardubice 2004, s. 41–42. Zde uvádí příklad deníku Sophie Mensdorf-Pouilly, která si začala psát deník roku 1799 (21 let), ale k formě skutečného intimního deníku se propracovala až roku 1821.

²⁰⁷ LENDEROVÁ 2008, s. 18–19.

²⁰⁸ SLABÁKOVÁ, Osobní deník – zdroj, nebo tvůrce paměti?, s. 43.

pro následovníky. Zajímavý doklad rodinného užití deníku je zachycen u cestovního deníku Gabriely ze Žerotína, která z něho skutečně četla dětem.²⁰⁹

Zvláštní typ cestovního deníku je víceméně zřejmý. Jedná se o deník, který vzniká v souvislosti s cestou, mohl být založen těsně před cestou, psán během cesty a po skončení cesty ukončen. K formě zápisu „v dopisech“ je třeba dodat, že samotný deník a soukromá korespondence k sobě mají ve skupině ego-dokumentů velmi blízko, samotné deníky jsou charakterizovány i jako „soubory dopisů bez adresáta, či [...] konkrétního adresáta“.²¹⁰ U deníku v dopisech tvrzení, že se jedná o „soubor dopisů“, pak platí bezesbýtku. Co se týká adresáta, může se jednat o fiktivní dopisy a stejně tak fiktivního adresáta, takže tvrzení platí. Ustanovení o adresátovi samozřejmě neplatí pro případy, kdy se pisatel z nějakého důvodu rozhodl ponechat si odeslanou korespondenci ve formě opisů a tento soubor dopisů velmi konkrétnímu adresátovi nazývat deníkem a jako deník ho také uchovat. U tohoto případu (který je, nebo se tak alespoň zdá, případem cestovního deníku v dopisech Vincence Karla Auersperga) se nabízí otázka, kdy se ještě jedná o deník, a kdy by bylo vhodnější opustit původní terminologii a pracovat s tím, že se jedná ne tak o deník, jako o soubor opisů dopisů (možné to zřejmě není, pokud skutečná korespondence chybí).

Další problém, který nelze u klasifikace pramene charakterizovatelného jako „cestovní deník v dopisech“ opominout, je možnost stylizace, kterou by se pramen posunul od ego-dokumentu, tedy pramene, který bezprostředně zachycuje pisatelovy niterné pocity, směrem k literárnímu, vyprávěcímu pramenu (který by v tomto případě bylo možné nazvat cestopisem, který sice nepostrádá charakter osobního svědectví o podniknuté cestě, ale jakožto retrospektivnímu vyprávění mu chybí bezprostřednost). O tom, že Auersperg měl se svými dopisy (které známe jen z opisu) jisté literární záměry, svědčí připsání titulu *Briefe eines Lebenden*, kterým odkazuje na ve své době populární cestopis v dopisech Hermanna von Pückler-Muskaua *Briefe eines Verstorbenen*. Hermann von Pückler-Muskau (1785–1871) dosáhl vcelku velké proslulosti jako cestovatel (v Británii byl několikrát, ale cestoval i do Orientu), dobový dandy a architekt parků v krajinářském stylu. Byl ale známý i jako spisovatel, svoji literární kariéru začal zmíněnými čtyřsvazkovým

²⁰⁹ ŠULÁKOVÁ, Kateřina. Cestovní deník hraběnky Gabriely z Žerotína. *Genealogické a heraldické informace 2013* zážitky z cest urozené dámy v polovině 19. století. *Genealogické a heraldické informace*, Brno: Moravská genealogická a heraldická společnost, roč. 18 (33), (2013 [vyd. 2014]), s. 63. Že Gabriela četla a o cestě vyprávěla, si poznamenala její dcera Emma (poznámala si, že „popis cesty“ od matky je uložen v knihovně).

²¹⁰ LENDEROVÁ 2008, s. 17.

cestopisem v dopisech, původně se jednalo o dopisy zasílané Pückler-Muskauem své ženě Lucii z cest po Velké Británii a Irsku, kterým byla předřazena vydavatelova předmluva, která uvedla smyšlenou identitu zemřelého (anonymního) šlechtice. Cestopis s výrazným humorem a ironií měl úspěch, takže nakladatel Ludwig Hallberger (původní *Briefe* byly vydány ještě společnými silami Franckha a Hallbergera) v „posmrtné pozůstalosti“ objevil dalších několik prací, například též populární *Tutti frutti* (1834) a o poznání později *Aus Mehemed Ali's Reich* (3. svazky 1844). Již roku 1834 u téhož nakladatele vyšla i práce o krajinářských parcích *Andeutungen über Landschaftsgärtnerei*.²¹¹ Jedná se vážnou práci v jeho oboru zahradního architekta (mimo jiné dokumentující oblibu anglické krajinářské parkové praxe), proto je také jako jedna z mála publikována pod pravým jménem. Vedle toho Pückler publikoval u Hallbergera také pod pseudonymem Semilasso (*Semilassos vorletzter Weltgang*, první díl *in Europa* vyšel ve třech svazích roku 1835, druhý *in Africa* v pěti svazcích roku 1836) a k oficiálnímu odhalení došlo až ve 40. letech 19. století přítelem Albertem Jägrem. O oblibě Pückler-Muskaua svědčí i to, že krátce po smrti byly vydány některé jeho dopisy a v průběhu 20. a 21. století byla řada výše zmíněných spisů vydána znovu.

Víme také, že sám Auersperg se přinejmenším v pozdějších letech k žánru „nalezeného rukopisu“ vrátil svým historickým románem z Burgundska Karla Smělého *Eine graue Locke*, který na něho měl vypadnout ze „starých foliantů“, kterými se probíral na svém opuštěném hradu Ž[leby].²¹² Mystifikace zmíněných textů spočívá v zakrývání skutečného autorství, což se skutečně u primárního opisu dopisů objevilo (dopisy jsou podepsány zkratkami „V. A.“ a primární titul byl pouze *Briefe eines Lebenden*), nicméně po převazbě (která proběhla ještě v Londýně těsně před návratem domů) došlo k jednoznačnému přihlášení se k autorství.

Bez znalosti původních dopisů nelze otázku, jestli se jedná o deník, nebo cestopis, rozhodnout definitivně, nicméně provedení spíše ukazuje, že se jedná o prosté opisy skutečně odeslaných dopisů – s tím, že volba vedení deníku ve formě dopisů, pak mohla být snahou o „ulehčení“ práce a velkou roli v tom hrály i módní vlivy.

²¹¹ *Andeutungen über Landschaftsgärtnerei, verbunden mit der Beschreibung ihrer praktischen Anwendung in Muskau*. Stuttgart 1834.

²¹² AUERSPERG, *Erinnerungen*, s. 42

2.3.2 Prolog: Mladistvé cestovní zkušenosti

První dobře doloženou cestou Vincence Karla do zahraničí (i když charakteristika této cesty jako „zahraniční“ může být problematická) je ta, kterou podnikl v létě 1828 do Itálie. Cestování do Itálie mělo již v této době dlouhou historickou tradici. Zejména u mladých šlechticů se cesta do Itálie spojila dosti pevně již v renesanci s institucí kavalírských cest.²¹³ Renesanční a barokní kavalíry lákalo studium práv na proslulých právnických, méně často artistických či lékařských fakultách (Padova, Boloňa, Siena a další), dále jezdili vybrousit svůj styl dvorského vystupování do četných měst s vladařskými dvory, navštěvovali vyhlášená poutní místa (Loreto) a korunu cesty tvořil Řím s papežským dvorem a přemnohými památkami. Jiří Kubeš při rozboru kavalírských cest v letech 1620–1750 shledal, že se jednalo o jediný skutečně stabilní cíl cestovatelů a z osmdesáti cest do Itálie nevedlo pouze osm.²¹⁴ V době předbřeznové se zájem o Itálii sice poněkud snížil (na úkor právě Velké Británie), poměrně se zvýšil počet šlechticů, kteří Itálii nenavštívili vůbec, přesto se jednalo o oblíbené místo a i v učebních plánech mladých šlechticů zůstávala italština jako kulturní jazyk, pro Františka Antonína II. Thuna byla cesta od Itálie snem, který si musel složitě prosadit.

V létě 1828, tedy ve svých patnácti (téměř šestnácti) letech, podnikl Auersperg cestu do Itálie, konkrétně do části Itálie, která byla tou dobou součástí Rakouska (tedy do Lombarsko-benátského království utvořeného na vídeňském kongresu). Cestu by bylo možné charakterizovat jako výchovnou. Mladý Auersperg, který cestoval s vychovatelem Du Rieuxem, měl porovnat teoreticky popsany svět se světem reálným, vidět města, o kterých jistě slyšel v historických přednáškách, v neposlední řadě potom měl vybrousit svůj vkus. Po cestě si musel Auersperg vést cestovní deník,²¹⁵ navíc pohled na závěr sešitku svědčí o dalším výchovném záměru, tedy prohloubení ekonomických dovedností: hospodařil se svým kapesným²¹⁶ a na konci deníku si vedl *Aufgaben af der Reise*. Největší výdaj je za „Genser Uhr“ – 2 7 zlatých, a poměrně běžně se vyskytují vyšší výdaje za

²¹³ HOJDA, „Kavalírské cesty“ v 17. století a zájem české šlechty o Itálii, s. 216–239.

²¹⁴ KUBEŠ, *Náročné dospívání urozených*, s. 13.

²¹⁵ SOA Zámrsrk, RA Auersperg Žleby, sig. 44 R. K. Deník má přibližně osminkový formát, je to sešit se žlutými deskami, na nich nápis „Vincenz Auersperg,“ na titulní straně pak „Journal der Reise nach Italien: 1828“.

²¹⁶ Jisté se nejedná o celé vyúčtování cesty, nejsou zde žádné výdaje na stravování, pouze pravidelně výlohy za kuřivo, limonádu a zpropitné, podobně zde téměř nejsou výdaje za dopravu, pouze v záhlaví druhé strany výdajů je poznámka o cenách a hned první položka výdajů je jeden zl. postilionovi, takže opět diskrece.

oblečení: dva páry kalhot za 20 zl., výdaj za „krejčího v Terstu“ se vyšplhal na 17 zl., klobouk (z Verony či Milána) za 8 zl. 48 kr.; jinak se vydaje – suvenýry z cest, obrázek hrobu Julie z Verony za 40 kr., popis Benátek za 2 zl. 40 kr. – pohybují v jednotkách zlatých.²¹⁷

Krom toho, že se jednalo o výchovnou cestu, tak se také jednalo o cestu, kterou by bylo možno označit za rodinnou. S Auerspergem vedle vychovatele jela i matka Gabriela, její sestry Terezie (1800–1868) a Zdeňka (1812–1880). Složení této cestovní skupiny bylo ovlivněno zejména rodinným stavem a věkem zúčastněných. Zemřelý otec Vincence Karla se účastnit cesty nemohl, proto jela pouze matka, Terezie byla stále svobodná (a svobodná nakonec i zemřela) a konečně teta Zdeňka byla stejně stará jako její synovec Vincenc Karel, takže i pro ni byla nejspíše hlavním důvodem cesty výchova. Právě od starší Terezie se dochoval deník zachycující stejnou cestu očima cestovatele s „jinými důvody“ (vedle toho, že mohla nastoupit cestu, aby pomohla zvládnout své starší sestře dvě náctileté děti, nelze pominout cíl turistický, zábavný).²¹⁸

Nemá cenu zde procházet celý itinerář, takže zde poznamenávám nejdůležitější momenty spojené s cestou. Cestovatelé vyrazili 22. května 1828 z Auersperského paláce a jeli cestou přes Lublaň do Terstu. Cesta tedy od začátku měla jistý symbolický rozměr, protože Auersperg projížděl krajinou svých předků. Zároveň je třeba připomenout, že s jediným blízkým příbuzným, se kterým se Auersperg (nejspíše) setkal, byl „strýc W.“,²¹⁹ tedy Hugo Veriand Windisch-Graetz, který mě za manželku mladší sestru matky Gabriely,

²¹⁷ Celkově tyto výdaje (mimoходом jediný pramen účetního typu z Auerspergových cest) nejsou psány úplně přehledně, proto se neodvažuji je jako celek interpretovat.

²¹⁸ SOA v Třeboni, RA Schwarzenbergů – sekundogenitura, kt. 422, sign. C-25c-3-5c, 1828. Deník má formu volných listů, titul na přebalu: „Reise mit Gabriele, Zdenka, Vinzenz, Durieux nach Triest, Venedig – Mailand – Innsbruck Matray Salzburg“. V přebalu před začátkem foliovaného deníku vložen jakýsi „průvodní dopis“ datovaný 18. ledna 1829 ve Vídni, který snad přiložila k deníku, když ho zaslala bratru Ludvíku „Wüpsovi“ Lobkowiczovi, kde odkazuje na nějakou hru, kterou dobře bavil publikum na Roudnici. Ke kontextu deníku srv. LENDEROVÁ, Milena. *A ptáš se, knížko má ... Ženské deníky 19. století*. Praha 2008. Zde je popsán „ženský deník“ na základě 74 deníků (s. 22 a 327–331). Nutno dodat, že konkrétně s tímto deníkem zřejmě Lendeorvá nepracovala (nicméně pracovala s jiným deníkem Terezie z Lobkowicz z tohoto fondu).

²¹⁹ SOA Zámorsk, RAA, sig. 44 R. K., s. 7.

Marii Eleonoru, zvanou Lory.²²⁰ Rodina se v budoucnu měla spojit ještě jednou, vnuk Huga Verianda si o více jak půl století později vzal Auerspergovu nejmladší dceru Kristinu. Nejprve si 26. května prohlíželi Slovenske Konjice a 29. května obdivovali jeskynní systém Postojna (Adelsberg) spolu s návštěvou windischgraetzovského sídla Hošperk (Haasberg, Auersperg pracuje pouze se jménem Planina).

Již při této cestě do Terstu si lze povšimnout zvýšeného důrazu na prohlídku „technických památek“ za účelem poučení o pokroku, což byl jev patrný od dob osvícenství, přičemž nezmizel ani v romantismu a stál za oblíbeností návštěv průmyslové Anglie. Proto také věnovali den (28. 5.) prohlídce rtuťového dolu v Idriji. 30. května viděli poprvé moře a dorazili do Terstu, kde konečně mohli být ohromeni stavbou majestátními loděmi, jako první si prohlédl ruskou obchodní loď, která přivezla deset pravých arabů pro samotného císaře. Stavbu lodí si ještě pozorovali před cestou (kterou podnikli lodí) do Benátek 4. června.

V Benátkách (kde zůstávali od 5. do 12. června), které nabízely nejrozumnější možnosti vyžití (divadla, galerie, kostely), také spatřili „Seearsenal“ s různým vybavením pro loď, navštívili také Murano,²²¹ proslavené sklářskou výrobou (skleněných perel), která zpravidla neunikla zájmu již barokních kavalírů. Později jeli lodí po velkých jezerech (Lago di Garda, Lago Maggiore – zde se před nimi vynořila i proslulá najestátní barokní socha Karla Boromejského – a Lago di Como). Konečně duch romantika by nebyl uspokojen, kdyby nenavštívili Veronu s hrobem Julie.

Poměrně zajímavý je pohledu Auersperga závěr cesty. Dne 26. června opustili plochou Lombardii a dorazili do tyrolských hor, prošli Tridentem, Bolzanem, Brixenem až do Vipitena (Sterzing, 28. 6.). Zde se návštěvou dvou proti sobě stojících hradů Sprechensteinu a Reifensteinu (Castel Tasso) dostal na okraj oblasti, které bude napříště skrze odkaz knížete Karla Auersperga představovat jeho domovinu, ovšem 29. června 1828 se jednalo o místo pro něho zcela nové, takže zde si lze povšimnout zajímavé proměny vnímání, kdy se z (téměř) zahraničního prostředí Itálie ze dne na den dostává domů. Změnu lze pozorovat na obou denících: Auersperg datuje poslední zápis 29. června

²²⁰ Gabriela se „svoji dobrou“ Lori udržovala čilé kontakty, necelý rok před podniknutou italskou cestou informovala Bedřicha Schwarzenberka o šťastném porodu (27. 9.) jejího třetího syna 29. září 1827 SOA Třeboň, fol. 29r.

²²¹ Cestovní deník z italské cesty, s. 47–49.

(dalších několik dní strávených v Tyrolsku jen volně připojil), zatímco Terezie si vede deník až do 19. července, kdy dorazili do Welsu, poslední zastávky před Vídní (podstatné je, že ze zápisů vyplývá, že i tuto část cesty podnikl také Vincenc Karel). Snad o zavedení běžné domácí výuky pro mladého Vincence po dosažení Matrei může svědčit zápis Terezie z 2. července 1828, kdy si poznamenala, že Du Rieux četl něco ze „skotských dějin od Scotta“.

2.3.3 Britská cesta roku 1837

2.3.3.1 Příprava a organizace

U předbřeznových kavalířských cest odpadá kvůli vyššímu věku cestovatelů nutný doprovod hofmistra, u probádané cesty bratří Šternberků (které se zúčastnili tři bratři a o něco starší sestra) bylo zjištěno, že odpovědnost za organizaci cesty převzal nejstarší bratr. V případě Auerspergovy cesty tvořil stabilní cestovní skupinu mladý kníže a jeho (bývalý) vychovatel Du Rieux (dokonce se z mlčení deníku zdá, že se oba setkali až v Belgii²²² a Auersperg podnikl cestu z Vídně přes Německo sám – nebo s někým dalším –, ale s úplnou jistotou rozhodnout nejde). Hned na začátku dopisu Auersperg píše, že cestu plánoval dva roky (tedy od doby svého zplnoletění), nicméně se jinak o organizaci pochopitelně v deníku příliš nepíše, nicméně jedna příhoda z Belgie ukazuje, že odpovědnost měl stále starší a zkušenější Du Rieux.

Při svém delším pobytu v Bruselu se Auersperg zřejmě rozpomenul na jakési nám blíže neznámé galantní dobrodružství, které prožil při své francouzské cestě roku 1834 a chtěl se vydat koňmo z Monsu za nám neznámou „C...“ – „Der Mensch ist um ein Mahl so dumm, d'aimer les emotions“ a přítel (tj. vychovatel?) tento hloupý nápad překazil prostě tak, že na tento zájezd nezjednal poštu.²²³

Je otázka, podle čeho byla náplň cesty plánovaná – vedle Pücklerova cestopisu (který skutečně mohl být vítanou pomůckou) se na jiný turistický průvodce odkaz nečiní. Ovšem zároveň je pravda, že 20. a 30. léta jsou dobou vzniku moderních průvodců, „bedekrů“. Již od 20. let 19. století byl činný Karl Baedeker, nejprve vydávající průvodce

²²² Důležitá je poznámka v deníku, s. /18/. „Am 15en Abends kamen wir in Brüssel an wo wir Alexis fanden, der bereits mit seinem Großenkel Bekanntschaft gemacht hatte.“ Toto by mohla být první zmínka o Alexisovi Du Rieux, zároveň se zde již píše „wir“, ovšem žádného dalšího člena cestovní skupiny se mi v deníku identifikovat nepodařilo.

²²³ Deník, s. /27/.

po německých zemích, roku 1835 ale vydal i *Holland a Belgie* (skutečnou celoevropskou známost si získal až později průvodcem po Švýcarsku *Schweiz* roku 1844). Velmi známá byla také řada *Handbooks for Travellers*, které začali vycházet roku 1836 v Londýně u Johna Murraie. Zde lze připomenout, že v případě cesty Šternberků došli Sekyrkovi k závěru, že žádnou příručku nepoužívali.²²⁴ Pro případ Auerspergovy cesty toto není zcela jednoznačné, protože pokud by příručky používal Du Rieux, nebylo by nijak zvláštní, že by nakonec v deníku o nich nebyla řeč.

Cesta, která již nabývá charakter turisticko-zábavný, nemusela být nutně přísně plánována. Navíc je patrné, že se Auersperg mohl jakožto člen rakouské první společnosti spolehnout na bohatou síť kontaktů, takže ve městech navštěvoval významné rodiny (Schwarzenbergové v Linci, Arenbergové v Bruselu), kteří zajistili program alespoň na jeden večer, jinak si ale výlety po okolí zajišťovali i podnikali sami. Určitá změna nastala v Londýně, kde trávili delší čas. Nejprve byly „sehr freundlich und herzlich“ přivítáni u rakouského vyslance Paula Antona Esterházyho a řadu výletů po okolí podnikali s jeho synem Nicolasem a dalšími šlechtici, kteří se okolo ambasády pohybovali. Právě blízký kontakt s ambasádou ulehčoval proniknutí ke dvoru, k vévodkyni z Kentu a její dceři, mladé princezně Viktorii.²²⁵ Ostatní program si zajišťovali sami a sami také vyrazili do Skotska.

2.3.3.2 Dopravní prostředky

Prosazení turismu na přelomu 18. a 19. století bylo možné díky významnému zlepšení dopravních prostředků, respektive tří základních komponent dopravy, tedy cest, dopravních prostředků po cestách jezdících a dopravních institucí, které provoz prostředků zajišťovaly.²²⁶ (Toto časové vymezení platí zejména pro české země, resp. rakousko-český prostor, Velká Británie byla o něco dále, naopak nemalá část bývalé Říše zůstávala poněkud pozadu) Cestovatelé 30. let 19. století se samozřejmě nemohli obejít bez koňské síly a tradičního způsobu přepravy „éry dostavníků“, kterou zajišťovala starobylá, ale vylepšená instituce pošty. Postupně se ale prosazovala i novinka 19. století, parní železnice (v kontinentální Evropě až do poloviny století se jednalo spíše o zjevení, nicméně v Anglii

²²⁴ SEKYRKOVÁ – SEKYRKA, s. 416.

²²⁵ Deník, s. /38/.

²²⁶ K problematice přispěl zejména HLAVAČKA, Milan. Všední den na středoevropských cestách 1750–1850. *Acta universitatis Purkynianae. Philosophica et historica. Studia historica III*, 1995, s. 337–345. a jeho *Cestování v éře dostavníků*. Praha 1996.

šlo od konce 20. let sice o nový, nicméně běžný způsob přepravy). Překotný vývoj dopravy uzavřel koncem století vynález automobilu.

Cesty, tedy technické stavby určené pro cestování, dostávají svoje geografické ukotvení již ve 13. století, nicméně jejich podoba a údržba se dlouho příliš nevyvíjela, zejména potom v Říši roztržštěné na mnoho víceméně suverénních státek, nebyla situace uspokojivá často hluboko do 19. století. Ovšem v habsburské monarchii v souvislosti s osvícenskými reformami se začíná klást důraz na lepší podobu cest a jejich lepší udržování (ne kvůli turistům, ale spíše kvůli vojákům). V roce 1775 vzniklo ředitelství pro stavbu silnic a hlavní silnice začal spravovat stát; došlo k recepci šetovaných (šosovaných) silnic podle francouzského vzoru, v době 20. až 40. let 19. století potom vzniká moderní silniční síť.

Instituce pošty, jejíž moderní podobu lze odvozovat od reformy 16. století, se také významným způsobem modernizuje. V Rakousku byl roku 1743 vykoupěn provoz pošty od soukromých provozovatelů, rodiny Paarů a byl zaveden státní monopol, od roku 1744 zajišťován poštovním ředitelstvím ve Vídni. Druhá polovina století přinesla značnou, až nepřehlednou rozmanitost vozů, které se dělily podle působu zavěšení kabiny na kočáry a povozy. Pro potřebu městské a příměstské dopravy lze specifikovat tyto typy kočárů podle konstrukce: berlíny, jejichž konstrukční řešení, tedy zavěšení na dvou rozvorách, sice pocházelo již z druhé poloviny 18. století, nicméně přežívaly až do 19. století. Oblibě se těšil landauer, tedy kočár se stahovací střechou. Lehčím, dvou až šestimístním kočárem užívaným jako taxi, byl také fiakr (drožka).²²⁷ Důležitá je klasifikace podle poštovního určení na vůz denní pošty (*journaliere*, i pod obecným *Postwagen*), vůz osobní pošty (dostavník, v Rakousku nazývaný *diligence*, v Anglii *stagecoach*) a nákladní vůz (brankardový, *Brancard*, *Packwagen*). Reforma tehdejšího poštovního ředitele Maximilana Ottona z Ottenfeldu roku 1823 zavedla v dálkové dopravě nejrychlejší a také nejpohodlnější rychlíkový vůz (*Eilwagen* – zpravidla dostavníky, které nejdříve využívaly moderní vymoženosti, jako Elliotovo odpružení apod.), zároveň byl stanoven pevný jízdní řád, pevná cena byla vybírána před započítáním cesty. Roku v ruce s těmito změnami se měnila i filosofie přístupu k dopravnímu přístupu, kdy racionální 18. století u kočárů významně omezilo vrstvu reprezentační (Rousseau dokonce šel dál a doporučoval pěší

²²⁷ Vedle zmíněné literatury si lze představu o dělení hippomobilů i z katalogu výstavy SOJKA, Jaroslav, ed. a kol. *Zapřažená krása: kočáry, saně a nosítka 18.–20. století: [20. srpna – 19. října 2014, Jízdárna Pražského hradu]*. Praha 2014. Zde s. 92–99 (vysvětlení pojmů), v katalogové části potom s. 30–60.

přepřavu, nicméně právě zde bylo patrné, že zcela reprezentační vrstva odstraněna nebyla, protože pěší cestovatel byl v lepší společnosti stále poněkud podezřelou osobou).²²⁸

O tom, že kvalita cestování v Rakousku již byla na vysoké úrovni, nakonec dobře svědčí první zápisky Vincence Karla Auersperga, který si během standardní dvou a půl denní cesty poštovním rychlíkem z Vídně do Pasova přes Linec všimá pouze krásné hornorakouské přírody v květnu.²²⁹ Je jistě zajímavé, že ačkoliv kvalita cest v bývalé Říši byla příslovečná a nutno dodat, že i samotné Rakousko přes všechna opatření oproti dopravní situaci v Anglii zaostávalo, významnější stížnosti v souvislosti s dostavníkovou dopravou se u Auersperga objevují u anglických *stagecoachs*, zejména při cestě z Londýna do Ascotu. „Besteige daher nun mit mir die stage-coatch [...]– Beynahe 3 Klafter über dem Erdboden, schwelte ich, auf einem Brettbank *ohne Polster* sitzend, und von den Abgrunde nur durch Eisenstangel getrennt, durch 3 lange Stunden, bis zum Rennplatze von Askot.“²³⁰ Ještě horší byla cesta z Ascotu na Windsor, kdy do dostavníku s patnácti místy nastoupilo dvacet čtyři pasažérů, Auersperg byl vecpán uvnitř, Albert Esterházy „machte ein Schneckerl aus dem Hinterbacke“²³¹ a Du Reieux seděl venku, ale cíle dosáhli a šťastně se shledali. Objevují se i výslovně pochvalné zmínky o cestování dostavníkem: Am 21. nämlich wurde die ganze inside, d[as] h[eißt] die 4 inneren Plätze einer stage-coach genommen, und nach einer sehr schneller Fahrt, durch eine anfänglich scharmante, später aber infame Gegend erreichten <...> wie in 8 Stunden das Ziel der Reise.“²³² Konečně ani cestování na koňském hřbetě nebylo zcela opuštěno, byť sloužilo spíše pro kratší cesty, protože pro dlouhé již bylo příliš nepohodlné a fyzicky náročné. Auersperg si poznamenal na konci dne, kdy podnikl cestu z Londýna do Richmondu (a zpět): „Um 10 ½ Uhr nacht's, kamen wir in London an, und hatte 30 engl. Meylen on horsebak zurückgelegt.“²³³ Třicet

²²⁸ LENDEROVÁ – JIRÁNEK – MACKOVÁ, s. 372.

²²⁹ SCHIMMER – FISCHER. *Geschichts- und Erinnerungs-Kalenderauf das Jahr 1837. Ein nützliches Tagebuch für alle Stände, besonders aber für Freunde der vaterländische Geschichte*. Wien: Sollinger 1836, s. 195 a 198 uvádí denní spojení Vídeň–Linec za 10 zl. 18 kr. konv. měny, případně (na s. 192) přímý spoj do Pasova přes Linec s pravidelným odjezdem v pátek v 7 večer za cenu 27 zl. 4 kr. k. m. s termínem dojezdu dva a půl dne.

²³⁰ Deník, s. /71–72/.

²³¹ Deník, s. /74/.

²³² Deník, s. /97–98/.

²³³ Deník, s. /66/.

anglických mil (tj. 55 595,52 m) tedy patřilo spíše k delším úsekům překonaným za jeden den.

Naopak železnice budila všude, kde na ni Auersperg narazil, značný zájem. Nejdříve se s vynálezem setkal při cestě z Norimberka do Fürthu a zpět, kdy využil Bavorské Ludvíkovy dráhy (Bayerische Ludwigsbahn), která byla slavnostně zprovozněna 19. února 1834. Zde si všimá jak rychlosti „Die Entfernung von zwey Poststunden, wird auf dieser Eisenbahne in 10 Minuten zurückgelegt“²³⁴, tak velkého mumraje na nástupišti „Kaum waren wir am Ankunfts-Orte angelangt, wo man soeben dem Dampfwagen erwartete, als auch schon dieses Landungeheuer dampfend und furchtbar schnaubend [?] angef[ll]ogen kam, und über hundert Personen die {es in} 6 immensen Wägen nachgeschleppt hatte, vor meinen verwunderten Augen ausschüttete; darauf es sogleich umgedreht bekam einen Einguß Wasser von forne, einer Steinkohlen-Klistier von hinten, und brausend vortführte es aus, und die schwere Menge von Honoratioren, Pinkeljuden, Soldaten und Kräutelweibern, welche sich mitlerweile auf die Wägen gestürzt hatten, mit Wiendesschnelle nach Fürth.“²³⁵

Podruhé potom líčí setkání se železnicí při cestě z Bruselu do Antverp (na této trase byl zahájen provoz 5. května 1835 v úseku do Mechelen, následujícího roku prodloužena do Antverp), přičemž se oproti původním pěti hodinám poštou zkrátil potřebný čas na hodinu a čtvrt.²³⁶ Na anglické půdě se nejdříve svezl na trase Londýn–Greenwich (otevřena 8. února 1836), kde se cesta zkrátila na neuvěřitelných pět minut: „Am 11. fuhr ich mit D[u] R[ieux] und Albert Esterhazy auf der rayl-road mit dem Dampfwagen nach Greenwich, in 5 minuten Zeit, wozu man mit Pferden $\frac{3}{4}$ Stunden braucht.“²³⁷

Poslední velkým typem dopravního prostředku, užitým při britské cestě, byly lodě. Už od dob italské cesty Vincence Karla bylo jasné, že byl zejména velikými a v česko-rakouském prostoru méně častými plavidly okouzlen. Míst, kde se mohl majestátním trupům obdivovat, bylo v Británii hned několik, například v docích v Portsmouthu, kde se měl stavět *man of war*²³⁸ s rozpočtem dva miliony zl. k. m. (cena, jak dodává, celého

²³⁴ Deník, s. /10/.

²³⁵ Deník, s. /10–11/.

²³⁶ Deník, s. /28/.

²³⁷ Deník, s. /80–81/.

²³⁸ Označení pro největší typ válečných lodí. Anglický výraz používá sám Auersperg (vysvětluje výrazem „Kriegschiff“).

panství Pardubice).²³⁹ O cestování na lodi se mnoho nezmiňuje. Plavba na ostrov proběhla bez problémů, zajímavé je, že příjezd „Prince d’Auersperg“ 25. května ráno si všimla i místní média.²⁴⁰ V deníku se více rozepsal při dobrodružnějším návratu z Británie na kontinent v noci 3. až 4. srpna. Cesta probíhala poklidně, až na vcelku bezvýznamnou bouři, která měla na cestující významný dopad, bylo slyšet vzývání sv. Oldřicha (patrona cestujících po moři), mnoho cestujících „waren wirklich sehr miserable und lagen gleich Sterbenden auf dem Verdecke,“ lépe na tom byli „stille Speiber“, kteří se po čas své úlitby mořským bohům různě schovávali, jinak se odvážně mísili mezi zdravé (k této sektě chvíli patřil i Auersperg, nicméně situaci nakonec vyřešil brzkým ulehnutím).²⁴¹

2.3.3.3 Čas, členění dne a jídlo

Nejdelší perioda, která na cestě hrála roli, byl týden. V Auerspergově deníku je nejčastěji z dnů v týdnu zmiňována neděle, zejména potom tzv. „anglická neděle“. Neděle v Anglii byla totiž nepochybně nejnudnějším dnem na zemi, kdy nebylo možno nic kupovat, nehrálo se divadlo a dokonce se ani nemohlo jezdit na koni.²⁴² Během neděle musel katolík Auersperg v primárně nekatolickém prostředí vyřešit otázku, kam na mši – i musel na rakouskou ambasádu. Konfesní otázka v době předbřeznové jinak skutečně nehrála zvlášť důležitou roli, jak nakonec může dokládat příhoda v Řezně, kde mu Maximilian Karl von Thurn-Taxis ukazoval hrobku, kterou musel zcela nově postavit pro svou milovanou ženu nekatoličku, které úřady nepovolily pohřeb do staré rodinné hrobky, přičemž důvod formuluje Auersperg spíše pobaveně: „daß ihre protestantische Hülle mit den or[tho]doxen Kadavern Handel bekennen würde.“²⁴³

Při určování času událostí v rámci dne Auersperg již relativně málo používá obecná určení, jako „früh“, důležitější je určování času pomocí relativního „nach“ a „vor Tisch“ (o jídle dále). Velmi často jsou uváděny hodiny, nicméně podle nich je den zpravidla dělen

²³⁹ Deník, s. /101/.

²⁴⁰ *Morning Post*, 26. 5. 1837, s. 3.

²⁴¹ Deník, s. /171/.

²⁴² Deník, s. /42–43/.

²⁴³ Deník, s. /8/.

na dva dvanáctihodinové cykly, takže někdy nemusí být zcela jednoznačné, jestli je míněno dopoledne či odpoledne.²⁴⁴

První polovina 19. století je známá zrychlováním cestování. Již po zavedení poštovního rychlíku v Rakousku se začíná objevovat potřeba počítat s dělením času na minuty, postilioní začali nosit zapečetěné hodiny a na přepřahání koní bylo stanoveno pět minut, každý zná „přesnou hodinu a minutu příjezdu [...]“.²⁴⁵ V první polovině 19. století přesné počítání, ba až „teror času“ ještě prohlubuje rychlá železnice, Auersperg podnikl cestu z Londýna do Greenwiche, kde na celou cestu bylo deklarováno pět minut. V Auerspergově deníku se objevuje také jedna dynamicky působící pasáž spěšného zařizování a přesunu hned po příjezdu cestovatelů do Londýna, nicméně pracuje pouze s přesností na čtvrt hodiny: „Ließ uns gar keine Zeit die Reisekleider zu verlassen, indem die race in 1 ½ Stunden anfangen werde, und wir 1 ¼ Stunden nach Epsom zu fahren haben. Auch ward sogleich ein ungeheuer Landauer mit 4 Pferde und zwey Jokeys bespannt, mit einem ergiebigen longe ausstaffieret, und mit einem go on! des Wirthes rollten wir fort.“²⁴⁶

Naznačený „teror času“ počítající den na minuty přece jen deník tolik neprostoupil (dohromady uvádí Auersperg časový údaj v minutách celkem třikrát, dvakrát to byly rekordně zkrácené cesty, jedna trvala pět²⁴⁷ a jedna deset minut,²⁴⁸ třetí zmínka se týkala stroje, který dokáže vyrobit nápoj vroucí či ledově studený v pěti minutách²⁴⁹). Jednou dokonce uvádí časový údaj v sekundách, ten ale s cestováním nemá nic společného.²⁵⁰

Přesné časové údaje Auersperg uvádí zejména v souvislosti s životem na cestách: ve městě, zejména při delším pobytu v Londýně, kde je plánování více individuální, si stále zachovává důležitost o poznání hrubší dělení na hlavní jídla dne. Zde je třeba zdůraznit, že jídlo má (na cestách i v běžném životě) tři hlavní funkce, utváří rytmus dne, restauruje

²⁴⁴ Zajímavou poznámku o délce dne uvádí Auersperg na s. /114/: „Dies [poslední den v Londýně] kann man wohl ungenau wohl wie an diesem Orte, wo der Tag 24 Stunden dauert, und die Nacht gar nicht berücksichtigt wird.“

²⁴⁵ HLAVAČKA, *Cestování v éře dostavníku*, s. 73–74 a 76.

²⁴⁶ Deník, s. /32/.

²⁴⁷ Deník, s. /81/. Pět minut se jelo vlakem z Londýna do Greenwiche.

²⁴⁸ Deník, s. /10/. Deset minut se jelo vlakem z Norimberku do Fürthu.

²⁴⁹ Deník, s. /127a/.

²⁵⁰ Deník, s. /84/: Parní zbraň „[...]in 3 Sekunden 50 Schüsse mache.“

fyzickou schránku člověka a konečně představuje příležitost pro společenský život, následující text se snaží shrnout všechny tři složky.

S hlavními jídly v zahraničí je jistá potíž, když se návštěvník přizpůsobuje místním zvykům, a naopak si místní zvyky přizpůsobuje vlastním preferencím (a zvyky nazývá částečně svoji domácí terminologií a částečně terminologií přímo přejatou od hostitelů, což někdy může vést k jistým zmatkům). Lze předpokládat, že pro Auersperga byl běžný rytmus tří jídel. První jídlo dne se označovalo *déjeuner* a podávalo se kolem poledne, druhé, které bylo zpravidla právě tím nejdůležitějším, se označovalo *dîner* a podávalo se někdy v pozdním odpoledni a konečně třetím bylo *souper*, podávané po divadelním představení či v průběhu plesu.²⁵¹

Snídaně se prosazuje teprve v první polovině 19. století: je pravděpodobné, že pro Auersperga nebyla běžná, ovšem v Anglii již běžná byla. Na počátku svého ostrovního pobytu uvádí jeden (a také jediný) přesnější časový údaj k jídlu, a to, že lidé zde jedí okolo půl osmé. Tato zmínka je vsunuta po dopoledním programu, navíc je doplněna poněkud enigmatickým komentářem, že toto jídlo „füglich ein soupée genannt werden dürfte“, by mohlo ukazovat, že je zde myšleno večerní jídlo (*souper*), ovšem další poznámka: „denn ein ergiebiges longen {um 2 Uhr} stillt den mittäglichen Hunger“,²⁵² by mohla naznačovat, že zde zmiňuje zcela neobvyklou snídani (a výraz *soupée* je použit pro označení lehčího jídla). O začátku dne cestovatele v Británii podrobněji (ovšem odlišně) informuje deník Jana Adolfa Schwarzenberga, který si poznamenal, že 11. srpna 1825 začal den v „½ 8 Uhr“,²⁵³ z dalších zápisků je patrné, že vstával pravidelně po osmé a snídaně se podávala okolo desáté.²⁵⁴

Aby byl v Anglii lépe snesitelný polední hlad, do systému jídel se prosadil *lunch* (oběd, obdoba rakouského *déjeuner*, nicméně se jedná o druhé jídlo), lehčí jídlo podávané okolo poledne (či poněkud později). Zřejmě toto jídlo i Auersperg zmiňuje: „Nach dem lanchen [!] verließen wir die Stadt[...]“.²⁵⁵ Tento oběd by mohl být i míněný pod výše

²⁵¹ LENDEROVÁ, Milena – JIRÁNEK, Tomáš – MACKOVÁ, Marie. *Z dějin české každodennosti: život v 19. století*. Praha 2009, s. 130. Další podrobnosti ze života česko-rakouské šlechty srv. také LENDEROVÁ – PLŠKOVÁ, s. 45–46.

²⁵² Deník, s. /38/.

²⁵³ VYBÍRAL – SEKYRKOVÁ, s. 134.

²⁵⁴ BINDER, s. 50, 51.

²⁵⁵ Deník, s. /115/.

psaným výrazem „[...] longen {um 2 Uhr}“. Jinde zmiňuje obecnější „Mittagmahl“.²⁵⁶ Tento typ jídla měl výhradně funkci osvěžení vyčerpaného cestovatele, mohlo být podáváno v jakémkoliv hostinci (*Gasthaus*, zařízení, které nabízelo jak jídlo, tak ubytování), který se během výletu objevil.

Obě dvě předchozí jídla bohužel nebyla natolik významná, aby byla v deníku podrobněji popsána, to ale neplatí o dalším jídle nazývaném *diner*²⁵⁷ (psáno takto i „dinner“, dohromady je v deníku zmíněno 13krát), které bylo zpravidla jak vydatnější, tak důležitější i z hlediska sociálních interakcí. *Diner* hrál tedy podobnou úlohu v Británii jako v Rakousku a podával se také v pozdním odpoledni (ovšem z řady zápisů čas dovodit nelze). Vůbec první zmínka o „anglické kuchyni“ je právě v souvislosti s anglickým *dinerem*, který především překvapil tím, že „aus berghohen Fleischmassen bestand“.²⁵⁸ *Diner* byl často vrcholem krátkých cest podnikaných z Londýna na venkov, Auersperg například vzpomíná na „Greenwich’er Fisch-dinner“.²⁵⁹ Velmi často *diner* vůbec nezmiňuje jako gurmánský zážitek (či obecněji zkušenost), ale jako vyloženě společenskou událost, kde se o jídle neděje vlastně vůbec zmínka. Za příklad může posloužit u lorda Gersaye (Jerseye?), kde sice konstatuje, že anglická kuchyně není tak „angenehm“ jako francouzská, nicméně nejvíce si všímá hostí.²⁶⁰ Po shlednutém líčení před porotním soudem se účastnil *dineru* s londýnským lordem mayorem (starostou).²⁶¹ Na konci svého pobytu v Londýně pro „hiesigen deutschen Comparioten [!]“ pořádal ve svém hotelu jeden velký *diner* (bohužel musel sám vařit, takže neměl čas blíže hodovní stůl či užitou kuchyni popsat v dopisu).²⁶²

Diner, na který mohl přímo navazovat ples, snad byl podáván později odpoledne. Například u lorda Reye se účastnil *dineru* a plesu, který byl nejlepší a pilo se tam „nach altenglischer Sitte“, zde se opět podivuje, jak je možné sníst a vypít, co jedí a vypijí

²⁵⁶ Deník, s. /100/.

²⁵⁷ Jídlo bylo tak důležité, že se toto slovo dostalo do češtiny (takto ho také uvádím), byť jeho význam je vykládán různě. Srv. u KOTT, František Štěpán. *Česko-německý slovník zvláště grammaticko-fraseologický*. Praha 1878–1893, s. 237. Ten našel doklady ve významu „oběd“ („skvostný oběd“), v této práci je slova užíváno ve vysvětleném významu hlavního odpoledního jídla.

²⁵⁸ Deník, s. /29/. Zmínka je překvapivě ještě ve 4. dopise, který měl vznikat ještě na kontinentu (nicméně byl odeslán asi až s dopisem 4a).

²⁵⁹ Deník, s. /83/.

²⁶⁰ Deník, s. /79–80/.

²⁶¹ Deník, s. /90–91/.

²⁶² Deník, s. /110/.

Angličané.²⁶³ Obdobného se účastnil poslední den v Londýně před odjezdem do Skotska, diner byl spojen s plesem a v každém případě na místě podávání dineru vydržel až do první hodiny noční.²⁶⁴

Po divadle či po plesu se již den chýlil ke konci. Nutno dodat, že se i dny ve městě mohly ještě poněkud protáhnout. Jak takové plesy, které zakončovaly dny ve městě, a případně s nimi spojené poslední jídlo vypadaly, víme: „Anfänglich ist ein englischer Ball, einer zum erdrücken voll, nach und nach gehen aber die Zuseher schlafen, und die Hungrigen in's rez de chaussée appartement um zu essen, wo man sodann recht lustig tanzen kann, was auch geschieht.“²⁶⁵ Bohužel tento jev, jak si na jiném místě Auersperg povzdechl, měl za následek, že „Ich sehe daher auch sehr oft bey'm Schlafengehen, die Morgensonne.“²⁶⁶ A o poslední noci v Londýně před cestou do Skotska uvádí, že poté, co odešel z jednoho místa, přesunul se za jistým párem „černých velkých očí“ na jinou společenskou akci, kde tancoval ještě do páté hodiny.²⁶⁷ Nelze tedy vůbec doložit, že by Auersperg užil pro doplňkové noční jídlo standardní výraz *souper* (ještě v případě dineru a plesu u lorda Reye zmiňuje při plese raut, je otázka, jestli se jednalo o formu dineru, nebo spíše ono pozdní jídlo *souper*).²⁶⁸

Konkrétní jídla nepopisuje, ovšem při cestě do Skotska, zmiňuje, co znamená anglické ubytování na cestách, tedy „dobré máslo a čaj“, nicméně též prokletí celé země, „studené jehněčí“.²⁶⁹

2.3.3.4 Ubytování

Otázka ubytování během Auerspergovy britské cesty opětovně ukazuje velkou výhodu, kterou disponoval bohatý knížecí rod, který měl nejenom velké finanční zázemí, ale i kontakty (to, že otázku ubytování Auersperg v deníku méně zmiňuje, nejspíše znamená, že tato otázka nepředstavovala žádný závažnější problém). V případě cesty na kontinentě zřejmě pobýval přímo u místní rezidenční šlechty, tedy například v Linci u Schwarzenbergů, v Řezně u Thurn-Taxisů. Je pravda, že u dlouhých raněnovověkých

²⁶³ Deník, s. /91/.

²⁶⁴ Deník, s. /114/.

²⁶⁵ Deník, s. /77–78/.

²⁶⁶ Deník, s. /112/.

²⁶⁷ Deník, s. /114/.

²⁶⁸ Deník, s. /91/.

²⁶⁹ Deník, s. /[127j]/.

kavalírských cest, bylo pobývání u místních rezidenčních šlechticů vnímáno jako problematické, respektive omezující pro obě strany. Rezidenti vybraným návštěvníkům tedy svoje pohostinství (někdy) nabízeli, hosté se snažili diplomaticky tato pozvání odmítnout.²⁷⁰ U předbřeznových cest snad pozvání nepředstavovalo takový problém, protože zastávky byly kratší a podobně i cestovní skupiny byly menší. Jistý problém s ubytováním lze uvést v případě Bruselu, kde na poměry kontinentální části cesty strávili dlouhou dobu 17. – 24. května. Tam se pohybovali v blízkosti bruselských Arenbergů. Arenbergům byla Auerspergova rodina dobře známa (přes Lobkowicze) a i Auersperg velmi dobře věděl, s kým se setká: ohledně osoby vévody si poznamenal „Ich fand ihn beyläufig wie ich ihn mir vorgestellt hatte, er ist nämlich klein und dicke.“²⁷¹ I vychovatel Du Rieux jakožto rodilý Bruselan byl u Arenbergů znám. Ze zápisů je jasné, že spolu navštívili divadlo, prohlédli si jeho dům a denně s nimi jedli, a snad není chybný předpoklad, že u nich i Auersperg bydlel, ale výslovně tuto důležitou okolnost nezmiňuje.

V Londýně byla situace odlišná (nejblíže mu byla rakouská ambasáda, ta samozřejmě nemohla poskytovat ubytování všem cestovatelům z Rakouska, i doba pobytu byla podstatně delší, než v kontinentálních městech) a Auersperg využil služeb místních hotelů. Hned na počátku uvádí několik podrobností, protože s ubytováním se objevily jisté obtíže. V rychlosti po vylodění jeli přímo do vyhlášeného (již předem vybraného) hotelu pana Mivarta v Brook Street, ovšem ten byl plně obsazen, takže museli na krátký čas využít služby pana Bewa naproti ve stejné ulici.

Třetí typ ubytování potom nabízela zařízení, které Auersperg nazývá hostinci (*Gasthäuserer*), které hostům nabízely – vesměs v obyčejné kvalitě – jak ubytování, tak stravu. O hostincích, jako místu odpočinku, se zmiňuje podrobněji v případě těch v Garstangu a Longtownu, což jsou vesnice zmiňované téměř ve všech itinerářích britských cest, protože leží na dálkové trase ležící v nezajímavé, leč rozlehlé krajině mezi posledním anglickým městem (Auersperg vyjížděl z Manchesteru) a skotskými sídly, takže zde většina cestujících musela přespát. Výrazem *Gasthaus* nazývá svoje ubytování i ve větších městech (menších než Londýn), jako byl Edinburgh.²⁷²

²⁷⁰ HOJDA, Heřman Jakub Černín I, s. 225.

²⁷¹ Deník, s. /19/.

²⁷² Deník, s. /136/. V Edinburghu byl ubytován u jistého pana „Mak-Keye“.

2.3.3.5 Cíle

Tradičním cílem cest, pokud lze přijmout předpoklad kavalírského charakteru britské cesty, bylo prohloubení estetického cítění.²⁷³ Již ve starší době bylo patrné, že požadavek, aby mladík navštěvoval významné stavby, zahrady, kabinety a umělecké sbírky přispíval k tomu, že někteří tyto nutné návštěvy prováděl bez nadšení a bez hlubšího zájmu. I u Auersperga lze tušit, že u jeho výčtů „slavných jmen“ (v hamptonském paláci viděli „Gemahlde von Rubens, Leonards d'Avince und vielen anderer großer Meister“,²⁷⁴ v Kedelstonu viděli jednu z největších soukromých sbírek, kde byly „Originale von Rembrand, Dominicino, Carlo Dolci, 2 Raphaël“²⁷⁵) to mohlo být poněkud podobné. Již během kontinentální části cesty si prohlíží starobylé památky. V Řezně u Thurn-Taxsů viděl přestavěný starobylý klášter sv. Jimrama, v Norimberku potom rozsáhlé sbírky starého i současného bavorského krále Ludvíka. Ve Würzburgu viděl hlavní dílo rokokového stavitelství, biskupskou rezidenci. V Anglii potom navštívil staré Westminster Abbey, hrady Windsor, Warwick, Kennilworth, Linlithgow, ve Walesu Gwrych Castle. Dále rosslynskou kapli a modernizované paláce Kedlestone Hall a Penrhyn.

Dobový vkus nepreferoval právě rokokovou (případně barokní) módu, jak lze usoudit i z alespoň částečně ironizujících poznámek, že viděli „[...]ein wahres Chef-d'oeuvre der Schnörkel-Epoche und rococo-Einrichtung.“²⁷⁶ V souvislosti s přepychovými okny kostela tamtéž poznamenává snad zajímavější poznámku: „Gerne hätte ich ein Paar Wagen vollgeladen um damit unser liebes Zleb in seiner Harbeutel-Zeit zu erhalten.“²⁷⁷ Buďto zde použil zastřený osten vůči svým barokizovaným Žlebům, nebo ještě počítal se zachováním jejich původní podoby bez větších změn, nakonec i jistou krásu Würzburgu přiznává (a s přestavbou Žlebů započal až 12 let po návratu z Velké Británie). I londýnská barokní památka, tedy katedrála sv. Pavla je podle Auerspergových slov krásná, nicméně dojem je veskrze negativní, protože za vstup se muselo platit a uvnitř se platilo ještě třikrát. Katedrální knihovna sice měla řadu zajímavých svazků, nic si ale nemohl vybrat, takže nakonec viděl jen jednu špinavou místnost.²⁷⁸ Na druhé straně, tak jak se od romantického cestovatele očekávalo, ruiny starobylých budov se mu vesměs zamlouvaly. Pouze

²⁷³ HOJDA, *Heřman Jakub Černín I*, s. 305nn.

²⁷⁴ Deník, s. /66/.

²⁷⁵ Deník, s. /[127c]/.

²⁷⁶ Deník, s. /15/.

²⁷⁷ Tamtéž.

²⁷⁸ Deník, s. /59–60/.

rosslynská kaple mu přišla příliš „ruinirte Ruine“ (kaple byla po vyplenění ponechána dlouho svému osudu) a ačkoliv se jedná o hojně navštěvovanou památku, tak jeho očím přinesla „wenig Reitz“. Více si pochvaluje nedalekou pitoreskní ruinu Hawthorndenu s parkem a úkrytem Williama Wallace (je otázka, co zde vlastně zaujalo Auersperga více než v Rosslinu, jestli to, že kombinaci ruiny a divoké přírody byl dán alespoň nějaký řád člověkem, nebo Wallace, nebo ještě něco dalšího subjektivního). U (v podstatě) zcela nových staveb hlásících se do staré doby lze vyčíst u Auersperga také vcelku pozitivní hodnocení. Např. u Penrhynu (stavebník byl politik a boháč George Hay Dawkins-Pennant) si všímá zejména velkých částek, které majitel do přestaveb investoval, nicméně i samotná přestavba připomínající „staré saské časy“ se mu zdá povedená.²⁷⁹

Již v předchozím textu, kde byly zachyceny případy obdivu k ruinám zasazeným do kontextu přírody, často divoké, se pro dobu předbřeznovou typický zvýšený zájem o přírodu, a to jak kulturní, tak divokou. Snad i pod dojmem díla cestovatele a tvůrce parků Hermanna von Pückler-Muskaua si Auersperg dosti všímá také parků. Jeden z prvních parků, které Auersperg navštívil, byl londýnský Hyde Park, který měl být méně hezký než vídeňský Prater, ovšem londýnský Regent's Park na něho učinil „äußerst angenehmen Eindruck“.²⁸⁰ Zejména se mu líbil park u Kedelstonu, poté navštívil lázeňský Matlock,²⁸¹ kde byla pěkná divoká příroda, načež projížděli parkem vévody z Devonshiru, ale ten se mu nelíbil tolik, jako ten předchozí.²⁸² V pěkném parku vévody z Athollu v Dunkeldu si zejména povšiml dvou modřínů dovezených před sto lety z Tyrol.²⁸³ A konečně asi nejpůsobivější podívanou nabízel park Mary Ross poblíž Lanarku, kde se snoubila kulturní krajina s divokou v údolí řeky Clyde.²⁸⁴ Ovšem jistě netrpělivě očekávaný příjezd do skotských Highlands na něho příliš dojem neudělal, píše, že na dvoudenní cestu mu stačí dva řádky, protože kolem je řetěz hor, jedna jako druhá mrtvá a holá, „[k]eine Nachen auf ihrer Oberfläche, keine Bäume, keine Dörfchen, kein Stafage an den öden Ufern.“²⁸⁵

Důležitým předmětem zájmu byly bezpochyby výsledky technického pokroku. Lze poukázat na paradox, kdy na jedné straně je v první polovině 19. století opěvována

²⁷⁹ Deník, s. //163/.

²⁸⁰ Deník, s. /55/.

²⁸¹ Deník, s. /[127c]/.

²⁸² Deník, s. /[127d]/.

²⁸³ Deník, s. /148/.

²⁸⁴ Deník, s. /131–132/.

²⁸⁵ Deník, s. /150–151/.

„neporušená“ příroda, zároveň jsou ale s velkým zájmem navštěvovány podniky, které tuto přírodu stále více poškozují. Je známo, že například Jan Adolf Schwarzenberg si přímo jako hlavní (tajný) cíl cesty své britské expedice vymezil „výrobu oceli“.²⁸⁶ Ovšem zřejmě všechny osoby, které podnikly britskou cestu v době předbřeznové – ať už si stanovily tak utilitární cíl cesty jako Schwarzenberg či nikoli – moderní technické provozy navštěvovaly, možná i jako dobovou kuriozitu, a nakonec i tyto provozy byly na návštěvníky připraveny a očekávaly je. O tom svědčí například kniha Johna Timbse *Curiosities of London* (1. vydání z roku 1855),²⁸⁷ kde na většinu divů, které Auersperg o necelých dvacet let dříve navštívil (a to i těch moderních) upozorňuje.

Ještě na kontinentě Auersperga naplnilo velikým vztekem, když museli opustit Lutych, aniž by viděli zdejší vyhlášenou Cockerillovu továrnu (tyto objekty svého technického zájmu zpravidla nazývá jako *Fabrique*, provozovatele *Fabriquanten*).²⁸⁸

V Londýně již touha poznat tyto provozy byla do značné míry ukojena. Viděl pivovar Perkins, který vůbec nemůže srovnávat s českými miniaturními pivovary, dále plynárnu („Gaswork“), která zajišťuje osvětlení Londýna, takže to je taková „Illuminations fabrique“. Spíše krátce popisuje návštěvu londýnských doků, blíže si všímá doků v Porthsmouthu (arsenál a doky byly vojenským zařízením, Auersperg před cestou do Porthsmouthu poznamenává, že čeká na povolení, o tom psal podrobněji Jan Adolf Schwarzenberg, který toto povolení dostal od admirality na základě žádosti velvyslance Esterházyho).²⁸⁹ Jistě se mu líbilo v průmyslovém Birminghamu (byť charakteristika, že by se tam dal vzduch „mit dem Messer schneiden“ a že je tam vidět „deutlich auf 50 Schritte“, naznačuje, že i člověk první poloviny 19. století dovedl ocenit svoje čisté životní prostředí), kde mu v jedné fabrice ukázali stroj, který za pět minut (!) dokáže nápoj zmrazit na led či přivést k varu.²⁹⁰ Zajímal se i o velké a technické stavební projekty, jako byl v té době budovaný Temžský tunel, kde se seznámil s Brunelem, jedním z jeho projektantů, který mu věnoval jednu drobnou kresbičku.²⁹¹ Ve své době byly v módě taky řetězové mosty, na jeden se jel podívat do Bangoru, kde jeden²⁹² spojuje Wales s ostrovem

²⁸⁶ VYBÍRAL – SEKYRKOVÁ, s. 132.

²⁸⁷ TIMBS, John. *Curiosities of London*. London 1855.

²⁸⁸ Deník, s. /17–18/.

²⁸⁹ Sekyrková, s. 140. Zápis 18. 10.

²⁹⁰ Deník, s. /127a/.

²⁹¹ Deník, s. /39–41/.

²⁹² Podle průplavu, který překlenuje se nazývá Menai Bridge.

Anglesey, „welche aber zur Harmonie des Ganzen im alten Stiele gebaut ist“²⁹³ (je jasné, že řetězový most byl zajímavý i pro Jana Adolfa Schwarzenberga, který obdivoval řetězový most přes Temži v Hammersmithu²⁹⁴).

Další důležitou skupinou míst a objektů stojících za zhlédnutí byly ty, které souviseli s životem a dílem Waltera Scotta (možno dodat – a jeho Skotska). Scott v první polovině století patřil k nesmírně populárním autorům, Auesperg se s ním jistě mnohokrát od mládí setkával, doloženo je předčítání ze Scotta roku 1828.²⁹⁵ Při své cestě do Velké Británie viděl v Astley's Theatre inscenaci románu *Ivanhoe*.²⁹⁶ Ovšem nemusel se spokojit s interpretacemi Scottových děl, do dějiště některých příběhů se mohl zapojit takřka osobně. Takto přijel do Woodstocku nejen za churchillovským palácem Blenheim, ale hlavně do parku, kde se odehrával stejnojmenný román (*Woodstock*). Děj románu se sice datuje již do roku 1651, ale i tak viděl duby a pod nimi jen jen zahlédnout hrdinku Alici.²⁹⁷ Vrcholem pouti za Walthrem Scottem potom byla návštěva Abbotsfordu, sídla, které si skotský spisvatel nechal postavit na řece Tweed poblíž Melrose. Nutno dodat, že ačkoliv měl jistě od Scottovy rezidence vysoké očekávání, tak si poznamenává, že „übertraf meine Erwartung“²⁹⁸ a na konci popisu budovy a různých artefaktů ještě dodává: „Kurz Abbotsfort wäre schon an sich selbst recht sehenswehrt auch ohne dem Interesse, welches ihm sein letzter Besitzer gab.“²⁹⁹ Přinejmenším v jednom ohledu však Scott vzbudil u Auersperga očekávání, které se ale nenaplnilo. Byl jím tradiční skotský kroj. Po jakobitském povstání vydal britský král tzv. *Dress Act* (roku 1746), kterým užívání kroje zakázal. Tento zákon byl odvolán 1782, ale to již téměř žádný Skot svůj dříve zcela běžný kilt nenosil. Pro Auersperga bylo velkým zklamáním, že při své cestě po Highlands viděl pouze tři kostýmované Skoty („Ist das nicht ein kleiner Hochverrath?“³⁰⁰) a musel s nelibostí konstatovat, že více krojovaných Skotů viděl v Londýně (zde byl krojovaných Higlands Regiment, který měl na tradiční prvky horalského úboru výjimku již za doby

²⁹³ Deník, s. /162/.

²⁹⁴ Binder, s. 39.

²⁹⁵ Terezie Lobkowicz si ohledně trávení večera 2. července 1828 zapsala do deníku italské cesty, s. 249: „Durieux aus etwas vorgelesen aus Geschichte v. Schottland v. Scott.“

²⁹⁶ Deník, s. /53/.

²⁹⁷ Deník, s. /112–113/.

²⁹⁸ Deník, s. /154/.

²⁹⁹ Deník, s. /156/.

³⁰⁰ Deník, s. /149/.

platnosti *Dress Act*). Teprve pod vlivem Scottových románů se začala obliba kiltů opět vzrůstat (dostí tomu také napomohla návštěva britského monarchy Jiřího IV. ve Skotsku, kterou roku 1822 zajistil právě Walter Scott a král se na ni objevil oblečen do tradičního kroje), leč ještě ve 30. letech to nebyla plošná záležitost.

Jistá část dobového umění se snažila navodit dojem přírody pod střešou, to bylo panorama a dioráma. Zdá se, že obě ukázky se Auerspergovi zamlouvaly. Viděl panorama Londýna umístěné v Colosseu.³⁰¹ Snad ještě výrazněji na něho zapůsobilo dioráma, kde viděl motiv vysokohorské scenérie, kterou zasypala lavina.³⁰² V Londýně je pak možno připomenout ještě několik – víceméně dobových – kuriozit. Zajímavá byla návštěva East India House s „indickým muzeem“, kde byla vystavena hračka zobrazující výjev, jak tygr pojídá Angličana (Evropana) v životní velikosti. Jednalo se o hračku mechanickou se zabudovaným varhanním strojem, aby byl dojem z eliminace nepřátelského Evropana vskutku autentický. Tuto nákladnou hračku si nechal vyrobit jeden indický vládce, Tipu Sultan ze státu Maisúr.³⁰³ Další zážitek si odnesl z kabinetu na Adelaide Street (National Gallery of Practical Science, Blending Instruction with Amusement), kde viděl převratnou „parní zbraň“, která měla být za pomoci parního pohonu schopna vystřelit 50 projektilů za 3 sekundy: „Diese Erfindung ist Gott Lob noch in der Kindheit, aber ein Kind, das man an der Wiege ersticken soll [...]“.“³⁰⁴

Cestovatel se tedy setkával i s otázkami morálky. Nutno dodat, že Auersperg se snažil poznat také „die Menschheit von ihren traurigsten Seiten“, přičemž takto uvozuje dvě návštěvy ve věznici a blázinci (byť svým způsobem i tyto návštěvy mají charakter dobových a místních kuriozit). Navštívil věznici Newcastle (ta ho příliš nezaujala) a Bethlem Hospital v lidové řeči nazývaný Bedlam (Auersperg zmiňuje jako „Pedlham“). Toto zařízení pro péči o duševně nemocné již mělo dlouholetou tradici, protože jako instituce existovalo od konce 14. století (o jeho významu svědčí, že označení Bedlam apelativizovalo a dalo vzniknout slovu *bedlam*, zmatek, chaos, či blázinec). Budova, kterou Auersperg viděl na Georges’s Fields stála od začátku 19. století. Samotná návštěva blázince může znít poněkud bizarně,³⁰⁵ nicméně veřejnost o zařízení měla zájem, již v roce

³⁰¹ Deník, s. /54/.

³⁰² Deník, s. /93–94/.

³⁰³ Deník, s. /63–64/.

³⁰⁴ Deník, s. /84/.

³⁰⁵ I v raném novověku k návštěvám blázců docházelo, například Černínovi 29. 12 v Miláně ukázala rodina Pallavicini takové zařízení: „[...] protože nedaleko jejich domu je špitál pro blázny, ukázali mi ho, abych si

1823 vydal anonymní „A Constant Observer“ knihu *Sketches of Bedlam*,³⁰⁶ kde jsou podány krátké životopisy („skeče“) pacientů a na konci knihy jsou zajímavé zápisy z návštěvní knihy. Návštěva na Auesperga učinila velký dojem. Předně se jednalo o velmi pěkné místo (obzvlášť při srovnání s vídeňskou Narrenturm), úplný palác. Dále ho potom provázela samotná „directrice“ (zřejmě ženská představená zařízení v angličtině nazývaná *Matrona*), která se o své svěřenkyně (navštívil zřejmě pouze ženské oddělení) starala jako starostlivá matka o své děti. Z případů ho nejvíce zaujal případ mladé dívky, bohužel „ganz ohne Vernunft“, jejíž čisté hnědé oči byly „ohne Geist“, z čehož se „kehrt einem das Herz im Leibe um!“³⁰⁷

Posledním cílem, kterého měl mladý šlechtic na své cestě dosáhnout (a k tomu nutně nemusel navštívit přímo Velkou Británii), bylo prohloubení svých znalostí etikety a správného společenského chování, a konečně i chování v dámské společnosti. To, že všechno vyjmenované potřebuje vypilovat, se přesvědčil dosti záhy na počátku své cesty. Již v Linci po divadelním představení zašel do lóže pozdravit svoji starou (vzdálenou) tetu Delhoste, ta ho zprvu nepoznala, poté ho ale překvapila s „knallendem Kusse“, až musel zvolit ústup.³⁰⁸

Návštěva divadelních představení byla standardní večerní zábavou a samozřejmě také možnost navázat společenské kontakty. Samozřejmě, že v řadě případů opět není Auersperg příliš podrobný. Ovšem již ze zápisu, že jim v Bruselu vévoda Arenberga (u kterého měli alespoň jistou výhodu příbuzenství přes jeho manželku) hned ukázal dům, pozval je ke stolu a večer s nimi šel do divadla (vaudeville) o jistém navázání kontaktů čtenáře informuje.

I v Anglii byla divadelní představení typu vaudeville (tedy divadla, kde jeviště má spíše charakter cirkusové manéže a pro představení jsou využíváni koně) oblíbené. Již 23. května se účastnili velmi důležitého koncertu, kde se setkali s mladou princeznou Viktorií a vychutnali si produkci vyhlášeného „italského divadla“, tedy společnosti okolo pěvce Luigi Lablache.³⁰⁹ O několik dní později viděl Lablache v opeře *La Cenerentola* (*Popelka*)

poslechl pár směšných hloupostí od těch bláznů.“ (originál italsky)³⁰⁵ HOJDA, Heřman Jakub Černín II, s. 610–611.

³⁰⁶ *Sketches in Bedlam; or Characteristic traits of insanity, as displayed in the cases of one hundred and forty patients of both sexes, now, or recently, confined in New Bethlem, by Constant Observer.* London 1823.

³⁰⁷ Deník, s. /109/.

³⁰⁸ Deník, s. /2–3/.

³⁰⁹ Deník, s. /38/.

a zejména ho uspokojilo, že hlavní taneční part zastávala „[u]nsere Landsmännin“, tedy rakouská tanečnice z italského divadla Hermine Elssler.³¹⁰ O všech divadelních představeních ani matce nepíše, pouze pokud byla z nějakého důvodu zajímavá, například 3. června viděl představení obsazené „meiner lieben“ Marií Taglioni (takže baletkou, kterou zřejmě znal odjinud).³¹¹

Po příjezdu na ostrov potom dostal možnost poznat novou perspektivu společenského chování. Nejvíce se o etiketě naučil samozřejmě při plesech. Z těch velkých je třeba zmínit ples ve slavném social clubu Almack's,³¹² dále „dobročinný“ ples na Spitalfields (vstupné bylo 2 libry, Auersperg se dokonce snaží dopočítat, kolik mohlo být na chudé tkalce vybráno a domýšlí si, že mohlo být vybráno 30 000 liber a čistý zisk by pak byl 20 000).³¹³ Zmiňuje i plesy u soukromých osob, které snad mohly být menší. Jako například zřejmě povedený ples u lorda Reye, na ples zašel i „zu Esterhazy“, takže snad na ambasádě. Je zajímavé, že u poznámky o návštěvě Esterhazyů připojuje zmínku, že anglické plesy jsou zpočátku plné k rozmačkání a stav se normalizuje až v noci, kdy lidé odcházejí k jídlu a domů – takže tento potenciálně rakouský ples se zřejmě neodlišoval od ostatních plesů v Anglii.³¹⁴

Na plesech se mnoho dozvěděl o některých důležitých odlišnostech rakouské a anglické etikety: „Bey den englischen Damen bemerke ich eine gewiße würdevolle Herzlichkeit, ohne alle misandrie. {Auch} das Handschüttele zwischen Herrn und Damen gefällt mir sehr wohl, und bringt schon du premier abord nahe Herzlichkeit in ein Gespräch, als bey uns die dumme Verbäugung; Hingegen dürfen hier die Leidenden (!) ihre Damen nicht am Arme fassen um ihnen aus dem Wagen zu helfen, daher man sie mit langen Spanischen Röhren bewaffnet auf den Wägen stehen sieht und der Stock der Dame beym Aussteigen als Geländer präsentieren.“³¹⁵

Společenské plesy poskytovaly vhodnou možnost vybrousit svoje chování (ovšem, jak bylo poukázáno v části věnované členění dne, mohly také zabrat prakticky celou noc). Krom toho, že si s tanečnicemi vhodněji potřásal rukou, než by se po rakouském způsobu tupě ukláněl, uvádí Auersperg několik dalších okolností, které si musel jako účastník plesu

³¹⁰ Deník, s. /42/.

³¹¹ Deník, s. /64/.

³¹² Deník, s. /55–56/.

³¹³ Deník, s. /56–57/.

³¹⁴ Deník, s. /77–78/.

³¹⁵ Deník, s. /78/.

osvojit. Především, když si nemohl pamatovat všechna jména svých dam, tak si jejich jména („Noth brüht Eisen!“) psal na lístečky.³¹⁶

O anglické společnosti se dozvídá i jinde. Poučná je jeho zpráva z denní vyjížďky 27. května do Hyde Parku: „Allein in der Menge von Equipagen Reitern, und vorzüglich *Reiterinnen*, welche letztere ohne Übertreibung zu Hunderten erscheinen, kann man, wie natürlich keinen Vergleich anstellen. – Hier reiten auch die Fräuleins, welche in England überhaupt eine viel freyere und angenehmere Existenz haben als bey uns, wo eine unangebrachte Tochter immer Comtessen bleibt, wenn sie auch noch so alt ist.“³¹⁷

Ovšem nezůstalo u teoretických postulátů o postavení a chování žen vůbec. Již v Bruselu se objevují první reporty o konkrétních dívkách, které mladý kníže, zralý na ženění, potkával. Tyto zprávy spíše prohlubují otázku, proč se Vincenc Karel nakonec oženil relativně pozdě, protože již na cestě si mladých dívek všímá, zejména pak jejich půvabu, a nelze usuzovat, že by mu byla svatba nějak proti mysli – nakonec i v tomto smyslu vyznívá chlácholení matky v pokročilé fázi jeho poznávání britských krajů a mravů: „Du hättest daher keinesfalls eine englische Schwiegertochter risquirt.“³¹⁸ Nakonec jak bylo výše poukázáno, deník z roku 1837 odkazuje i k blíže neurčenému staršímu „galantním“ dobrodružství v Monsu. Na své nové cestě si poprvé všiml dcer vévody Arenberga (tím byl snad i pověřen matkou, která se o příbuzné zajímala). Ačkoliv v Bruselu jedl denně u Arenbergů, se sestřenicemi se setkal až 18. května: „sie scheinen mir hübsch, aber noch Kinder.“³¹⁹ Když odjížděl 23. května, podle dalších zjištění doplňuje „Es sind ganz hübsche Mädchen besonders die ältere; schien sehr streng und wohlzogen, [...]“³²⁰ Asi nejzávažnější galantní dobrodružství britské cesty byla potom (snad jen jedna?) protančená noc s velkýma tmavýma očima, ovšem příběh skončil tím, že oči již byly sezdány a to byl také důvod, proč matka „neriskovala anglickou snachu“.

Jedním z důležitých důvodů, proč mladí šlechtici do Anglie (Velké Británie) tradičně jezdili, byly nákupy exkluzivních komodit. Již od 17. století byl obdivován anglický způsob lovu a mladí návštěvníci si rádi kupovali lovecké psy, ale jistý zvuk

³¹⁶ Deník, s. /47/.

³¹⁷ Deník, s. /41/.

³¹⁸ Deník, s. /115/.

³¹⁹ Deník, s. /19–20/.

³²⁰ Deník, s. /26/. Po tomto zápisu je vynechané místo, možná se tedy o princeznách Arenbergových rozmluvil i více.

zřejmě měli i anglické hodiny.³²¹ Deník také všechny nákupy provedené ve Velké Británii zřejmě nepodchytil, nicméně jistý zájem o obchod se zvířaty projevuje.

Několikrát si všímá obchodu se psy, ovšem ve všech případech se jedná spíše o ironické glosy, než že by byl kupujícím. Nejprve se podivuje nad zvláštním zájmem o nákup psů ze strany anglické aristokracie: „Auch weiß wohl mancher nicht was er mit dem vielen Gelde anfangen soll, wie z. B. der Lord Waterford, welcher eine Meute Bulldoks kaufte, um in Affrika auf Löwen zu jagen, und nun im Begriffe steht eine Meute new-foundland Hunde zu bekommen um einen Sport auf Eisbären zu versuchen, welche Lustgarthein [?!] er mit seinem eigenen Schiffe, und Mannschaft unternimmt.“³²²

Poté s Albertem Esterhazym navštívili „Hunde-Erziehung“ (tedy snad místo, kde by bylo možné psy i koupit), které vedl Mr. Wight, „ein alter krummer Kerl in Hemdärmeln und Kamaschen“.³²³ Zde si všímá, jak se u plnokrevných buldoků, obdobně jako u plnokrevných koní, sleduje původ. Ovšem u psů se sleduje stisk, což se často děje za podstoupení velké bolesti pro zkoušené psy. V důsledku je potom systematické anglické sledování chovu „ganz comisch“.³²⁴ O několik dní později u obchodníka s buldoky Witha (zřejmě totožný s Wightem, ale jméno je psáno jinak) viděl „graußliches spectakel“, tedy souboj dvou pinčů.³²⁵

Ovšem Vincenc Karel se zajímal i koně a zde mu, jak se zdá, situace v Anglii lépe padla do noty. Hned po příjezdu do Londýna jel na dostihy a zde si všiml některých odlišností v přístupu ke koním a dostihům v anglickém a německém prostředí: „[...] doch kann ein Beschreibung des Rennen selbst Dich unmöglich ergötzen, aber vollkommen originell und für jeden Freuden höchst amusant, sind die Zuseher, denn in England sind die Wettrennen nicht privat-Unterhaltungen wie in Deutschland sondern wahre Volksfeste. Jeder Stand nimmt Theil an der Pferdezucht daher auch an den Thaten dieser Thiere welche ihnen so sehr am Herzen liegen.“³²⁶

O několik dní později navštívil vyhlášenou (a dodnes fungující) koňskou burzu Tattersalls, kde ho zřejmě zaskočily vyšší ceny: „Nach dem Langen fuhr ich zur Pferdlicitateur bey Tattersel's, – das großartigsten Pferde-verkauf-etablissement der Welt;

³²¹ KUBEŠ 2013, s. 102–103.

³²² Deník, s. /53/.

³²³ Deník, s. /69/.

³²⁴ Deník, s. /70/.

³²⁵ Deník, s. /84/.

³²⁶ Deník, s. /34–35/.

wo die unglaublichsten Preise, für scheinbar miserable Thiere gezahlt werden.“³²⁷ Na konci pobytu v Londýně si ale zřejmě koně vybral, poslední den píše: „später machte ich einer Ritt von 10 Meilen um ein Pferd zu probieren und zu kaufen,“³²⁸ a když opouštěl Anglii nadobro, dodává, že mimo jiné „[...] 3 Pferde gekauft, mehrere Einladungen angenommen [...]“.³²⁹ Doposud fungující projekt slatiňanského hřebčína, který v letech 1898–1901 započal František Josef Auersperg s anglickým trenérem Walterem Earlem, se tedy nejspíše alespoň částečně mohl opírat o jisté zázemí, které položil Vincenc Karel jako milovník koní.

Nakupoval samozřejmě i neživé věci, takto v Londýně věnoval dopoledne 1. června převážně nákupům, jak darů, tak cestovních zavazadel pro sebe (aniž by se zapoměl zmínit o dámských prodávajících): „In den ersteren sind nur weibliche Verkäufer nämlich Mädchen zu deren Vortheile diese Etablissements eigentlich bestehen, damit sie ihre kleinen Capitalien auf eine anständige Weise fruchtbar machen können. – Die Kaufladen Londons sind wirklich alles, was man nur pracht- und geschmack-voles denken kann. – Ich kaufte Einiges für meine Lieben in Österreich, und eine deliciose Reise-Chatouille für my self.“³³⁰ Vincenc Karel si všímá řemeslníků (od kterých snad produkty nakoupil). Například Woodstock jako město nebylo zajímavé, ale zaujal jej místní švec, který měl renomé již od nepaměti.³³¹ V Sheffieldu si nechával ukázat provoz „fabrikanta“ George Richmonda Collise. V tomto městě také koupil jako dárek pár pistolí.³³²

³²⁷ Deník, s. /46/.

³²⁸ Deník, s. /114/.

³²⁹ Deník, s. /169/.

³³⁰ Deník, s. /56/.

³³¹ Deník, s. /118/.

³³² Deník, s. /[127b]/

3 Druhá část: Cestovní deník Vincence Karla Auersperga do Velké Británie (1837), fyzický popis, ediční poznámka, edice

3.1 Fyzický popis

Předkládán je deník³³³ Vincence Karla Auersperga vzniklý v důsledku jeho cesty do Velké Británie roku 1837. Deník je uložen ve Státním oblastním archivu (SOA) v Zámrsku, ve fondu Rodinný archiv Auerspergů (Žleby a Slatiňany), sign. R. K. 54.³³⁴ Jedná se o knihu vázanou v černé kůži s rozměry 19 × 23,5 cm (knižní blok 18,5 × 23 cm), která má na přední desce zlaté rámování, uvnitř rámování je kartuše s textem „ALBUM.“ (zadní desky jsou stejné, pouze routa je prázdná), ořízka je zlacená. Před dalším popisem knihy je nutno zmínit, že již po letmém nahlédnutí je patrné, že knižní blok byl ještě jako volné listy popsán a až poté vznikla vazba (proto je důležité odlišení části vzniklé při vazbě a části původních volných listů).

Přídeští je z tvrdého růžového papíru, na přídeští v levém horním rohu vlepen vazačský zlatý štítek (rozměr 2,5 × 1,1 cm) s textem „SOLD BY / DENHAM, / Printers & Stationers / 189 / REGENT STT.“ Poté následuje jeden bílý dvojlist, první list tohoto dvojlistu je přilepen k předsádce, na druhém je vidět filigrán „EDWARD SMITH / 1835“. Hned za tímto dvojlistem je vlepen samostatný list, na přední straně je umístěna jakási titulní strana se zlacenou kartuší a rukopisným prvním titulem *Vincenc Carl Fürsten v. Auersperg's Reise nach England in J. 1837 – in 25ten Jahren seines Alters* (písmo je nejspíše autorské, pouze v pečlivějším provedení),³³⁵ mimo kartuši v pravém dolním rohu rukou Vincencovy snachy Wilhelminy, roz. Kinské, připsáno „Fu[rst] Vincenz reiste mit

³³³ Následná charakteristika pramene ukazuje, že označení „deník“ nemusí být zcela jednoznačné, srv. konec této části.

³³⁴ SOA v Zámrsku, f. RAA, inv. č. 39, sign. 54 R. K., evidenční jednotka rkp 5, ukládací číslo K5.

³³⁵ Jako vzorek nepochybného Auerspergova rukopisu jsem vzal sérii dopisů Vincence Karla Auersperga Bedřichu a Karlu III. Schwarzenbergovi (SOA Třeboň, RA Schwarzenbergové – sekundogenitura, Bedřich: inv. č. 931, kt. 150, sign. II-56, 10; Karel III.: inv. č. 1331, kt. 219, sig. N-d-5.), málo pravdě podobné se zdá, že by někdo jiný psal také Auerspergův cestovní deník do Itálie 1828 (SOA Zámrsk). Ze srovnání vyplývá, že rukopis deníku britské cesty 1837 je též Auerspergův: Ovšem písmo prvního titulu deníku je poněkud odlišné, je úhledné a psané zcela odlišnou psací pomůckou, jsou zde navíc slova „Vincenz Carl“, „Auersperg's“ a „England“ psány humanistickou kurzívou, nicméně se zdá, že i zde se jedná o Auerspergovo písmo. Pro Auersperga je asi nejtypičtější ozdobný iniciální tah u „R“ ve slově „Reise“.

seinem damaligem Erzieher Major Du Rieux.³³⁶ I tento list má filigrán, s odlišným textem, na papíru zachovaný pouze částečně v pravém dolním rohu „[...]TMAN / [...]35“. Zadní desky s růžovým přideštím a předsádkou jsou obdobné jako přední, pouze k předsádce není vlepen papír s filigránem (je zde papír běžný v knižním bloku, zároveň celých 19 posledních listů není popsáno deníkem a tato část mohla vzniknout při vazbě, nutno dodat, že mezi nimi jsou i tři vcelku náhodně vložené kvalitnější listy se Smithovým filigránem, kterých jsem si ve zbytku knižního bloku nepovšiml, a podle vloženého papíru u přední desky se spíše zdá, že se jedná o papír přidaný až při Denhamské vazbě).

Původní volné složky papíru na začátku knihy zřejmě začínají již listem následujícím za tím s prvním titulem, který je již tvořen běžným papírem bez filigránu. Na tomto listě (přední strana) se objevuje druhý titul *Briefe eines Lebenden* (k tomu více níže). Knižní blok kodexu vykazuje známky, že byl složen z volných složek a vazbou byl opatřen později. Nepravidelně se objevuje vedle bílého, nicméně poněkud nažloutlého papíru také papír hnědý³³⁷ a zelený³³⁸ (nutno dodat, že se nejedná pouze o kosmetickou dobu, listy nažloutlých a hnědých tónů se zdají velmi podobné, ale zelené jsou výrazně lesklejší a lehčí). Dále se zde jsou známky po vkládání samostatných listů mimo pravidelné dvoulistové složky.³³⁹

Knižní blok má dobovou paginaci (1–177), ovšem číselná řada vykazuje také jisté nepravidelnosti. Čísla 1–6 jsou psána inkoustem, jsou ale rozmazaná a u některých je patrný původní zápis tužkou, čísla 7–21 jsou psána pouze tužkou, další čísla již inkoustem bez patrného předepsání tužkou. Mezi stranami s číslem 127 a 130 čísla 128–129 chybí, ale je zde 10 nečíslovaných stran. Po straně č. 177 zbývá 19 listů nepročíslovaných (jedná se o nepopsané listy, až na posledních 3 listech,³⁴⁰ tedy pěti stranách, kde šestá je přilepená k předsádce, jsou básně a další poznámky, které lze podle písma připsat Auerspergovi, ale v podstatě je nelze datovat).

³³⁶ Písmo určila Markéta Veselíková: VESELÍKOVÁ, Markéta. *Rodinný archiv Auerspergů, Žleby a Slatiňany 1704–1939 (1944): inventář*. Zámorsk 2015, s. 52. Dostupné http://vychodoceskearchivy.cz/zamorsk/files/2015/09/8925_Rodinn%C3%BD-archiv-Auersperg%C5%AF-%C5%BDleby-Slati%C5%88any_NAD_194.pdf [cit 2015-10-19]. Wilhelmina Auerspergová, rozená Kinská, manželka Františka Josefa, připsala vysvětlující poznámky i na jiné rodinné památky.

³³⁷ Listy se s. 5-6, 13-14, 19-20, 59-60, 65-66, 75-76, 81-82, 107-108, 113-114, 123-124, 129-130, 139-140.

³³⁸ Listy se s. 29-30, 35-36, 91-92, 97-98, 155-156, 161-162.

³³⁹ Listy se s. 3-4, 5-6 a 11-12, 43-44.

³⁴⁰ Textů mohlo být ještě víc, protože mezi prvním a druhým listem je patrný zbytek po vytrhnutém.

Jazykově je psán deník německy, s poměrně častými citáty z francouzštiny (nejvýše několika slovními), anglická slova se zde také objevují, je jich ale možná překvapivě málo, ve vlastním textu pouze několik vždy izolovaných, pouze jeden citát z novin představuje jedinou úplnou větu, běžně se angličtina objevuje pomocí vlastních jmen, které jsou vesměs zkomolená. Z delších cizojazyčných textů lze zmínit hned první z kolekce různých textů, básní a poznámek na konci bloku – které mohli být napsány kdykoliv po dopsání deníku –, kde je stránkový citát z románu *Waverly* v angličtině (i zde se objevují jistá zkomolení). Určitá opatrnost v užívání angličtiny (alespoň její psané podoby) je tedy poměrně pochopitelné, nicméně dlouhé citáty ve francouzštině (kterou bezpochyby uměl) nebyly samozřejmostí. Na s. 20 před rozsáhlejším citátem francouzského vtipu (ten je na s. 21–22) vysvětluje, že francouzské vtipy po překladu do němčiny přestávají být vtipné a stává se z nich „kalter Unsinn“. Jako by zde psal implicitní omluvu za delší neněmecký text (byť není jasné, komu by měla být určena). Němčina je psána novogotickou kurzívou, ostatní jazyky jsou psány humanistickou kurzívou – ačkoliv by v některých případech rozlišení písem mohlo být zajímavé, celkově to zásadní informaci nepřináší a v edici mezi písmen není rozlišováno (z těch zajímavějších případů upozorňuji, že někdy v jednom slově užívá dvě rozdílná písma, např. na s. 46 ve slově *Pferdlicitateur*, ovšem jinak důsledně způsob psaní nerozlišuje, řada cizích slov je psána novogoticky).

Vlastní text deníku zachycuje cestu od 6. května (resp. několik dní, před tímto datem) do 15. srpna 1837 a je psán v dopisech adresovaných matce (zmíněná data jsou datacemi krajních dopisů), přičemž popis začíná již v auersperském paláci ve Vídni (k tomu došlo několik dnů před 6. květnem, protože první dopis je datován v Řezně) a končí v Paříži. Dohromady se jedná o 17 číslovaných dopisů, přičemž mezi 4. a 5. se nachází nečíslovaný dopis s datací i naznačením závěrečné kurtoázie v této práci označován [4a]. Pokud se nejednalo o prosté opomenutí číslování, tak se nejspíš jedná o ukázkou jevu, kdy Auersperg začal psát dopis, ale nestihl ho dokončit, jinak neobvyklé rozdělení na dva dopisy by mohlo vysvětlit, že dopis 4 byl psán v Bruselu, zatímco 4a již pojednává o Londýnu. Podobné rozdělení dopisu se nachází v 3. (s. 22) a 10. dopise (s. 112). Třetí dopis je datován 17. 5., po popisu divadelního představení připojuje podpis (neúplný, ale to je možné důsledek opisu do deníku), hned na to připisuje „Donnerstag dem 18/5“ a následuje popis dalších dobrodružství v Bruselu. V desátém dopise (28. 6.) po krátkém úvodu doplňuje, že odešle dopis s událostmi následujícího dne a další text nadepisuje

novým datem „Am 1. July [1]837.“ Vlastní dopisy popisující často mnoho dní nemusí být zrovna přehledné. Po dataci a oslovení matky většinou následuje reakce na zcela aktuální dění a poté se popis vrací o několik dní zpět a víceméně chronologicky sepisuje události od posledního dopisu až k „dnešku“, v rámci dopisu využívá jak absolutní denní datace, ovšem i relativního časového zařazení (jako „dnes“, „před dvěma dny“), což někdy může být matoucí, takto např. v 5. dopise (datovaný 1. června, začíná na s. 39) píše na s. 48 „{Am 30.} Heute theuere Mutter [...]“, takže relativní určení vůbec neodpovídalo dataci v záhlaví (ale je vidět, že se snažil tyto nejasnosti doplnit absolutní datací). Jinak je komponován 8. dopis, který v záhlaví není datován, je z něho patrné, že byl psán postupně. Na druhé straně dopisu se objevuje formulace „(Am 14.) Heute [...]“, ale text pokračuje až k úmrtí britského krále Viléma IV. (20. 6., Auersperg z neznámého důvodu uvádí 21.), u této události píše, že zprávu přinesly noviny a dále doplňuje v textu uvedeném „(Abends)“ podrobnosti, které následovaly poté, co se země dozvěděla zprávu.

Je otázka, jaký je vztah mezi opsanými dopisy a předpokládanými skutečnými odeslanými dopisy. V deníku uvádí Auersperg výslovně, že domů psal jak on, tak jeho vychovatel Alexis Du Rieux. Indicie, že by se mohlo jednat o pravé dopisy, by mohla být ne vždy zcela umělá kompozice dopisů, kdy začínají odstavcem týkajících se nejživějších vzpomínek ze dne, do kterého je dopis datován, poté se popis vrací k událostem, ke kterým došlo v době po sepsání předchozího dopisu, přičemž tento popis pokračuje i několik dní po v záhlaví uváděné datu, jakoby autor nestihl popis dokončit v jednom dni. Ovšem ani dopisy Auersperga a vychovatele na jedné straně a Auerspergovy matky na straně druhé nejsou zachovány v Rodinném archivu Auerspergů (Žleby a Slatiňany) v Zámruku. Nejautentičtější výsledek by byl, pokud by autor napsal dopis a ten by si zároveň opsal na volný papír (později svázaný), čemuž by napovídal značně nehomogenní knižní blok, případně vynechaná místa pro jména (někdy vyplněná, někdy ponechaná prázdná), která by mohla svědčit o tom, že opisy nevznikly v klidu po dokončení cesty, ale již během ní a předpokládal, že text ještě vylepší. Zároveň Auersperg odkazuje na dílo cestovatele Hermanna Pückler-Muskau *Briefe eines Verstorbenen* (vydáno ve 4 dílech 1830–1831), což je jeho značně stylizovaný cestopis po Velké Británii. Tento ho buď přesvědčil o tom, vést si deník v dopisech, ale mohl ho přimět i provádění jisté stylizace při opisech dopisů.

Na základě popsaného lze popsat genezi fyzicky dochované knížky takto: Během cesty mladý kníže i jeho vychovatel psali dopisy (jejich osud je neznámý), ale při samotné cestě žádný samostatný deník nevznikal. Namísto toho si Auersperg opisoval dopisy

(případně jejich příslušné části) do samostatných listů. Štítek od Denhamů na přidešti ukazuje, že dnešní vazba vznikla v Londýně, jako nejpravděpodobnější se tedy zdá, že nejpozději před odjezdem z Anglie si volné z větší části popsané složky nechal svázat (s jistou rezervou volných listů na konci).³⁴¹

Je otázka, zda pod vlivem díla Hermana von Pückler-Muskaua nebylo původně koncipováno jako anonymní. Největší vliv Pücklera lze dodnes hledat v druhém (nicméně chronologicky starším) titulu *Briefe eines Lebenden*. Auerspergovy dopisy z cesty po Británii jsou vždy podepsány maximálně „V. A.“ (případně méně explicitně „Sohn“ atd.) a jména nejbližších jsou buď nicneříkající přezdívkami, holá křestní jména, či přímo jejich zkratky (což ale může mít prosté vysvětlení, že všichni v rodině budou vědět, o koho se jedná, byť dnes je tím identifikace ztížena obdobně, jako by byla anonymizována). Teprve poslední dopis datovaný 15. srpna v Paříži (tedy podle předpokladu dopsaný až po svázání) je podepsán „V. Auersperg“. Autorství jednoznačně určuje také titulní strana s prvním titulem, nicméně ten mohl být dopsaný prakticky kdykoliv po svázání (teoreticky by celý list mohl být vlepen ještě později, nicméně poměrně nákladně provedené zlacení routy s podobnými motivy z vazby ukazují, že vlepen byl již při vazbě). Z hlediska chronologie je zajímavé, že Auersperg spojuje „zemřelého“ s Pückler-Muskauem,³⁴² což by mohlo mluvit pro pozdější vyhotovení opisu dopisů, klidně i po roce 1843, kdy teprve August Jäger v prvním životopise Pückler-Muskaua pseudonym veřejně odhalil, nicméně přítel a životopisec Jäger připouští, že publikum, které znalo nezávisle autora i dílo, si obě veličiny do té doby již dávno spojilo.³⁴³

³⁴¹ Alternativní výklad by mohl být, že si ho nechal Auersperg svázat až v září či listopadu 1853, kdy byl v Británii podruhé, s tím, že rodinná firma Denham existovala na adrese Regent Street 189 po celou dobu, nicméně se v SOA v Zámruku (RAA, ukládací číslo K2, inv. č. 41, sign. 133 T. Z., evidenční jednotka rkp. 6, Skicář.) dochoval drobnější vázaný zápisník s totožným vazačským lístkem (pouze zeleným, místo zlatým), který obsahuje různé Auerspergovy poznámky (k tomu, co je třeba), kresby a básně datovatelné 1839–1849 (VESELÍKOVÁ, s. 52), který by tedy ukazoval, že nákup u Denhamů provedl již roku 1837 (což samozřejmě vazbu deníku roku 1837 nedokazuje, ale alespoň ukazuje). Poslední možnost, že by zápisky zaslal do Londýna někdy v mezidobí, se nezdá pravděpodobná.

³⁴² Deník, s. /166/ u popisu „Ladies of Llangollen“ připojuje „(Fürst Pückler beschreibt sie)“, kde snad lze dovodit, že jedná o přímý odkaz na jeho *Briefe eines Verstorbenen*.

³⁴³ JÄGER, August. *Das Leben des Fürsten von Pückler-Muskau*. Stuttgart 1843, s. 172.

3.2 Ediční poznámka

Edičně připravený text rámcově vychází ze zásad vypracovaných kolektivem pod vedením Ivana Šťovíčka roku 2002.³⁴⁴ Při volbě vhodného systému přepisu deníku bylo nutné vyjít z předpokladu, že se jedná o text psaný s jistým rozmyslem, jako opis čistopisných dopisů, tedy bez zásadních písařských chyb. Naopak, pokud se v textu objevují chyby a jejich opravy, je nutné je považovat za autorské, které je vhodné reprodukovat s co největší mírou přesnosti. Proto se snažím činit do textu co nejmenší zásahy, ovšem proti tomu je třeba uvést, že se nezdá jako účelné užít přímo transliteraci (zachovávání některých jevů by v rámci transliterace zřejmě zbytečně ztížilo práci editora, snížilo přístupnost pro čtenáře a to vše pouze s diskutabilní vědeckou využitelností). Transliterace byla použita u vlastních jmen a u cizojazyčných textů (pouze u francouzštiny byly akcenty přiblíženy současnému úzu). Text edice je členěn na dopisy s pořadovým číslem. Vzhledem k tomu, že edičním jazykem je čeština, označení dopisů je česky (1., 2. atd. dopis), jedná se o převedení originálního autorského značení z němčiny do češtiny (v originále jsou označení většinou ve formě „1. Brief“, případně s koncovkou „3ten Brief“ – pouze dopis 4a nemá žádné označení), z toho důvodu jsem originální značení dopisů vypustil. Každý dopis je pro potřeby edice doplněn krátký záhlavím s datací dopisu, skutečně pospaným rozsahem datem, stránkovým rozsahem.

Editorsky bylo do textu zasaženo rozepsáním zkratk. Ve své době hojně užívané u. (= und), v. (=von), d. h. (= die heiße), dále zkratky pomocí nadepsaného titulu značící zdvojení (ñ = nn, m̄ = mm, výjimečně ā = aa, např. na s. 173 Stāte = Staate). Autorovo zvýraznění (v rukopisném textu prováděné podtržením) je převedeno na *italiku*. Autor používá poněkud zvláštní ustálenou značku či zkratku ve významu *a tak dále* v podobě dvou vertikálních klíček (tedy připomínající dvojici „ff“, „hh“, případně humanistických dlouhých „ss“, tuto značku nepoužívá jenom v tomto deníku, též v deníku z italské cesty roku 1828 a v korespondenci o mnoho let později³⁴⁵ – srv. v příloze obrázky 15–17), podle smyslu ji převádím na všeobecně srozumitelné „etc.“ Další diakritika a interpunkce mohla být reprodukována moderním způsobem bez ztráty původní informace, je třeba upozornit

³⁴⁴ ŠŤOVÍČEK, Ivan et al. *Zásady pro vydávání novověkých historických dokumentů z období od počátku 16. století do současnosti*. Praha 2002.

³⁴⁵ Např. SOA Třeboň, RA Schwarzenbergové – sekundogenitura, inv. č. 1331, kt. 219, sig. N-d-5, dopis Auersperga Karlu III. Schwarzenbergovi z 29. 4. 1859, fol 42v: „[...] da der Mährisch, Steyrische etc. dann nicht zurückbleiben [...]“

pouze několik jevů. Autorské poznámky pod čarou odkazované pomocí hvězdičky (*) byly začleněny do systému poznámek edice (za * je číslo poznámky – v edici se vyskytuje * pětkrát, jednou poznámka chybí). Poněkud upraveny byly uvozovky, které byly autorem použity pouze čtyřikrát: v edici jsou reprodukovány podle současného úzu „“, ovšem autor je v prvních dvou případech (s. 5 a 22) použil poněkud překvapivě v obráceném pořadí (tedy vlastně „), ve dvou dalších případech (s. 43) užil v jednom případě pár horních uvozovek a citát z *Morning Herald* neukončil. U diakritiky upozorňuji, že není zohledněn znak vyznačující písmeno *u* (kroužek, většinou zleva otevřený, při pečlivém provedení zcela uzavřený). Totožným diakritickým znaménkem nahrazuje český háček ve slově *Skřiwanec* (s. 58, začátek 6. dopisu). Chybějící interpunkce byla doplněna a – jak bylo zmíněno – rekonstruovány byly i francouzské akcenty. Autor také do textu umístil šest malých ilustrací (často se vejdu na jeden řádek, pouze jednou přesahují do tří). Na místech, kde se tyto ilustrace v textech objevují je v hranatých závorkách vložen text ilustrace a pořadové číslo, k tomu stručně, co je zobrazeno. Ilustrace jsou v příloze obrázků (srv. obr. 10–15).³⁴⁶

V editovaném textu je užito několik závorek, kulaté () jsou autorské (psané samotným Auerspergem), ostatní jsou editorské: hranaté [] značí doplňky (zde se objevují i editorské značky: [?], které značí nejisté čtení předchozího textu, a [!] upozorňující na chybu autora), špičaté <> označují text, který byl škrtnut, složené {} značí pozdější vsuvky (podle odstupe od dopsání původního textu je možné odlišit dopsání ihned po dokončení věty, nebo kratšího úseku, zpravidla stejným inkoustem, ty nejsou nijak dále komentovány, ovšem objevují se i opravy tužkou, které mohly být provedeny s větším odstupem, na což upozorňuji v poznámce), konečně rovné // obsahují původní paginaci: autor čísla uváděl vždy v horním vnějším rohu stránky ve tvaru 1. atd., v edici zjednodušeno a uvedeno /1/ atd. Číselná řada i jinak vykazuje jisté nedůslednosti a v druhé půli je přímo přerušena, končí číslem 127 a poté následuje 130, mezitím je 10 stran nečíslováno, tam je zavedeno pomocné editorské číslování v hranatých závorkách: /127a/). Co se týká výpustek, je situace komplikovanější: pokud se obvyklý znak výpustky ... objevuje v některé editorské závorce, značí text, který jsem nedokázal přečíst. Ovšem pokud se objevuje volně, jedná se o autorskou výpustku – buď je to výpustka jména (*lady xxx...* na s. 46 atd.), nebo jiná krátká výpustka, takové jsou značeny třemi tečkami (nelze předpokládat, že by přesný

³⁴⁶ Existuje přinejmenším 13 dalších kreseb a akvarelů s motivy britské cesty (odlišné od ilustrací v deníku) v albu Statní zámek Žleby, ZL 08440.

počet teček, který autor užil, přinášelo zvláštní význam – vynechal si tak místo pro jméno, které v tu chvíli neznal, takto se stalo i u starožitníka ve Fürthu, u kterého doplnil jméno Pickert, což je naznačeno pouze složenými závorkami), někdy ale autor vyplnil tečkami (či krátkými čárkami) celý prostor několika řádků (snad se mohlo jednat o vypuštění textu původního dopisu), takový jev je naznačen trojicí tří teček a v případě potřeby poznámkou, o jak rozsáhlý prostor se jedná. Jedinou trojicí teček naznačují též autorem vytvořené prázdné místo v textu (to se týká pouze jednoho případu: *bey Lady...*, s. 106).

Poznámky jsou k textu připojeny v jedné souvislé řadě (jak textové, tak věcné a odkazové), jak se uplatňuje u edice rozsáhlejších dokumentů.³⁴⁷

Vlastní jména, která jsou v textu deníku ponechávána transliterována, jsou (pokud to bylo možné) identifikována v poznámkách (a rejstříku). U geografických je dodržována zásada, že oficiální podobu určuje stát, kde se pojmenované místo nachází, přičemž je jméno doplněno o dnes užívané české a německé (zejména tam, kde autor uvádí od dnes používaného tvaru odlišný německý tvar) exonymum. U osobních jmen je situace složitější. U příjmení českých rodů se uplatňuje zásada o podobě jména užívaného rodinou v současnosti,³⁴⁸ případně z užívaných referenčních děl, v případě německých jmen vycházím z *Allgemeine Deutsche Biographie* (ADB),³⁴⁹ anglických *Dictionary of National Biography* (resp. *Oxford Dictionary of National Biography*)³⁵⁰. V některých případech bylo nutné autoritativní podobu jména ad hoc rekonstruovat na základě dobového úzu a pozdějšího užívání v literatuře (nejzvláštnějším případem je asi příjmení Delhoste odvozené od osoby celým jménem Claude L'Hoste de Beaulieu, které jsem nakonec nechal ve tvaru, který užil i sám autor a dobová česko-německá literatura ho také užívala). U jmen daných při porodu se vychází z podoby vlastní jazykovému okruhu, v kterém se pohyboval s přihlédnutím k úzu v současné literatuře.

³⁴⁷ Tato praxe není zcela důsledná, sám vycházím z praxe užití v LENDEROVÁ, Milena – PLŠKOVÁ, Jarmila (edd.). *Krátká cesta životem a Evropou. Gabriela ze Schwarzenbergu*. Dolní Břežany 2006.

³⁴⁸ Tak jako např. v MAŠEK, Petr. *Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku od Bílé hory do současnosti: I–II*. Praha : Argo, 2008–2009.

³⁴⁹ *Allgemeine Deutsche Biographie*. 57 dílů. Leipzig: Duncker & Humblot, 1875–1912.

³⁵⁰ *Dictionary of National Biography*. 1. vydání, 63 dílů: London: Smith, Elder, & co., 1885–1900, poté vydáno více dodatků a 2. vydání. Důležité je zejména dílo navazující *Oxford Dictionary of National Biography*. 60 dílů. Oxford: Oxford University Press, 2004., vydáno i online na <<http://www.oxforddnb.com/>>.

Zcela odlišný ediční přístup musel být zvolen u textů (básní a dalších poznámek) na posledních třech listech bloku. Snad nějakou volnou souvislost s cestou mají, ale nepodařilo se mi s jistotou určit jakou. Protože se jedná o texty s víceméně patrnými estetickými ambicemi, bylo vhodné přistoupit k transliteraci. Zároveň jsem se rozhodl vydat tyto texty pouze výběrově, anglický úryvek Scottova *Waverlyho* [Dodatek 1], báseň s Auerspergovým podpisem (monogramem) [Dodatek 2], edukativní, nebo snad „uměleckou“ hříčku s francouzskými slovy (zejména barvami) [Dodatek 3], ještě další dvě básně [Dodatek 4] a [Dodatek 5]. Vypuštěny jsou dvě (tři?) německé básně – jsou psány ve dvou sloupcích, není jasné jejich dělení a je zde jisté nebezpečí, že bych je poté mohl interpretovat chybně a editovat matoucím způsobem.

3.3 Itinerář

Itinerář je rekonstruován podle textu deníku. Některá data a místa byla Auerspergem přesně spojena, některé byla nutno dopočítat, ovšem i tak zůstává na cestě několik nejasných míst.

1. dopis

[3. 5.]	Vídeň
4. 5.	Kemmelbach, Linec
5. 5.	Pasov
6. 5. – 8. 5.	Řezno (Regensburg)

2. dopis

8. – 10. 5.	Norimberk (Nürnberg)
9. 5. (?)	Fürth
10. 5.	Würzburg
11. 5.	Frankfurt
	Mohuč (Mainz)
	Kolín nad Rýnem (Köln)
	Cáchy (Aachen)

3. dopis

15. 5.	Lutych, Lovaň, Brusel
--------	-----------------------

4. dopis

[22. 5.] – 23. 5.	Mons
23. 5.	Brusel
24. 5.	Antverpy
25. 5.	Londýn

4a. dopis

25. 5.	Epsom
--------	-------

5. dopis

[25. – 29. 5.]

Londýn

6. dopis

29. 5.

Westminster Abbey

4. 6.

Richmont, Hampton Castle, Bushy
Park, Londýn

7. dopis

[9. 6.] (?)

Ascot, Windsor, Virginia Water³⁵¹

10. 6.

Londýn

11. 6.

Greenwich

8. dopis

14. – 21. 6.

Londýn

9. dopis

21. – 24. 6.

Portsmouth

22. 6.

ostrov Wight – Ryde, Newport

24. 6.

Londýn

25. 6.

Richmont

26. 6.

Londýn (Newgate a Bethlem)

10. dopis

do 29. 6.

Londýn

29. 6.

Oxford

[30. 6.] (?)

Blenheim

1. 7.

Woodstock

1. – 2. 7.

Warwick

2. 7.

Kennilworth

2. – 3. 7.

Birmingham

11. dopis

³⁵¹ Tato tři místa navštívil v jeden den, není jisté, že 9., protože v zápisech je několik dní bílé místo.

5. 7.	Lichfield, Derby
6. 7.	Kedlestone Hall, Matlock, Sheffield
7. 7.	Castleton (Devil's Arse)

12. dopis

8. 7.	Manchester
8. – 9. 7.	Garstang
9. – 10. 7.	Longtown
10. 7.	skotské hranice, Lanark
11. 7.	Lanark, Hamilton, Glasgow

13. dopis

[13. 7.] (?)	Linlithgow
13. 7.	Edimburg

14. dopis

[15. 7.] (?)	Rosslin, Hawthornden
15. – 16. 7.	Edinburgh
16. 7.	Lochleven
16. 7.	Perth
17. 7.	Dunkeld, Loch Tay
[17. – 18. 7.]	Killin
[18. 7.]	Loch Earn, Lochhearnhead, Loch Lubnaig
[18. – 19. 7.]	Callander
19. 7. ³⁵²	Stirling

15. dopis

[20. 7.]	Abbotsford
[20. – 21. 7.]	Melrose
[21. – 22. 7.]	Carlisle
[22. – 23. 7.]	Garstang

³⁵² Pouze podle datace dopisu.

23. – 24. 7.	Liverpool
24. – 25. 7.	St. Asaph
25. 7.	Abergele (Gwrych Castle), Conwy, Bangor, Anglesey, Penrhyn
25. – 26. 7.	Capel Curig
26. 7.	Llangollen
26. – 27. 7.	Shewsbury
[27. – 28. 7.]	není známo]
28. 7. – 3. 8.	Londýn

16. dopis

3. 8.	Londýn
4. 8.	Antverpy
4. 8. – 7. 8.	Brusel
7. 8.	Paříž ³⁵³

³⁵³ V 16. dopise uvádí, že zde zůstane 10 – 12 dní, 17. dopis je datován 15. 8. v Paříži, dále deník nepokračuje.

Vincenc Carl Fürsten v. Auersperg's
Reise nach England in J. 1837 – in 25ten
Jahren seines Alters
Briefe eines Lebenden

3.4 1. dopis

Řezno, 1837, květen, 6. Data: začátek května (snad 3.) – 6. 5., s. 1–6.

/1/³⁵⁴

Regensburg am 6. May 1837

Wenn ich mich auch nach so sehr freute, den Außflug, den ich seyt zwey Jahren unter dem Herzen trug, endlich zur Welt gebracht zu haben; so war der Augenblick, der mich von die trennte dennoch recht wehmüthig. Manche düstere Erinnerung an meine letzte Reise drängte sich in meine Seele; da blickte ich noch einmahl, auf unser liebes altes Haus³⁵⁵ zurück, und flechte recht meinig zu dem, der damahls Alles zum Besten leckte um seinen Schutz für Dich meine theure Mutter,³⁵⁶ und so gewann ich gleich wider frohen Muth zum Antritte der Reise. –

Der Weg durch Oberösterreich,³⁵⁷ in May, ist eine wahre Lustfahrt, von der man sich in einem späteren Monathe keinen Begriff machen kann. Die üppigen Saaten in saftigen Grüne, Alle Bäume voll weißer Bluthen, um Hinter-Grunde die Schneebedeckten Gebürge, gewähren einen herzerhebenden Anblick. – Der Sonnenaufgang

/2/

den Du, theuere Mutter gewöhnlich nicht sehr protegierest, hätte Dir hier gewiß Vergnügen gemacht. Aber diese schöne Sonne, machte aus seit Kemmelbach³⁵⁸ sehr wenig zu schaffen, den das Wetter hat sich trotz unseren Reiseglücke gang verdorben, und jetzt nach kämt alle halbe Stunde ein Streifregen oder Hagelschauer. –

³⁵⁴ Právě první číslo se vymyká jinak důslednému uvádění ve vnějším horním rohu. Č. 1 je v horním levém (tedy vnitřním) i pravém horním rohu.

³⁵⁵ Auersperský palác ve Vídni, souřadnice: 48° 12' 27" s. š., 16° 21' 18" v. d.

³⁵⁶ Marie Gabriela, rozená z Lobkowicz, (19. července 1793 – 11. května 1863), vdova po Vincenci Nepomukovi Columbanovi Auerspergoví. Ve všech dopisech se objevuje jako „theure Mutter“, nebo pod osobním zájmenem.

³⁵⁷ Oberösterreich, česky Horní Rakousy, je historická země a dnes spolková země Rakouska. Přímo sousedí na západě s Německem a na severu s Čechami.

³⁵⁸ Kemelbach, rakouská vesnice, souřadnice: 48° 09' 28" s. š., 15° 05' 39" v. d.

In Linz³⁵⁹ angekommen, besuchte ich den Netten Karl Schwarzenberg,³⁶⁰ mit dem ich in's Theater ging und von da zum Gouverneur dessen Gattin³⁶¹ ich, als alte Jugendfreundin <ich> nicht unbesucht lassen konnte. –

Da ich weiß wie sehr Du auf die Cultur der alten Tanten haltest, so ermangelte ich nicht, der Tante Delhoste³⁶² in ihrer Loge aufzuwarten. – Da sie mich anfänglich nicht erkannte, näherte ich mich ihren Ohr um mich ihr zu entdecken, als das Verwandschafts Gefühl in ihr so heftig erwachte,

/3/

daß sie mit einem knallenden Kusse, ihre Freunde dem staunenden Publikum kundthat. – Ich fand mich hierdurch sehr comprometirt, und zog mich gar bald mit Anstand zurück. – Am folgenden Morgen verließen wir Tag und kamen Abend's nach Passau³⁶³; wo mir der dortige Postmeister, welcher (Anno 1790) Bereiter beym Kardinal F[ürst] von Auersperg,³⁶⁴ als Erzbischof von Passau war, mehrere Detaille über den Hof meines Urgroßonkels erzählte, welche mich macht interessierten. – Ich erfuhr das dieser kleine Regent ran seinem Bündchen sehr gelebt und geachtet war, und Passau ihm viele gute Einrichtungen danke. – Heute zu mittag errichten wir Regensburg; – wir gerne möchte ich Dir das hiesige Rathhaus in diesem Briefe schicken können

/4/

denn es ist ein gar interessantes Denkmahl der Vorzeit. – In dem großen Saale, wurde der Reichstag gehalten; noch zeigen die alten Wappen des Kaisers auf

³⁵⁹ Linz, český Linec, město v Horních Rakouských, souřadnice: 48° 18' s. š., 14° 18' v. d.

³⁶⁰ Karel Boromejský Filip Schwarzenberg (1802–1856), druhý představený schwarzenberské sekundogenitury, v této době plukovník a velitel 4. pěšího pluku.

³⁶¹ Žena Karla II. Schwarzenberga byla Marie Josefína, rozená Wratislavová z Mitrowicz (1802–1881).

³⁶² Snad Karolína Kristína Bedříška, roz Waldstein-Wartenberg (1766–1844), která si vzala v roce 1802 jako druhého a posledního manžela jistého Claude L'Hoste de Beaulieu (jméno uváděno krom jiných variant i ve tvaru Delhoste). Záhy po druhé svatbě podruhé ovdověla a jako vdova se mohla uchýlit k Wratislavům, respektive Schwarzenbegům. Karolína byla jakožto sestra Leopoldiny, manželky knížete Viléma I. Auersperga, pratetou Vincence Karla.

³⁶³ Passau, český Pasov, německé město při hranicích s Rakouskem, souřadnice: 48° 34' 25" s. š., 13° 27' 50" v. d.

³⁶⁴ František Josef Antonín Auersperg (31. ledna 1734 – 21. srpna 1795) byl mladší syn Jindřicha Josefa Jana, 4. knížete z Auerspergu. František Josef se uplatnil jako duchovní, stal se v roce 1783 pasovským arcibiskupem a roku 1789 byl jmenován kardinálem.

den hohen Fenstern, und der Tronstuhl des kaiserlichen Abgeordneten von Bronze und gepreßtem Leder, daß diese Räume nicht immer <...> zur Reparatur der Spital-Madratten benutzt wurde, was dermalen seine Bestimmung ist. – Wie leid that es mir den schöngeschnitzten Dielen-Plafond von Eichenholz und eine herrliche Lustre von Bronze, aus dem 11ten J'hunderte, an diesem vorwahrlasten Orte zu finden. – In dem Sitzungszimmer der Reichsfürsten und Grafen, wo nach die Fürsten-Bänke stehen, (diesen unschuldigen Quellen der neuerlichen Rangstreite) – hat sich dermalen von die kleine Lotterie etabliert, und vor diesen ehrbaren Platzen, steht nur ein groß-

/5/

mächtiges Glücksrad von Papendeckel, welches die Bese herauswirft und sein Zettel mit „nihil“ auf die Sitze der Reichsunmittelbaren schleudert. – Ist das nicht spaßig?

Ein anders Zimmer, nämlich das Archiv, ist ganz in alten Stiele erhalten, von unpolierten, mit Schnitzwerk schau verzierten Ahorn-Holze. Ein solches [ilustrace 1 – okno] Fenster mit alten Glaswehbereyen Gefiel mir besonders wohl. – Dir unterirdische Folterkammer sieht und als neuen sie gerade gebraucht werden wäre. – Das Streckbett, der Stachelsitz, dann der hölzerne Esel, wo man mit einen Centner- Gewichte an jedem Fuße auf einem schneidigen Brette reitet, rufen die grause Zeit dieser schändlichen und Hirn-losen Gerichtswendung so groll war die Augen, daß man recht froh ist, mit gesunden Knochen wieder hinauszukommen.

/ 6/

Das Basrelief des Dollinger³⁶⁵ von Regensburg wie er eine vom Teufel protegierten Ritter auf den hiesigen Marktplatze bey einem anno 950 gehaltenen Tourtiere ersticht, ist merkwürdig. Nun lebe wohl theuere Mutter...

...³⁶⁶ ...

³⁶⁵ Pověst o Dollingerovi patří k řezenským městským legendám. Podle ní posměšně vyzýval rytíře z Řezna jakýsi Craco (Krako), kterému se postavil odvážný Hans Dollinger – a teprve po napjatém turnaji na třetí pokus „d'áblem protežovaného rytíře“ porazil.

³⁶⁶ Zbytek posledních, jeden celý jeden nedokončený řádek jsou vyplněny tečkami.

3.5 2. dopis

Frankfurt nad Mohanem, 1837, květen, 11. Data: 7. 5. – 11. 5., s. 6–17.

Frankfurt am 11. May.

Ich habe in Nürnberg³⁶⁷ Dein liebes Schreiben durch an erhalten, und danke Dir von ganzen Herzen dafür. – Den versprochenen Morgen und Abendsorgen empfangen ich täglich um Geiste mit kindlicher Dankbarkeit, auch trage ich schon seit 2 Tagen das kleine preservatió-Medaillon. – Ich hoffe daß unseren lieber Nuniden [!]³⁶⁸, welcher sich seines eigenen Schutzmittels beraubte, um es mir zu senden, dadurch kein Nachtheil erwachsen werde.

/7/

sage ihr, daß meine Gedanken wenn sie heimwärts [?]³⁶⁹ fliegen (was sehr oft geschieht) immer aus der Josephstandt³⁷⁰ durch die Augustiner Gaße³⁷¹ zurückkehren, und bey trauten Schwester verweilen. – Doch nun muß ich Dir etwas über mein Wanderleben berichten.

Fürst Taxis³⁷² hatte Regensburg gerade am Tage meiner Ankunft alldort verlassen, ein besuchen daher (ohne und mit meine Visite zu geniren) seinen schönen Stall, der wirklich mit viel luxus eingerichtet ist. – Der Fürst bewohnt ein ehemahliges Kloster Gebäude³⁷³ von mündlicher Ausdehnung welches er erste herrichten muss, um es äußerlich und innerlich halbwegs wohnlich zu

³⁶⁷ Nürnberg, česky Norimberk, německé město ve Frankách (Bavorsku), souřadnice: 49° 27' s. š., 11° 5' v. d.

³⁶⁸ Identifikace této osoby je poněkud nejistá. Z dalšího textu vyplývá, že by se mělo jednat o sestru Auerspergovy matky, kterou má v úmyslu navštěvovat ve vídeňském paláci Lobkoviczů – mohlo by se tedy jednat o neprovdanou Terezii Lobkovicz (1800–1868), ovšem jak souvisí zvláštní domácí jméno „Nuniden“ s Tereziiným jménem (plné jméno zní Theresia Karoline Sidonie/Terezie Karolína Zdeňka) nevím.

³⁶⁹ Druhá část slova „-wärts“ byla přepsána přes jiný text (je částečně čitelný, snad zde bylo „-lich“, tedy „heimlich“).

³⁷⁰ Josefstadt je městský okres v centru Vídně, kde je Auersperský palác.

³⁷¹ Zde zřejmě odkazuje na Lobkoviczký palác postavený v dnešní Augustinerstraße, městský okres Inner Stadt, Vídeň, souřadnice: 48° 12' 20.1" s. š., 16° 22' 05.1" v. d.

³⁷² Maximilian Karl von Thurn und Taxis (1802–1871) byl šestým knížetem a hlavou rodu od roku 1827.

³⁷³ Klášter sv. Jimrama, či Emmrama (Kloster Sankt Emmeram) byl klášter vybudován v 8. století na místě, kde působil misionář a biskup sv. Jimram. Zbožným účelům sloužil do začátku 19. století a poté ho získali Thurn-Taxisové, kteří ho v roce 1812 adaptovali na svoji rezidenci. Souřadnice: 49° 00' 55.4" s. š., 12° 05' 33.7" v. d.

machen. – Als großer Pferde liebhaben fang er mit den Bauten beym Stalle an, daher auch dieser und die Reitschuhle viel hübscher sind, als seine Behausung. – Am aber nicht Alles für dieses Leben zu thuen

/8/

so baut er eben eine <...> manifique Familiengruft: wozu ihr der Tod seine Gattin³⁷⁴ veranlasste. – Die leider nicht allzu tolerante katholische Geistlichkeit verweigerte nemlich der verstorbenen Fürstin die entrée in die alte Taxis'sche Familiengruft, <...> aus Besorgniß, daß ihre protestantische Hülle, mit den ordoxen [!]³⁷⁵ Kadavern Händel bekennen würde. – Am 8. verließen wir Regensburg beym schlechtesten Wetter und Gelangten um 10 Uhr Nachts nach Nürnberg. – Als dem würdigen Sohn freute ich michungemein auf die Antiquern Gübel-Hauser. – Daß ich mir die Stadt Nürnberg in meine zu lebhaften Phanthasie, als das personificierte Mittelalter vorstellte und dies nicht fand, ist nicht die Schuld dieser guten Stadt, sondern nur die meine, jedoch fand ich doch wirklich sehr alte Gebäude, und hie da schaue Erkerfenster (welche man in Tyrol Kerln nennt: – leider aber fällt dieser Kerl gewöhnlich zuerst als Opfer der Zeit, da

/9/

wird dem ein neuer, schneeweißer Kerl angepapt, und ihm zu lieb das ganze Haus angestrichen. – Die Kirchen besonders die St. Lorenz-Kirche³⁷⁶ ist im rein gothischen Stiele, und in guten alten Geschmacke erhalten, besonders interessant sind die darin enthaltenen Glaßmahlereyen, welche {von} mehreren Jahrhunderten in diese Kirche von Nürnberg alten Patricier-Geschlechtern gestiftet wurden. Unter den Privat-Hausern ist um jenes des Grafen Adolph von Nassau,³⁷⁷ (nachmahligen Kaisers) in seines ganz antiquien Form erhalten,³⁷⁸

³⁷⁴ Wilhelmine „Mimi“, rozená svobodná paní von Dörnberg, (1803–1835) byla manželkou Taxise od roku 1824, měli spolu pět dětí.

³⁷⁵ Má být „orthodoxen“, vypadnutí část slova je vysvětlitelné rozdělením na řádku: „or-doxen“.

³⁷⁶ St. Lorenz, kostel svatého Vavřince se začal stavět asi již v polovině 13. století, finalizován byl v druhé polovině 15. století.

³⁷⁷ Adolf Nasavský († 2. července 1298) byl hrabě, v posledních šesti letech svého života také král římskoněmecké říše.

³⁷⁸ Zde je myšlen dodnes dobře zachovalý Nassauer Haus, u kterého byla (zřejmě mylná) domněnka, že patřil Adolfovi Nasavskému, souřadnice 49° 27' 4" s. š., 11° 4' 39,8" v. d.

leider aber nur von außen Albrecht Dürer³⁷⁹ {Andenken} von seinen Mitbürgern ein großen Ansehen gehalten, man ist in Begriffe seinen Bildsäule in Rollen. Am Maßstabe auf einem der Hauptplätze <aufgerichte [?]> zu erweichten, der von diesen Künstler, seiner Nahmen haben soll.

/10/

In einer ehemahligen Kirche, die an diesen Platze stößt, hat der kunstliebende König Ludwig³⁸⁰ eine äußerst werthvolle Sammlung von mehr dem Hundert Tablaue von Dürer, Wohlgemuth,³⁸¹ Holbein,³⁸² und Krannach,³⁸³ angelegt. – Gemähde liebe ich ungemeine, aber um seine die mir gefallen. Die altdeutsche Schule verstehe ich dem gar nicht, und gefallen kann sie mir euch nicht, daher habe ich um, entre nous soit dit, mit diesen grauflichen <...> Fleischhauereyen, welche beynahe nur eine den Kindermerl von Bethlehem, oder die Zerschneidung der armen Heiligen darstellen, beynahe den Appetit verderben. – Nach Tisch wurde die Dampfwagenfahrt³⁸⁴ nach Fürth³⁸⁵ unternemen. – Die Entfernung von zwey Poststunden, wird auf dieser Eisenbahne in 10 Minuten zurückgelegt. – Kaum waren wir am Ankunfts-Orte angelangt, wo man soeben dem Dampfwagen erwartete, als auch schon dieses

/11/

Landungeheuer dampfend und furchtbar schnaubend [?] angefogen [!] kam, und über hundert Personen die {es in}³⁸⁶ 6 imensen [!] Wägen, nachgeschleppt hatte, vor meinen verwunderten Augen ausschüttete; darauf <baudeten[?]> es sogleich umgedreht bekam einen Einguß Wasser von forne, einer Steinkohlen-Klistier von hinten, und brausend vortführte es aus, und die schwere Menge von Honoratioren, Pinkeljuden, Soldaten und Kräutelweibern, welche sich

³⁷⁹ Albrecht Dürer (1471–1528) byl renesanční malíř. Jeho dům byl upraven jako muzeum v roce 1826.

³⁸⁰ Ludwig I., česky Ludvík, (1786–1868) byl bavorský král od roku 1825. Byl známý i jako mecenáš starého i soudobého umění, tedy později nazarénů.

³⁸¹ Michael Wolgemut (1434–1519) byl renesanční malíř, Dürerův učitel.

³⁸² Hans Holbein starší (1465–1524) byl renesanční malíř.

³⁸³ Lucas Cranach starší († 1553) byl renesanční malíř.

³⁸⁴ Jednalo se o Bayerische Ludwigsbahn mezi Norimberkem a Fürthem slavnostně uvedená do provozu již 19. února 1834.

³⁸⁵ Fürth je německé město ve Středních Frankách (Bavorsko), souřadnice: 49° 28' 39.8" s. š., 10° 59' 20.4" v. d.

³⁸⁶ Tato dvě slova jsou nadepsaná nad místem dvou jiných dvou slov <... feinen [?]>.

mitlerweile auf die Wagen gestürzt hatten, mit Wiendesschnelle nach Fürth. – Hier angelangt, hatte ich ein Unterhaltung, die ich gar gern mit die getheilet Hätte. – Ich <besas> besuchte nämlich, Walter-Scots Alterthümer welcher hier in der Person eines gewissen {Pickert}³⁸⁷ lebt. – Dieser Mann beyleufig 50–60 Jahre alt, sammelt seit 30 Jahren mit gleichender Leidenschaft antiquitäten. Ich besah diese Sammlung, welche (nie Besitze eines Privaten) gewiß nicht, ihres Gleichen findet, mit wahrer

/12/

Alterthums-Nase. – Der Besitzer ist Händler und konnte bey einen Ursprünglich unbedeutenden Vermöger, seiner Leidenschaft zu Alterthümern, nur durch vertheilhafte Verkaufe nachkommen. – Er reiset während 9 Monathen des Jahres in ganz Europa herum. – Wo nur etwa dergleichen verkauft wird, ist er gegenwärtig und schnuppert das Antiqué und Europa's verborgensten Winkele. – Ich konnte nicht umhin die, theuere Mutter ein kleines Andenken aus dieser Sammlung zu schicken, welches wir der Alterthümer als einer der *ältesten* sein seinen silber: Effecten vorstellte. – Nur ungern verließ ich diesen Ort, und benützte zur Rückkehr nach Nürnberg den Pferdrosen der nach dem Dampfzuge gar langweilig erscheint. –

Unter Nürnbergs Sehenswürdigem, darf ich nicht die königliche (ehemahls kaiserliche) Burg übergehen, denn obgleich gesamt Eindruck unansehnlich ist, so hat sie doch in ihren Details manches

/13/

Interessante. – Der Eingang selbst deshalb römischen, halbe gothischen Schloßes, welches ernst und öde hinter alten Bäumen hervorschaut, zog mich an. Mit Vergnügen fand ich eine Zimmerreihe bey welcher, wen auch nicht alles; durch wenigstens Öfen Plafonds und manchemal ein Fenster aus der Altreich Zeit stammet. –

Ein Portrait Carl's des Großen³⁸⁸ von Holbein erregte meine Aufmerksamkeit. – Der Zimmerwärter der uns herumführe, hat ihn zwar nicht persönlich gekannt; allein er versicherte mich es sey recht ähnlich. – In demselben

³⁸⁷ Snad Abraham Pickert (1772–1870?), který vykonával funkci bavorského dvorního antikváře – GRIEB, Manfred. *Nürnberger Künstlerlexikon*. München 2007, s. 1148–1149.

³⁸⁸ Karl des Großen, česky Karel Veliký (742? – 28. ledna 814) franský císař.

appartement sah ich auch das (nach meiner Ansicht) hübscheste Bild Holbeins, wobey doch wenigstens niemand gemartert oder Ausgeweidet wird, nämlich eine Venus in naturalibus, wozu ihm eine damahlige kaiserliche maitresse, aber in dieser einfachen Tracht, als Modelle gestanden sey soll. –

/14/

Von Allem aber ist ein großes Tablaue [!] merkwürdig welches ein glänzendes, beyen <Gelege> Schluß des 30jährigen Krieges gehalten Festmahl darstellt. – Es ertheilen darbey 100 Köpfe, beynahe <durchgehends [?]> alle Porträts. – Ich konnte darunter {in} Rücksicht der Ähnlichkeit nur Eines beurtheilen, nämlich das, eines Landgrafen von Fürstenberg, welches dem wackeren Oberstküchenmeister frappant ähnlich sieht.³⁸⁹ – Genug von der Burg. – Vom Hause Albrecht Dürers, besteht nur mehr das Erdgeschoß; mit einem Steinbasreliev des Künstlers; im Oberen Stockwerke hat der Nürnberger [!] Kunstverein die Zeichnungen seiner jungen Musensöhne aufgehangen, – vermutlich damit <...> sie von dem Talente des einstweiligen Bewahrers dieser Mauern etwas anziehen machten. –

/15/

Am folgenden Morgen, wurde dem alten Nürnberg der Rücken gekehrt, und durch ein mehr als nichttsagende Gegend, auf einer mehr als miserablen Strasse fahrend, um Mitternacht Würzburg³⁹⁰ erreicht. –

Am Tag darauf besah ich vor dem Wegfahren die Residenz den ehemaligen Erzbischofe, ein wahres Chef-d’oeuvre der Schnörkel-Epoche und rococo-Einrichtung.³⁹¹ –

Es ist unglaublich, was für eine Pracht die Kirchenfenster hier verwandt haben. Gerne hätte ich ein Paar Wagen vollgeladen um damit unser liebes Zleb³⁹² in seiner Harbeutel-Zeit zu erhalten. –

³⁸⁹ Auerspergovi byl zřejmě známým Fürstenbergem Josef Friedrich Franz zu Fürsteberg (1777–1840), který byl rakouský nejvyšší kuchmistr a v letech 1835–1840 též ředitel Burgtheateru. – Wurzbach 5 (1859), s. 15.; KÜNST, Adolph W. *Katalog der Portrait-Sammlung der k.u.k. General-Intendanz der k.k. Hoftheater: II Abtheilung*. Wien 1892, s. 274.

³⁹⁰ Würzburg je německé město v Dolních Frankách (Bavorsko), souřadnice: 49° 47' s. š., 9° 56' v. d.

³⁹¹ Rezidence byla stavěna v letech 1720–1744.

³⁹² Žleby jsou zámek a hlavní venkovská rezidence Auerspergů v Čechách, souřadnice: 49° 53' 16" s. š., 15° 29' 1" v. d.

Die E. Bischöfe, Schönborn³⁹³ und Kreifinklau [!] ³⁹⁴ so wie später der Erzherzog von Österreich (dermahlige Gr[roß] Herzog von Toskana)³⁹⁵ während seiner hiesigen 9 Jährigen Regierung, gaben dieser Residenz ihren dermahligen Glanz.

/16/

Man muß den reichen Fürsten der Kirche *die* Gerechtigkeit wiederfahren lassen, – daß sie alle Orte und Umgegenden ihre Residenzen gar sehr gehalten, überall Wohlstand vorbereitet, und Kunst und Gewerbe kräftig unterstützt haben; – ob diese, von den Stattverwaltungen <...> eingezogenen Revenuen, dermahlen zu bessere Zweck verwendet werden, schlägt (für meine Beurtheilung zu traf in die Politick; – Allen Würzburg, Passau, Salzburg³⁹⁶ u. d. m. sind sprechende Beweise des Unterschiedes, von damahls-und-jetzt. – Über Mainz³⁹⁷ und Reichen fahrt sage ich nicht Näheres, es sind alte Bekannte meiner früheren Reise, so auch Köln³⁹⁸ und Achen,³⁹⁹ daher hüpfte ich gleich nach Lüttich⁴⁰⁰. – Es ist Abend, – man lautet zum Seegen! – Ist es doch schön, daß man mit seinem Lieben im Geiste sich vereinen kann, wenn uns auch um kaum wo 100 Meilen trennt; dem Du theure Mutter könnest <...> eines geweiß mit Deinen Gedanken an mich aus

/17/

halben Wege mitgegen... ..⁴⁰¹

³⁹³ Na budování rezidence se podíleli dva biskupové z rodu Schönbornů: Johann Philipp Franz (1673–1724) a Friedrich Karl (1674–1746) pocházející z linie Schönborn-Buchheim.

³⁹⁴ Zřejmě Carl Philipp von Greiffenclau zu Vollraths (1690–1754).

³⁹⁵ Ferdinand III. (1769–1824), který po sekularizaci biskupství vládl ve Würzburgu v letech 1806–1814 jako velkovévoda.

³⁹⁶ Salzburg, rakouské město, hlavní město Salcburska, souřadnice: 47° 47' s. š., 13° 2' v. d.

³⁹⁷ Mainz, česky Mohuč, město v Porýní-Falci, souřadnice: 49° 59' s. š., 8° 16' v. d.

³⁹⁸ Köln, česky Kolín nad Rýnem, město v Severním Porýní-Vestfálsku, souřadnice: 50° 56' s. š., 6° 58' v. d.

³⁹⁹ Aachen, česky Cáchy, město v Severním Porýní-Vestfálsku při hranicích s Belgií, souřadnice: 50° 46' s. š., 6° 5' v. d.

⁴⁰⁰ Lüttich, česky Lutych, francouzsky Liège, belgické město, centrum Valonska, souřadnice: 50° 38' s. š., 5° 34' v. d.

⁴⁰¹ Tečkami začínají hned za posledním slovem, dokončují řádek, další je vyplněn zcela a třetí zpoloviny.

3.6 3. dopis

Brusel, 1837, květen, 17. Data: 12. 5. – 18. 5., s. 17–24.

Brüssel am <...> 17 May 1837

Theuer Mutter!

Ich erwarte mit großer Ungeduld Nachrichten aus Wien, und hoffe zu Gott *recht bald sehr gute* zu bekommen; schreibe nur wenigstens (X und du X und etc.)⁴⁰² aber diese kleine Phrase muß ich mindestens wöchentlich einmahl hören, sonst kann ich meine Reise Vergnügungen, nicht mit frohem Muthe und heiteren Sinne genießen.

Mit Lüttich haben wir ganz fiasco gemacht, dem die Cocrill'sche Anstalt⁴⁰³ fanden wir wegen aufeinander-folgenden Sonn- und Feyertagen gesperrt, und die Familie Merci⁴⁰⁴ war auf unbestimmte Zeit nach Paris gereiset. – Da auch eines geneimiger [?],

/18/

wohl-etablierter Landregen jede andere excursion vereitelte, so mußte ich zu meinem großen Ärger Lüttich verlassen, ohne wollberühmte Fabrique gesehen zu haben, welche an Ausdehnung alle dergleichen Anstalten England's übertrifft. –

Gegen Löwen (Louvain)⁴⁰⁵ wird die Gegend recht anmuthig; der Reichthum der Fluhren und Felder, die Nettigkeit der Weiler und Mayereyen geben dem Reisenden einen behaglichen Eindruck von der Wohlhabenheit des Landes, welcher durch die theilen Handelsproducte, die man auf den durchaus gepflasterter Heerstraßen begegnet, {noch}⁴⁰⁶ erhöht wird. –

Am 15en Abends kamen wir in Brüssel⁴⁰⁷ an wo wir Alexis⁴⁰⁸ fanden, der bereits mit seinem Großenkel Bekanntschaft gemacht hatte.....

⁴⁰² Zkratka „ff“ (=etc.) je až za závorkou, více se hodí do ní.

⁴⁰³ Zde je myšlena slévárenská firma vyrábějící též těžké stroje, kterou založil John Cockerill (1790–1840) v roce 1817.

⁴⁰⁴ Hraběcí rodina de Mercy pocházející z prostoru jižní Belgie, Lotrinska a Lucemburska.

⁴⁰⁵ Löwen, česky Lovaň, francouzsky Louvain, belgické vlámské město, souřadnice: 50° 52' s. š., 4° 42' v. d.

⁴⁰⁶ Nadepsáno nad škrtlé slovo <...>.

⁴⁰⁷ Brusel, hlavní město Belgie, souřadnice: 50° 50' s. š., 4° 20' v. d.

... Ich besuchte Dietrichstein⁴⁰⁹, welcher eben im Begriffe steht seinen hiesigen Gesandtschaft-Posten für Baaden⁴¹⁰ detto zu verlassen; er war soeben von Taubenschießen zurückgekommen, wo er 20 Vögel zu seinem großen Vergnügen ohne Fehler geschlossen hatte; wodurch er kiele Wetter gewann. – Er sagte wir unterwandern... ..

... Bey Ahremberg⁴¹¹ wurden wir sehr Freundlich empfangen, der Herzog⁴¹² erkannte Du-Rieux sogleich trotz der langen Abwesenheit, und äußerte eine recht herzliche [!] Freunde ihn wiederzusehen. Er überhäupte uns mit zuvorkommende Höflichkeit, producirt uns sein Haus, seine Reitschuhle, behielt uns zu Tische, woher aus D[u] R[ieux] seinem Sache [?] hohlen mußte

und führte uns abends aus veau de ville theatr.⁴¹³ – Ich fand ihn beyläufig wie ich ihn mir vorgestellt hatte, er ist nämlich klein und dicke, – dabey sehr lebhaft und Beweglichkeit und angenehm in Umgange. – Die Herzogin⁴¹⁴ ist sehr freundlich, und hat die (beider so haltene) *herzlich* amabilited. – Von der Kindern sah ich bisher *nichts* <als> einen Knaben der sich zufällig in der Stall verlassen hatte, als wir eben darin waren. – Von veau de ville war ich wieder ganz entzückt, ich kenne nicht so unterhaltendes, natürlich von *Franzosen* gespielt. – Denn wie man dieses rein französische Gewächs in deutsche Munde verseht, oder gar übersetzt, so ersteret [?] der sprähende [!] Witz, und es bleibt

⁴⁰⁸ Tedy major Alexandre Du Rieux († 1856), do roku 1820 voják, poté vychovatel u Auerspergů, který Vincence Karla na cestě doprovázel. V deníku je označován různorodě: „Alexis“, „Du Rieux“, „D. R.“ atd. (v případě užití zkratky rozepisováno na tvar „Du Rieux“)

⁴⁰⁹ Moritz von Dietrichstein (1775–1864) byl rakouský vyslanec působící v řadě evropských měst, v období 1833 – duben 1837 působil v Bruselu a v době Auerspergovy návštěvy se připravoval na další posláni v Karlsruhe v Bádensku.

⁴¹⁰ Baaden, česky Bádensko, historická země v Německu, v letech 1806–1918 suverénní velkovévodství.

⁴¹¹ Arenberg byla německá rodina sídlící mimo jiné v Belgii. Během návštěvy Bruselu pobýval Auersperg v arenberské rezidenci, v Egmontském paláci, souřadnice: 50° 50' 19.3" s. š., 4° 21' 27.4" v. d.

⁴¹² Prosper Ludwig Arenberg (1785–1861), důstojník, mediatizovaný vévoda, jinak vlastník statků Recklinghausen a Meppen.

⁴¹³ Divadelní představení typu vaudeville bylo v první polovině 19. století značně populární. Auersperg snad navštívil Théâtre Royal du Parc v bruselském parku.

⁴¹⁴ Maria Ludmilla, rozená Lobkowicz, (1798–1868), Arenbergova druhá žena od roku 1819.

mich als kalter Unsinn. – Dieser Genuß wurde mir gestern, durch ein Gespräch zwischen

/21/

dem Publikum, und einem regisseur des Theater gar sehr erhöht. Ich fand diese episode zu spaßig und Volks-characteristisch, um es hier zu übergehen. – Es ward nemlich (bey herabfallen der courtine) im Billet aus dem Parter auf die Bühne geworfen, als um nach dem entre-acte der Vorhang aufging, und die acteurs spielen wollten, entstand folgender discours, zwischen dem über das Gebrüll des Volkes herausgekommen regisseur, und dem publicum, welches über sein vermuthlich albernes schriftliches Bemerken Rechenschaft verlangt:

Public. – le billet!!!!

Regisseur. – il à été nemis à la direction du Theatre, Messieurs!

Beym folgenden Aufzuge!

Publ. (brüllt) – la reponse !!!!

Regiss. – la direction ne peut pas satisfaire la demande.

/22/

Publ. – Ah fi-Donc! (grimmiges Gepfeife)

Sodann langer Lärm bis man sich ausgeschrien hat; als aber eine neue Bill um aufs Theater geflogen kann, und man wider eine Anwart verlegte, wollte das publicum für sein Geld doch einen besseren Spaß haben, und brachte durch <...> dauerndes („silence“) Alles in die Ruhe, worauf das Spiel weiter {ging}⁴¹⁵, als wem nichts vorgefallen wäre; ich gehe um auch weiter nemlich in's Bette. Gute Nacht meine theuere Mutter Dein S. etc.

Donnerstag dem 18/5

Ich konnte diese Blättchen gestern nicht mehr expediren, und füge daher die Verwendung des heutigen Tages hinzu. – Der Herzog führte uns vormittags nach Tervuren⁴¹⁶, ein Lustschloß des Prinzen von Oranien⁴¹⁷, ungefähr eine Stunde von Brüssel. – Das Gebäude wie die Einrichtung

⁴¹⁵ Na místo škrtlého slova <...>.

⁴¹⁶ Tervuren je zámeček ve stejnojmenné obci poblíž Bruselu, souřadnice: 50°49'51.20" s. š., 4°31'6.59" v. d..

/23/

sind geschmackvoll, besonderes Letztere äußerst soignirt und prachtvoll, gleich dem Pallaste dieses Prinzen in Brüssel.⁴¹⁸ – Diese beyden Gebäude wie überhaupt das {zurückgebliebene} Vermögen der Orangen wird durch einen von Seite <...> der dermaligen Regierung aufgestellten Sequester, Gewissenhaft erhalten. In sah auch {hier} die, vom Prinzen von Oranien Begründetes und noch wenig verbessertes Etablissement zur Veredlung der Pferdezuht. – Die Hengsten, (einen ausgenommen) sind sehr unbedeutend; am meisten interessiertes mich ein steinalter Inwalide, nämlich des Pfarre, welches der Prinz von Oranien bey Waterloo⁴¹⁹ ritt, es ist 35 Jahre alt und befhliest hier ungestört seine Tage trotzdem Sturze der Regierung. – Wir speisen täglich bey Ah...⁴²⁰ sehr angenehm und ungeniert; die hiesigen Cousinen sah ich aber erst ein Mahl; sie

/24/

scheinen mir hübsch, aber noch Kinder. Nun lebe wohl theuere Mutter... ..
... Dein

Sohn

V. A.

3.7 4. dopis

Brusel, 1837, květen, 23. Data: [22.] – 24. (25.) května, s. 24–30.

Brüssel am 23/5 1837

⁴¹⁷ Od vzniku nizozemského království užívali nizozemští korunní princové titul princ oranžský. V letech 1815–1840 byl korunním princem Willem Frederik George Lodewijk, pozdější král Vilém II. (1792–1849), který se králem stal po abdikaci svého otce Viléma I.

⁴¹⁸ Tedy dnešní Palác akademií (Palais des Académies), při pohledu z Bruselského parku nalevo od Královského paláce, souřadnice: 50° 50' 33" s. š., 4° 21' 56" v. d. Palác nechal postavit v letech 1823–1828 nizozemský král Vilém I. pro následníka prince oranžského (budoucího Viléma II.), ačkoliv byl sekvestrován novým režimem již v roce 1830, stále se mu říkalo Palác oranžského prince (sídlem akademií se stal až v 70. letech 19. století).

⁴¹⁹ Willem Frederik George Lodewijk (pozdější Vilém II.) velel jednomu ze čtyř anglických sborů ve slavné bitvě u Waterloo (1815).

⁴²⁰ Snad opět Arenbergové.

Jetzt waren wir 2 Tagen mit einer course nach Mons⁴²¹ beschäftigt, wo eben carnesse⁴²² war. – Trotz dem anhaltend schlechten Wetter fanden doch die Festlichkeiten statt, und waren recht lustig anzusehen. – Besonders unterhielt auch der Kampf des {Ritter's}⁴²³ mit dem Drachen. – Die Sage zu deren Verewigung dieses Jahresfest gefeyert wird, lauft, ihre Inhalte nach, ungefähr auf Schiller's Gedicht⁴²⁴ hinaus. – Sicherlich aber wäre dem guten Schiller alle Luft zu seiner epopey vergangen wenn er sein Theme

/25/

auf diese Weise dargestellt, gesehen hätte. Hl. Georg,⁴²⁵ schlechtberittener Lämmel im gelbem Leder gekleidet, und mit Helm und Steifstiefeln eins französischen Chasseurs verziert, bekämpft den Lindwurm in einen kleinen Circus auf Marktplatze. Diese bestie von Pappendeckel gefertigt und Grasgrüne laquirt, wird von einem hineingekrochene Menschen bewegt der sehr oft relais [?] bekommt. – Sein Haupt-Verdienst besteht darin mit seinem aus Eisenstangen bestehenden langem Schwanze dem Ritter und wo möglich dem Publikum unmenschliche Prügel zu verabfolgen, welche von den Betheiligen mit wahren Vorzungen aufgenommen werden. – Das Volk hat sei monstre so lieb, daß von einigen Jahren, die {Stadt} mit einem ernstlichen Aufstande bedroht war, als man, auf Einwirkung der Geistlichkeit, dem Lindwurm das Mitgehen bey

/26/

der an diesem Tagen statthabenden glüngene [?] den procession, untersagt. – Ich sah nebst diesem nach viele andere Spaße und Kurzweil, als Ringelstehen zu Pferde, ausgeführt von den Honoratioren der Stadt, nicht ohne pretension und Ungeschicklichkeit ferner das jen de l'anguille wobey die Theilnehmer

⁴²¹ Mons, belgické město v Henegavsku, souřadnice: 50° 27' s. š., 3° 57' v. d.

⁴²² Dodnes pořádaný karneval k počtě sv. Waltrudy, v rámci kterého se pořádá i zmíněný boj sv. Jiří s drakem. Začíná v sobotu před sv. Trojicí (sv. Trojice připadla roku 1837 na 21. 5.) a pokračuje do následující neděle.

⁴²³ Původně <Hl. George> (oprava byla provedena teprve po dopsání textu a nebyla učiněna důsledně, na další straně deníku se opět objevuje „Hl. Georg“).

⁴²⁴ Balada *Der Kampf mit dem Drachen* dokončená Friedrichem Schillerem roku 1798 a vydaná následujícího roku.

⁴²⁵ Na předchozí stránce „Hl. Georg“ opraven na „Ritter“.

paß' [?] naß werden, u. a. w. Wir fuhren abends weg; und blieben noch am 23ten in Brüssel. – Wo ich bey einem Familien – Ihne die A-‘schen Töchter etwas näher betrachten konnte.⁴²⁶ – Es sind ganz hübsche Mädchen besonders die ältere; schien sehr streng und wohlzogen,⁴²⁷

Ich kann nicht länger, {daß} dieses <Meer> Land besonders Meers, <{daß}[?]> mir einen sonderbaren Eindruck gemacht hat; ein Gemisch von Weh-

/27/

muth und Freunde; Erinnerungen von Sorge und Hoffnung, welches unschmackhafte ragout von Gefühlen, durch eine sauce von Gemüthsruhe, die um über das Ganze gegossen ist, wesentlich verbessert wird. – Ich wollte von Mons à franc étrier nach C... reiten (16 Stunden) {langsam Ritt}⁴²⁸, um die jetzt so leeren einst so vollen Gemächer zu durchwandern, und die Bilder der Vergangenheit, der jungen, Glühenden, doch zu schnellen Entschlüsse nach ein Mahl an meiner Seele vorüber zu führen. – Der Mensch ist um ein Mahl so dumm, d'aimer les emotions; – allein der Freund an meiner Seite brachte es, (nicht ohne Mühe) zu Stande, mir diesen romantischen *Ritt* auszureden, indem er mir begreiflich machte, daß die Posten auf dieser route gar nicht zum Reiten eingerichtet sagen. – etc. Ich bezeugte

/28/

mich daher, daß ich ihr porträt (welches Sie als Braut dem alten D[u Rieux]⁴²⁹ schenkte) mehrmahl copierte in welchen Arbeit mir Alexis treulich Beystand. – D[u Rieux]'s Oncle ein verständiger alter Herrn, zeigte mir einen Brief in welches sie ihn mittheilt, daß sie glückliche Mutter eines hübschen Töchterlein's sey. – Diese proliferations-Anzeige brachte mich wieder ganz dans mon assiete, – ich wünschte ihr, daß der Fratz recht fett werden mögen, um gab der Brief mit einem Händedruck zurück Meis trève aux souvenirs!⁴³⁰
Am 24. früh, wurde der Dampfwagen bestiegen, welcher aus in 1 ¼ Stunde

⁴²⁶ Tedy dvě dcery vévody Prospera Ludwiga: Luise Pauline Sidonie (1820–1853) a Marie Flora (1823–1861).

⁴²⁷ Zde dva celé řádky vytečkovány.

⁴²⁸ Nade dvěma škrtlými slovy <...Ritte [?]>.

⁴²⁹ Pod označením „D.“ a „Alexis“ se opět asi skrývá Auerspergův vychovatel.

⁴³⁰ Text od konce s.26–28 odkazující na kontext mimo deník je pro mě nejasný.

von Brüssel nach Antwerpen⁴³¹ brachte. – Vor 3 Jahren machte derselben Weg mit der Post in 5 Stunden.⁴³² – Hier ging es dem gleich auf's Dampfschiff *princesse Victoria*⁴³³ ein den Belgien gehöriges, aber in England gefertigtes, und von Britten geführtes Fahrzeug. – Ein Paar Stunde nach der

/29/

Abfahrt machte ich mein Erstes englisches dinner welches aus berghohen Fleischmassen bestand, mit dem gewöhnlichen Appetit, jedoch mit der Überzeugung, es nicht lange, mein eigen zu nennen. Allein gegen alle Erwartung bleib ich vollkommen gesund, und schlief die ganze Nacht wie eine marmotte, um in Anblicke von Albion's Küste zu erwachen. – Ich hatte ein solche Freunde in England angekommen, daß ich froh dem eiskalten Morgen, und den Waschen des Verdeckes, diesen Ort nicht mehr verließ; – in der ersten Morgendämmerung konnte ich nur ein etwas monotone Küste wahrnehmen, aber allmählig wurde es lichter, sehr niedliche Landhäuser schöne park mit gothischen Schlößer erhoben sich aus den Morgennebeln der Themse⁴³⁴, die neu einer enger wird, die anfangs einzelnen Schiffe vermehren sich zur Unzahl, und ein neue Welt einfallet sich von meinen

/30/

Augen... Ich bei in London⁴³⁵!... Aber hier wie überall

Dein

Dich lieben

und verehrender

Sohn V...

⁴³¹ Antverpy, nizozemsky Antwerpen je belgické město ve vlámském regionu, přístav, souřadnice: 51° 13' s. š., 4° 23' v. d.

⁴³² V Belgii byla již v roce 1835 otevřena železnice spojující Brusel a Mechelen (jedná se o třetí nejstarší železnici na evropském kontinentu), do Antverp byla trasa prodloužena o rok později.

⁴³³ O této cestě lodě *Princess Victoria* psalo více londýnských novin, např. *Morning Post*, 26. 5. 1837, s. 3: „Lord Fingall, the Prince d'Auersperg, &c., were amongst the passengers by the steam-packet *Princess Victoria*. Captan John Britten, which arrived from Anverp yesterday morning. This favourite ship made her passage in twenty-one hours.“

⁴³⁴ Temže, anglicky Themse, řeka na jihu Anglie.

⁴³⁵ Londýn, anglicky London, hlavní město Anglie a celého Spojeného království, souřadnice: 51° 13' s. š., 4° 23' v. d.

3.8 [4a. dopis]

Londýn, 1837, květen, 26. Data: 24. – 26. května, s. 30–39. Zřejmě druhý dopis odeslaný s předchozím.

London am 26. May

Das Schiff hält an und wird mit Douaniers überschwemmet die Coffers und Reis-Sacke werden auf eigne Böthe Geladen und die Reisenden auf andere. –

Im Mauthause kommt man wieder zu sam mit seinem Effeckten, bey denen ich den Jäger zurücklassen musste, um bey der visite gegenwärtig zu seyn so kommen wir nach einigen pourparlers ohne bagage weg, und Fuhrwerkten zum Mivart's hotel (lower Brook street).⁴³⁶ Wie hatten eine gute ½ Stunde zu haben man hat kaum Zeit in dieser

/31/

Frist, zu sich zu kommen. – Die wogende Menschmasse die monstrosen Gesellschaftes-Wägen und dass tolle Getümmel in der <...> kotiger City verwirrt dem Ankommenden Neue aber werden nach und nach die Neußern etwas breiter der equipagen eleganten, und eine herrliche Auslage verdunkelt die andere. Alle erdenkliche Artikel sind hier in grüßen Vollendung, dazu noch der gute Geschmack der Aufstellung <und> der eine wohlbehagliche <G...s...> Empfindung, zugleich aber euch die Wunsch vermerkt unsinnig viel Geld zu haben, wieder Alles enorm theuer ist. – Bey Mr Mywart angekommenen, fanden wir das hotel vollgesteckt allein an verschaffte sogleich einen <Platz> 2te Stank, in einem, fernen Hausen gegenüber liegender privat-hous bey einem Mr Bew. – Übermorgen bekommen {ich ein

⁴³⁶ Ulice se dodnes nazývá Brook Street (pouze někdy bývá uváděna s přívlastkem Lower pro odlišení od na ni navazující ulice oficiálně nazývanou Upper Brook Street). Mivart's Hotel provozovaný Jamesem Mivartem (1781–1856) byl již od 20. let 19. století největším hoteliérem v této ulici. Auersperg níže zapisuje z nejasného důvodu majitele hotelu v podobě „Mywart“. – SCHEPPARD, Francis H. (Ed.). *Survey of London : Volume 40, the Grosvenor Estate in Mayfair, Part 2 (The Buildings)*. London : Greater London Council, 1980. Dostupné via <http://www.british-history.ac.uk/survey-london/vol40/pt2/pp21-32> [cit. 2015-01-06].

Apartment} {bey}⁴³⁷ Mywart's <konnte>. Er konnte uns nicht genug Glück wünschen, gerade zur letzter und besten

/32/

Epsom-Wettrennen angekommen zu seyn. – Ließ uns gar keine Zeit die Reisekleider zu verlassen, indem die race in 1 ½ Stunden anfangen werde, und wir 1 ¼ Stunden nach Epsom⁴³⁸ zu fahren haben. Auch ward sogleich ein ungeheuer Landauer mit 4 Pferde und zwey Jokeys bespannt, mit einem ergiebigen longe ausstaffieret, und mit einem go on! des Wirthes rollten wir fort. – Der Weg nach Epsom und samt mein erster Eindruck vor England war sehr angenehm, ein Wege wie ein Tisch ohne Steichen und ohne Staub gleitet vorüber am den nettesten Landhäusern; die englische Nettigkeit ist aber etwas ganz Eigenes vor was sich ein deutscher Wimmerwärter gar nicht träumen läßt; dem hier putzen die Diener ihre Herrn *Häuser* mit viel mehr Sorgfalt

/33/

als bey uns die Kleider derselben. – Fenster und Thore werden täglich gewaschen, und Alle Morgen sieht man 3 bis 4 Menschen an jedem Hause rüppeln [!]. – Diese mit Öhlfarbe angestrichen Wohnungen für lorber-Gesträuche, Cypressen und Oleandern umgeben aus deren dunklen Laube der freundliche pleasure-ground hervorblicket, welche {in} jeder Woche in Mahl geschohren und gewalzt, und *täglich* wie ein Billard gebürstet wird. – Nun denke die noch an jedem Fenster ein hübsches Mädchen, welches dem Worüber fahrenden freundlich zunicket so wirst du einsehen wie Freundlich diese Spazierfahrt den {eben} Ankommenden überraschen mußte. – So durchfliege ich dem 16 englische Meilen in 1 ½ Stunde, und komme auf dem Rennplatze an. – Mehrere Tausende [?] Wägen und Reiter und

/34/

viele Tausend Fußgeher besetzen die von der Rennbahn umgebene Anhöhe statt einer Trieben (wie in Simmering⁴³⁹) steht hier ein Pallas (der epsom grand

⁴³⁷ Snad vepsáno jako pokračování vložky „{ich ein Apartment}“, ovšem objevuje se na novém řádku, je také nadepsáno nad škrtlým <Her>, nicméně s ním nejspíše nesouvisí (snad napsáno – omylem – místo anglického Mr, omyl byl škrtnut, ale správné „Mr“ již dopsáno nebylo).

⁴³⁸ Epsom (souřadnice: 51°20'09.6" s. š., 0°16'01.2" z. d.) městečko severně od Londýna, proslavené svými koňskými závody Epsom Downs.

⁴³⁹ Simmering byla obec nedaleko Vídně, dnes 11. vídeňský okres, souřadnice: 48° 10' s. š., 16° 25' v. d.

stant⁴⁴⁰), und eine ganze Stadt von Tribunen, Rub-Häusern, restorateurs und Spielbaranken. – Hier eine Guinea ließ war unseren Wagen auf eine sehe guten Platz an Krapp an der Bahn, die 3 Rennen waren schön der die Pferde waren ziemlich gleich in Schnelligkeit, und alle sehr edel leicht und kräftig; doch kann ein Beschreybung des Rennen selbst Dich unmöglich ergötzten, aber vollkommen originell und für jeden Freuden höchst amusant, sind die Zuseher, denn in England sind die Wettrennen nicht privat-Unterhaltungen wie in Deutschland sondern wahre Volksfeste. Jeder Stand nimmt

/35/

Theil an der Pferdezucht daher auch an dem Thaten dieser Thiere welche ihnen so sehr am Herzen liegen. – Die gespannteste Aufmerksamkeit, der rege Antheil ist auf jedem Gesichte gemahlt, und bricht bey der Ankunft der Rennen, in ein gellendes Freudegeföhrey des lebhaftesten Enthusiasmuses aus. – Kaum ist aber das Renne vorüber, so beginnet der ungemein unterhaltende (in Wien so langweilige) entre-art. –

Die ganze Rennbahn wird von unzähligen Gaukler überschwemmt, und zum Schauplatze ihre Künste <...> umgewandelt. – Taschenspielen Feuerfresser Pimperln und Affen streiten sich um die Blicke und pence der Zuseher; hier brüllt ein zerlumpter Kerl mit schwarzgemahlten Gesichte den Ceni grow [?] und tanzt dazu, dort

/36/

singt ein anderer Romancen mit neuem Accompagnement der türkischen Trommel, doch wird bald seine Fünftes Instrument, von dem starken Organe eines König Lear's übertönt, welcher mit einer Krone von Öhren und einem Hermelinmantel von Weisleinwand [!], den <...> monolog des Wahnsinnes recitirt, jedoch bald aus kümmern über seine Töchter, und ab seines bedeutenden Rausches, unter die ausgespannten Wägen rollt; aber augenblicklich durch eine Zigeunerin oder einer Schlangenfresser ersetzt wird der eine aller lange *lebendige* Schlange bis an die Spitze ihres Schwanges schluckt, und sie nach einer guten Weile, und mit graulichen Grimassen

⁴⁴⁰ Epsom Grandstand se nazývala (a dodnes nazývá) konstrukce s hlavními tribunami v Epsomu, souřadnice: 51°18'47.1" s. š., 0°15'16.9" z. d.

Hersenzicht. – Dieß lustige Gewirre, wird nach vermehrt, durch eines bataille-Feuer von

/37/

Champagner und soda-water (Stöpseln), die aus der Wägen {knallen}⁴⁴¹. Denn Jeder, auch der Unserige enthält einen mächtigen Mundvorrath, welchen der trinklustige Engländer mit unterschiedlichen Tränken begießt. – Mein Nachbar in nächsten Wagen brachte mir eine Gesundheit auf Deutsch, worauf er einer erzählte, daß er lange in Deutschland gereist sey; ich freute über die gutmüthige, ungezwungene Freundlichkeit, welche hier alles belebte und in geselliger Freunde verband. –

Da ich durch 2 Tage <st> und einer Stecht beynahe fortwährend in Bewegung war sichte ich für Heute nichts mehr als Ruhe in meinem großen englischen Bette. –

Am 23ten war ich mit D[u] R[ieux] bey F[ürst] Paul⁴⁴² der sehr freundlich und herzlich war, und aus beyde auf

/38/

alle Tage zu Tische both. – Ich lief den ganzen Vormittag mit Waldstein⁴⁴³ herum, der mir so viele Straßen, Plätze und Personen nannte, daß mein Kopf wie ein Wasserschaffwand. – Man isst hier um 7 ½ Uhr, was füglich ein soupée genannt werden dürfte, denn einen ergiebigen langen {um 2 Uhr} stillt den Mittäglichen Hunger. – Abends brachte mich Esterhazy⁴⁴⁴ zur Herzogin von Kent,⁴⁴⁵ wo ein Concert⁴⁴⁶ von Lablasch,⁴⁴⁷ Rubini,⁴⁴⁸ Tamburine,⁴⁴⁹

⁴⁴¹ Nadepsáno nad <gelüftet werden>.

⁴⁴² Auersperg zmiňuje pod jménem „F. Paul“ (tedy kníže Paul) s vysokou pravděpodobností knížete Paula III. Antona Esterházyho (1786–1866), který byl v letech 1815–1842 rakouský vyslanec v Londýně (vyslanectví sídlilo v Chandos House, souřadnice: 51° 31' 07" s. š., 0° 08' 42" z. d.). Z deníku vyplývá, že se Auersperg v Londýně setkal dohromady s třemi členy tohoto rodu, krom knížete Paula III., též s jeho synem, pozdějším knížetem Nikolausem III. Esterházy (1817–1894) a hrabětem Albert János Esterházy (1813–1845).

⁴⁴³ Zřejmě Johann Nepomuk Waldstein (1809–1876), právník a sběratel umění, pozdější prezident královské uherské zemské komise pro výtvarná umění.

⁴⁴⁴ Zde snad vyslanec Paul III.

⁴⁴⁵ Viktorie Sasko-Cobursko-Saalfeldská (1786–1861), matka královny Viktorie.

⁴⁴⁶ Podle dále uváděných jmen se jednalo o koncert v King's Theatre (nebo Buckingham [?]), kde účinkovali zejména umělci z pařížského Théâtre Italien. Srv. i The Great Lablache, s. 629.

Pasta⁴⁵⁰ und Grisi⁴⁵¹ ausgeführt, und ich der Prinzessin Victoria (künftigen Königin von England)⁴⁵² vorgestellt wurde, so ist etwas klein, aber ganz hübsch, und recht liebenswürdig. – Von dem Gedruckte und Gestäße in einem englischen raut, brauche ich wohl nichts zu erwähnen denn ist beynahe in Sprichwort. – Nun schicke ich diesen Brief ab und begleite ihr mit dem innigsten

/39/

Wünschen für dein Wohl...

3.9 5. dopis

Londýn, 1837, červen, 1. Data: 27. 5. – 1. 6., s. 39–58.

London an 1ten Juny 1837

Glaube nicht theuere Mutter, daß ich Dich jetzt mit Beschreybungen langweilen werde; abschon ich leider meine Briefen die trockene Journal-form geben muß, um nicht zu vergessen was ich täglich gesehen. – Am 27. besuchte ich den *Tunnel*⁴⁵³ über den mit Recht in ganz Europa so viel Barn gewacht wird. – Es ist wirklich eines jenes colossalen Werke des menschliche Erfindungsgeistes vor welchen die Nachwelt noch den Huth abnehmen muß. – Wie der Tunnel aussieht, weißt du aus bildlicher Darstellung besser, als ich es beschreiben könnte, daher ich dir auch nur erzähle, daß ich das vergingen hatte, her die Bekanntschaft des H[er]r Brunelle⁴⁵⁴ zu machen, welcher so gefällig war selbst herabzukommen, und sein Werk zu expliciren [?].

/40/

⁴⁴⁷ Luigi Lablache (1794–1858) byl italský pěvec.

⁴⁴⁸ Giovanni Battista Rubini (1794–1854) byl italský pěvec.

⁴⁴⁹ Antonio Tamburini (1800–1876) byl italský pěvec.

⁴⁵⁰ Giuditta Pasta (1797–1865) byla italská pěvkyně.

⁴⁵¹ Giulia Grisi (1811–1869) byla italská pěvkyně.

⁴⁵² Princezna, od 20. června 1837 královna Viktorie (1819–1901).

⁴⁵³ Temžský tunel (Thames Tunnel) budovaný v letech 1825–1843, který poté spojoval londýnské části Rotherhithe a Wapping.

⁴⁵⁴ Zde je myšlen projektant tunelu Brunel, ovšem těžko říct zdali o otce Marca Ismbarda (1869–1849), nebo jeho syna Isambarda Kingdoma (1806–1859).

Er ist nämlich, der diesen großartigen Beinerfand, leitet alle die Schwierigkeiten überwand und um am Punkt steht, ihn seiner glücklichen Wollendung zuzuführen. – Es war eine höchst interessant, von diesem geistreichen und liebenswürdigen Manna selbst, zu hören wie er alle Kämpfe mit Elementen und Menschen bestanden, und die mächtigen Hindernisse aus dem Wege geräumt habe. – Am weißen Frapierte mich die gemale Arte wie Brunelle die Einfahrtsthürme,*⁴⁵⁵ durch welche Wagen und Fußgeher in, <den> und aus den Tunnel kommen, am Tageslichte gebaut, und durch Abgrabung ihrer Unterlage und den druck ihre eigenen Gewichtes an niveau des unterirdischen Ganges brachte; – Ein zeigte aus noch mehrten Modelle und Zeichnungen über den

/41/

und schenkte mir zuletzt ein Porträt des Tunnels wie er nach seiner Vollendung ansehen wird. In 2 Jahren glaubt er diesen Punkt zu erreichen. –

Nach am selben Vormittage machte ich mit Nikola⁴⁵⁶ einen Ritt in Heydepark,⁴⁵⁷ welcher in Ganzen nicht so hübsch und anmuthige wie unser alter Prater⁴⁵⁸ ist. – Allein in der Menge von Equipagen Reitern, und vorzüglich *Reiterinen* welche letztere ohne Übertreibung zu Hunderten, erscheinen kann man, wie natürlich keinen Vergleich anstellen. – Hier reiten auch die Fräuleins, welche in England überhaupt eine viel freyere und angenehmere Existenz haben als bey uns, wo eine unangebrachte Tochter immer Comtessen bleibt, wenn sie auch noch so alt ist. – Abends führte mich Nikolas {in's} Drurilane-Theater⁴⁵⁹ (die Englische Oper), besonders

/42/

⁴⁵⁵ (Autorská poznámka:) [ilustrace 2 – „vjezdová věž“ – jednoduchý válec, v něm šnekovitá rampa, po které sjíždějí tři koně s lidmi].

⁴⁵⁶ Předpokládám, že pod jmény „Nikola“, „Nikolas“ a „Nicolas“ myslí Auersperg Nikolause III. Esterházyho (1817–1894), syn vyslance Paula III. Nikolaus strávil velkou část mládí v Anglii a s Angličankou se i oženil, poté se vrátil do Uherska a spravoval rodinný majorát.

⁴⁵⁷ Hyde Park, londýnský park ve Westminsteru, souřadnice: 51°30'31" s. š., 0°09'49" z. d.

⁴⁵⁸ Prater, park v II. vídeňském okrese, souřadnice: 48°12'58" s. š., 16°23'44" v. d.

⁴⁵⁹ Theatre Royal v ulici Drury Lane je londýnské divadlo ve West Endu, Westminster, souřadnice: 51° 30' 46" s. š., 0° 7' 14" z. d.

merkwürdig durch die große Anzahl f.....-Mädchen, welche während während [!] den entre-acten im dem foyers auf Beute gehen, bey welcher Beschäftigung sie sich mit der naivsten Ungezwungenheit Berechnen. – Von hier gingen wir nach in's große Opernhaus, wer Italien's beste Sänger vereinigt sind. – Es freute mich wieder einmahl Lablache als Stallmeister in der Cenerentola [?].⁴⁶⁰ – Unsere Landsmännin Hermine Elsler⁴⁶¹ parmis les premieres danseuses!

Am 28. fiel ein Sonntag. – Ein *englischen* Sonntag ist unstreitig das langweiligste auf Erden, dem nirgends wieder so <...> scupulos gefeyert als hier an D[u] R[ieux] und ich gingen in die Messe zur Embassade. – An diesem heiligen Tage bekannt wen gar nichts zu kaufen, macht um empfängt keine Besuche, auch sind alle Theater gespannt. – Es wurde auch schon mehrmahls,

/43/

von ganz wahnsinnigen Sabath-Heiligern die bill in Parlamente vorgebracht: „an diesen Tagen das Führen und Reiten zuverbiethen“ damit die Stalleute nicht zu arbeiten hätten; dieß ist aber noch nicht durchgegangen. – Warum sein dem nicht auch den armen leihen einer Feyertag erwirken wollen? Diese Heiligen müssen nicht {gerne} hungern. <...> . –

Da es denn in der Stadt nichts zu thuen gab machte ich mit Nik einer Spazierritt in London's huber Umgegend, und besuchte den Mr. Vederle ein Art von Hausfreund des F. Paul, welcher mir für kleines Gestützte producierte. – Am folgenden Tage hieß es auch schon in morning herald „the noble prince A. bought to joy a fine stallion for his stood, near *Berlin* [?].“ –

/44/

Am 29. besuchte ich die Westminster-Abbey,⁴⁶² eine herrliche Kirche in welche man ab antrée zahlt. – Sie ist inwendig reigsumgeben von Monumenten aus Erz und Marmor unter denen viele sehr schön, einige sagen berühmt sind. – Der Rückwärtige Theil der Kirche ist mit uralten Parierene [?] der ersten Familien umgeben. – Dar aber grinning kalt war, und man hier die

⁴⁶⁰ *La Cenerentola* (tj. *Popelka*), opera Gioachino Rossini, která měla premiéru roku 1817.

⁴⁶¹ Herminie Elssler byla rakouská tanečnice účinkující v Italské opeře, je také sestřenice známějších tanečnic Therese a Fanny. – Ehrhard, Auguste. *Une vie de danseuse: Fanny Elssler*. Paris 1909, s. 237.

⁴⁶² Westminsterské opatství (Westminster Abbey) je opatství v londýnském obvodu Westminster, souřadnice: 51° 29' 58" s. š., 0° 7' 43" z. d.

Kunstschatze mit bloßem Haupte genießen muß so konnten wir es nicht lange aushalten, und gingen in die Westminster-Hale ein ungeheuren Saal ran merkwürdig weiter Spannung, {aus} welchem man in die verschieden Gerichtshöfe könnt. – Einen comischen Anblick gewähren die Richter und Geschwornen, die mit großen Mänteln und ungeheuren gepuderten allonge-Perücken dasitzen, und

/45/

die Rechtspflege handhaben. – Ich will nächster Tage einer derley Verhandlungen beywohnen. –

Einen wahren Genuß aber fand ich heute an der königlichen Bilder-Ausstellung. – Sie findet alle Jahre in der selben Art statt wie bey uns die zweyjährige zu St Anna. Ober was ist diese gegen die hiesige? – Ich habe schon so viele Gallerien gesehen aber eine solche Masse von Meisterwerken meinehls. – Nebst dem Landschaftensache, in welchen die Engländer excelliren, findet man der geschickteste Auswahl von Themathen, meistens aus Mythologie und Geschichte, welche letzere leider bey uns so wenig Künstler inspirieret. Auch an den anmuthigsten Genre. Gemahl den Fehlt es nicht. – Alles ist hier vollkommen gedacht, und ausgeführt mittemäßiges wird nichts gelitten; ich hätte hier von

/46/

Porträt stundenlang stehen können, man muß aber auch so göttlich schöne Frauen in einem Lande haben, um solche Bilder mahlen zu können. – Nach dem Langen fuhr ich zur Pferdlicitateur bey Tattersel's⁴⁶³, – das großartigsten Pferde-verkauf-etablissement der Welt; wo die unglaublichsten Preise, für scheinbar miserable Thiere gezahlt werden. – Abends war ich auf eine Ball bey lady xxx...,⁴⁶⁴ welche zwar neues der größerer Appartement, aber, für eine solche Menge doch keinen Platz hatte. Der Frau von Hause machte ich mein Compliment auch der Stiege wo sie empfang, tanzte sodann ein Paar Deutsche,

⁴⁶³ Tattersall's (dnes Tattersalls) je jedna z nejvýznamnějších koňských aukcí v celém Spojeném království.

⁴⁶⁴ Tedy „Lady Domville's second ball“, srv. *Morning Post*, 2. 6. 1837, s. 5. (ples se konal v pondělí 29. 5.). Mezi hosty i Auersperg. Pořadatelka byla snad Helena Sarah, druhá manželka politika sira Comptona Pocklington Domvila, 1. baroneta († 1857). – COURTHOPE, William (ed.). *Debrett's Baronetage of England*. London 1835, s. 380.

und fand zu meiner Veränderung, sehr gute Tänzerinnen. Nun geht aber auch meine Rabath an!

/47/

Ich werde alle Augenblicke {einen} freunden Gesichte vorgestellt, mit welchem ich beyn lärmenden Orchester eine englische Conversation überstehen muß, und ich versichere Dich es geht doch. – Noth brüht Eisen! Nach vollbrachten speech, muß dem, den mir gehörten Nahmen der Dame ausschreyben. Denn am folgenden Tage wird ihr eine Karte geworfen. – Da kutschiere ich so in <...> einem cab herum, und suche mit meinem Lexicon, die neuen Bekanntschaften, welche mehrere Meylen aus einander nehmen, fahr in dem Wegengmühle manchemal an, und verliere mich so oft ich zu Fuße ausgehe oder reite. – Übrigends ist man recht höflich für mich, und überhäuft mich mit Einladungen. – Man ist hier mit dem Kartwerfen viel humaner als bey uns, dem wem wen nicht gerade die zu Besuchenden antreffen

/48/

will, so braucht man gar nicht zu fragen ob jemand bey Hause ist, sondern lässt um die Karte, und war recht artig. –

{Am 30.} Heute theuere Mutter führe ich Dich in den Altersgrauen Tower⁴⁶⁵ dessen seier Thurme, dem Besucher reist entgegen sehen. – Ein recht ritterliche Einfahrt durch antique Bogengänge, führt uns zur Burgwache, welche in scharlochrothe ganz nach alte Weise geschnitte Wänse [?] gekleidet sind, aus dem Rücken und der Brust, haben sie das englische Wappen gestickt. – Eine dieser Gebenten nahm sein Barette und Schwert zur Hand, und führte uns in's innere des Schloßes. – Zuerst in einem Saal der mit Spanischen Waffen gefüllt ist, welche der Wind in die Hände der Engländer spielte nämlich als die Flotte Philipps⁴⁶⁶ an Albion's

/49/

Küste strandete. – Die Königin Elisabeth zu Pferde (d. h. ein Manequin in ihren Anzuge), sieht auf dieser Trophäen hermals. – Mit Wehmuth betrachtet ich hier

⁴⁶⁵ Tower of London, pevnost v Londýně, souřadnice: 51°30'28" s. š., 00°04'34" z. d.

⁴⁶⁶ Španělské loďstvo, známé jako Armada, kterou vyslal král Filip II. proti anglické královně Alžbětě I. v roce 1588. Armada přes svoji velikost (a hlavně nákladnost) zcela selhala.

das Beyl, welches Anna Bolena's⁴⁶⁷ schönen Nacken trafen. Von hier kam ich in einem Saal dessen Inhalt mich ungemein interessierte; nämlich die Wasserhalle. – Im gothischen Stiele gebaut. Die Säulen von sinnreich zusammengestellten Ladestücken [ilustrace 3 – zubatý vzor na sloupu?] der Rosetten und anderen architektonischen Verzierungen aus Schlössern und Dolchen etc., machen ein passenden Rahmen zu den Bildern der Vorzeit die man hier <...> vor Augen hat. – Auf hohen gepanzerten Schlachtrasen sieht man die Rüstungen von Englands größten Helden und Königen mit ernster Haltung geschlossenen Visiren. – Der tapfere

/50/

Suffolk,⁴⁶⁸ Sir Henry Lee,⁴⁶⁹ der unschlüßige Jakob II.,⁴⁷⁰ die dustere Rüstung des armen Essex,⁴⁷¹ der unglückliche Carl Ien⁴⁷² traten vor mich als lebende Erinnerungen meiner frühesten Eindrücken jener schönen Ritterzeit. – Der elegante Lester dessen ziseliert Rüstung, wohl machmahl [!] die Blicke seiner liebender Herrin folgten, der kluge Buckingham,⁴⁷³ Howard von Arundel,⁴⁷⁴ Heinrich der VIII^{ten}⁴⁷⁵ bey welchen ein weitvorgewölbter Cuirasse den maschinosen [?] Bauch (seinen Abgott.) verräth, und viele andere Formen interessanter Personen können hier dem Allerthums-Liebhaber erfreuen. – Im Hintergrunde stehen 2 Schwadronen Reiter, die eine von den Truppen der

⁴⁶⁷ Anne Boleyn († 19. května 1536) byla druhá manželka anglického krále Jindřicha VIII.

⁴⁶⁸ Thomas Howard, od roku 1603 1. earl ze Suffolku, (1561–1626) byl hrdina z námořní bitvy se španělskou Armadou.

⁴⁶⁹ Henry Lee († 1611), mistr zbrojnice za Alžběty I.

⁴⁷⁰ Jakub II. (1633–1701) byl anglický král v letech 1685–1688. Katolický král Jakub II. byl po narození syna svržen ve prospěch své dcery Marie (II.) a jejího manžela, nizozemského místodržitele Viléma III. Oranžského. Fakticky vyhrála strana Viléma III., nicméně zejména ve Skotsku si udrželi Jakubovy příznivci (jakobité) jistý vliv ještě dost dlouho.

⁴⁷¹ Snad Arthur Capell, 1. earl z Essexu (1631–1683), který se po odhalení komplotu proti Karlovi II. a jeho bratru princí Jakubovi (pozdějšímu králi) zabil v Toweru.

⁴⁷² Karel I. (1600–1649) byl anglický král, otec Jakuba II., popraven.

⁴⁷³ Zřejmě George Villiers, 1. vévoda z Buckinghamu (1592–1628), který byl oblíbencem krále Jakuba I. a v té době zastával vysoké úřady.

⁴⁷⁴ Snad Thomas Howard, earl z Arundelu (1585–1646), dvořan za králů Jakuba I. a Karla I., známý jako cestovatel a sběratel umění.

⁴⁷⁵ Jindřich VIII. (1491–1547) byl význačný anglický král z rodu Tudorů.

Cavaliere, die Andere von Crommwall friedlich neben einander. – Der Tower enthält nach moderne Armatur auf 80,000 Mann, und nur hübsche Sammlung erbeuteter Canonen, von Waterloo,⁴⁷⁶ Trafalgar,⁴⁷⁷ Malta⁴⁷⁸ und s. w. –

/51/

Nun kommt man in ein dunkles Gewölbe, wo man abermahls zahlt, und dafür die Kronschatz beym Langenscheine betrachten darf. – Ein modern Gefasster Schatz der *nur*<...> wegen seinem großen Werthe gezeigt wird, und nicht <...> mir gehört, annmit mich ungemein, man ließ der Krone hinter ihren starken Gitter einige Pyrouetten machen um sie von allen Seiten bewundern zu können, und sagte uns, daß sie eine Million Pfund-Sterling kostete. – Ich glaube das ist aufgeschnitten. – Ich nur im Ginge über den Tower sehr enchantirt, und friede ihn eine der ansprechendsten Schauwürdigkeit London's.

–

Wir besuchten heute noch den East-Stadion und London-Docks.⁴⁷⁹ – Die Dock's, sind abgesonderte kleine Hüfen welche einer Handelsgesellschaft gehören, und bloß

/52/

für die derselben gehörigen Schiffe gehören, die hier auf-, und ab-geladen werden. – Unter diesen hat<en[?]> die Ostindische-Comp. den größten der aber, als ich ihn besah sehr leer war. – Wenn man so die Leichtigkeit sieht mit welcher England, die Produkte fremder Länder einführt, und wider mit denen seiner Industrie die Welt überschwemmet so begreift man wie dieses Volk so impertinent reich werden kam. – Dies wirkt mächtig auf Grund und Boden zurückwelcher bey seiner Beschränktheit im Raume überall zu klein wird, und daher wenigstens das 10 fachen Werthrhät als der Unsere. – Hieraus erklärt sich der unbändige Reichthum des Grundbesitzenden *alten* Adels, weit dieser

⁴⁷⁶ Bitva u Waterloo, kde byl 18. června 1815 Napoleon definitivně poražen.

⁴⁷⁷ Bitva u Trafalgaru, v kterém 21. října 1805 získal pro Angličany admirál Nelson slavné vítězství.

⁴⁷⁸ Malta, obsazena francouzskými jednotkami, byla úspěšně obléhána v letech 1798–1800 pod vedením admirála Nelsona.

⁴⁷⁹ London Docks se označovaly doky dokončené v roce 1815, ovšem je otázkou, zda nemohl Auersperg (také) myslet dodnes fungující svatokateřinské doky (St Katharine Docks), které byly dostavěné těsně před jeho příjezdem mezi Towerem a London Docks. – TIMBS, John. *Curiosities of London*. London 1867, s. 309–311.

die *großen* Grund antheile von der alten Zeit her hat<en[?]> wo er ein Wertha viel geringen war. –

/53/

Vermögen von 60^{en}- bis 80,000 Pf-St sind nichts Seltenes. – Auch weiß wohl mancher nicht was er mit dem vielen Gelde anfangen soll, wie z. B. der Lord Waterford⁴⁸⁰ welcher eine Meute Bulldoks kaufte, um in Affrika auf Löwen zu jagen, und nun im Begriffe steht eine Meute new-foundland Hunde zu bekommen um einen Sport auf Eisbären zu versuchen welche Lustgarthein er mit seinem eigenen Schiffe, und Mannschaft unternimmt. Ich unterhielt mich abends um Astley-Theater,⁴⁸¹ wo der Roman Ivanhoe ganz genau dramatisirt wurde; die tournéere waren scharmant die Pferde vorzüglich, dabey costume und Gebräuche der Zeit nicht außer Acht gelassen kurz ein wahres ideal von Neckbackel-Stück, besonderes amüsierte mich das Tagen-Brechen wo meiner ein lebendiger Ritten mit deinem Mannequin zusammen mit welche Letzerer brilliant aus dem Sattel

/54/

gehaben und in den Staub geworfen neu was sehr täuschend aussieht, indem der mannequin recht gut zu Pferde sitzt, und durch die Schnelligkeit des Reitens sein Mangel an Persönlichkeit kaum bemerkbar wird. – Am 31. besuchten wie das Collosseum,⁴⁸² woher D[u Rieux] Dir schon eine recht gute Beschreybung machte. – Das hier befindliche Panorama von London halte ich wirklich für ein Meisterstück in diesem genre, es ist die einzige Art wie ein Fremder einem Überblick dieser unendliche großen Stadt bekommen kam, dem von der Pauls-Kirche und den anderen hohen Gurkten kann mir um äußerst selten einem Augenblick finden, wo man auf ein ½ Stunde weit sehen kam,

⁴⁸⁰ Snad Henry de la Poer Beresford, 3. markýz z Waterfordu (1811–1859), který se ve 30. letech proslavil zvláštními výstřelky – mimo jiné opileckými výtržnostmi a zálibou v lovu. – Reynolds, K. D. Beresford, Henry de la Poer, third marquess of Waterford (1811–1859), reprobate and landowner. In Oxford Dictionary of National Biography. <http://www.oxforddnb.com/view/article/56726?docPos=1> [cit. 2014-09-17].

⁴⁸¹ Astley's (Amphi)theatre bylo divadlo nesoucí v názvu jméno zakladatele Philipa Astleye (1742–1814). Divadlo bylo průkopnickým projektem na poli cirkusu.

⁴⁸² Colosseum byla stavba speciálně postavená pro panoráma Londýna Thomase Hornora. Stavba byla zničena v druhé polovině 19. století. Stála v Regents Parku.

indem der natürliche Nebel und der industrielle Dampf Alles verdunkelt. – Außerdem ist im diesem Obfohnem [?], eine solche Menge von unzusammen-

/55/

hengenden Sehendwürdigkeit und Sehens-*un*-würdigkeiten Zusammgedrängt, daß man beynahe confus wird. – Einen äußerst angenehmen Eindruck <aber> machte mir der Regents-park⁴⁸³ welchen die vollständigste und zugleich hübscheste Manegen enthält die man auf der Welt sehen kann. –

Auf den herrlich-grünen von einzelnen Bauergruppen unterbrochenen Wiesengrunde, weiden Pferde Horn- und Schafvieh und Eseln von allen Zonen und Gattungen; – die anderen unzähligen Thierorten haben deliciose Etablissements, zerstreut im ganzen Parke, wo ihre medlichen Häußchen hinter Blumen und Laubgarthein gesucht werden müssen. – So kommt man bald zum salon der Giraffen bald zu einer Familienseanc von Bären, bald zu einem Club, sehr herziger Affen der Benehmen zwar nicht einmer streng moralisch aber höchst unterhaltend ist. – Ich komme gewiss noch einmahl her. – Das vaudeville Th., wo leider selben zuspielt wird, war sehr amusant; nachderselben besuche ich einem Ball in Almak's,⁴⁸⁴ wo ich *sehr* viele hübsche, und viele herrliche Gestalten sah. – Von einer solchen Menge reizender Personen, kann man sich

/56/

bey aus keinen Begriff machen; ich möchte gerade keine Engländerin heurathen, aber daß sie einen die Bust zu Hause eine Frau zu wählen {be}nehmen⁴⁸⁵ können, ist gewiß! –

(Am 1. Juny) Der heutige Vormittag wurde mit Besichtigung von Bozards und Kaufläden zugebracht. In den ersteren sind nur weibliche Verkäufer nämlich Mädchen zu deren Vortheile diese Etablissements eigentlich bestehen, damit sie ihre kleinen Capitalien auf eine anständige Weise fruchtbar machen können. – Die Kaufladen Londons sind wirklich alles, was man nur pracht- und

⁴⁸³ Regent's Park je jeden z londýnských parků vybudovaný princem regentem, pozdějším králem Jiřím IV., souřadnice: 51°31'43" s. š., 0°9'15" z. d.

⁴⁸⁴ Almack's byl v letech 1765–1871 známý londýnský social club, souřadnice: 51° 30' 23.0" s. š., 0° 08' 14.3" z. d. Ples zmiňuje *Morning Post*, 2. 6. 1837, s. 5. (ples se konal ve středu 31. 5.) Mezi hosty: „Princes – Esterhazy, Leuven, Aeursperg.“

⁴⁸⁵ Předpona be- se nachází na konci řádky, zde rozepsal autor jiné slovo, ale vymazal ho a nadepsal be-.

geschmack-voles denken kann. – Ich kaufte Einiges für meine Lieben in Österreich, und eine delicioſe Reise-Chatouille für my self. – Abends war ich auf dem großartigſten Ballſeße der heurigen ſeaſon, nehmliche auf dem ſpitaľfield-ball,⁴⁸⁶ welcher zum Vertheile veramter [!] Weber-Familie dieſes Bezirges, nehmlich (ſpitaľfield) von einer Geſeľſchaft [!] Damen gegeben wurde. – Der entrée-Preis war 2 Pfunde. Da nur großer {Eintritt-}Preiſe den Engländer locken, ſo waren dieſe 2 Pfunde ſehn zeit gewählt, und

/57/

brachten den wirklich beinahe fabuloſen Ertrag von 30,000 Pfund. – Der Ball war in große Operhauſe, welches eigens zu dieſem Behufe um 10M. Pfunde decorirt wurde, den Armen Weibern reiner Ertrag von 20.000 Pf. die (200,000 fl. {C. M.}) Man kann nichts brillanteres ſehen als dieſen Ball. Die Tauſende von Herrn im Staats-Uniformen, der Damen in Brillanten gewickelt. – Hier waren die Schönheiten wirklich auf's *äußerſte* getrieben, über dieſ nach in Unzahl vorhanden; es waren Geſtalten da; welche man wahrlich berichren mußte, um ſich zu überzeugen, daſ ſie von dieſer Welt, und keine Truggeſtalten ſeyen. – Ich figurierte en Landmarschall, konnte aber eben ſo gut für einem Engländer paſſieren, denn es war *alles roth*. Ich wurde unter andern auch dem Herzoge von Wellington⁴⁸⁷ vorgeſtellt, welcher für mich recht freundlich war. – Man aber beſte Mutter habe ich genug geſchrieben, und möchte lieber abwand von die hören, dem ſey 14 Tagen erwarte ich [...]-

/58/

voll, Nachrichten von Dir... ...

Dein

etc.

3.10 6. dopis

Londýn, 1837, červen, 5. Data: 1. 6. – 5. 6., s. 58–71.

{London am 5. Juny} 1837

⁴⁸⁶ Spitaľfields ſe nazývá část Londýna (jednalo ſe a do značné míry i dopoſud jedná o chudou část ſpadaající do tzv. Eaſt Endu) známá tkalcovskou činností, kterou zde provozovali hugenoti a Irové.

⁴⁸⁷ Arthur Wellesley, 1. vévoda z Wellingtonu, (1. května 1769 – 14. září 1852) byl britský vojevůdce a politik původem z Irſka, ſlávu ſi ziskal jako britský maršál v bojích proti Napoleonovi, menších úspěchů doſáhl jako britským premiér.

Eigentlich hatte ich heute das Projeckt gar nicht zu schreiben, weil man wie am Hause nichts wissen läßt aber dadurch hätte ich mich nur selbst gestraft, wieder ich muh auf diese Weise <Weise>, um mein Morgengespräch mit dir, theuerste Mutter, gebracht hätte, ich schreybe Dir nämlich immer um die Stunde, in welcher ich Dir gewöhnlich meinen Morgenbesuch zu machen pflege, und bilde mir ein, daß ich am Deinem Camien in grüne Kabinette sitze, und Dir meine Reisen und Abentheuer mündlich beschreybe, freylich kommt hier weder Fr[äulein?] Kobolt⁴⁸⁸ noch Fr. [?] Skřiwaneck um mich zu unterbrechen, allein ich wurde gerne diese Hindernisse mitnehmen, wenn ich nur in Dein liebes mutter-

/59/

liches Auge sehen und Deine Stimme hören könnte. Gott gebe, daß du recht gesund bleibest, und *ihn recht, recht* oft, in seinen schöne *freyen* Natur preisest d. h. (im Spazierengehen.) Wenn du mir so deinen Morgensagen über die Meere sendest, so denke, daß Du mir eine große Freunde machest, wenn Du über 6 Stufen, aus dem Wintergarten <...> gehen und einige touren um Garten beschreyben wolltest. – Um Dich hierzu oftens zu verleiten, habe der kleinen Gabrielle meine geheimen Auftrage ertheilt, und hoffe mich auch Pie [?] vorlassen zu können, und somit gehe ich nun auf meine Erzählung über, und fange mit dem ungünstigen Effeckte an den (am 2. July [!] frühe) mir die Paulskirche machte. – Es hat schon etwas gehässiges am Eingange eines Gottes Hauses entrée zahlen zu müssen, und dann nach 3 Mahle zahlen um die verschiedenen inneren

/60/

Theile derselben zu sehen. –

Der {innere} Bau ist schön, war aber wegen einer, zu Gu[n]sten der Weisen gehaltenen Kirchen-Feyerlichkeit, so sehr mit Gerüsten emcombrirt, daß man wenig sehen konnte. –

⁴⁸⁸ Čtení by snad mohlo být i „Hr. Kobolt“ (pan Kobolt), nicméně slečna (Mademoiselle, Fräulein) Kobolt je doložena v korespondenci (SZ Žleby, ZL 6523q014, zřejmě neúplný dopis slečny matce Gabriele; SOA Třeboň, RA Schwarzenberků – sekundogenitura inv. č. 1955, kt. 425, sign. C-25c/3–8, nedatovaný dopis slečny Terezii z Lobkowicz). Snad se jednalo o vychovatelku.

Die Biliotheck [!] der Kirche mag wohl schön Werke enthalten, allein man kann sie nicht selbst heraussuchen und sieht daher nur ein schmutziges Zimmer. – Die Gallerie, von welcher man die beym Collosseum erwähnte Rundaussicht genießt, liegt verzweifelt hoch, und gewährte uns als wir sie wüthsam erglommen hatte am Nebelbild, man konnte jedoch die <die> nähergelegenen Theile der Stadt ausnehmen aus sich so, von bewunderungswürdigen Genauigkeit des Panoramabildes überzeugen. –

Viel befriedigender⁴⁸⁹ als diese Anstalt für den Geist, nämlich diese Kirche, war mir eine sehr weltliche, die ich von hier aus besuchte nämlich das Bräu-Etallissement von Perkins-Comp⁴⁹⁰

/61/

wieder einer jener celloffalen Unternehmungen die nur in England, statthaben können. –

Alle mechanischen Arbeiten der Brauerey werden durch Dampfmaschinen gemacht. – Von hier uns werden die 500 *eigenen* Bierhäuser, welche das etablissement aquisirt hat, versehen; um diese Schenken stets mit frischem Biere zu versorgen liegt in den immensen Kellern in Vorrath von beyläufig einer Million Eymer, welche über den Sommer ausgedrunken, und bis daher in Gefäßen von 6 Klaftern im Durchmesser ausgehaben werden. – Dieser örtliche Absatz ist aber nicht die Hauptsache, denn der größte Graue wird durch den Bierhandel nach Ost- und West-Indien erzieht. – Hundert und 50, dem Etallissement gehörigen maschinöse Gäule sind beständig beschäftigt, das porter- und Ale-(Bier) in die Doks zu führen wo dies Getränke (dem ich übergenes kömen Geschmack abgewinnen kann) auf die Schiffe könnt, und in die andere Hemisphäre segelt. –

/62/

Die englische Nettigkeit zeigt sich auch in dieser Bräuwelt, was man unseren böhmischen migniatur-Brauereyen nicht nachsagen kann. –

⁴⁸⁹ Závěr tohoto slova byl výrazně přepsán: kde je teď na konci -d-, za ním snad -s.

⁴⁹⁰ Snad pivovar Barclay Perkins (Barclay, Perkins & Co.) sídlící na Park Street, Southwark. Pivovar svoji historii odvozoval od roku 1616, navštěvovaný byl i kvůli modernímu provozu zřízenému po požáru, který pivovar značně poškodil roku 1832. – TIMBS, John. *Curiosities of London*. London 1867, s. 59–61.

Alle die unzähligen Kommunikations-Treppen sind von Eisen auf's zierlichste gearbeitet, Am Eingange ist ein Comptoir worin eine Menge Beamte und Schreiber arbeiten. – Ah. – Gott Lob! Da komen Briefe von der Gesandschaft einer an mich und einer an D[u] R[ieux] – Ach wie froh bin ich Dich wohl zu wissen; Jede auch noch so kleine. Nachricht von der Heymath wird interessantes wenn man in der Form ist, wie viel mehr Nachrichten von einer theueren Mutter! –

Über ein *zu* schnelle Verehligung wirst durch meinen letzten Brief schon außer Sorge sage. – Auch ich habe diese Angelenheit in Gottes Hand gelegt, und da wollen wir sie denn auch noch eine Weile liegen lassen. – Ich hoffe dir kleine Reisen werden Dir gut bekommen; wie wird der das Reisen mit den beyden Josephen ohne Karl gehen? – Der Inspektors: Bericht der Deinen Briefe beyliegt, hat mich sehr angehimmelt,

/63/

sogar das alte *dicke* Amtspapier. – Schriebe nur wieder recht bald meine beste Mutter; dem die Ankunft eines Briefes ist immer ein Fest für mich. – Sage allen lieben Verwandten und Bekannten recht viel herzliches von mir, besonders Zdenka,⁴⁹¹ Anna Tomes[?],⁴⁹² Tony[?].⁴⁹³ – Nun fahre ich sort Dir zu berichten. – Stendlich {(am 3ten)} besuchte ich das indische Museum;⁴⁹⁴ was mich sehr ansprach. – Eine Menge kostbaren Trophäen dieses Landes, haben die Siege Englands hier vereinigt. – Die niedliche Spielerey Tippoo Saib's,⁴⁹⁵ wo ein Tieger einen Englischen Soltaten frist, und beyde durch eine

⁴⁹¹ Snad Zdeňka Karolína, rozená Lobkowicz (1812–1880), sestra Auerspergovy matky a manželka Ferdinanda Leopolda Pálffy-Daun de Erdöd (1807–1900).

⁴⁹² Annu Tomes se nepodařilo identifikovat. Jméno je možné číst „Anna James“, mezi jmény není čárka, ale jsou odděleni novým řádkem, takže zcela vyloučit nelze možnost dvou jmen.

⁴⁹³ Tony je snad Antonie († 1854), manželka Alexise Du Rieux. Srv. její dopis Auerspergoví z 13. 7. 1850, Mauer (Rakousko), Státní zámek Žleby, ZL 06523r045–06523r046, kde se podepisuje „Tony Du Rieux“.

⁴⁹⁴ Muzeum Východoindické společnosti v dnes již zbouraném East India House, Leadenhall Street. – Timbs, John. *Curiosities of London*. London 1867, s. 318–319.

⁴⁹⁵ Típú Sultán, případně T. Sáhib (1750–1799), sultán státu Maisúr (Mysore) v jižní Indii, s otcem přísahal věčné nepřátelství Britům, nakonec Britové vpadli do jeho sídla a sultán roku 1799 padl. Popisovaná mechanická hračka, tygr pojídající Brita (v životní velikosti), je atrakcí dodnes (ve Victoria and Albert Museum). – STRNAD, Jaroslav et al. *Dějiny Indie*. Praha 2003, s. 1166 (rejstříkové heslo), s. 642–649 (o čtyřech anglo-maisúrských válkách otce a syna), na s. 646 reprodukce „Tipúůva tygra“.

innerlich angebracht wahr Orgel insam schreyen, zeigt seine Gefühle für die Engländer. – Eine große Anzahl indianischer Waffen und Ustensilien [!], welche die Gebräuche des Landes (besser als Beschreybungen darthuen besonders aber die Rüstung Typpo-Saib's interrissierten mich, auch sah ich hier den, von Cromwell's Hand unterfertigten Bescheid, womit der Ostindischen Compagnie ihre großen Privilegien ertheilt wurden.⁴⁹⁶ – Man zeigte mir hier einige Bausteine

/64/

von der Stadt Babilon,⁴⁹⁷ und eine dort gefundene unleserliche Inschrift in Stein, welche Gegenstände, wohl ziemlich das Älteste sein dürften, was man sehen kann. – Abend's ergötzte ich mich am Anblicke meiner lieben D^{[amse]lle} Taglione⁴⁹⁸, welcher die Jahre von ihrer bezaubernden Grazie nichts rauben konnten, – (Am 4.) Heute haben wir dem englischen Sonntage einen Schur angethan, indem wir gleich nach der Messe, London verließen, und nach Ritschmont⁴⁹⁹ ritten. – Der Weg dahin durch die anmunthige freundliche Gegenweben den, zum freschen herzige Landhausen wo keines dem andere gleich sieht, die großartige Kettenbrücke⁵⁰⁰, verliert durch Beschreybung, man muß den frischen dunkeln ephen sehen der sich bis an die Dächer als einer dichte grüne Staubwand zieht, und hie und der ein Hauser Ausspart, um die schöne, *ungeschnürte* [?] Büste eines englischen Mädchen's heraussehen zu lassen.

/65/

Es war ein herrliches Wetter, welches über die üppigen Gegenden einen diesem Lande ganz angethümlichen Schmelz verbreitet⁵⁰¹. – Die Aussicht von Richmont-hill, machte mir das Herz in Leibe hüpfen, man kann sie nicht

⁴⁹⁶ Oliver Cromwell (1599–1658) byl lord protektor Anglie po svržení krále Karla I.

⁴⁹⁷ Babylon, starověké město v Mezopotámii, jeho zbytky jsou v dnešním Iráku, souřadnice: 32° 33' s. š., 44° 25' v. d.

⁴⁹⁸ Marie Taglioni (1804–1884) baletka, ve své době značně populární a tančila v řadě evropských měst (včetně Vídně a Paříže).

⁴⁹⁹ Richmond, městečko západně od londýnské City, dnes součást Velkého Londýna, souřadnice: 51° 27' s. š., 0° 18' z. d.

⁵⁰⁰ Mezi K- a -t- bylo původně vepsáno více písmen [?], ta byla přeškrtnuta a jim bylo nadepsáno -e-.

⁵⁰¹ Původně „verbreytet“, krom „ver-“ zbytek škrtnut a připsáno „-breitet“.

beschreiben sondern nur in ihren Anblicke schwelgen. Sie ist nicht etwa romantisch! aber von Bergen ist keine Rede, aber das Liebliche *mouvement de terrain*, die paradisische Fülle des Laubwerks, die *gar so* grünen Wiesen, welche überhabe mit Hecken uns <B...> Wäldchen unterbrochen werden, die breite Themse voll bunten Wachen [?], und die köstlichen Bandsitze mit ihren Riesen-Eichen, machen das freundliche Bild, was ich jemahls sah; – man möchte unserem lieben Gotte die Hand küssen daß er es so hübsch gemacht, und die Menschen umarmen, <...> weil sie es so gut benutzt haben. – Ein gutes dinner in dem eleganten Bellveders, konnte hier dem angenehmen Gesamteindrucke keineswegs schaden. –

/66/

Nach Tische ritten wir nach <...> Hampton-castle⁵⁰² einem königlichen Lustschlosse, gebaut vom Kardinale Walsee⁵⁰³ (aus der älteren Haarbeutelzeit) wo wie gerade nach Licht genug hatten, um die herrlichen Gemahle von Rubens,⁵⁰⁴ Leonards d'Avince⁵⁰⁵ und vielen anderer großer Meister zu sehen und zu bewundern. – So wie auch 12 ungeheure Scizzen von Raphaël.⁵⁰⁶ – Der Park ist schön, so auch der bussy-park⁵⁰⁷, durch den wir nach Hause ritten. – Um 10 ½ Uhr Nacht's, kamen wir in London an, und hatte 30 engl. Meylen on horsebak zurückgelegt. – Am 5. Nichts besonderes, ich benützte das herrliche Wetter um den regents-park, nochmahls recht ausführlich zu sehen, und en detaille zu genießen. Abends war Concert bey den Herz. von Kent, wo ich abermahls Grisi Lablache hörte. – Es ist jetzt high fashion die routes mit Concerten zu schmucken aber auch bloß wegen der Mode, liebt man hier <die> in London die Musik. – Die schönsten, rühressten Passagen gehen {ohne}⁵⁰⁸ beyfall vorüber, hingegen

⁵⁰² Hampton Court Palace, královský palác jihozápadně od Richmondu, souřadnice: 51° 24' 12" s. š., 0° 20' 15" z. d.

⁵⁰³ Thomas Wolsey (1473–1530) byl kardinál a yorský arcibiskup, oblíbenec Jindřicha VIII. (nějakou dobu i jeho lord kancléř), zemřel v nemilosti.

⁵⁰⁴ Peter Paul Rubens (1577–1640) byl vlivný vlámský barokní malíř působící v Antverpách.

⁵⁰⁵ Leonardo da Vinci (1452–1519) byl italský renesanční malíř a vynálezce.

⁵⁰⁶ Raffaello Sanzio, Rafael Santi, (1483–1520) byl italský renesanční malíř.

⁵⁰⁷ Bushy Park je královský park poblíž Richmondu, souřadnice: 51°24'46" s. š., 0°20'17" z. d.

⁵⁰⁸ Připsáno tužkou.

/67/

erwecken gezierte Schnörkeln und Triller einer einen rauschenden unzeitigen Beyfall. – Da aber die größeren Künstler 100 Pfund St. für eine Vorstellung bekommen, so verschmerzen sie den Mangel an kunstsinne und nehmen Geld dafür.

Am 6. Sah ich Semiramide⁵⁰⁹ zwey Mahle nemlich vormittags die Generalprobe, und Abens die Vorstellung welche letztere mich sehr befriedigte. – Die Probe aber machte mir einen comischen Eindruck. Das halb vom Tageslichte, halb von mattem Lampenschein erleuchtete Locale, der Assur en frac, welcher nach dem pathetischen Duette, der Semiramide, die sich in eleganter Morgen negligée auf einem Sessel schaukelt, eine Prise-Taback anträgt; zu dem die ombra adorata des Ninus die mit großem Übermale und einem Paraplui aus dem Grabe steigt geben dem Ganzen das Ansehen eines Narrenhauses. –

(Am 7.) Besuchte ich das britische Museum,⁵¹⁰ dessen Naturalien-Kabinette, durch seine Vollständigkeit Alles bisher gesehene übertrifft. – Eine Reihe von immensen Säulen, stellt alle Zweige der Natur

/68/

herrliche geordnet vor die Augen des Besuchers, mit Allen Übergängen von einem Reiche zum andern Besonders interessant ist hier die Sammlung von Versteinerungen, welche die Auffallendsten Exemplare dieser Zuffälle der Natur enthält. –

Dieses Museum besitzt ferner einen wahren Schatz von römischen, griechischen, aegyptischen und hetruskyschen Alterthümern. – Die römischen besonders bezeugen durch Geschmack und Schönheit der Formen, die hohe Stufe intellectueller und aestätischer Ausbildung, auf welcher diese Nation stand. – Eine Sammlung von Kleidungen, Geräthen, Waffen und Schmuck der Bewohner Australiens erregten meine Aufmerksamkeit und geben durch ihre einfache Roheit einen guten Contrast zu den Überresten des überbildeten Rom's. – Mitter unter Neuzeländischen Muschel-Helmen und Feder-hosen

⁵⁰⁹ Semiramide, opera hudebního skladatele Gioachina Antonia Rossiniho (1792–1868).

⁵¹⁰ British Museum, muzeum zaměřené na člověka založené roku 1753, souřadnice: 51° 31' 10" s. š., 0° 7' 37" z. d.

zeigt man die carta magna in Originale. – Warum diese 800 Jahre alte Urkunde gerade in der neueste Welt etabliert hat, weiß ich wohl nicht. –

/69/

Nach dem <...> lonchen führen mir mit Albert Esterhazy⁵¹¹ zu eine Hunde-Erziehungs und Verkaufsanstalt. – Welche ich als eine eigenthümlichkeit des Landes nicht übergehen kann. – Mr Wight⁵¹² der Besitzer des etablissement, ein alter krummer Kerl in Hemdärmeln und Kamaschen, empfing uns in der Mitte von einigen dreyßig Bulldogs und Pintscheres, welche im Hose angehängt aus allen Tonarten sangen und pfffen. – Hier wird die einer race der vollblut-Bulldoks erhalten, deren Pedigrees, gleich dem Pferden aufgezeichnet und den Käufern mitgeben. Wie bey v[oll] Bl[ut] Pferden die Schnelligkeit, gelt bey‘ in Bulldog die Zäh[h]eit im Verbeißen welche allen Schmerzen und Verwundung trotzen muß, so wurde dem großen Anheren dieser Familie ein Hinterfuß und sodann sein zweyter abgeschnitten ohne dass er den Gegenstand aus den Zähnen ließ was er erst

/70/

im Tode that. – Dafür hängst aber auch seiner nach dem Hinscheiden abgesteifte<s> Phisionomie an einer Wand des Hofes, in der Mitte seiner Nachkommen, um wurden wir mit einem Dachs- und Hunde-Kampf, dann mit Raufen zweyer Hunde und zuletzt mit einem Hahnenkampfe regalirt. – Von der Wuth und Ausdauer dieser verschiedene bösen Wieher macht man sich keinen Begriff. – Diese Unterhaltung, (welche ab ihrer Roheit und Grausamkeit wahrlich keine solche ist, wird nur nach vom ganz gemeinen Volke betrieben; – übrigens ist kunstgerechte Behandlung der Kämpfe und das, dem Engländer in den kleinsten Kleinigkeiten eigene, systemathische und ernste Benehmen, ganz comisch. So z. B. mußte ich laut auslachen als Mr Wight den Sieger im Hahnenkampfe seine Triumph feyern ließ. – Es wurde ihm nämlich à dena reprises eine halbe Unschlittkerze in den Schlund gesteckt, welche er nolens, volens zur Abkühlung seines Blutes fressen mußte, worauch ihm einige Mahle, mit sehr

⁵¹¹ Albert János Esterházy (1813/1815–1845), hrabě z rodu Esterházy, z domu Altsohl (slovenský Zvolen). Později působil při rakouském vyslanectví v Paříži, kde také bez legitimních potomků zemřel.

⁵¹² Wight, obchodník se psy, snad totožný s M. Withem na s. 84.

/71/

viel Anstand auf das Haupf und in's Gesicht gespuckt wurde. – Ist es nicht reizend ein Sieger zu seyn? – Nun muß ich enden theuerste Mutter sonst kämmt dieser Brief gar zu spät an.

Dein

Sohn

etc.

3.11 7. dopis

Londýn, 1837, červen, 11. Data: [6. 6.] – 11. 6., s. 71–85.

London am 11. Juny

Ich fürchte, meine theuere Mutter, daß meine Correspondenz und die, meines Freundes D[u] R[ieux] Dir manchemal doubletten gewähren; da Du jedoch erklärtest, daß die mein Tagebuche in Brieffern Vergangen mache, so muß Du schon auch die langweiligen folgen dieser <...> einmahl getroffenen Meßregel und Gnaden aufnehmen. – Besteige daher nun mit mir die stage-coatch, aber zum Glücke für Dich nur en idée; dann so grimmig schlecht lein ich nach wie gesessen wie da oben. – Beynahe 3 Klafter über

/72/

dem Erdboden, schwelte ich, auf einem Brettbank *ohne Polster* sitzend, und von den Abgrunde nur durch Eisenstangel getrennt, durch 3 lange Stunden, bis zum Rennplatze von Askot.⁵¹³ – Die Coursen waren größtenteils recht hübsch, und die Volksbelustigungen beynahe nach man[n]igfaltiger als neulich in Epsom. Besonders auffallend waren hier die vollgepfropften Spielhäuser, jeder Gattung. Am besuchtesten war die Roulette, bey welcher sehr nahmhaftes Summen in Umlauf waren. – Am Eingange jeder Spiel-baracke steht ein steht ein [!] Kerl welcher mit vollen Hilfe die Northeile und Lustbarkeit der roulette ausschreit. – Den Spielenden werden fortwährend starke Weine *unentgeltlich* angetragen. – Solche, und anderem aus Ge-

/73/

⁵¹³ Ascot, vesnice v hrabství Berkshire, známá místními koňskými závody, souřadnice: 51° 24' 30" s. š., 0° 40' 15" z. d.

winn <b...h> berechnete Belustigungs-Anstellte sind hier wohl zu Hunderten, und immer Alle zum Erdrücken besetzt. – Sonst ist der König und ganze Hof, bey dem Rennen am Ascot gegenwärtig, diesmahl aber ist er durch seine Krankheit verhindert. Man fürchtet für sein Leben. —

Ich glaubte schon bey meiner Ankunft so schlecht als nur meiner möglich gesessen zu seyn. – Allein, als wir auf einer anderen coatsh nach dem Rennen nach Windsor⁵¹⁴ fuhren, überzeugte ich mich, daß man es noch viel argen haben könne, wir soßen nehmlich, aus diesem vehicel wo streng genommen nur 15 Plätze waren zu 24 Personen, und plechen daher viel mehr aufgepackten Kisten als Reisenden. – Ich saß mit der rechten fügte des soit disant Körpers, und einen Schuhe höherer als mit der briken. –

/74/

und mußte mich Allen Vieren halten um nicht hemabzurutschen. Alb[ert] Esterh[azy] machte ein Schnecklerl aus dem Hinterbacke. Aus D[u] R[ieux] saß ein Kerl, und Als wurde in das Innere des Wagend gesteckt, jedoch bey der Ankunft glücklich wider gefunden. – Das königliche Schloß in Windsor, welches im alten Stiele, größtentheils neu gebaut ist, gefiel mir, besonders in einer gewissenheit-Fernung sehr wohl; die wirklich alte Georg-Chapel, und ein kleiner Theil der nördlichen Fassade, stammen wirklich aus alter Zeit, und behielten daher auch in der Mähe ihr Recht aus meine Alterthumliebendes Herz; Alle übrigen Parthien jedoch, dieser immensen Burg verlieren bey näherer Betrachtung ganz den fortiquien Nimbus, durch einen neuen schwarzen Malter, der ganz regelmässig die <schwarzen> grauen Quader-Steine zeichnet.

/75/

Das Ganze ist dennoch großartig und sehr originelle. – Besonders ergötzte mich die innere Einrichtung, welche ich am folgenden Morgen bewunderte. – Es ist das eleganterste antiqué, was man sehen kann; die herrlichsten Mahler-Meisterstücke <...> alter und numeren Zeit, schmücken die prachtvollen Gemacher. – Ein Saal ist nur von Rubens Pinsel erfüllt, ein anderer {nur} von Van Dayk⁵¹⁵ in s. w. endlich einer in welchen Europas neuerer Helden von

⁵¹⁴ Windsor, městečko s rezidenčním hradem britského krále, souřadnice: 51°29'02" s. š., 0°36'16" z. d.

⁵¹⁵ Anthonis van Dyck (1599–1641) byl vlámský malíř, Rubensův žák působící na dvoře anglického krále Karla I.

Laurenz stehen zeigte mir zu meinem wahren Vergnügen unsern alten Fränzel den Erz. H. Karl,⁵¹⁶ den Onkel Schwarzenberg,⁵¹⁷ Kaiser Alexander,⁵¹⁸ alle zum Sprechen ähnlich. –

Nun komme ich in die *uralte* Georg-Chapel, wie gerne würde ich Dir diese produciren, meiner theuere Mutter, wie wurdest Du Dich an den deliciousen Glaßmahlereyen, an den so durch und durch

/76/

acht und uralten Holz-Schnitzwerke ergötzt haben. – Aber dieß lässt sich um einmahl nicht beschreiben, und je besser ich es beschreiben wurde; desto Emese wurdest Du Lust und Sehnsucht, nach <...> 800 jährigen Alterthum bekommen. –

Daher verlaße ich lieber die Capelle, und fahre, du kein anderes Fahrwerks zu bekommen ist, mit einem Einspurigen Fiaker in den Park und nach Virginia-water⁵¹⁹. Nachdem der karren, der sich ganz der Gestalt eines Mißkarrens erfreut, von Rückwärts am *Eingange* des Parks ausgeschüttet hat, dürfen wie unser Glück zu Fuße suchen, weil wir nicht hinfahren dürfen, daher wir da dieser weitlausigen Anlagen vieles verweilen und vieles gar nicht sehen, und bald von Marsch und Hitze wurde, umkehre Mir gefällt schon jede wässrige Anlage

/77/

wegen dem Wassermangel in meinigen. Daher die von Virginia-water, weche nebst ihrenwohl bemützten Wasserreichthumes, auch großartig und herrlich {grün} ist. –

Nach einem tüchtigen Mahle verließen wir Windsor auf der verhängnißvollen <Stage...>, Stage-coach wo wir zwar diesenmahl besser saßen als auf jener die aus vom Rennplatze Tageszuvor brachte, allein hingegen durch einen 3 ständigen Regen beynahe <durch> von unseren Outside-Platzen abgewaschen wurden. –

⁵¹⁶ Karel Ludvík Jan Josef Vavřinec Rakousko-Těšínský (1771–1847) byl vojevůdce proslavený zejména v bojích proti Napoleonovi.

⁵¹⁷ Karel Filip Schwarzenberg (1771–1820) byl rakouský vojevůdce proslavený v bojích proti Napoleonovi.

⁵¹⁸ Alexandr I. (1777–1825) ruský car (imperátor), jeden ze „tří císařů“ bojujících v napoleonských válkách.

⁵¹⁹ Virginia Water, vesnice na severozápad od Londýna, souřadnice: 51° 24' 7.2" s. š., 0° 35' 20.4" z. d.

So wurde ich von der Lust, von diesen. Diesem Führwerke jehmahls {auf[?]} gebrauch zu machen ziemlich geheilt, zog meine durchmüßten Gewänder aus, und ging auf den Ball zu Esterhazy wo ich bis 4 Uhr tanzte und mich sehr gut unterhielt. – Anfänglich ist ein englischer Ball, einer zum erdrücken voll, nach und nach gehen aber die Zuseher schlafen, und die Hungrigen in's rez de

/A 048, 78/

chaussée appartement um zu essen, wo man sodann recht lustig tanzen kann, was auch geschieht. – Bey den englischen Damen bemerke ich eine gewisse würdevolle Herzlichkeit, <d> ohne alle misandrie [?]. {Auch} das Handschütteln zwischen Herrn und Damen gefällt mir sehr wohl, und bringt schon du premier abord nahe Herzlichkeit in ein Gespräch, als bey uns die dumme Verbägung; Hingegen dürfen hier die Leidenden [!] ihre Damen nicht am Arme fassen um ihnen aus dem Wagen zu helfen, daher man sie mit langen Spanischen Röhren bewaffnet auf den Wägen stehen sieht und der Stock der Dame beym Aussteigen als Geländer präsentieren. –

Neulich besuchte ich die Blumenausstellung welche mich entzückte. – In einem an sich schon hübschen Garten, woran die Ausstellungs-Blumen und Früchte in <Ze...> Zelten gar lieblich geordnet, ich sah ein Menge deliciouser Plan-

/79/

zen die ich noch gar nicht konnte. Unter bekannten Blumen fappten mich vorzüglich die Rododendron's durch die mündliche Manigfaltigkeit von Farben, und die Pensée-durch ihre Schönheit und Größe, denn sie waren beyläufig wie Kronthaler. – Die Menschenmenge hier, wir überhaupt in London, wenn etwas zu sehen ist, war so groß, dass man nur nüchsam unter die Zelte dringen konnte, die file der Wägen die zum Garten fuhren war doppelt und $\frac{3}{4}$ Stunden lang. –

Am 10. Heute hatte ich nie großes diner bey lord Gersay.⁵²⁰ – Die englische Küche ist nicht so angenehm wie die Französische, doch wegen ihre Stärke dem Nebellande angemessen. Daß war von mancher Speisen und von <allein>

⁵²⁰ Snad George Child Villiers, 5. earl z Jersey, (1773–1859) byl dvořan (nějakou dobu i lord komoří) a tory (konzervativec).

Weinen begehren muss, wenn man davon haben will, kommt mir anfänglich genannt vor, allein man gemahnte es bald. –

/80/

Als man aufstand, wollte ich lady Gersay die ich hinaus geführt hatte, dem Arm geben, allein sie erinnerte mich noch bey Zeiten an die Englische Sitte, daß diesen Ausbruch nur die Damen gelte, man setzte sich auch gleuch [?] mich deren Verschwinden, und ließ die Wein circuliren, denen ich schandenhalber bedeutend zusprechen mußte, um nicht neben meinen zwey Ministern rechts und links, nämlich M. Springrice⁵²¹ und lord Stuart (dermahligen Botschafter in Frankreich)⁵²² eine traurige Figur zu machen. – A propos von Stuard [!]; speichere heute auch lo[r]d Castelreigh mit uns, nämlich die durch ihre Kapricen berühmte <...> Gattin ungner ehemahigen meiner Stuard's [?]. Am 11. fuhr ich mit D[u] R[ieux] und Albert Esterhazy auf der rayl-road mit dem Dampfwagen nach Greenwich,⁵²³ in 5 minuten Zeit, wozu man mit Pferden

/81/

$\frac{3}{4}$ Stunden braucht. – Den Weg läuft durch die ganze Strecke auf einer eigenes zu diesem Besuche gebaute Stein-Brücke, von hohen Bögen gebildet; – wider ein riesiges Werke. – Der letzte Theil desselben, ist noch nicht fertig daher man ihn zu Fuße zurücklegen muß. –

Wir besuchten sogleich das marine-Hospital⁵²⁴ in magnifiques Gebäude (einstens die Residenz der Königin Elisabeth) in welchem 2500 invalide Matrosen auf's beste versorgt sind. – Ein enorm großer Saal vereiniget die Bildniße aller großen See-Heldens Englands, und und [!] Darstellung der Siege von Englands Flotte, gefertigt von den besten Künstlern jeder Zeit. – Man zeigte inne auch die Nordmadel mit welcher die Erdäpfel entdeckt wurden d.

⁵²¹ Thomas Spring Rice, 1. baron Monteagle of Brandon, (1790–1866) byl whig, v letech 1830–1835 kancléř státní pokladny (ministr financí).

⁵²² Charles Stuart, 1. baron Stuart de Rothesay (1779–1845) byl na několikrát vyslancem, zejména v letech 1815–1824 a 1828–1830 ve Francii.

⁵²³ Greenwich, městečko, dnes součást Londýna, souřadnice: 51° 28' 48" s. š., 0° 0' 0" v. d.

⁵²⁴ Old Royal Naval College, budova postavena Christopherem Wrenem (1632–1723).

h. diejenige deren sich der große Drake⁵²⁵ bey seiner Entdeckungs-Reisen bediente. –

/82/

Daneben, wird Nelson's blauer Rock, welcher bey der Schlacht am Niele⁵²⁶ trug, hinter einem Glase von Schaaben gefressen. – Der Inwaliden Palast liegt an der Themse die von Schiffen jeder Gattung wimmelt, – alle den großen Hafen Londons besuchend. – Wie menschenfreundlich hat man des eingerichtet, daß diese alten Seeleute gleichsam in ihrem Elemente hier Fortleben können! Die sich gewiß in *inneren* des Landes steinunglücklich fühlen wurden. – Auch sah ich das ganze Ufer von diesen alten Wassermännern befökert, welche hier mitten unser allen diesen Seegeln träumen können, nur vor Anker zu liegen und Wind zu feyern. – Und so erwarten sie dem auch recht vergnügt und behaglich, ohne sich von ihrer Früheren Laufbahn ganz kommen zu müssen den Zeit, wo der Anker ihres leiten [?] Fahrzeuges

/83/

gelichtet, und sie in Meer der Ewigkeit seegeln werden. – Hinter dem Hospitale siecht man zwey große Gebäude; es sind die Erziehungs-Anstalten für die Kinder dieser Matrosen Die eine ist für die Seebuben, die andere für die Meerfräulen. Wider eine Freunde mehr für die alten Baute, so nach bey ihren Kindern zu seyn. – Wie besuchten noch den Park von Greenwich und die Sternwarte wo Herschel⁵²⁷ seine berühmten Telescoppe baute, – und verfügten uns sodann in das niedliche am Ufer gelegene Gasthaus, um ein (in England berühmtes) Greenwich'er Fisch-dinner einzunehmen, was uns auch sehr mundete. – Man bekommt hier, und zwar *nur* hier eine Gattung Grundeln genannt (with beast) die <...> in kleinem andern Orte zu finden sind, und denen zu lieb ein Gurmands Londons manchen Ausflug hierher machen.

/84/

⁵²⁵ Francis Drake (1540–1596) byl významným námořním kapitánem a korzárem v době královny Alžběty.

⁵²⁶ Bitva na Nilu, případně nazývána podle města Abukiru, proběhla roku 1798, byla to jedna z významných bitev admirála Nelsona.

⁵²⁷ Friedrich Wilhelm Herschel (1738–1822) britský astronom narozený v Hannoveru.

Die Aussicht aus die bunte und belebte Themse erhöhte die Annehmlichkeit des Mahles. –

Am 12. wurde das mechanische Kabinett, in der Adelaiden-sreet⁵²⁸ besucht, wo allerlei recht interessante Modelle zu sehen sind. –

Am meisten interessierte mich eine Dampfschiess-Maschine (stehen gun⁵²⁹) mit welcher man in 3 Sekunden 50 Schüsse mache. Diese Erfindung ist Gott Lob noch in der Kindheit, aber ein Kind, das man an der Wiege ersticken soll, sonst könnten sich das gute<n> Menschen-Geschlecht leicht aus dem Dampfwege ausrotten. –

Ich sah heute bey dem Bull-dog-Handler M. With⁵³⁰ in gar graußliches spectakel, nämlich eine Ratten-Beyßerey wo ein Paar Pintscher unter eine Schar Retten ein grimmiges Genietzel enrachteten. – Wie konnten es aber in dem engen Raume vor Gestank, Blut und Rattenleichen nicht lange aushalten, und entsagten dieser Schweinerey von Unterhaltung für

/85/

immer. – Nun lebe wohl theuere Mutter, und sagen Deinen Sohn, welcher sich schon von ganzen Herzen nach Hause freut, und trotz allen Unterhaltungen, den Augenblick unseres Weidersehens, mit großer Ungeduld erwartet. – Jedenfalls gedenke ich London in 14 Tagen zu verlassen; sollte aber der König (der gestern sehr übel war) sterben, so würde dies nach früher geschehen, und die Reise in's Land begonnen werden. – Die Princessin Victoria, welche am Tage meiner Ankunft ihr 18tes Jahr erreichte, würde sodann gleich Königin man sagt, sie wolle den Nahme Elisabeth II annehmen; – ab sie auch als *Jungfrau* sterben werde, kann man noch nicht mit Gewißheit angeben. –

D. Sohn [?]

⁵²⁸ Jedná se o tzv. Adelaide Gallery, oficiálně National Gallery of Practical Science, Blending Instruction with Amusement existující v letech 1832–1845 představující návštěvníkům řadu technických vymožeností své doby. Galerie se nacházela v pasáži Lowther Arcade spojující ulice Strand a Adelaide Street, tedy přibližně na souřadnicích: 51° 30' 33.0" s. š., 0° 07' 31.3" z. d. – kol. The London Encyclopaedia, 3. vydání. London : Macmillan, 2008, s. 6. ISBN 978-4050-4925-2.

⁵²⁹ Odkazuje na vynález skotského vynálezce Williama Murdocha (1754–1839) „steam gun“, do kterého byly v první polovině 19. století vkládány velké naděje, ovšem záhy poté se ukázalo, že se jedná spíše o slepou uličku.

⁵³⁰ With, obchodník se psy, snad totožný s Mr. Wightem na s. 69, 70.

3.12 8. dopis

[Londýn, 1837, červen, 21]. Data: 14. 6. – 21. 6., s. 86–97.

/86/

Theuere Mutter!

Ich werde jetzt gleich zur ambassade fahren, denn ich habe heute einen spurius, daß in haußlicher Brief angekommen seyn dürfte, und mein Herz fühlt daß ihm eine baldige Nachricht nahwendig ist. – Das Wetter ist herrlich: ich empfinde eine unwiderstehliche Sehnsucht nach dem Landes, {und}⁵³¹ kann nicht lange mehr in London bleyben. –

Nun erwarten wir nach die Erlaubnis zur Besichtigung der Arsenale in Porthsmuth⁵³² welche Excursion, vereint mit der – auf die Insel Wyght,⁵³³ die letzte war London aus seyn soll. – Sodann <...> wird die Reise in's Land unternommen werden, worauf ich mich sehr freue. – Ich gedenke auf dieser tournée manches tant bien que Mal zu zeichne denn Nah dazu dürfte sich wohl genug finden,

/87/

und die Zeichenlust ist in mir gewaltig rege gemacht worden, durch ein Ausstellung von <A> herrlichen Aquarelles, die ich neulich besah, die hier ausgestellten Gemählde repräsentieren den neuen englischen genre, in seinem schönsten Glänze, Beider meins dieser deliciose genre, oft ausbraucht, und junge Mahler verbergen unter dem Vorwande des leichten *Hinwerfens* ihre Unkenntnis und Trägheit. – Beider war alle s bessere erkaufte, sonst hätte ich mich wohl verleiten lassen, etwas nach Hause zu nehmen. – Ich will hier einige lectionen nehmen, um einen Grundbegriff von dieser Weise zu bekommen, freylich sind die Vorbegriffe gar mangelhaft, vielleicht werde ich aber inspiriert! –

(Am 14.) Heute wohnte ich einem Jury-Gerichte bey. – Die Verhandlung betraf einem jungen Lumpatius, welcher einer Dame aus der City Gewaltthätigen-Weise mißbraucht haben sollte. – Der Angeklagte, ein garstiger, schielender Bursche,

⁵³¹ Původně „ich“, poté škrtnuto a nadepsáno „u.“

⁵³² Portsmouth, město v hrabství Hampshire, souřadnice: 50° 49' s. š., 1° 5' z. d.

⁵³³ Wight, ostrov na jihu Anglie poblíž Portsmouth, samostatné hrabství, souřadnice: 50° 40' s. š., 1° 17' z. d.

/88/

dessen Züge nicht weniger als entrepreneur schienen, mußte die ganze Verhandlung auf einer Tribüne stehend zuhören. Sein stupides Gesicht aber, blieb die ganze Zeit durchaus unverändert. – Die Frau welcher die Unanehmlichkeit begegnet war, stand (als Klägerin) auf einer kleinen Kanzel. – Sämtliche Obrichter die königlichen Commissare, und Advocaten waren mit dunklen Talaren und gepuderten Allenge-Parucken angethen. – Zuerst hielt der Advocat des Geklagten, eine Reden zu Gunsten desselben, in welcher er darzuthuen suchte, daß das Ganze eine auf Gewinn berechneten Unternehmung der Dame war, wobey er vorzüglich der Umstand heraushab, daß das tugendhafte Weile vor geschehenen Attentate, mit dem Räuber ihre Ehre, in einem Alehouse während *dritthalb* Stunden Bier gehoffen habe.

/89/

Nun wurden Alle Zeugen verhört, nämlich die Wirthin, die Nachbarn, die anwesend-Gäste im Alehaus etc.; worauf der Advokat der Klägerin eine fulminante Gegenrede zu Gunsten der Mißhandelten hielt, mit Eifer, der ihm Ströme vom Schweiß unter der Paruck Herabriesel machte. – Endlich wurden die beyden Reden und der Ganze Gegenstand in Kürze vom königliche Commissäre versumiert, und dem Jury zur Entscheidung vorgelegt. – Der Jury besteht, wie bekannt, aus 12 Geschworenen aus dem <...> Stande des Geklagten, welche ohne aller Rechtskenntnis, bloß noch ihrem Gesunden Urtheile entscheiden, ob der Geklagte *schuldig* (*guilty*) sey, oder *nicht*. – Noch einem kurzen aber Lebhaftem Gemurmel dieser Rechter untereinander, sprechen sie das Wort *guilty* aus und somit war der arme Spit[z]bube von Don Juan

/90/

nicht weniger als zum Tode verurtheilt. – Das Urtheil wird jedoch, wie mich die königl. Commissäre versicherten nicht vollzogen werden, dem der König mildert meistens *das*, in seinen Wirkungen <stat> zu strenge Gesetz. – Albert Esterhazy und ich, späten hierauf beym lord Major,⁵³⁴ der ein <...> splendides Gastmahl hielt. –

⁵³⁴ Thomas Kelly, zvolený starosta Londýna v době 1836–1837.

Vom diner en costume habe ich eine kleiner Zeichnung gemacht, und das Ganze interessante mich recht sehr, nur dauerte das Mahl zu lange, denn es war durch feyerliche toaste, welche der L. Mayor par intervalles ausbrauchte auf 3 Stunden gedehnt werden. – Ich habe eine verzweifelte courage in englisch reden, welche mich auch bey dieser Gelegenheit nicht verließ, indem ich mit einem beyden Allonge-Parücke links und rechts, über die englische und österreichische Rechts-Pflege debattierte; –

/91/

Freilich diente dabey der Portwein als Sprachlehre, und der Cherry als Wörterbuch, indessen war die Unterhaltung innerlebhaf, wenn auch nicht correct. –

Am 19. In der letzten Woche ist nichts merkwürdiges vorgekommen, was ich Die berichten könnte; einige Diners, worunter eines bey Lord Rey (dem Schwiegervater des kleinen Faquahar)⁵³⁵ das beste war, und wobey nach altenglischer Sitte getrunken wurde, ferner einige raouts und Balle welche letztere wegen dem immer steigenden Übel befindes des Königs häufig abgesagt werden, – geben meinen Tournale [?] wenig Mehrung. En revanche nehme ich selbst Mehrung genug denn es ist uncapiertich [?], was man in England ißt und trinkt. –

Unter Andern, Lady Cowlay⁵³⁶ läßt Dir viel schönes sagen! denke dir, daß ich neulich

/92/

mit der ganzen Familie speise, und *niemand* erkenne, bis Miss Georgina, neben welcher ich saß und deren Dasein ich <...> gänzlich vergessen hätte, – anfängt mich auszulachen, daß ich sie ganz als Freunde behandle, und wie eröffnet, sie sey eine meiner einstmaligen Kinderball-Tänzerinnen, erst nach langer Zeit, und vielen gewiß sehr dummen Herunerder bracht ich heraus wer die alte Freundin sey, – und gestand lieber daß ich einen den erkannt habe. –

⁵³⁵ Eric Mackay, 7. lord Reay, byl otcem jediného dítěte, nelegitimní dcery Ericy Mackay, která byla manželkou diplomata sira Waltera Minto Townsend-Farquhar, 2. baroneta (1809-1866). Formulace o „malém Farquharovi“ naznačuje, že Auerspergům byl znám jeho otec, též diplomat Robert Townsend Farquhar (1776–1830), který působil postupně jako guvernér na ostrovech Penang, prince Edwarda a Mauritius.

⁵³⁶ Georgiana Wellesley, lady Cowley, manželka Henryho Wellesleye, 1. barona Cowleye, který mimo jiné působil jako britský vyslanec v Rakousku.

Zwey Dinge habe ich jedoch in diesen Tage gesehen, welche (jedes in seiner Art) kaum ihres Gleichen haben dürften. Das Einer war die Produktion der Arabischen Gaukler, welche wirklich unbereifliche [!] salto mortale machen und Federflacken gleich, aus dem Theater herumfliegen; zuletzt aber 3 Mann hoch (an pied de la latt)

/93/

über die Bühne laufen. –

Einweniger Halsbrecherische aber gewiß sehr anziehende Bühne, besuchte ich nachdem der Arabische Spektakel vorüber war, nämlich: das Diorama. – Man kann im Fache der Landschaftsdarstellung, nichts hübscheres denken; indem die Natur vollkommen getreu nachgeahmt ist. – Das frappanteste unter der 4 Bilden war für mich ein Hochgebürg's-Gegend. – Es war <...> Nacht. – In Vordergrunde steht eine Brettmühle am Ufer eines See's; ein erleuchtetes Fenster der Mühle, lässt durch seine sparsamen Strahler die zumachst gelegenen Gegenstände wehrnehme. Wem das Auge mit der Dunkelheit etwas vertrauter wird, sieht man am anderer Ende das See's, zwischen den hochdarüber: ragenden Gletschern ein Fernes Dörfchen, in welchem allmählig die Lichter der Häuser angezündet werden, welche sich im See spiegeln. – Der See wird immer mehr und mehr bewegt, es erhebt sich ein starker Wind. – Nun erblickt

/94/

man das Licht des Thürmers, der wetterleuthen geht, und hört bald darauf den fernen Glocken-Glang. – Es entsteht ein heftig Schergestöber, man vernimmt den Donner der furchtbaren Lawienen [!], die vom Hochgebürge herabrollen, und der Dämmernde Morgen zeigt, <d.s> des ganze Thal vom Schnee erfüllt das Dorf ist verschneyt, und nur die Rauchfänge den Hauser und der Kirchthurm verräth menschliche Wohnungen. – Das Ganze aber ist so wahr und sorgfältig in der kleinste détails ausgeführt, daß man schwören würde eine schweyger Scene zusehen <...> wenn man nicht wüste, erst vor einer halben Stunde in der Bruk-street gefrühstückt zu haben. –

Am 21. Sorben bringt man mir die morning-post, welche meldet das der König um 3 Uhr Morgens verschieden ist. Die junge Königin wird heute nach proklamiert.⁵³⁷ –

/95/

(Abends)

Dieser Todesfall, (auf welchen man sich freylich seit einiger Zeit erwarten konnte), macht nicht das Geringste Aufsehen; und der traure der Unterthanen, nun ihren König hat nichts Rührendes. – Die Weltkinder reden davon nur als von einer Unannehmlichkeit welche die Bälle ausschibt, und eine langweilige Zeit herbeyführt; – Die Politicker argern oder freuen sich über den nunmehr zu erwartenden Einfluß der Herzogin von Kent, welche <...> eine sehr eifrige wigh, je sagen radical seyn soll. – Die Irländer hoffen mit ihr gut zu fahren, jedoch hat diese königliche Mutter einer mächtige Parthey gegen sich-welche Alles aufbiethen wird, ihr jeden Einfluß auf ihre Tochter zu rauben. – Für einer Freuden (wie ich) der als unpartheyischen Dritter hineinfällt, ist diese Partheywuth sehr sonderbar. Jeder affichirt seine Parthey mit stolzer Selbstzufriedenheit; ich höre über die politischen

/96/

Verhältnisse viel, und werde darüber wie natürlich sehr wenig. – In der Stadt war gar keine Veränderung in gewöhnlichen Tory bin zu bemerken, ausgenommen, daß am Vormittage nach dem Tode die Kaufmannsläden halb zugelehnt waren; allein die Gassenmusick die Pimperl-Komädie mit der türkischen Trommel, und der Punch mit seiner schnarrenden Stimme, haben ihr lärmendes Treyben keinen Augenblick sistitiert. – Leider sind aber die Theater geschlossen, was für die fremden etwas langweilig ist. – Ich gehe daher morgen nach Porthsmuth, und denke am 25em wider in London zu seyn. – Nun theuerste Mutter! muss ich die nach für deinen Brief herzlich danken, und Dich bedauern, daß Du um Deine tournée in das hübsche Oberösterreich und Salzburg kommst. – An der Fatalität des armen Onkel C. habe ich den

⁵³⁷ Vilém IV. (21. srpna 1765 – 20. června 1837) byl králem Velké Británie a Irska od roku 1830. Auersperg zde uvádí špatné datum, Vilém zemřel v ranních hodinách již 20. června a toho dne se jeho neteř Viktorie stala proklamací královnou (korunována byla o rok později).

herzlichsten Antheil genommen, und finden in ihm die ganze Familie gekränkt.

... ..

/97/

... ..

Daß Pins [?] keine Pferde verkaufen würde, habe ich mir ohnehin gedacht; daß die alte Gr[af] Feckete nicht mehr daran kommen, und Zdenka den sogenannten Tiputzen nicht verlassen, und du theuer Mutter in Stampfen wenig spazieren gehen würdest, habe ich mir auch Gedacht, daß aber F. D. R. ein Verhältniß mit den türkische Vaschel [?] hätte, habe mir nicht gedacht, ich lasse ihr hierüber meine Verwunderung bezeigen, und sie übrigens recht herzlich grüßen, wie auch Alle <ab> Anderen die sich um mich interessieren.

... ..

Dein Sohn V. A.

3.13 9. dopis

Londýn, 1837, červen, 25. Data: 21. 6. – 26. 6., s. 97–111.

London am 25/6

Nach geschenehen Arbeit wird der Sonntag zur Ruhe verwendet, daher euch ich so thue, und her [?] {benütze} um Dir meinen Ausflug nach Porthsmuth zu relativieren. – Am 21. nämlich wurde die ganze inside d[as] h[eißt] die 4 inneren Plätze einer

/98/

stage-coach genommen, und nach einer sehr schneller Fahrt, durch eine anfänglich scharmante, später aber infame Gegend erreichten <...> wie in 8 Stunde das Ziel der Reise. – Porthsmuth ist keine schöne Stadt, das ist aber auch gar nicht nothwendig, dem sie ist nur Zeughaus und Schiffswerften; die Aussicht jedoch von der Südlichen bastion gefiel mir ungemein. – Die ruhige See, von den letzten Strahlen der Abendsonne beleuchtet zeigte mir zum ersten Mohle Leimen-Schiffe, und noch dazu *englische*, nämlich die Queen⁵³⁸ und die *princesse Charlotte*⁵³⁹, welche wie ein Paar Seeungeheuer den

⁵³⁸ Snad HMS Queen Charlotte spuštěná na vodu 1810.

⁵³⁹ HMS Princess Charlotte spuštěná na vodu roku 1825 v Portsmouthu.

Hafenbewachen. Die Insel Wight⁵⁴⁰ tauchte in Nebel gehüllt aus dem Meere hiervon, und ließ zu ihrer Rechten, die Aussicht auf den unabsehbaren Ocean der sich bald in blauer Ferne mit dem Himmelsbogen vereint. – Lange stand ich von Ufer und schaute mit Vergnügen in's Meer!

/99/

Dies interessante Element macht mir immer einen eigenen ergreifenden Eindruck, und hebt in meinen Augen den Geist der Menschen, die es sich zum Unterthan zu machen wussten, und nunmehr darauf schalten und wollten wir auf der Mutter Erde! –

Am anderen Morgen fuhren wir mit dem Dampfboate auf die Insel Wight, und nach einer 1 stündigen Seefahrt, bey herrlichen Wetter landeten wir in dem Markte Reit,⁵⁴¹ welcher, ob seiner, für Schiffe zu seichten Ufer, eine (mehrere Hundert Schritte lange) Brücke, dem Ankommende entzogen streckte, – Gleich einem hülfeleistenden Arme. – Nun mithatten wir sogleich euns der ein Ufer stehenden niedlichen Spaziernagel, und begannen die tournée auf dieser, wegen ihrer Anmuth berühmten Insel. – Die üppige, England überhaupt eigene vegetation, so wir auch die, vor Reichthüme und wahrhaft *guten* Gemache geschaffenen Landsitze, gewinnen auf dieser Insel wechtsehr

/100/

durch die, zwischen den dichten Baum-gruppen, gar sinnig menagierten Aussichten aus das Meer, und machen dieser Insel zu einem sehr angenehmen Sommeraufenthalte. – Das Innere derselben aber ist etwas Kohl, und machte mir da es {auch} keines Aussicht auf das {See} hat, einen etwas monotonen Eindruck. – Newport,⁵⁴² die Hauptstadt, (ein ziemlich unansehnlicher Ort) both uns in einem sehr reinlichen Gasthause, ein sehr schlechtes Mittagmahl. – Um das ganze Eiland kennen zu lernen, dürften wohl mehrere Tage nöthig sein; allein, wenn man nicht ewig lang reizen will, so giebt England viele interessantere Dinge zu sehen, als dieses Inseleben; – Einige Felsen-Formationen, darunter besonders die *nèedels*, sind ziemlich originell. – Das

⁵⁴⁰ Wight (Isle of Wight), anglický ostrov v Lamanšském průplavu, souřadnice: 50° 40' s. š., 1° 16' z. d.

⁵⁴¹ Ryde je největší město na ostrově Wight, souřadnice: 50° 44' s. š., 1° 10' z. d.

⁵⁴² Newport je hlavní město na ostrově, souřadnice: 50° 42' s. š., 1° 17' z. d.

Dampfboat brachte uns wieder in der Abendkühle nach Porthsmuth zurück, wo ich nach Sonnen. Untergänge, noch einer Spazierfahrt im Hafen machte. –

/101/

Der 23. war großer Anschau-Tag. – Es galt nemlich *allen* Merkwürdigkeiten Porthsmuth's. Die Wanderung wurde mit dem interessantesten begonnen, nemlich der Schiffs-Werfte mit den damit verbundenen Doks, in welchen *alle* (zur Ausrüstung der royal <...> navy) nöthigen Gegenstände verfertigt werden.

–

Es ist gewiß eines der Großartigsten etablissemments der Welt – die ungeheuren Kriegs-Schiffe hier unter *Dach* gebaut, d[as] h[eiße] unter Dächern, welche beynahe der Spannung des Himmelsbögen glenhkommen. [ilustrace 4 – loď pod střechou] – Wir sehen unter vielen Anderen Kriegs-Fahrzeugen, den, eben um Baubegriffenen prince Frederic, der das größte Linien-Schiff Englands (und daher wohl aus der Welt) seyn wird; dem es ist auf 132 Kanonen angetragen. – Ein mittbares man of war*⁵⁴³ von 80—100 Kanonen, kostet dem Starke beyleufig 2 Millionen fl[orenen] C[onvenz] M[ünze] (der Wehrt der Herrschaft Pardubitz).⁵⁴⁴ – Die Fabrikation der Bestandtheile

/102/

zum Schiffbaue, ist aber wirklich frappant. –

Es wird um schon einmahl Alles, wozu ums immer eine Kraft erfordert wird <...> durch Dampf getrieben, wie dieß überhaupt ein den meisten englischen Fabriken geschieht; – Hier war es die sumige Anwendung dieser Kraft auf die Unterrichtung der kleinsten Detaille-Arbeiten, welche mich in Erstaunen setzte. – Harte Klötzer von 2 Schuhen im Durchmesser, werden wie Butterstritzeln durchschnitten, und das Fabrikat könnst seiner Wollendung durch verschiedene mit Dampfessern Beygebrachte Schnitte so schnell entgegen, daß man kaum den Augen traut es vollendet zu sehen. – Eine der hübschesten Manipulationen ist gewiß die Erzeugung der Poullies das sind nämlich die Rädchen und

⁵⁴³ (Autorská poznámka:) Kriegsschiff.

⁵⁴⁴ Loď takto velkolepých plánů nebyla nikdy dokončena. Auersperg snad popisuje HMS Frederick Wilhelm, která ve 30. letech byla v porthsmouthských docích stavěna, ovšem do služby Royal Navy byla uvedena až roku 1860 se skromnějšími parametry.

Wehlen, in welchen das Strickwerk der Segel läuft. [ilustrace 5 – stroj] Die Dinge <...>

/103/

sind für das menschliche Auge für ewig verlohren, denn sie sind bestimmt gewichten Himmel und Meer so lange zu schweben als das Fahrzeug besteht, und dennoch <und dennoch?> sind sie mit Gewuigkeit Nettigkeit und elegance gefertigte als wurden sie bestimmt auf einer étagire zu prangen; – gerade aber von dieser Genauigkeit in Wollendung der kleinsten détails hängt der Richtigkeit und Schwelle der manœuvres ab in welcher die englische Marine excelliret. – Nach dem wir in dieser Flotten-Fabrique ein Paar Stunden zugebracht hatten, ruderten wir zu dem schönen hier stationierten Linienschiff grande-britane, und bestiegen dasselbe; – die militärische Einfachheit; die Harmonie, Kraft und und [!] Zweckmäßigkeit, im seinen Theilen, und in der Eirichtung des Ganzen; machten wir

/104/

einen höchst angenehmen Eindruck. – Dabey ist es überall so sauber gehalten, daß wen in jedem Winkel speisen könnte. Von da besuchten wir das Linienschiff Victory auf welchem Nelson⁵⁴⁵ in der Schlacht bey Trafalgar blieb. Eine, in den Fußboden des Verdeckes eingelassene goldene Ehrenmedaille bezeichnet die Stelle wo die Held nach erhalten Schußwunde stirb. – Man zeigt auch die Cabine im unteren Schiffe-raum, wo er nachdem <...> er erfuhr die Schlecht sey für England gewonnen, ruhig seinen Geist ausgab. – Das Schiff bleibt zwar stehts bewaffnet und bemannt, wird aber als einiges Monument dies Verblichenen Helden, zu keiner Seefahrt mehr verwendet. – Es ist dieß ein schöner Gedanke der Regierung, und wahrlich ein kostbares Monument. – In welchem Lande

/105/

sonst, sah man wohl für einen Helden der für sein Vaterland wirkte und fiel, ein Monument von ein Paar Millionen in Werthe, errichten. –

Das eigentliche arsenal (d[as] i[st] die Rüstkammer der fertigen Waffen) entsprach nicht meiner Erwartung denn es war größtentheils leer, indem man

⁵⁴⁵ Horatio Nelson (1758–1805) byl anglický viceadmirál, hrdina v boji proti Francii, zemřel na následky zranění v bitvě u Trafalgaru.

mit vollen Händen, nach Spanien sendet.⁵⁴⁶ – Erst in voriger Nahe wurden 30,000 Musketten und 700 Zelte den Christina⁵⁴⁷ überschickt, und dieß war schon ({nur} von Porthsmuth) der zweyte größere Transporte. Es ist doch recht traurig daß ganz Europe an diesem spanische Hahnenkämpfe Theil nimmt und die Gegner nimm so viel erfrischt, daß sie sich wider etwas auf den Beinen halten konnten, damit nur der Spektakel recht lange dauere, und die Staaten als Zuseher ihre Wetten mit

/106/

Bequemlichkeit schließen können. –

Am 24.ten um 11 Uhr fuhren wir wider mit der großen Eilmaschiene nach London zurück wo ich noch am selben Abende den krank-verlassen Albert Esterhazy, recht wohlauf fand.

Am 25ten. der heutige Sonntag wurde mit einer recht angenehmen Wasserparthie zugebracht d[as] h[eiße] Fürst Paul gab zu Ehren der Setschenischen⁵⁴⁸ ein diner in Ritschmont in einem Gasthofe an den Ufern den Themse, auf deren herrlichen Spiegel wir uns vor und nach Tische gar nicht satt fahren konnten. – Man schifft hier {wie} im schönsten Parke den die Ufer sind herrlich grün und gewähren die herrlichste Alewechslung von Landhäusere, Baum- und Blumengruppen. Als es anfang dunkel zu werden machten wir en nascelle eine Visite bey Lady ...,⁵⁴⁹ wo ich der Bekanntschaft des

/107/

ministers Lord John Russel⁵⁵⁰ machte. –

Am folgenden Tage, wurde die Menschheit von ihren traurigsten Seiten betrachtet; – nämlich in New-gate⁵⁵¹ die Verbrecher und in Pedlham⁵⁵² die

⁵⁴⁶ Spojené království v této době podporovala nárok nezletilé královny Isabely II. (1830–1904) v tzv. karlistických válkách, které vypukly po smrti Isabelina otce Ferdinanda VII. (1833) a v první vlně pokračovaly do roku 1840. Habsburská říše podporovala pretendenta Dona Carlose, Ferdinandova bratra.

⁵⁴⁷ Maria Christina (1806–1878), vdova po španělském králi Ferdinandu VII. a regentka spravující království za svoji dceru Isabelu.

⁵⁴⁸ Tedy u rodiny uherské rodiny Széchenyi (?).

⁵⁴⁹ Na tomto místě je mezi Lady a čárkou vynecháno místo.

⁵⁵⁰ John Russell, 1. earl Russell (1792–1878) byl v letech 1835–1839 ministr vnitra (home secretary), později dosáhl dalších vysokých politických úřadů včetně premiérského.

Irren. – Dies erstere hatte kein großes Interesse, denn die Schingfer haben überall gleiche Gesichter; nur die ernste und feste Bauart dieses Criminal-Gefängnisses ist sehenswerth. –

Eine wahrlich höchst respeccktable, und dem Herzen durch seine durchaus menschen freundliche Einrichtung, wohlthuende Anstalt ist Pedlham. – Denke Dir einen prächtigen freyen Platz, der gesunde Frische Luft gerießt, und auf diesem einen Palast, dessen ein Flügel von den weiblichen der andere von den männlichen Irren bewahrt wird. – Wenn man den grauslichen Narrenturm⁵⁵³ in Wien gesehen, und sich

/108/

über des herzlose Benehmen, und die ganz bestialische Rohheit der dortigen Aufseher empöhret hat; so mahl diese freundliche und liebevolle Behandlung der Irren in Pedlham einen rührenden unvergesslichen Eindruck. – Die directrice {selbst} der weiblichen Irren, führte mich in ihren Wirkungskreise herum, und flößte mir durch ihre vernünftige Gutmüthigkeit mit welcher sie ihre 100 Närrinnen behandelt die größte Achtung ein. – Sie geht unter ihnen wie eine sorgende Mutter herum, gibt den Hellen Beschäftigung, tröstet die Melancholischen und Leidenden, und beschwichtigt die excessiven mit liebevollem Ernste. – Auch gehen alle frey herum, eine Einzige ausgenommen, welche an <an> ihrem Stuhle gebunden war, und auch dieß nur Zeitweise. – Dem <...> wehmüthigsten Eindruck

/109/

machte mir ein herrlich schönes Mädchen von 18 Jahren, bey welcher durch eine stark *sehr unzeitige* Verkühlung eine Zurücksetzung auf das Gehirn {herbey}greführt, und sie auf diese Weise ihrer Vernunft beraubt worden. – Diese schönen Züge welche den liebenden Gatten beglückt hätten, ganz ohne Vernunft, das klare braune Auge ohne Geist zu sehen kehrt einem das Herz im Leibe um! –

⁵⁵¹ Věznice Newgate v Londýně, souřadnice: 51° 30' 56" s. š., 0° 6' 7" z. d.

⁵⁵² Zřejmě Bedlam, což bylo běžné kolokviální označení pro Bethlem Hospital, známé londýnské zařízení pro péči o duševně nemocné, souřadnice: 51° 22' 51" s. š., 0° 1' 50" z. d.

⁵⁵³ Narrenturm bylo zařízení pro duševně nemocné ve Vídni, souřadnice: 48° 13' 7" s. š., 16° 21' 12" v. d.

Von Allen nur etwas klareren Irren wurde meine Führerin wie eine geliebte <...> Pflegemutter mit kindlicher Freude bewillkommt. Die Sorgfalt für die materiellen Bedürfnisse ist hier eben so vollkommen entsprechend als {d[ie]}⁵⁵⁴ psiechische Behandlung. – Ich kostete ihre vorteffliche [!] Nahrung da es eben mittags-Zeit war, so wie auch das sehr gute und gesunde Bier, welches eigens für die Anstalt gebraut wird, worauf ich diese sehr befrie{digt}⁵⁵⁵ verließ. –

/110/

Da man an dem langen englischen Vormittage immer noch Zeit hat, wenn man auch noch so viel sah, so besuchte ich noch vor Tische die Gasworks allwo die Nachtbeleuchtung Londons präpariert wird, – hier kam der dirigent aus seiner Schreibstube, (wo er den, die ganze Beleuchtung der Stadt regulierenden Gaseometer hat) sagen: Es werde Licht! – Wenn es bey der großen Beleuchtung am 7ten Tage nach Erschaffung der Welt verhältnißmässig so gestunken hat wie in dieser Illuminations fabrique so <...> dürften die Engel einen harten Stand gehabt haben – Da ich heute den hiesigen deutschen Comparioten [!] ein großes dinner gebe so auch ich abrechen (*ich muß kochen!*)

Dein etc.

Wenn ich in diesem Briefe Wirkte oder Silben ausgelassen haben, so muß Deine mütterliche Liebe

/111/

sie ersetzen, denn ich bin zu pressiert. –

3.14 10. dopis

Londýn, 1837, červen, 28. Data: 28. 6. – 3. 7., s. 111–127.

London am 28ten Juny

Theuerste Mutter

hiermit, schreyben ich <Dich> meinen letzten Brief aus London, und vermelde Die, daß ich Morgen diese Stadt verlassen. – Ich sehne mich auf's Land, was

⁵⁵⁴ Doplňeno tužkou.

⁵⁵⁵ Původně: „befriegt“, tužkou „g“ škrtnuto a přes „t“ dopsáno {digt}.

ein sicheres Zeichen ist, daß ich nicht verliebt bin; es gibt wohl manch'schöne Frau hier die gemacht wäre, einen jungen Kopf [!] zu verdrehen; allein der meinige, der alle Haare verliert und sich einer angehenden Glotze erfreut, ist schon zu alt dazu. – Ich benutzte den gestrigen Vormittag, um jenen Damen, die mir an besten gefallen, meinen Abschiedsbesuch zu machen, darunter die himmlisch-schöne lady Seymur,⁵⁵⁶ die äußerst angenehme Herzogen von Sutherland⁵⁵⁷ etc. –

Die Damen sind in ganzen genommen sehr artig und angenehm, die Herrn (à peu près wie wir deutsche wenn wir zu Hause sind) die kalt bis man sie näher könnt, denn kann man sie

/112/

aber nehmen, wie sie sich zeigen. – Ein Nachtheil des hiesigen Wettleben's ist der, daß man gar nicht zu Bette kommt; denn die rauts und Balle fangen erst gegen Mitternacht an; – Ich sehe daher auch sehr oft bey'm Schlafengehen, die Morgensonne. – Gestern gab ich in meinen hôtel, ein österreichisches Dinner, wobey F[ürst] Paul, sämtliche Individuen unserer embassy, dem Sechény,⁵⁵⁸ Manu [?],⁵⁵⁹ Waldstein und Nicolas gegenwärtig waren, es war recht lustig, blieb aber in den Schranken der *nicht*-Besoffenheit. – Ich kann diesen Breit *hier* nicht mehr beenden, und werde ihr daher auf die Reise mitnehmen...

Am 1. July [1]837.

Nun, meine theuerste Mutter, bin ich in Woodstok!⁵⁶⁰ an jenem Orte, dem Walter-Scott's liebliche Feder, in den Augen der Lesewelt, so viel Interesse

⁵⁵⁶ Jane Georgiana Seymour, později vévodkyně ze Somersetu, roz. Sheridan (1809–1884) byla manželka whigovského politika Edwarda Seymoura a její krása byla vskutku pověstná.

⁵⁵⁷ George Granville Sutherland-Leveson-Gower, 2. vévoda Sutherlandu (1786–1861), byl whigovský politik

⁵⁵⁸ Lajos Széchenyi (1781–1855) byl syn Ference Széchenyi a starší bratr známějšího Istvána. *Morning Post*, 29. 7. 1837, s. 3, potvrzují pobyt manželského páru „Count Louis and Countess Szechenyi“ v Londýně.

⁵⁵⁹ Snad (velmi nejisté určení) by mohlo být zkomolené jméno Jeana Baptiste Metaxy (1806–1875). Metaxovo jméno se vedle Auerspergova objevuje ve společenských rubrikách své doby poměrně často, v okruhu rakouské ambasády se mohl pohybovat, protože pocházel z benátské hraběcí rodiny Metaxa-Anzoloto. Metaxa se v Anglii usadil natrvalo (naturalizován 1846). – BURKE, Bernard. *A Genealogical and Heraldic Dictionary of the Peerage and Baronetage of the British Empire*. [2. díl], 30. vydání. London 1868, s. 1223.

⁵⁶⁰ Woodstock, městečko v hrabství Oxford, souřadnice: 51° 50' 42" s. š., 1° 21' 14.4" z. d.

gab; – wie manche junge Leserin würde glauben, sie könne diesen Ort nicht betreten, ohne mit der leichten Gestalt der liebreizender Alice Lee,⁵⁶¹ in Berührung zu kommen, welche

/113/

ihren Greisen <...> Vater, unter den Schatten des dichten Urwaldes am Arme sichert, sie wurde in dem dunkle Laube der Rieseneichen den schlanken königlichen Jüngling suchen, der wie ein Eichhörnchen über die Äste gleitet um seinen Verfolgern zu aufgehen. –

Dach für den Reisenden sondert sich die Pärse von der Wirklichkeit, und zeigt statt dem undurchdringlichen Urwalde, einen lichten, aber schönen Park, mit dem pra[ch]tvollen Sitze des Herzogs von Marlborough,⁵⁶² statt dem Jagtschlosse des alten Lee,⁵⁶³ zwey Eichen, welche dem Wanderer die Stelle zeigen, wo es einst stand. – Allein ich will meiner Besorgnisse nicht vorgreifen, und sie Dir in den wahren Ordnung vorbringen, da ich dem schon einmacht den grausamen Entschluß gefaßt habe, die meiner *Reise zu beschreyben*. Wir müßen daher zuerst von London wegefahren, und ganz ruhig über Oxford, wieder

/114/

nach Woodstok kommen. –

Den letzten Tag in London habe ich recht benützt! – Dies kann man wohl ungenau wohl wie an diesem Orte, wo der Tag 24 Stunden dauert, und die Nacht gar nicht berücksichtigt wird. – Am Morgen dessalben habe ich geschrieben, dann mehrere rückständige Besuche und Geschäfte geordnet; dann *viele* rückständige Contos bezahlt, später machte ich einer Ritt von 10 Meilen um ein Pferd zu probieren und zu kaufen, hatte sodann ein enormes Dinner, nach dieser einen sehr angenehmen kleinen raut, mit lauter <sehr> scharmanten Damen, und sehr wenig Herren; endlich um 1 Uhr Nachts folgte ich einem Paare schwarzen, unglaublichen Augen, auf einen großen Ball, wo ich bin 5 Uhr tanzte, und von meinem linken Wanden in dieser Funktion sehr schlecht unterstützt wurde, weit der

⁵⁶¹ Alice Lee je hlavní postava románu Woodstock.

⁵⁶² Woodstock si za sídlo vybral již v 17. století John Churchill, vévoda z Marlborough již od 17. století.

⁵⁶³ Henry Lee je postava z románu Woodstock, otec Alice a správce parku.

/115/

selbe sich von einer beym Margenritte hiergefahrenen Wagen-Teixel noch nicht ganz erhalt hatte. – Nach hätte ich in die dunkeln Augen nicht *zu* viel hineingeschaut, allein es war höchste Zeit zur Abreise, sonst hätte es wohl geschehen können. – Übrigens waren diese Augen schon verheirathet; Du hättest daher keinesfalls eine englische Schwiegertochter risquirt. –

Nach dem lanchen [!] verließen wir die Stadt, und kamen um 7 Uhr abends in Oxford an. – Der Weg von London hierher ist sehr monoton man freut sich jedoch der famosen Strassen, und des außerordentlichen Fahren's; dem so schnell und dabey so sicher fährt man nur in England. –

Die Pferde sind einer gut und meistens hübsch, an den Geschirren wird wo gebandelt, und die nett gekleideten Jokays, sind

/116/

so anständig, als man nur immer seine eigenen Baute wünschen möchte; so eine Reise ist wirklich nur eine Spazierfahrt. –

Oxford ist einer schöne alte Stadt deren dunkle in alten Stiele gebaute Häuser, und antique Collegien einen ersten, zur wissenschaftlichen Ausbildung sehr geeigneten Eindruck machen. –

Die Gassen sind still, und ziemlich leer. –

Die Studierenden sieht man, in schwarzen mantillen, und viereckigen Doctors-Käppchen einhergehen was besonderes bey den kleinen Buben, in den unteren Schulen ziemlich komisch aussieht. –

Da ist gerade Ferienzeit ist, so haben mehrere Tausende von Studenten ihre Universität verlassen. – Von den 19 Collegien, (deren manches über 200 Schüler zählt), besuchten wir nur diejenigen, welche wegen ihrer Bauert, und ihrem Alterthume merkwürdig sind, darunter das Alfred- und Baliol-Collegium⁵⁶⁴

/117/

welche die ältesten, fund wegen ihrerer sächsischen architectur und dem 10ten Jahrhunderte sehr interessant sind; sie haben den Nahmen von ihrer Erbauern,

⁵⁶⁴ Tím jsou myšleny University College, kterou založil podle legendy již v 9. století král Alfred Veliký (ovšem doložitelný je až rok 1253) a Balliol College, která si také nárokuje titul nejstarší koleje, doložená je od roku 1263.

dem Könige Alfred dem Großen⁵⁶⁵ und der Herzoge Baliol.⁵⁶⁶ – Leicht kann man die alt-sächsische Bauart, durch ihre eleganten weißens gezackten Bögen [ilustrace 6 – zubatý oblouku] von den Zubauen und Reparaturen der spätern Jahrhunderte, un plumperen und gedrückten englischen Stiele, unterscheiden; Du würdest gewiß gerne ein Student seyn wollen, liebste Mutter, nur um das Vergnügen zu haben, in so ur-uralten Gebäuden zu wohnen. – Ganz besonders gefielen wir die Kapellen und Speisesäle, letztere sind meines groß, haben prächtige alte Camine, und Plafond von geschnitzten eichenen Tramen, verziert mit den Wappen der hier studierenden Junglinge aus großen Häusern. – Die Bildniße der großen Staatsmänner und gelehrten, welche Zöglinge <dieser[?]> der Collegien waren, schmucken die

/118/

Wände dieser Säulen. – Ein schönes Bild, für die Augen der *jetzt* Studierenden, welche den selben Pfad betreten, auf dem *Jene* ihre Größe erreichten! –

Christ-church-College, erbaut in 16ten Jahrhunderte, vom Cardinal Wolsee zeichnet sich durch seine Bauart und Größe aus.⁵⁶⁷ – New-College aus dem 14ten J[ahr]h[undert]⁵⁶⁸ gefiel einer ungemein, durch seine rein erhaltene gothische Architectur; der Baustein desselben ist nicht so vermittelt, wie <...> bey den meisten anderen Collegien. – Nach diesem Ciclus vorgelehrten Anstalten, wurde ein kleines Mahl genommen, und sogleich abgefahren und das nahegelegene Woodstok nach bey Tage zu erreichen. – Dieses ist ein kleines Städtchen an dem gar nichts merkwürdig ist als sein Handschuhmacher, welche seit undenklicher Zeit ihre renomé bis uns den heutigen Tag erhalten haben. – Eine sehr hübsche Woodstokerin hängte mir eine große Menge

/119/

⁵⁶⁵ Alfréd Veliký († 899) byl v druhé polovině 9. století anglosaský anglický král.

⁵⁶⁶ John de Balliol († 1268) byl anglický šlechtic normanského původu, mimo jiné otec skotského krále Jana I.

⁵⁶⁷ Christ Church, která spojuje funkci koleje a katedrály oxfordského biskupa, založil Thomas Wolsey (1473–1530), kardinál a yorský arcibiskup, též králův rádce a lord kancléř.

⁵⁶⁸ New College založil William z Wykehamu, winchesterský biskup, roku 1379. K této „nové koleji“ je „stará“ Oriel College, kdy obě byly pod patronátem Panny Marie.

derselben an. Wie fuhren sogleich nach Blenheim⁵⁶⁹, einem ungeheuren Schloß samt Park, welches den großen Marlborough (s'en vat en guére!!⁵⁷⁰ nach seinem Siege bey Blenheim,⁵⁷¹ von der englischen Nation geschenkt wurde. – Das zu dieser Gelegenheit eignes erbaut Schloß ist zwar ein Prunkgebäude, aber eine schien der Stiel verworren und Geschnacktes. – Ein auserlesene Bildersammlung der besten Meistern ziert die appartements es sind größtentheils Geschenke welche verschiedene Monarchen und Städte dem Kunstliebenden Feldherrn machten. –

Es machte mir einen unbehaglichen <...> Eindruck, den Verfall dieser brauchten Familie zu sehen. – Das Schloß und der Park sind gut erhalten, denn der Staat zahlt Stiftungs-mäßig alljährig 5000 Pfund St. zu diesen Behufe. – Aber das sehr bedeutende

/120/

Vermögen, ist durch die Nachfolger des großen Herzog, ganz heruntergekommen. Das Schloß ist <...> trotz der Anwesenheit des jetzigen (alten) Gebiethers ganz leer. Keine Dienerschaft keine Bewohner ist zu sehen; bloß ein Paperl der (durch des Herzogs Verwendung) meiner Marlborough!!! schreit, und eins Dutzend meist ausgetrunkene Bordau-Flaschen, zeigen von dem stillen häuslicher Wirken des Besitzers. –

Der Park hat mehr Berühmtheit als wirkliche Schönheit; Von dem einst hier bestandenen von köngli[chen] Jagtschlößchen von Woodstok und dem Rosamunden-Thurme, ist gar keine Spur mehr zu sehen. Aus älteren Zeit, ist

⁵⁶⁹ Blenheim, venkovské sídlo poblíž Woodstocku, jméno dostalo podle bavorské vesnice Blindheim, u které zvítězil vévoda z Marlborough, srv. níže, souřadnice: 51° 50' 31" s. š., 1° 21' 41" v. d.

⁵⁷⁰ Zde Auersperg odkazuje na oblíbenou písničku Ma(r)lbrough s'en va-t-en guerre, tedy česky přibližně Marlborough odešel do války, která byla napsána v roce 1709 na základě zvěsti, že vévoda padl (zvěsti byly mylné).

⁵⁷¹ Bitva u Bleinheimu je anglické označení (podle bavorské vesničky Blindheim) pro v Čechách též dobře známou bitvu u Höchstadtu, která proběhla roku 1704. V této bitvě stáli po boku princ Evžen Savojský a vévoda Marlborough, přičemž právě vévoda zničením francouzských jednotek u vesnice Blindheim rozhodl o vítězství.

bloß ein schönes Jagdschlösschen als Wohnung für einen parkkeeper erhalten, es gehörte einst dem Herzoge von Rochester,⁵⁷² welcher auch hier stirbt. –

Ich muss gestehen daß ich mir von Woodstok mehr erwartet hatte. – – –

/121/

Hingegen wurde ich durch Warwick-Castel⁵⁷³ reichlich entschädigt. – Wie kamen hier am 1ten July abends an; Die Gegend war herrlich, ein forkwährender Park; – Ich glaubte immer in der Einfahrt zu einem Schloße zu seyn; denn bey uns sind nur die nächsten Lagen um die Landsitze so gehalten, wie hier die ganze Gegend. – Warwick-Castel ist ohne Vergleich das schönste Schloß, welches ich bisher sah. – Ein Thurn Desselben stammt aus der Römer-Zeit her, und so geht die Bäuert der verschieden Theile fort bis zum 16 Jahrhunderte, in welchem das eigentliche Wahr-Gebäude erbaut ward. – Man muß zugestehen dass die Engländer sehr viel Sinn haben, das, aus dem Alterthume bestehen da zu erhalten, und zum größten Comfort zu benützen, ohne es, wie bey uns geschah für modernen Plundern zu vertauschen, und den armen Nachkommen die

/122/

Mühe zu machen, daß sie bey Tandlern die Trümmer aufsuchen müssen. – Hier steht der Burgherr in seiner Waffensaale, in seinem Pruckzimmer, wie einst sein Ahnherr darin stand, und wird nur durch seinen Frack erinnert, das er in einem andern <Zeit...> Jahrhunderte lebe, – Dieß ist die schöne Seite des englischen Burgherrn; um steige er aber auf seinen alten Zöller, um auf sein Land, auf seine Unterthanen herabzusehen? Aha! Da hat die Herrlichkeit ein Ende, Land? hat er keines, denn es ist auch 99 Jahre verpachtet, und sein entferntester Unterthan? ist der Portier am Parkthore. –

Für das Land, mag ihn wohl der reiche Pachtschilling entschädigen, aber das muß die Earl of Warwick⁵⁷⁴ doch ärgern, daß er außer dem Parke {nicht} eine Puhuhütte errichten darf! Daß der Landmann neben seinem Ahnen-

/123/

⁵⁷² Zřejmě John Wilmot, 2. earl of Rochester (1647–1680), básník a dvořan restaurovaného dvora krále Karla II., který zemřel ve Woodstocku.

⁵⁷³ Warwick, hrad ležící ve stejnojmenném městě v hrabství Warwickshire, souřadnice: 52° 16' 48" s. š., 1° 35' 3" z. d.

⁵⁷⁴ V době Auerspergovy návštěvy to byl Henry Greville, 3. earl of Warwick.

Schlosse, ihn wie einen Fremden aus der Stadt betrachtet, der in seinem Sommerhause wohnt. – Es mag eine Schwärmerey liegen, im {preisen} unseres alten Unterthansverhältniſſes; aber, meitwagen! ich habe einmahl diese Schwärmerey; und rufe von Warwik-Thurme: Vivat Böhmen!!! –

Am 2. früh, ersucht ich mir vom Schloßverwalter, mit einer Visitcarte, die Erlaubniß im Parke spazieren zu fahren, und freute mich an diesem migniatue Paradiese, – Der Park hat 6 engl[ischen] Meilen in Umfange, d[as] i[st] beyläufig 1 ½ Stunden, also nicht unter die grüßten zu rechnen, enthält aber Alles Mögliche. – Auf die heftigen Wiesen weidet magnifiques Rundsiech, schöne Stuten mit ihren Fohlen, und die feisten Schöpfe (von deren ganz England wimmelt). – Die Gebüſche

/124/

und Remisen sind voll Fasanen, Hasen und Kaninchen, die besten Fische im Fluse, Schaaren von Singvögeln in den Ästen der herrlichen Cypressen und *Ureichen*. – Von den deliciösen point de vues, welche das mahlerische Schloß gewährt, und von der schöne Statuen, welche hier so gut benutzt, (gerade weil man ihr das Natürliche lasst) will ich gar nicht reden, denn es ließe sich ohnehin nicht beschreyben. – Sehr erfreut über das Gesehene, fuhren {wir} (beynahe immer in Carriere) bis Bir{ming}ham⁵⁷⁵⁵⁷⁶ vom, wo wir abends angefliegen kamen; und hielten nur unterwegs an, bey den Ruinen des Schloßes Kennilworth,⁵⁷⁷ welche von den Hirn- und Geschmacklosen têtes rondes, in ihrem eselhaften Eifer, auf {ihren}⁵⁷⁸ Gegenwartigen Stand gebracht wurden. – Ich konnte mich gar nicht hattärgeren bey den Gedanken, daß *dieses*,

/125/

durch die Geschichte desselben, und seine Bewohner so interessante Alterthum, an der Schwelle der neuern Zeit, scheitern mußte. –

Die romantischen Überreste zeigen noch die Pracht und Festigkeit, welche wohl manchen späteren Jahrhunderte getrotzt hätte. –

⁵⁷⁵ Původně „Birgham“, poté -g- škrtuto a vloženo -ming-.

⁵⁷⁶ Birmingham je město v hrabství West Midlands, souřadnice: 52°28'59" s. š., 1°53'37" z. d.

⁵⁷⁷ Kenilworth, zřícenina hradu ve stejnojmenném městě, 52° 20' 47.19" s. š., 1° 35' 23.21" z. d.

⁵⁷⁸ Místo <des[?]>.

Von den Leicester-buildings⁵⁷⁹ stehen noch die Mauern, und manches schöne Fenster; dichter Epheu⁵⁸⁰ senkt sich wie ein Verband über die Wunden der Zeit, und der Partheywuth und überläßt es der Phantasie, die Bilder zu wählen, welche einst sie grauens Laub verbarg, als die jungfräuliche Königin hier ihren Liebling besuchte. –

{Birmingham den 3.} Am folgenden Morgen erhielt den Besuch eines jungen Mannes (Mr. Collis⁵⁸¹) welcher mit vielem Vermögen, und dem Besitze einer der ersten Plätier- und Silberwarren-Fabriken die passion vereinigt distinguirten Ferner den, die honneurs von Birmingham zu

/126/

machen; dies that er denn auch mit regem Eifer, während den 2 Tagen unseres Aufenthaltes allhier. – Zuerst producierte er wir seine eigener Fabrique, deren Erzeugnisse wirklich vom besten Geschmacke sind. – Ich kaufte auch einer Menge Sachen zusammen, vor Allen eine hübsche Theekanne für die Tante Tyni, und mehrere Stücke für meinen Haushalt wie z. B. Kühlwandoln für Wein, Prätentiertassen, 2 große Armleuchter, ein schönsten Wudelwustiele gearbeitet u. d. m. – Diese Stadt ist ein wahres Bild der Industrie! Ihre 200,000 Einwohner, und Tausende von bange Schornsteinen dampfen den Qualm der Steinkohlen, und den Schweiß der Arbeiter heraus. – Für die unbedeutendsten Erzeugnisse bestehen hier immense Fabriken,

/127/

so sah ich z. B. eine denselben, in welchen 200 Menschen, und mehrere Dampfmaschinen, *nur* Schrauben erzeugen, womit sie dann freylich die halbe Welt überschütten. – Sehr sehenswerth fand ich eine Papier-maché Fabrique, dann eine Nadelerzeugung, ein gigantische Gußwaren Fabrique. – Kurz, ich habe mich ein technischen Fache gewaltig instruiert, bin aber nicht gesonnen, dich mit der Darstellung von <F> Manufakturen zu langweilen. – Gestern gab uns mein Freund der Fabrikant ein sehr gutes dinner wozu er einige recht artige Officiere, das hier liegenden Cavalerie Regimentes einlud; von deren

⁵⁷⁹ Kenilworth byl sídlem Lancasterů během války růží.

⁵⁸⁰ Friedrich Wilhelm Epheu, vlastním jménem Garlieb Hanka (1758–1807) byl německý právník a básník.

⁵⁸¹ George Richmond Collis, manufakturní výrobce stříbrných a plátovaných výrobků – CORNISH, Samuel. *Cornish's Guide and Companion to the London and Birmingham Railway*. London 1839, s. 76.

einer (Capitain Meed⁵⁸²), eine Art Vetter der Gräfin Selina Clamm⁵⁸³ ist,
welcher ich mich empfohlen lasse, und für Heute ende

Dein

Sohne

VA mp.

3.15 11. dopis

Sheffield, 1837, červenec, 6. Data: 5. 7. – 6. 7., s. [127a]–[127g].

/[127a]/

Cheffield am 6 July

Theuerste Mutter!

Ich glaubte schon in Birmingham dem Größtmöglichen Dampf und Gestank ausgehalten zu haben, die uns einer der Gewerbefleiß erzeugen kann, aber hüfe mich gewaltig, den Chefield⁵⁸⁴ übertrifft herein alles bisher genossene. – Man konnte hier die Luft mit dem Messer schneiden, und sieht keinen Gegenstand deutlich auf 50 Schritte. – Die eine Auge so beschränkt ist, so lasse ich dem Geiste <Spielen> Spielraume, und ergreife eine neue Stahlfeder, darin ich sieben eine Prowision uns der Fabrique des Erfinders derselben erhielt. – Wie verließen Beinahmen am 5ten nach einem aufwenden Abschiede vom meinem Freunde dem Fabriquanten*⁵⁸⁵, welchen mir noch geschwinde vor dem Einsteigen seine neueste Erfindung anhängte d[ie] i[st] nämlich eins Maschine mit welcher man in 5 Minuten Getränke eiskalt oder brenne-heiß machen können *soll*. Unterwegs besuchten wir in Liechtfield die magnifique

/[127b]/

Domkirche⁵⁸⁶ welche 700 Jahre alt ist, in schönsten Gothischen Stiele gebaut, und herrliche Glaßmahlerey besitzt. – Nach Besichtigung dieses Alterthumes

⁵⁸² Blíže neidentifikovaný příslušník severoirského rodu Meade (srv. následující).

⁵⁸³ Selina Meade, provdaná hraběnka Clam-Martinic (1797–1872), byla dcera Richarda Meadea, 2. earla Clanwilliama, manželka Karla Jana Clam-Martinice a matka šesti dětí, včetně Jindřicha Jaroslava Clam-Martinice a Karolíny, manželky Lva Thun-Hohensteina.

⁵⁸⁴ Sheffield je město v hrabství South Yorkshire, souřadnice: 53°23' s. š., 1°28' z. d.

⁵⁸⁵ (Autorská poznámka:) Der übrigen Collis heißt, was ich neulich vergaß.

⁵⁸⁶ Středověká lichfieldská katedrála se nachází na souřadnicích 52°41'08" s. š., 1°49'50" z. d.

kaufte ich ein Paar Pistolen für Palfy⁵⁸⁷ (da die hiesigen Gewehr in Pistolen berichtet sind) und ruderte bis Derby,⁵⁸⁸ wo aus noch einer langen aber bilgschnellen Hohet die großen und bequemen Betten auf wohnen die nebst der Reinlichkeit, <...> das beste sind was die Großhauser anbiethen können, dem mit der Küche sieht es oft sehr schmahl aus. –

Am 6ten. Den heutigen Tag berichten wir recht angenehm zu; gleich eine halbe Stunde hinter Derby besuchten wir den schönen Seat des lord Scarsdale (Kedelstone),⁵⁸⁹ der Park gefiel mir sehr wohl; wir durchfuhren einen großen Theil desselben in welchem, unter den riesigen Eichen Hunderte von Dammwild-Stücken weideten, und kamen zu dem Schlosse, des in England wegen seiner schönen Bauart genannt wird, noch meiner Geschmacke etwas dürften aussieht.

/[127c]/

Es ist beylaufig 80 Jahre alt, und zum selben Zeit auf das herrlichste eingerichtet. Man kann nicht leicht an dem Besitze eines Privaten, eine so auserlesene Gemählde-Sammlung finden, wie hier leuter Originale von Rembrand,⁵⁹⁰ Dominicino,⁵⁹¹ Carlo Dolci⁵⁹², 2 Raphaël⁵⁹³ etc.; es ist unglaublich was für Kunstschatze die großen Familien Englands angehäuft haben. Auf haben sie, was bey uns leider so sollten befinden ist, ihre Ahnen, von großen Meistern gemahlt, und diese Gemählde mit religiöser Sorgfalt aufbewahrt. – Ein Paar Stunden des anmuthigsten Weges brachten uns in das deliciose Badeort Matlok,⁵⁹⁴ ein englisches Karlsbad, die <...> Tage desselben nuhnlich, in einer freundlichen Bergfhucht erinnerte mich er diesen unseren böhmischen Landeaufenthalt nur ist hier die Vegetation üppiger, die

⁵⁸⁷ Člen uherského rodu Pálffy. Snad Ferdinand Leopold Pálffy-Daun de Erdöd (1807–1900), manžel nejmladší sestry Auerspergovy matky Zdeňky Karolíny, rozené Lobkowitz (1812–1880).

⁵⁸⁸ Derby je město v hrabství Derbyshire, souřadnice: 52° 55' s. š., 1° 28' z. d.

⁵⁸⁹ Myšleno venkovské sídlo Kedlestone Hall, postavené Nathanielem Curzonem, 1. baronem Scarsdalem (1726–1804), v roce 1759 v palladiánském stylu. Kedlestone Hall leží u vesnice Kedlestone v hrabství Derbyshire, souřadnice: 52° 57' 33.12" s. š., 1° 32' 13.2" z. d.

⁵⁹⁰ Rembrandt van Rijn (1606–1669) byl nizozemský barokní malíř.

⁵⁹¹ Spíše Domenichino, tedy Domenico Zampieri (1581–1641) byl italský barokní malíř carraciovské školy.

⁵⁹² Carlo Dolci (1616–1686) byl italský barokní malíř.

⁵⁹³ Raffael, Raffaello Santi (1483–1520) byl italský renesanční malíř.

⁵⁹⁴ Matlock, lázeňské městečko v Derbyshire, souřadnice: 53° 08' 24" s. š., 1° 33' 00" z. d.

Landhäuser ohne vergleich geschmackvoller. – Aus den schönen <...> Agat und Amethyst-Steiner, welche in der

/[127d]/

Gegend von Matlok zu finden sind werden scharmante Vaasen gemahlt. – Ich bringe zum Andenken an diesen hübschen Ort ein Paar derselben nach Hause. – Recht angenehmen ist es mir, daß ich beinahe auf der ganzen tournée von jedem hübschen oder marquanten [?] Punkte lithographien bekommen; was besonders bey Schlössern von Nutzen ist, indem die meisten englischen Besitzer so kindisch sind, das Abzeichnen ihrer Schlosser (ohne einer schriftlichen Bewilligung) zu verbiethen. – Eine halbe Stunde hinter Matlok fuhren wir durch den großen Park des Herzogs von Devonshir, der mir aber nicht so gut gefiel als der frühergenannte. – Das Schloß ist großartig. – Aber gleich hinter dem Parke hat die schöne Gegend ein Ende, und man führt durch eine kohle baumlose Steppe, wo um hie und da ein alter Schöpfe (denn diese begegnet man in England überall.) seinen Spaziergang nach, und mit speiberlichem Gesichte den wilden Thymian

/[127e]/

kauet. – Ich bemerke zu meinen nicht geringen Erstaunen, in den fruchtbaren und üppigen England, sehr häufig solche unbenutzte Strecke die manchemal weiter gehen als das Auge reicht, und auf denen nicht einmahl ein Versuch der Beurbarung wahrzunehmen ist. –

Nur der ganze gute Boden findet Hände die übrigen von denen doch in diesen Torde kein Mangel ist, werden von den zahllosen Fabriken absorbiert, daher man mich hier beynahe keine Dörfer findet, und auf der eigentliche Bauerstand nicht existirt sondern nur einzelne Pachthofe, und kleine Freundbesitzer. – Die ganze Bevölkerung der Grafschaft Lancaster⁵⁹⁵ steckt in den Städten; wo sie ein dampfender Officinen geräuchert und verderben wird. – In Cheffield welches ein zweites Birmingham ist, sah ich eine der hier so berühmten Stahl: Manufakturen, und kaufte viele nützliche Kleinigkeiten. –

/[127f]/

⁵⁹⁵ Myšleno hrabství Lancashire, pojmenované podle města Lancaster. V době Auerspergovy návštěvy sem patřila i města Liverpool a Manchester.

Am 7. verließ ich diesen Ort mit Vergnügen, indem ich bei immer sehr froh wenn ich witner eine Fabrique-Stadt, im Rücken habe. – Das Land ist gar herrnh schön, und wohlriechend, diese großen Industrie-Stester hingegen so zuwider und stuckend! – Aber da bin ich schon wider in eine anderen dergleichen nämlich in Manchester, welches grösser und schöner, aber nicht um ein Haar angenehmer ist, als die andern. – Doch bevor ich dieser Briefe schließe muß ich die ein Paar Worte über die Devils-Caverne Charlesthon⁵⁹⁶ sagen, in die wie aus der heutigen Reise, während des Umsehen uns gekrochen sind. – Die Caverne an sich selbst ist ein Vergleiche mit unserer Adlersberger⁵⁹⁷ und Akteleker⁵⁹⁸ (in Siebenbürgern) ein wahres Mäuseloch aber für England ist sie einer bedeutend genug und vorzüglich wegen dar unbequemen Ort sie zu besehen, wirkwürdig. Der Eingang ist schön und gewährt einen originellen Anblick, denn diese Höhle, wird ab ihrer Geräumigkeit vor einigen dreyßig Garnspinnern benützt, <...> {deren} Gewarbs-

/[127g]/

thetigkeit, mit der Wildniß des Ortes, einen gar anffallenden Contrast bildet. – Nun könnt man aber in das Unbequeme. – Ein jeder Besucher bekommt ein Licht in die Hand, und die Schieferey beginnt. – Man geht eine ¼ Stunde gebückten über meistens unebene, nasse Steine, neben eine Bache in den man sehr leicht hinabrutscht nur selten kenn man sich für einen Augenblick aufrichten; endlich aber könnet man an eine Rolle wo der Höhlen-Bach den weiteren durch-Gang hemmt, welchen man in einem Kahne, in der Größe eines Serges übersetzen muß. – Dieß ist die beste Versinnlichung von der Überfahrt der Seelen über den Stix. Unser englischer Charon uns einzeln der Länge nach auf der Rücke legen und ruf sodann zu seinen Vorausgeschifften Gefahrten Go-on! worauf ich durch einen Tryfsteingery schwamm der so niedrig ist, daß

⁵⁹⁶ Myšlena jeskyně, které se říkalo kvůli zvukům, které z ní vycházely i peprněji Devil's Arse, nověji Peak Cavern, nachází se poblíž města Castleton, souřadnice: 53° 20' 27.2" s. š., 1° 46' 44.8" z. d.

⁵⁹⁷ Myšleny jeskyně u slovinského města Postojna (Adelsberg), souřadnice: 45° 46' 58,2" s. š., 14° 12' 14" v. d.

⁵⁹⁸ Psáno spíše „Akteleter“, snad je myšlen krasový systém u vesnice Aggtelek (německy Agtelek) na dnešních maďarsko-slovenských hranicích (Auerspergovo umístění jeskyně do Sedmíhradska asi není zcela přesné), souřadnice: 48° 28' 0" s. š., 20° 29' 0" v. d.

von meiner Nase bis zur denke, kaum eine Spanne Platz wer, welcher Zustand durch die ganze Durchfahrt von beyläufig 10 Klaftern dauerte. – Dann noch der Ausschiffung wurde nochmahls eine ¼ Stunde per terra gekrachten, bis zu einem hohen engen Schacht-artigen Raume,

/[127h]/

welcher der Stolz des Höhlenbewohners*⁵⁹⁹ war. –

Die Höhle mußte nun aber alle ihre Künste wachen, nämlich eine Beleuchtung mit blauem Feiner, sodann eine mit weißem Teuer, und zuletzt mußten wir uns alle über ein Echo wundern, dessen Effekt wir Aber nicht beurtheilen konnten, weil der Mienenschuss, den man anwarfen Ohren angebracht hatte, uns auf eine Weile taub gemacht hatte. – Endlich durften wir umkehren, und kamen endlich nach-taub, und blind an das Tageslicht, wo ich auch abbeutelte und zum Wagen lief; der mich <...> bald nach Manschester brachte. – Nun aber schick ich diese epistel ab, und hoffe zu Gott, daß für Dich ein besten Wohlsein finden möge

Dein etc.

VA

3.16 12. dopis

Glasgow, 1837, červenec, 11. Data: 8. 7. – 11. 7., s. [127i]–135.

/[127i]/

Glasgow am 11/7

1837

Theuer Mutter!

Ich habe diesmal nichts sonderlich Merkwürdiges zu berichten, was mich aber nicht abhalten soll, ein wenig mit Dir zu plaudern, denn ich denke Du hast im Ende doch den Sohn lieber als den Reise-beschreyber. – Als Letzterer muß ich Dir nur berichten, daß ich dermahlen in Schottland hause. – Seit der Abreise vor Birmingham mache ich mir einer das Vergnügen, die größeren Städte als Nachtleger zu verwieder, und in kleinen Orte zu überwohnten, wo man auf dem Lande ist, gute Luft, frisches Wasser, und des Morgens eine hübsche

⁵⁹⁹ (Autorská poznámka:) Diese Man nemlich pachtet die Höhle von Herzog von Devonshire dem für gehört. –

Aussicht hat Überdieß macht man auch den Wirthleuten durch das Übernachten eines Reisenden mit extrapost, eine wahre Freude, indem derley Personen meistens nur Durchfahren, um die größer Städte zu erreichen. – Sie wissen sodann diese Freude mit unendlicher <...> Sorgfalt, und vielen

/[127j]/

attentionen zu vergelten. – So blieben wir die erste Nacht in Garstang,⁶⁰⁰ in darauffolgende in Longtown,⁶⁰¹ beyde nur Dörfer aber mit sehr guten Gasthäusern, d[ie] h[eiße] in englischen Sinne: auserlesene Reinlichkeit, prächtige Betten, vorzügliche Butter und Thee, jedoch mit dem Essen sieht es traurig aus – – Cold Lam!!! liegt wie ein Fluch auf diesem Lande, eins [?] und hallet mir furchtbar wider aus den Munde eines jeden Waiters. – Allein man hilft sich doch durch und wird (zwar selten) aber doch einer, gerade vor Eintritt der Verzweiflung, durch ein excelentes dinner entschädigt, wie zur beyspiele heute in Glaskow. – Gestern am 10ten kamen wir über die Schottische Grenze; ich freute in meiner leider etwas zu lebhaften Phathasie, von mahlerischen Seenwilden Schluchten phantastischen Kostümen

/130/

und Fehen-bewohnten Ruinen; aber wie schlecht entsprach die erste Tagreise bis Larnak⁶⁰², diesem Ideale. Denke Dir liebe Mutter mein trauriges Erstaune, als ich so ein Stunde nach der Andern, zwischenwurden; ganze: sage kahlen Hügeln fuhr wo aber auch nicht 1. Baum zu sehen, und keine Spur von Beurbarung und menschlich{en}⁶⁰³ Welten. – Nur hie und da beurkunden zottige Schaafe mit schwarzen Naasen, daß die Schöpfung noch nicht ganz ausgestorben sey. – Gegen Larnak endlich wurde mein Herz durch einige elende Hutten zerlumpten Bewohner erfreut, auch sieht man wider Herden von Rundteich, (welches aber in dieser ganzen Gegend sonderbaren-Weise keine Hörner hat), was ihm einen sehr friedfertigen und dummen Ausdruck giebt. – Nach und nach kamen sogar Wäldchen und ein

⁶⁰⁰ Garstang je malé městečko v hrabství Lancashire severovýchodně od Manchesteru, souřadnice: 53° 54' s. š., 2° 47' z. d.

⁶⁰¹ Longtown je městečko v hrabství Cumbria asi 140 km severně od Garstangu, souřadnice: 55° 00' 30" s. š., 2° 58' 07" z. d.

⁶⁰² Tedy Lanark, menší město v hrabství Lanarkshire, souřadnice: 55° 41' s. š., 3° 47' z. d.

⁶⁰³ Předtím místo -en -keit.

Paar Ruinen von kleiner Burgen zum Vorschein, jedoch war das ensemble noch immer kohl ganz, und ich hätte wahrlich nicht geglaubt, daß ich noch Am selben Abende, durch eine Natur-Schönheit entzückt werden würde, und doch geschah es so; denn eine ¼ Stunde seitwärts von Larnak eröffnete sich mir ein ein [!] herrliches Thal, durch welches der Clyde fließt, und im Parke der lady Mary Ross,⁶⁰⁴ einer sehr sehen und riechen Wasserfall bildet. – Schöne Falsenparthien, <...> herrliche Baumgruppen, und ein Stückchen altes Schloß, vollendeten das anmuthige Bild, welches mir an einemse bilderlosen Tage um so lieber ward. – Dir Besitzerin dieser Casscade hat auch einem, derselben gegenüber legenden Berge, ein sehr niedliches einstöckiges Häuschen gebaut, welches kein Fenster und nur eine <Glaß...> Balcon-Thüre mit der Aussicht auf der schauwerden Wasserfall hat, <...> der sich durch einen in dem Eichenlaube geschickt an-

gebrachten durchlieb, sehr gut ausnimmt. –

Von hier zogen wir, und unser Nachtquartier (nach Larnak). – Hier war es, daß der berühmte Freyheits-Kämpfe Wallace,⁶⁰⁵ sich geraume Zeit aufhielt, den Cherrif Heselrik⁶⁰⁶ erfhlug (der ein Wuhdderich war) und die Bekanntschaft <sehe> seiner Braut in einer Cappelle nahe von Larnak machte. – Aber von Allem dem besaht nichts mehr als die Geschichte, denn die Burg des Helden, so wir die Capelle sind längst verschwunden, und an dem Platze wo der Wutherich sein Haus hatte steht dermahlen ein Bierhaus. – Ich kann mich gar so sehr ärgern, wenn ich so am Schauplatze einer alten Geschichte bin, und gar keine Spur mehr von ehemahligen lokalität wahrnehmen kann. – Am 11. früh,

⁶⁰⁴ Mary Ross (1777–1842), dcera Williama Fitzgeralda, 2. vévody Leinstera, v době Auerspergovy návštěvy již vdova po baronetovi Charlesi Lockhartu-Rossovi, vlastnila (mimo jiné) park s vyhlášenou vyhlídkou na vodopády na řece Clyde Bonnington Pavilion poblíž Lanarku (park a vodopády se nacházejí několik km proti proudu řeky od Lanarku).

⁶⁰⁵ William Wallace († 23. srpna 1305) byl známý bojovník za nezávislost Skotska proti Anglii.

⁶⁰⁶ William Heselrig († 1297) zemřel při útoku Wallace na Lanark. Střet je kvůli mnoha romantickým podáním o Wallaceově životě znám, nicméně podrobnosti známy nejsou.

fuhren wir durch eine ganz anständige Gegend nach Hamilton⁶⁰⁷, und Glaskow,⁶⁰⁸ besahen auch unterwegs noch einen schönen Fall des Clyde. –

/133/

Glaskow ist eine sehr alte und reiche Stadt, hat aber trotz ihrer großen Ausdehnung nur *für* schöne Straße, die übrigen sind sehr schmutzig, und mit zerlumptem Gesindel bevölkert. –

Hier sah ich zum ersten Mahle schottische Nationaltracht, nemlich die, des hier liegenden Highalnd-Regiments; der ungeheure Federwust aus den Köpfen, (der zweymahl so groß aussieht, als unsere Grenadiermützen), dann die bloßen, oft sehr magern, Beine, machen befürchteten daß der Bergschotte sein Gleichgewicht verliere; das Ganze sieht aber doch sehr brillant und recht originall aus. – – Wir hatten eine große Arbeit, nun einen gewissen Pagelin]?] zu finden, auf welchen Im ihren Gemacht (als etwas in Glaskow ganz ausgezeichnetes) brieflich aufmerksam wachte. – Ich kaufte auch endlich ein Paggelinernes]?] Kleid für Dich, liebste Mutter, und wünsche, daß es Die gefallen möge. Ich ging nach Abend, um 11 Uhr mit D[u] R[ieux] spazieren,

/134/

weil wir ein gar so reges Treiben fahren wie ich es um diese Stunde, nach in keine Stadt fand. – Wir wurden sehr überrascht, als wir (der Menge nachgehend) auf einem großen Platze, eine Reiche von (mindestens 12) Theater ausgestellt sahen, wo das Volk, mit fest großer Anstrengung der Theater-entrepreneur auf verschwinden Unterhaltungen aufmerksam gemacht wurden. – Diese Kerls machen ihre Mittheilungen durch Sprachröhre dabey hat jedes Theater, aus welchen meistens Tanze ausgeführt wurden, feine eigene, gänzliche Musik, was einen Teuflichen Bann zu Stande brachte. – Das Volk dränkt hiezu, lacht, aber zahlt nicht; daher ich nicht beynahe wie diese Betteltruppen existieren können. –

Übrigends macht diese konfuse Gewirren von Tönen aller Art, dieß Gewuzel [!] von bunten Gauklern und dazu die Stunde zu welche die Unterhaltung statt findet, nämlich: Mutternacht, einen höchst sonderbaren Effekt. –

⁶⁰⁷ Hamilton je město v hrabství Lanarkshire zhruba na půli cesty mezi Lanarkem a Glasgou (blíže ke Glasgou), souřadnice: 55° 46' s. š., 4° 2' z. d. Auersperg se k tomuto městu dále v deníku nevrací.

⁶⁰⁸ Glasgow, největší skotské město, souřadnice 55° 51' s. š., 04° 15' z. d.

/135/

Dieser Spektakel, ist Erhohlung der Fabriques-Arbeiter, nachdem sie den Tag über gearbeitet haben. Am auffallendsten war mir eine Produktion von einem schottischen National-Tanze der zwar an sich infam ist, jedoch durch das grelle Accompagnement, und die bizzare Kleidung bey Hackelffein, einem ganz eigenen, fremdartigen Anstrich erhielt. – Nur geht aber die Post, daher umarme ich Dich nur geschwind, und bei ein

Sohn W

3.17 13. dopis

Edinburgh, 1837, červenec, 13. Data: 13. 7. – 15. 7., s. 135–142.

Theuere Mutter!

Edimburg Am: 13/7 1837.

Ich schreybe Die aus einer Stadt, derer erster Eindruck mir gleich sehr wohl gefiel!⁶⁰⁹ –

Das imposante Castel, ragt dem Ankommenden schon von Fame entgegen, und erscheint selbst nur als am Nebelbild, was sein ohnedem alterthümliches Aussehen nach erhöht. – Ich sitze am Fenster eines sehr freundlicher

/136/

Salons, habe vor einer einen hübschen Boulevard, und gegenüber einen grünen, wohlriechenden Park, über den sich zwey Anhöhen aus der Hintergrunde erheben. – Auf dem höheren recht liegenden Hügel, steht das erwürdige, oberwähnte Schloß, in seine Nebelkappe gehüllt; links auf dem niederen Hügel, sehe ich die *alte* Stadt, mit ihren schmahlen, 6 bis 7 Stark hoher Häusern, die meistens in einer spitzen Winkel enden. – Mein Gasthaus (Mr Mak-Key) liegt in der neuen Stadt, welche elegant gebaut ist, und wie mir dünkt, zum Bewohner viel angenehmer, als die Alte. – Schon war das Land welches wir gestern Durchfuhr und wider ganz Parkartig wie England, gegen welches Letztere ihm noch der Vorzug eingeräumt werden muß, daß man hier Longe, Hügel, und Dörfer sieht, welche seiner südlichen Nachbarlande

⁶⁰⁹ Tedy Edinburgh, který je hlavním městem Skotska, okolo 80 km východně od Glasgowa, souřadnice: 55° 57' s. š., 03° 12' z. d.

gänzlich fehlen; auch wurde ich auf der gestrigen Wanderung durch große schöne Mayerhöfe angehimmelt. –

In dem alten Städtchen Linlithgow,⁶¹⁰ welches nach

/137/

im 15ten Jahrhunderte die Residenz der schottischen Könige war, bewunderte ich die großartigen Ruinen, des ehemaligen Residenz-Schlusses, welches der Geburtsort der armen Maria Stuart⁶¹¹ ist, und anno 1742 durch eine Feuersbrunst, in seinen jetzigen ruinirten Zustand versetzt wird, der aber ungemein mahlerisch ist. – Auch sah ich hier die alte Kirche in welcher dem Könige James IVth ein Geist erscheint, um ihn von seiner unglücklichen Expedition nach Flodden warnte;⁶¹² den Geist aber sah ich nicht. –

(Am 14.) Der Gestrige Tag, war, (rücksichtlich meiner Vorliebe für das Alterthum), ein Glanzpunkt dieser Reise. – Holyroad,⁶¹³ die Residenz des Königs war es, wo ich die Freunde hatte das appartement meiner lieben Queen Mary zu sehen, aber denke die liebe Mutter! *so* zu sehen: wir *sie* es bewohnt hat. – Zuerst kam ich in ihren Empfang-Salon, dessen Wände wohl etwas beschädigt, der Plafond siegen, vollkommen erhalten, nämlich schön ge-

/138/

fäselte, und die Kreutztramen mit Wappen verziert: – Die Meubeln sind noch dieselben. Ein vienelaque-Tisch den Marie vom Continent mitbrachte, ein Sopha für 2 Personen, auf welchen sie mit ihre Gemahle Darnley⁶¹⁴ zu sitzen pflegte, wenn sie Leute sah; mehrere schöne fauteuills, und endlich ein Armsessel den *sie* mit *eigener* Hand gearbeitet hat. – Wie gerne hätte ich von dieser Reliquien einern Faden gestohlen, beider aber müssen schon Mehrer vor mir diese luminose Idee ausgeführt haben, denn einer feste Barriere schützt die Meublen vor den zupfenden Besuchern. –

⁶¹⁰ Linlithgow je město a starobylá skotská královská rezidence v hrabství West Lothian (Linlithgowshire), vlastní palác se nachází na souřadnicích: 55° 58' 42.6" s. š., 3° 36' 4.0" z. d.

⁶¹¹ Marie Stuartovna (1542–1587) byla skotská královna, matka skotského a anglického krále Jakuba VI./I., popravena anglickou královnou Alžbětou.

⁶¹² Jakub IV. (1473–1513) byl úspěšný skotský král, který padl v bitvě proti Angličanům u Flodden, kde Skotové utrpěli vůbec zdrcující prohru.

⁶¹³ Holyrood, původní skotské královské sídlo v Edinburghu (po Auerspergově návštěvě značně přestavěno).

⁶¹⁴ Henry Stuart, lord Darnley, (1545–1567) byl manžel Marie Stuartovny a otec anglického krále Jakuba I.

Vor hier kommt man in das Schlafzimmer, in welchem ich das Bette sah, in dem *sie* schlief, ein Himmelbette von rothen Damast, mit Stükereyen, welche aber durch Zeit oder Muthwillen sehr delabirt sind. – Maria's Reiseschattouille, der Korb von silbern Drath werin sie ihre Arbeit hatte, vorsetzte mich ganzen ihr interieur. – Aus dem Schlafgemache führt aus keine Öffnung (einstenmahls Tapetenthüre) über ein escalier duabé, in die Kappele hinab. – Auf dieser Steige kam Darnley mit seiner Gehaulfen herauf, um

/139/

den armen, (aber ich Haube beglückten) Sanger Riccio⁶¹⁵ zu ermorden. – An das Schlafgemach stossen zwey Thurm-Kabinetten; das zur Linken war das Toilettezimmer der Königin, wo man nach den Spiegel sieht der ihren hübschen Züge wiedergab, und wehre andere Meubles als: einen großen Candelaber von Holzschnitzwerk, einige Sesseln, ein Tischen etc.; –

Das Kabinett im rechten Thurme, vor das Boudoir in dem sie sich mit ihrer vertrautesten Gesellschaft aushielt. – Hier, oberhalb des Carmines sängt das Bildnis ihres lieben Sängers (ein hübscher blondgelackter Jüngling) David Riccio, welcher mit seiner königlichen Gebitherin, und der Herzogen von Argile,⁶¹⁶ in diesem Raum, an einer Sonnstage Abends um 8 Uhr sugierte; – Da kam die Gemahl der Königin (Darley) mit der Bards Ruthwen,⁶¹⁷ Lindey,⁶¹⁸ und Morton,⁶¹⁹ über die geheime Treppe herauf. – Die beyden erster traten in's Closet, und Darnley befahl dem Riccio heraus zukommen, indem hier für ihn kein Platz sey: Die Königin, welche ihn gar zu gerne gerathes

/140/

haben würde, sagte, daß sein Hierseyn ihr Wille sey! – Der Gemahl antwortet, dieß sey gegen ihre Eher, ergriff den Sanger, der die Königin bey den Falten ihres Kleides gefaßt, und hinter ihr Schutz gesucht hatte, am Arme und schleppte ihn durch alle Zimmer bis aus Ende des ersten Salons, auch welchen Wege ihn die Gehülfen des Königs 55 Stiche beybrachten. –

⁶¹⁵ David Rizzio (1533-1566) byl italský zpěvák a osobní sekretář Marie Stuartovny.

⁶¹⁶ Archibald Campbell, 5. earl of Argyll († 1573) byl důležitý politik během panování královny Marie.

⁶¹⁷ Patrick Ruthven, 3. lord Ruthven († 1566) byl politik vlády královny Marii, vůdce Rizziových vrahů.

⁶¹⁸ Patrick Lindsay, 6. lord Lindsay, (1521–1589) byl skotský šlechtic.

⁶¹⁹ James Douglas, 4. earl of Morton († 1581) byl skotský šlechtic.

Auf diese Weise laß ich die Begebenheit, in der Abschrift eines Briefes, in alt englischen Stile, den der Earl of Bedford,⁶²⁰ an den privy-Chancellor Sir Thomas Randolph⁶²¹ schrieb. – Spuren eines garsten Blutbades, bezeugen heute nach die Stelle des Empfang-Zimmers, an welcher Riccio verschied. – Die Königin ließ dieses Theil des Salons von dem Übrigen durch ein Wand trennen, welche Abtheilung, noch besteht. –

Die magnifique Kapelle, wurde durch Crommwell's zerstörende Banden abgebrannt, die herrlichen Gothischen Bögen, und die mit Epheu bekleideten Überreste von Mauern mit Fenster <...>ein schönsten

/141/

Stiele jener Bauart, zeugen noch von der liebliche Architectur des Kirchleins. – Hinter einem Gitter bergen hier die Gebeine mehrerer schottischen Könige und in einem Kleinen Kästchen auch jene, des 7 Schuh'langen Darnley, dessen zerschmetterte Büche, nachdem er mitsamt seinem Schloße in die Luft gesprengt ward, auf einem fernen Felde gefunden wurde. – Nahe von Darley's Überresten, deckt ein platten Steint das Opfer seiner Rache, – (den gemeindeten Sänger, welcher am Fuße der geheimen Truppen beerdigt ist. – Der Zimmewärter des Schloßes findet sich verpflichtet, das Apparement zu zeigen, welches Charles X.⁶²² (l'exilé de Holyrood) bewohnte, was aber weder interessant, noch hübsch ist. –

Auf dem alten Caselle [!] von Edimburg, welches jetzt größtentheils als Caserne benützt wird, zeigt mein ein kleinwürziges Zimmerschen, in welchen Marie Stuart (als sie nach diese Burg bewohnte), mit Jakob dem IV entbunden ward, aus ich auf jeden Fall sehr geschickt von Frau finden, indem das Cabinettohen kaum ein □ Klafter groß ist. –

/142/

Die Queen Mary hat für mich etwas besonders Anziehendes, des für war *Iten* außerordentlich hübsch, wie ich aus 2, sehr gut seynsollenden Portraits

⁶²⁰ Francis Russell, 2. earl of Bedford, (okolo 1527 – 1585) byl anglický šlechtic ve službách královny Alžběty, pro kterou mimo jiné působil na diplomatické misi u skotské královny Marie.

⁶²¹ Thomas Randolph (1523–1590) byl anglický vyslanec u skotské královny.

⁶²² Karel X. (9. října 1757 – 6. listopadu 1836) byl v letech 1826–1830 francouzský král. Vyjma své vlády pobýval od roku 1789 v emigraci, delší dobu pobýval v Německu, ve Spojeném království (v Edinburghu byl jak před svým kralováním, tak po něm), na sklonku života i v Čechách, zemřel v Itálii.

endnehmen konnte, 2tens außerordentlich unglücklich, und 3tens außerordentlich gefühlvoll! – sind das nicht drey Eigenschaft welche eine Frau interessant wachen? – Die übrigen Merkwürdigkeiten Edimburs d[ie] h[eiße] (seine welche der Lohnbediente ex officio produziert) will ich Dir erlassen. – Die Witterung ist uns hier zur Besichtigung der wahrlich schönen Aussichten, nicht günstig, wenn es anhält, so kann das ganze Projeckt von der tournée in die high-land, Perth und Lochleven,⁶²³ zu Wasser worden, was sehr Fatal wäre, denn es ist doch zu weit von Slatinan,⁶²⁴ um bey schönen Wetter wider herzu kommen, aber ich vertraue hinsichtlich des Regens auf unser Reise-Glück, und in aller Übrigen auf Gott, der Dich schützen und behüthen möge, für das Glück deines Sohns, und so vielen Anderen!

Morgen werden ich 25. Jahre alt! – Sackerlot!

3.18 14. dopis

Stirling, 1837, červenec, 19. Data: 16. 7. – 19. 7., s. 143–151.

/143/

Stirling am 19.

Wie gerne, meine Theuere Mutter! wäre ich heute in Österreich, um bey Die, Deinen Geburtstag feyer zu können; auf dieser fernen Insel durch Meere und Länder von die getrennt, kann ich nur zum Geber alles Guten flehen, daß er uns diesen Tag nach sehr! sehr! oft vereint erleben lassen möge! Dieß ist einer von jenen Momenten, in welchen man die Reise, wenn sie auch nach so angenehm ist, zum Kuckuck wünscht, und lieber zu Hause seyn möchte. – Es wird übrigens mit Gottes Hülfe bald geschehen, denn ich gedenke beyläufig in 6 Wochen {in Wien}⁶²⁵ zu seyn, und sodann gleich mit Dir in Böhmen, was Doch immer das schönste und beste Land auf Erden bleibt. Wie brachtet ein Paar Tage recht angenehm in Edimburg zu, denn diese Stadt gefiel mir beynahe am besten von Allen; auch rechte ich einige kleine Ausflüge in den

⁶²³ K těmto dvěma místům srv. poznámku v dopise 14.

⁶²⁴ Slatiňany jsou město v okrese Chrudim, zámek ve městě Auersperg představěl v duchu romantického historismu, souřadnice: 49° 55' 5" s. š., 15° 48' 57" v. d.

⁶²⁵ Místo „in Wien“ bylo původně „zu Hause“.

Umgegend. Für davon war nach dem Hafen Leith⁶²⁶ der 2 Meilen von der Stadt entfernt ich und gewiß einer der sonderbarsten, und zugleich schönsten

/144/

Aussichten gewährt; Ein langen Damm, welcher vom Ufer wenigstens ein engl[ische] Meile bey in's Meer hinein ragt, feildet den Hafen. Am äußersten Ende des Dammes ereilte aus einer von den vielen Gußregen, (denn in Edinburg regnet es in jeder Stunde 2 Mahl) daher wie gezwungen waren, mit dem Rücken an ein, leider zugesperrtes Wachterhäusel gelehrt beynahe eine Stunde bey Schutz zu suchen, – welchen Abrit ich durch ein Seegemähde vereinigte. – Eine andere Excursion war die nach Rosslin,⁶²⁷ was sehr häufig besucht wird, aber in meinen Augen wenig Reitz hatte. Es ist nämlich ein sehr ruinierte Ruine, und und[!] eine hübsche Kapelle, aus den 15. Jahrhunderten, welche aber auch schon quasi-Ruine ist, weil die anglicanischen Haspeln es anständig fordern dies katholische Bethaus zusammenfallen zu lassen. – Mehr Befriedigung fand ich in Hawthornden-Place,⁶²⁸ einen hübschen Parke, mit einer kleinen pitoresken Ruine, welche wegen ihren unter-

/145/

irdischen Höhlenwohnungen wirklich sehenswerth ist. –

Man erzählt, daß diese Räume, Walaces, Ramsay⁶²⁹ und Robert Bruce⁶³⁰ als Zufluchtsort gebraucht worden seyen; ab gerade diese darin woran, ist mahl nicht beweisen, da<...> einner sehr wahrscheinlich, denn man kann keine besseren Schlupfwinkel finden, als diesen, – der einzige Zugang war damahls durch einen tiefen Felsenbrunn, in den sich der Flüchtling oder vielmehr der Verbergling hinablassen musste, bis zu einen Loch welches durch einen Felchengang zu 3 Höhlen-Räumen Führt, diese drey Löcher wurden mir als, bedroom, dining-room und Archiv des Walaces bey Fackelschein präsentiert,

⁶²⁶ Leith, přístav severně od Edinburghu (po roce 1920 připojen k městu).

⁶²⁷ Dnes spíše Roslin, variantně i Rosslyn, je vesnice ve skotském správní oblasti Midlothian, která je známá zejména svoji starobylou poničenou kaplí, souřadnice: 55° 51' 29.59" s. š., 3° 10' 9.91" z. d.

⁶²⁸ Hawthornden je hrad poblíže Roslinu. Auersperg si všimá zejména tzv. Wallace's Cave, která je situována poblíž a někdy je nazývána též podle hradu. Souřadnice: 55° 51' 40.28" s. š., 3° 8' 26.52" z. d.

⁶²⁹ Člen skotského klanu Ramsay, snad Alexander Ramsay of Dalhousie, bojovník za skotskou nezávislost v první polovině 14. století.

⁶³⁰ Robert Bruce (1274–1329) byl skotský bojovník za nezávislost a pozdější skotský král.

an dem letzteren dieser Räumen (der einzige in den das Tageslicht durch eine kleine Öffnung dringen kann) bemerkt man Spuren, von 3 eisern Thurmen die denselben verschlossen haben. – Hier sallene die Flüchtlingen ihre Urkunden und

/146/

Kostbarkeiten Ausbewahrt haben, was auch die Schubladartigen Aufschiebe in den Wärdn zu bestätigen scheinen. – In dem Wohngebäude des Park-Keeper's, zeigte man aus das Schlachtschwert des Königs Bruce, einen Reiserock der Königin Anna,⁶³¹ und ein Paar abgetragene Sammethosen des Prinzen Charles-Willam⁶³², für deren Authentität weder ich nach die heranführende Zimmerwärterin die Hand in's Feuer geben wollten. –

Am 16. wurde die tournée in die <...> haigh-lands begonnen. – Drey Stunden vor Edinburg erreichten wir Lochleven, und sahen <...> das, durch Geschichte und Romane so interessante Lochleven-Castel⁶³³ aus der Seetauchen. – Aber denke die meinen Ärger; als ich trotz denn Gussregen, auf die Insel fahren will, nun die sturiene des Schlosses in der Nähe zu sehen, und mir der Gießen wiese sagt, daß es Sonntag sey, und ich daher, keinen Machen zur Überführ, um Alles

/147/

Geld erhalten könne. – Den Montag in diesem Neste abwarten konnte ich doch nicht, und zur Hinüberschwimmen, war es zu kalt, – ich naher daher in meinem Ingemeine ein Parapline, und lief an's Ufer, wo ich freylich gang deutlich ausnahm, daß außer einem Thurme, und einem kleinem Stückchen Ringmauer, gar nichts mehr von der Burg zu sehen sey; – Da aber keines Wegs hinüberzukommen war, so blieb und nichts übrig, als einiges der berühmten lochleever Tarellen[!]⁶³⁴ zu offen, mehrere sonderbaume exemplare der Achat-

⁶³¹ Anna (1665–1714) byla dcera anglického krále Jakuba II. a britská královna, zprvu jako manželka Viléma III. Oranžského, od roku 1702 vládnoucí (mimo jiné ze samostatných zemí na ostrově vytvořila v roce 1707 spojené království Velké Británie).

⁶³² Neidentifikovaná osoba.

⁶³³ Lochleven (Loch Leven) Castle je hrad na ostrově ve skotském jezeře (loch) Leven, souřadnice: 56° 12' 2,9" s. š., 3° 23' 31,4" z. d.

⁶³⁴ Snad má být „Casellen“ [?]: Auersperg již na s. 141 svého deníku používá slovo „Caselle“ pro hrad (vedle anglického „Castle“), podle toho rekonstruuji zápis.

und Jaspis-Steine zu Kaufen welche man am Grunde des Sees findet, aus sodann in Regen wider weiter zu fahren. – Man versicherte wie hier, <daß> es sey *nicht* wahr, daß die Schlüßes der Burg gefunden worden seyen, welche der junge Douglas nach der Escape der Königin Marie, in den See warf.⁶³⁵ – Abends kommen wie in Perth⁶³⁶ an, welches sich durch seine hübsche Tage auszeichne und einstens als Hauptstadt Schottlings wichtig *wie*.

/148/

Ein Paar Wochen vor meiner Ankunft geschah hier ein merkwürdigen Fischzug: Am *einem* Vormittage nämlich fing ein Fischerei seinen Netzen 3000 Tasche, welche er nach London um 15.000 fl[orenen] C[onvenz] M[ünze] verkaufte. –

Am 17. Mittags erreichten wie Dunkeld⁶³⁷; einen äußerst anmuthig gelegenen Ort, mit einem hübschen Parke des Duke of Atholl,⁶³⁸ besonders mahlerisch ist hier die ziemlich erhaltene Ruine einer katholischen Kirche, welche am Ende des weitausgedehnten pleasure-grounds zwischen riesigen Eichen hervorsieht. – Unter diesen Bäumen zeigte man mir 2 Lorchenbäume, welche die ersten sind, die nach England kamen, sie wurden vor belensig 100 Jahren aus Tirol⁶³⁹ gebraucht, – Jetzt aber wimmelt es von dieser Bauesgattung in England und Schottland. Dunkeld ist der Eintritt in die Highlands. – Da ich schon in Edimburg und Glaskow des Kostüm der Highland-Regimenten bewundert hatte, welche mir ihren Federkappen, nackten karierten Plaids, und Weidtaschen von Ziegenfellen,

/149/

jeden Fremden frappieren, so erwartet ich uns so mehr in dem Vaterlande dieser Krieger, die Einwohner im national-Costume zusehen, fand mich aber unangenehm getäuscht, dem die<ses> national-Tracht ist beynahe

⁶³⁵ Marie Stuartovna byla na hradě přinucena k abdikaci a na přelomu let 1567–1568 vězněna Williamem Douglasem, 6. earlem z Mortonů, uprchla s pomocí Williamova mladičského synovce, který se též jmenoval William Douglas.

⁶³⁶ Perth je skotské město a dřívější královská rezidence ve správní oblasti Perth a Kinross, souřadnice: 56° 24' s. š., 3° 27' z. d.

⁶³⁷ Dunkeld je skotské město ve správní oblasti Perth a Kinross, souřadnice: 56° 34' s. š., 3° 35' z. d.

⁶³⁸ Duke of Atholl, titul nošený halovou skotského klanu Murray.

⁶³⁹ Tyrolsko je historické území, dnes rozdělené mezi Rakousko a Itálii.

verschwunden. – Auf meiner ganzen Tournée in Hochlande sah ich mir 3 Menschen in der alten Tracht, und davon waren 2. Backpeiper (Tudelsakpfeifer). – Die Geschmacklosen Highländer haben nunmehr quadrillirte Pantalons, und abscheuliche Frackeln, sind daher weder Bürger noch Bauern; über diesem Alltagsanzug werfen sie einen schott'schen Plaid, und so ein Geschöpf will nun einen Bergschotten vorstellen! –

Ist das nicht ein kleiner Hochverrath? Von Dunkeld halten wir noch durch 4 Stunden, eine sehr angenehme Fahrt durch hübsche Thäler, bis zum Loch Thay,⁶⁴⁰ wo aber auch mit dem niedlichen Thaymouth-Castel,⁶⁴¹ und dann anmuthigen Parke des Earl of Bredalben.⁶⁴² Alles Schöne, und jeder Wachsthum aufhört. –

/150/

Da ich das englische Absperr-system nicht kommend, den Besitzer nicht in London um ein Schlossbesichtigungs-Bewilligung gebethen hatte, so produzierte uns der gewissenhaste Zimmerwärter auch nur das Erdgeschoß, und nicht die übrigen Stärke das eleganten Gebäudes; dennoch muß man für dies bisher zeigen seinen Nahmen aufschreiben, wobey D[u] R[ieux] sehr richtig bemerkte, daß man für den bloßen Anfang des Schloßes auch uns die Anfangsbuchstaben des Nahmens schreyben sollte. – Dagegen wurde mir im Parke des Milchhaus produziert, wo für die Besitzer, Milch-Butter und Käse gemacht werden; wie sah ich in diesen genre etwas so niedliches und elegantes wie dieses kleine etablissement. –

Von hier beginnt das vielgepriesene Hochland! Zwey Tage lang fuhr ich darin herum, aber zwey Zeilen genügen, diese Gegenden zu beschreyben. – Ein fortwährend kohle Kette von Bergen deren höhe ziemlich gleich ist und welche von Zeit zu Zeit Seen einschließen, die so tod und

/151/

nackt [?] wie jene sind. – Keine Nachen auf ihrer Oberfläche, keine Bäume, keine Dörfchen, kein Stafage an den öden Ufern. – Stundenlange kehrt man

⁶⁴⁰ Loch Tay, jezero ve správní oblasti Perth a Kinross, souřadnice: 56° 30' 46" s. š., 4° 8' 55" z. d.

⁶⁴¹ Taymouth Castle je palác ze začátku 19. století stylizovaný jako středověký hrad, leží na okraji lochu Tay, souřadnice: 56° 35' 41" s. š., 3° 58' 52" z. d.

⁶⁴² Majitelem paláce byl John Campbell, 2. markýz of Breadalbane, (1796–1862) který dokončil romantickou přestavbu, kterou započal jeho otec 1. markýz. Na přestavbě se podílel i Augustus Pugin.

ohne Menschen und Wohnungen zu sehen, und sieht man dergleichen, so sind erstere halb in Langen, letztere halb in Träumern. – Nur etwas Viehzucht findet man hier. Ich sah den Loch Thay, Loch Earn,⁶⁴³ Loch Lubneg⁶⁴⁴ aber überall der gleiche Eindruck von Kahlheit die Fahrt ging über Killin,⁶⁴⁵ Lochhearnhad⁶⁴⁶ und Callander⁶⁴⁷ nach Stirling,⁶⁴⁸ wo wir endlich endlich [!] wider, mit wahrer Freude, eine schöne bebaute Gebirgsgegend, und vom alten Castelle herab, eine der herrlichsten Aussehten Großbritannien sahen. – Und nun...

Dein... Sohn

W. A.

3.19 15. dopis

Liverpool, 1837, červenec, 23. Data: [20. 7.] – 28. 7., s. 151–167.

Liwerpool

Am 23/7 Theuere Mutter

Ich schreybe Die Heute aus dem besuch: besten Hafen der Welt, aus welchen die Masse englischer Fabriqunte hinaus in die 5 Welttheile

/152/

strömet, und eben so die Producte dieser Welten herein könnt, um wider; umgewandelt vor Riesigen Handelsgeiste das Britten, einen anderen Ausweg zu finden. – Solche Wälder von Masten sah ich noch nie in einem Hafen zusammengedrängt, nicht einmahl in London selbst, weil sie dort in der langen Einfahrt auch der Themse, und in der entlegenen Dagg's, zu sehr vertheilt sind.

–

Es war Sonntag als ich den Hafen besuchte, daher auf den Schiffen alles ruhig. – Der Matrose schleppte sein, mit der Erde unvertrauten Beine, im Feyertagskleide an der Küste herum, an jeder Hand ein Kind führend, welches er vermuthlich als Säugling verlassen, und nur als Knabes widersucht. – Im

⁶⁴³ Loch Earn, jezero ve správních oblastech Perth a Kinross a Stirling, souřadnice: 56° 23' s. š., 4° 12' z. d.

⁶⁴⁴ Loch Lubnaig, jezero ve správní oblasti Stirling, souřadnice: 56° 17' 32" s. š., 4° 17' 47" z. d.

⁶⁴⁵ Killin, vesnice ve správní oblasti Stirling poblíž loch Tay, souřadnice: 56° 28' s. š., 4° 19' z. d.

⁶⁴⁶ Lochearnhead, vesnice poblíž loch Earn, souřadnice: 56° 23' s. š., 4° 17' z. d.

⁶⁴⁷ Callander, menší město ve správní oblasti Stirling, souřadnice: 56° 15' s. š., 4° 13' z. d.

⁶⁴⁸ Stirling, město, centrum správní oblasti, souřadnice: 56° 7' s. š., 3° 56' z. d.

Hafens selbst war es jedoch lebhaft genug. Ich zählte von einem Standpunkte 22 Dampfboote, die zugleich von einem Quay zum andere fuhren, und zischend ihr Dampfvolken gegen Himmel, und ihre Passagiere an's Land spien. –

Heute sind die Wahlen der Deputierten für Liverpool,⁶⁴⁹ soneben fahren die <Deputirt> Wohlmänner der Ortschaften worüber unter meiner Fernstern, noch dem Wohlhause, wo sie die Depu-

/153/

tierten zum Parlamente bestimmen sollen; sie stehen in offenen Wagen, von schönen Postzüge geführt, und grüßen dankbar das Volk, welches ihnen sein Zutrauen schenkt, und sein Gewalt in ihre Hände legt. – Jauchzend, und Husche schwingend, ziehen zu sechsen eingehängt ziehen Uterwöhlen der kleineren Städtchen und Districte durch die Straßen mit ihrem eigenen Banner und ihrer eigenen scheußlichen Mußik. – Ich muß bekennen, daß diese Allgemeine Freunde, diese Tausende von Wählern mit Blumen und Wohlzettele auf den Hüthen, die Enthusiastische Begrüßung des Volkes, welches von Gasse und Fenstern den Gewählten ihre Hurass und vivat! bringt und mit Bändern und Tuchene den Vorüberziehenden zuwinkt, etwas obergeisterndes haben, – Man begreift die Liebe des Engländer zu seinem Vaterlande, und die Ambitionen, welche bey diesen Wahlen in Bewegung kommen. – Und doch, ist trotz dieser enthusiastischen Freunde und Theilnahme die beste Ordnung, denn diese Freude entspanigt aus dem Gefühle von Kraft und

/154/

und immer Zufriedenheit, welche sich aus jedem Gesichte mahlet. – Die Wähler erwiedern Stimme und Huth den Wonngruss der Zuseher, Alle scheinen in diesem Augenblick Brüder. – Aber die Begeisterung auf der Straße macht mich fortwährend zum Fenster laufen, und stähr mir das kalte Blut zum schreyben. – Gott weiß allein, was zum Glücke eines Volkes nothwendig ist, allein dieses scheint mir glücklich! –

Bald hätte ich aber über dieß lärmende politische Treyben vergeßen, Dir etwas von Abbotsford⁶⁵⁰ und Melrose⁶⁵¹ zu erzählen, welche Orte us auch der

⁶⁴⁹ Liverpool, město v hrabství Lancashire, souřadnice: 53° 25' s. š., 2° 59' z. d.

Herreise von Edinburg besuchte. – Der Sitz Walter Scotts übertraf meine Erwartung. – Abotsford liegt in einer hübschen Park-Anlage von ihm selbst gebaut, nie Stiele der Ritterburgen des 15ten Jahrhunderts. – Du kannst Dir wohl denken, daß dieser geistreiche Mann, welcher auf eine so woher und Angenehme Weise, des {Mittelalters in die Gegenwart}⁶⁵² zu versetzen wußte, wohl auch in Stande war seine Wohnung jener Zeit anzugessen. – Beym Eingange durch das

/155/

Alerthumliche Thor [!], tritt man in die Halle, welche mit schönen Rüstungen, Helmen, Schilden u[nd] d[er] g[leichen] angefüllt ist, die mit Thierköpfen von Hirschen, Auerstieren, und der Wappen der schottischen Clanuntermischt dem Ganzen ein recht eigenthümliches Ansehen gaben. – Von dieser <...> Halle, gelangt man in W. Scotts Schreibe-Zimmer die Wiege so vieler lieblichen Werke, durch welche er seinem Vaterlande in den Augen des Europäischen Lesewelt ein ganz eigenes Interesse zu geben wußte. – Sein fauteuil von schwarzem Leder, sein Schreybetisch mit mehreren antiken Kleinkeiten stehen noch am Platze wo er sie verließ; an der Wänden dieses Zimmers sieht man mehrere alte Porträts, worunter wie eines der Königin Elisabeth und genes des puritanischen Obristen Claverhause⁶⁵³ besonderes aussieben. – In einem kleinen Cabinette-Thurmchen neben an, sind W. Scotts-Kleider aufbewahrt, welche er in den letzten Tagen seines Lebens, und durch viele Jahre meiner nach gleichem Schnitte trug;

/156/

nämlich ein grüner Reitfrack, und grau quadrillierte Beinkleider; dann auch sein Schott'schen National-Costum. – In seiner schönen Bibiothek [!] steht die

⁶⁵⁰ Abbotsford je o samotě ležící romantický dům poblíž města Melrose na řece Tweed dokončený roku 1824. Dům byl postaven pro Waltera Scotta (ten zde i zemřel), souřadnice: 55° 35' 58" s. š., 2° 46' 55" z. d.

⁶⁵¹ Melrose (srv. též předchozí poznámku), město, souřadnice: 55° 36' s. š., 2° 43' z. d.

⁶⁵² Tento text je nadepsán nad jiným škrtnutým textem.

⁶⁵³ Za jménem je hvězdička, která zpravidla odkazuje na poznámku pod čarou, ovšem na této stráně žádná taková není. John Graham of Claverhouse, 7. laird of Claverhouse, povýšen na 1. viscounta Dundee (1648–1689) byl jeden z vůdců jakobitů (podporovatelů krále Jakuba II., kteří se z nemalé části rekrutovali z obyvatelů skotských Highlands) proti Vilému III. Oranžskému, který se v Anglii nově dostal na trůn, zemřel v bitvě za jakobitskou věc.

Bildsäule Chakespeares⁶⁵⁴ und ein Portrait in Lebensgröße des S. Willam Scott,⁶⁵⁵ seines Sohnes, als Major. – Dieser ist der würdige Besitzer der schonen Abbotsford, würdig nehmlich weil er es den Fremden sehen lässt, und Alles in alter Zustande lasst, wie es unter seinen Vater aussah. – Das Waffenkabinet welches ein Lieblingssammlung des Verblichenen war, enthält sehr interessant Waffen von allen Völkern- und von verschiedenen berühmten Meinerr der alten und neueren Zeit. – Kurz Abbotsfort wäre schon an sich selbst recht sehenswehrt auch ohne dem Interesse, welches ihm sein letzter Besitzer gab. – Nur den Hunger von im Stande mich von diesem Orte wegzubringen Ein Furchtbares, ungenießbares quasi-dinner in Melrose konnte ihr aber nicht stillen; sondern

/157/

nur abschrecken. Wir blieben hier über Nacht, um die famose Melrose-Abbey, recht mit Muße besehen zu kämen; – ich fand jedoch an dieser Ruine eben nichts Außerordentliches. Eine *jede* Kirche von hübscher und etwas edlerer gothischer Bauart, wenn man die Hälfte abreißt, die Decke einschlägt, nur theilweise die schöne Fensterbögen, Wandgewölbe und antiken Grabsteine, nebst dem hier alles umfassenden Epheu denket, so sieht dieß immer mahlerisch aus; – Hat nun eine jede *so* zerstörte Kirche die richtige Mon[d?]beleuchtung durch das Bogenfenstern am Haupt-Altare, und einen Walter Scott als Ciceron, so ist sie auf gleicher Stufe mit Melrose. Von dem Gleichnamigen Kloster, welches vom Earl of Hertford⁶⁵⁶ unter Königin Elisabeth zerstöre wurde, ist gar keine Schur mehr zu sehen. – Der Herzog von

⁶⁵⁴ William Shakespear (1564–1616) byl anglický básník a dramatik.

⁶⁵⁵ Walter Scott měl dva syny, žádný z nich se nejmenoval Willam, jedná se patrně o portrét Waltera Scotta (1801–1847), který byl vojákem.

⁶⁵⁶ Edward Seymour, první earl of Hertford, později vévoda of Somerset, (1500–1552) byl strýc anglického krále Eduarda VI., do Skotska táhnul, aby přiměl královnu Marii k již dříve domluvenému sňatku s Eduardem. K poničení došlo již ve 40. letech 16. století na příkaz krále Jindřicha VIII. a ne (jak dále chybně píše Auersperg) na příkaz královny Alžběty.

Buckleugt,⁶⁵⁷ der Eigenthümer dieses Grundes vorwendet viel auch die Erhaltung dieser Kirchenruinen.

Abend machte ich einen Fishing-sport, um einen

/158/

Begriff dieser englischen Hauptunterhaltung zu bekommen, bekam aber nichts als einen kleinen Ahl. – Übrigens sind die Fupen [!] eines hierländigen Fischers von Profession zimlich possierlich zumahlen wenn er nicht fängt wie der Meinige. – In keinem Lande aber wird diese soit disant <...> Unterhaltung so kunstgerecht und leidenschaftlich betrieben als in England. Tausende von Amateurs, werden jährlich durch die Stage-Coatchen [!], in die entlegensten Winkel des Landes gebracht, wo für zu 3 und 4 Wochen liegen bleiben, am Tage hinter ihres Angel <z?> und während der halben Nacht hinter ihrem Theekessel, sich mit ihren eigenen guten Einfällen, *allein* unterhaltend. –

Von Melrose bis Liverpool⁶⁵⁸ ging es nun in einem Athen, auf dem schon einmahl gemochten Wege über Carlisle,⁶⁵⁹ und Garstang,⁶⁶⁰ über Liverpool habe ich Dir bereits im ersten Theile dieses Briefes relationirt, und muß nur nach bemerken, daß ich in der Folge der <...> Reise, mit

/159/

meinem Enthusiasmuß über die Wahlen der Parlaments-Glieder bedeutend herabgekommen bin; Denn gleich in den nächsten Tagen nach meiner Abreise von Liverpool, laß ich schon in der Zeitungen daß es alldort tüchtige Prügel gesetzt habe; wobey eine der haupt-Personen, mehr denn halbtodt geschlagen, wurde. – Auch fielen eine große Menge Fensterscheiben als Opfer der Politik. – Durch Birmingham kamen wie gerade *nach* dem Fenstereinschlagen Somit ist es denn (ohne gerade die Sache selbst angreifen zu wollen), wenigstens mit meiner früher gepriesenen Ruhe und Ordnung nicht weit her! –

Darum nicht Alles-Gold was glänzet, daher kein Tag *schön*, vor dem Abende! –

⁶⁵⁷ Charles Montagu-Scott, 4. vévoda of Buccleuch, (1772–1819) započal na přelomu prvního a druhého desetiletí 19. století s výraznějším čištěním pobořeného opatství (ve stejné době nedaleko stavěl svůj dům Walter Scott).

⁶⁵⁸ Srv. začátek dopisu.

⁶⁵⁹ Carlisle, anglické město v hrabství Cumbria, souřadnice: 54° 53' s. š., 2° 57' z. d.

⁶⁶⁰ Garstang, malé anglické město v hrabství Lancashire, souřadnice: 53° 54' s. š., 2° 47' z. d.

Am 26ten fuhr ich ab von Liverpool, durch das umhrhaft herrliche Nordwales, welches mir von aller, bisher gesehenen Gegenden England's am meisten zusagte indem schöne Gebürge und Felsengruppen, das paradiesisch fruchtbare Land durchschneiden. – Wir übernachteten in St. Asaph⁶⁶¹ einem kleinen Dorfe, welches aber der Reisetum mehrerer benachbarten Grundherrn, eine

/160/

eben ausgebaute Kirche besitzt. – Der Cantor hielt gerade Abendprobe für den nächsten Gottesdienst; gar heimlich tönte mir die Orgel entgegen, was mich veranlaßte lange auf dem die Kirche umgebenden Gottes-Acker heranzugehen. – Ein *englischer* Friedhof ist etwas viel hübscheres und reineres als bey uns. – Eine herrliche Wiese mit hohen Bäumen beschattet, denkt die Überreste der Hingeschiedenen, einfache Marmorplatten der Altere bezeichnen die Personen. – In den großen Städten jedoch, überbiethet man sich zudoch bey den Denkmählern an Kostspieliger Geschmacklosigkeit. – Der folgende Tag war mir einer der interessantesten und angenehmsten. – Der Weg Führt durch 6. Stationen, immer der Meeresküste entlang, auf deren eskarpierten Felsenufern, die Straße manchemal sehr keck und kunstreich geführt ist. – Der vorzügliche Baustein dieser Gegend wird von durch kreutz und quer laufenden Eisenbahnen von den Steinbrüchen zur Küste geführt, und von da durch zahllose Schiffe zu dem entlegensten Bestimmungen abgehohlt. – Bey jedem Schritte giebt eine neue Biegnug des Straßenzuges ein neues Bild. – Imposante, wilde Felsenparthien, wechseln mit herrlichen Parkanlagen und Schlössern

/161/

Eines dieser letzteren, nemlich das Schloß Abergaly⁶⁶² kann ich jedoch, wegen seiner *großartigen* Lächerlichkeit nicht übergehen. – Es ist soeben fertig geworden. – Sein in jeder Beynehnug steinreicher <Besitzer[?]> Schöpfer, dessen Nahmen ich vergaß, wollte eine Ritterburg construiren, häufte daher eine Zinne auf die Anderer, einen Thurn auf den anderer, verwickelte dieselben mit unzähligen Mauern und Bastionen, auf welche Weise er einen großer Berg ganz vollgemacht hat. – Überdieß verbiethet er den Reisenden die nahere <...>

⁶⁶¹ St. Asaph, dnes malé waleské město v hrabství Clwyd, souřadnice: 53° 15' 31" s. š., 3° 26' 38" z. d.

⁶⁶² Zde zřejmě myslí malé město Abergele a blízko něho stojící Gwrych Castle, který byl postaven zcela nově v 19. století.

Durchfahrt durch seinen Park, hat aber sorglich die Bäume so ausgehauen, daß ein jeder seine Festung sehen muß, welche durch ihre auffallende Ähnlichkeit mit eine Hochzeitsstrudel, den ausgesperrten Wanderer erheitert. – Ich wurde hingegen reichlich entschädigt durch die magnifiques Ruinen des königlichen Schlosses Conway,⁶⁶³ welches im 13ten Jahrhunderte von Eduard I.⁶⁶⁴ erbaut, und gleich alten Übrigen durch die langweiligen Puritaner zerstört ward. –

/162/

Einer Kettenbrücke, welche aber zur Harmonie des Ganzen im alten Stiele gebaut ist, führt zum Einfahrts-Thor der Burg, und zugleich in das uralte Städtchen Conway. – Du komst Dir vorstellen, wie ich die Burg in allen Richtungen durchschlossen habe, und mich weidete an den Überresten des alten Prunksaals, den noch ziemlich erhaltenen Chimney-peaces [!],⁶⁶⁵ und an dem Erker Fenster der Königin (Frau Edward I.) welches nach ganz besteht, und Ariel-Window genannt wird, weil es gegen Osten sieht. – Auch von dieser Burg bekam ich eine hübsche lithographie, was mir eine schlechte Handzeichnung ersparte. – Nach ein Paar Stunden Fahrt im train de Chasse, erreichten wir Bangor,⁶⁶⁶ wo die weltberühmte Kettenbrücke (Mennybrige⁶⁶⁷) die Insel Anglesea,⁶⁶⁸ über einen Meeres-Erge mit England verbindet. –

Dieß ist wider eines der Riesenwerke Britanniens. – Es scheint wirklich unglaublich daß diese

/163/

Spannung existiren, und nebst dem so große Basten tragen könne. – Wir krochen ein Paar 100 Schritte in die Tiefe der Ende, um die Befestigung der 16 Tropketten im Felsengrunde zu sehen, so ein Werk läßt sich nur durch Anschauung fassen und nicht beschreyben. – Nach Tische besuchten wir

⁶⁶³ Conwy, město s královským hradem při severním pobřeží Walesu v hrabství Clwyd, souřadnice: 53° 16' 48" s. š., 3° 49' 32" z. d.

⁶⁶⁴ Eduard I. (1239–1307) byl anglický král, měl úspěchy v bojích proti Skotsku, ale též zcela odstranil samostatnost knížectví Wales.

⁶⁶⁵ Tj. chimneypiece = zdobené odstínění krbu od obytné místnosti.

⁶⁶⁶ Bangor, město ve Walesu, hrabství Gwynedd, souřadnice: 53° 13' 48" s. š., 4° 7' 48" z. d.

⁶⁶⁷ Menai Bridge je řetězový most spojující pevninský Wales s ostrovem Anglesey. Totožně se jmenuje vesnice u mostu na ostrově. Souřadnice: 53°13'13" s. š., 4°9'47" z. d.

⁶⁶⁸ Anglesey je ostrov těsně přiléhající k severozápadnímu cípu Walesu, souřadnice: 53° 17' s. š., 4° 20' z. d.

Penrin-Castel⁶⁶⁹; ein Schloß in Altsächsischen Stiele waren der Besitzer Mr. Penrit⁶⁷⁰ 30 Jahre baute, und es erst in vorigen Jahre vollendete. – Nur mit einem Einkommen von Millionen, kann man solche Pracht und Aufwand einer phantaisée widmen. Das Schloß ist eine Festung, durchaus von grauem Quadersteins gebaut. Der Stiel derselbe, so wie auch die prunkvolle meiner Einrichtung, ist so viel man aus Ruinen Geschichte und Beschreybungen erfahren Konnte, aus der alten Sachsenzeit entlehnt, freylich hatten selbe wohl damahls keine 3 Klafterhohen <...> Spiegel in einem Stücke, und keine <E...> Marbels von massiven Ebenholze, aber der ge-

/164/

zackten Bögen, die Wände, Säulen und Schnitzwerke von Eichenholz, die sorgsam Stuckaturen, und die immensen Kanine haben en gros, die Formen aus jener Zeit, in detaille sind es Meisterstücke der neueren Kunst, man muß das Ganze bewundern und den Reichthum anstaunen der dies Alles schuf, aber ich würde lügen wenn ich sagte, es sey ein genre der mir gefalle; er ist zu massiv, plump, und hat nicht die kühne und doch kräftige Leichtigkeit der der edlen gothischen Bauart; dann ist auch die Periode zu entfernt, um die (bey Initetionen unumgänglich nöthige) Wahrscheinlichkeit für sich zu haben. – Ich möchte dieß nicht nachmache, wenn ich nach so viel Geld hatte, dant il s'en faut beaucoup! aber für unseren Mittelaltigen Stiel (Du weißt! [naznačen gotický oblouk]) bin ich mehr als je portirt. – Eine ergiebige Quelle von Mr Penrin's Reichthum, ist ein Schieferbruch, den wir auch stehen, es ist ein großer

/165/

Berg, von aber bis unten senkrecht abgeschnitten, auf dessen 10 Etagen, 2000 Arbeiter wimmeln, die den Stein brechen, spalten, und auf zahllosen Eisenbahnen hinabgleiten lassen, wo er Dann erst fein gespaltet wird wie Pappendekel, was seine besonders gute Qualität zulößt. Du kann Dir die Ausdehnung eine Arbeit denken deren Resultate nach Ost- und West-Indie zur

⁶⁶⁹ Penrhyn je původem hrad z 15. století, nicméně Auersperg již viděl od základu nově vybudovanou stavbu z let 1822–1837, která napodobuje románskou architekturu.

⁶⁷⁰ Auersperg myslí stavebníka přestavby Penrhynu, který se jmenoval George Hay Dawkins-Pennant (1764–1840) a který byl též politikem.

Dachdeckung versendet werden, und wobey der blaße Lohn der Arbeitsleute jährlich 700,000 fl[orenen] C[onvenz] M[ünze] beträgt. – Zum Nachtquartier wurde ein scharmant es Gasthaus in einer ganz wilder Gegend gewählt (nahenens Capel Cerig⁶⁷¹), welcher um von Fischenden besucht wird, aber für diese mit ausnehmenden Eleganze eingerichtet ist. –

Am 26ten kamen wir durch Langollen,⁶⁷² wo die Ruinen der Burg des Owen Gongower⁶⁷³ stehen und auch die nunmehr verstorbene Miss Ponsomby mit ihren Freunden⁶⁷⁴ mähres 30 Jahren hauseten. – Sie thaten nur Gutes und Lebten

/166/

immer in Männerkleidern, in ihrer Cottage allhier. (Fürst Pückler⁶⁷⁵ beschreibt sie). – Ich habe noch nie eine so durchaus besoffene Bevölkerung gesehen wie in der<s...> Gegend von Shrewsbury⁶⁷⁶ wo ich heute durchfuhr; Es fanden gerade die Wohlen statt. – Die ganze Stadt, wo wie auch alle Wägen aus den hinführenden Maassen warn voll betrunken er Wigh's und Torris, welche ihre verschiedenen Ansichten, über das Ale- und parter-Bier zu vereinigen schienen. –

Am 27ten führte der Weg bey nahe <durch> 40 Meilen lang, fortwährend durch Steinkohlen-Werke, welchen einen gar sonderbaren düsteren Anblick gewährten. – Sie gaben der Gegend vollkommen des Ansehen einer Brandstätte, denen man sieht mit Vorüberfahren, das ganze Land mit Haufen von Kohlen und Asche Andenkt, aus denen sich langmächtige Rauchäuge

⁶⁷¹ Capel Curig je vesnice ve Walesu v hrabství Clwyd, souřadnice: 53°06'18" s. š., 3°54'46.8" z. d.

⁶⁷² Llangollen je město v severovýchodním Walesu v hrabství Clwyd, souřadnice: 52° 58' s. š., 3° 10' z. d.

⁶⁷³ Owain Glyndŵr, v Anglii známý jako Owen Glendower, (pol. 14. století – po r. 1412) byl poslední velký bojovník za svobodu Walesu proti Anglii.

⁶⁷⁴ Jednalo se tzv. Ladies of Llangollen, jak jsou známy v Anglii, tedy Eleanor Butler (1739–1829) a Sarah Ponsonby (1755–1831), které utekly od svých rodin (z Irska) a vytvořily domácnost zcela nezávislou na mužích.

⁶⁷⁵ Hermann von Pückler-Muskau (1785–1871) byl ve své době známý cestoval, listy z jeho cesty do Anglie, Irska a Francie v letech 1828–1829 (anonymně ve 4 dílech pod názvem *Briefe eines Verstorbenen*) již byly publikovány, takže je Auersperg mohl v roce 1837 znát. Konkrétně k dámám z Llangollen srv. *Briefe eines Verstorbenen. Band I.* München : 1830, Franckh. S. 18–22.

⁶⁷⁶ Shrewsbury, starobylé anglické město poblíž hranic s Walesem v hrabství Shropshire, souřadnice: 52° 42' s. š., 2° 45' v. d.

verheben, ohne Gebunde, dazu ist das ganze Bild{ei}ner Qualen von Rauch und dampf gehüllte, und erinnerte mich auf Kamenitz⁶⁷⁷ nach dem Brande. –

/167/

Am 28ten kamen wir glücklich nach London zurück, wo ich noch einige Tage bleiben will, um sodann über Brüssel nach Paris zu gehen. Ich fand hier bey meiner Ankunft Louise⁶⁷⁸ und Eduard Schönburg,⁶⁷⁹ wie habe eine rechte Freude über einander und überlassen aus mit wahrer Wonne dem heimatlichen Geplauder; – ich mache ihr ganz den Eindruck einer böhmischen Gegend. – Nun theuere Mutter leb. wohl...

3.20 16. dopis

Brusel, 1837, srpen, 5. Data: 3. 8. – 7. 8., s. 167–172.

Brüssel am 5/8 1837

Kein Meer trennet uns jetzt, meine theuere Mutter, aber wohl noch ein tüchtiges Stück Land, und doch fühle ich mich auf dem Continent schon mehr zu Hause. – Ich habe mich in England während diesen Paar Monathen ziemlich umgesehen, und habe (mit Ausnahme der Jagten, und das Familien-Lebens auf dem Lande) <...> beylaufig. Alles mitgemacht. Jenes kann ich nach ein Andermahl ...

/168/

aber für jetzt hätte mir meine Sehnsucht, Dich und das Vaterland widerzusehen jeden längeren Aufenthalt verleidet. –

Ich begreife nicht wie man Jahrelang in England sitzen kann! aber freylich hat mir der Himmel ein gar zu liebes chez-moi gegeben, dem nichts fehlt als eine geliebte Gattin. – Ich versichere Dich, daß Engländerinnen zu diesem Behufe sehr tauglich scheinen, es ist eine herrlichen Schlag von Frauen, schöne, reine und doch ausdrucksvolle phisionemien, welche ohne allen Zwang und pruderie, eine<te> {imposanten}⁶⁸⁰ Ausdruck von Tugend und Wurde haben,

⁶⁷⁷ Zřejmě Česká Kamenice (německy Böhmisches Kamnitz).

⁶⁷⁸ Luisa Schönburg-Hartenstein, rozená Schwarzenberg, (1803–1884) byla druhá žena Heinricha Eduarda Schönburg-Hartenstein.

⁶⁷⁹ Heinrich Eduard Schönburg-Hartenstein (1787–1872) byl politik a zakladatel pozemkové držby rodu v Čechách.

⁶⁸⁰ Vloženo na místo přeškrtnutého <interessanten>.

dazu herrliche, schlanke und doch kräftige <...> Gestalten, welche durch kein frühzeitiges Geschnüre [?] verkrüppelt, prächtige Kinder zur Welt bringen *müssen*. – Trotz dem Allen habe ich wieder den Kopf noch das Herz auf jener Insel gelassen, und bringen <{...}> <...> nur Beydes (gegen alle Prophezeiungen des Frau Hetzmeisterin, wohlbehalten zurück. Nach der Rückkehr von der Landtournée

/169/

habe ich mich eine Wache in London zugebracht, 3 Pferde gekauft, mehrere Einladungen angenommen, und wie ich Dir schon sagte Louisen recht viel gesehen, die Dich von Herzen umarmt; sie muß (zu ihrem großen Verdrusse noch den künftigen Unter in Paris zubringen, zur Wollkommen Heylung ihres schon beynahe hergestellten Sohnes. –

Am Tage vor meiner Abreise speiste ich noch bey der Königin von 16 Jahren, (eigentlich 18.) in Bukingham-Palace. Diese Einladung war sehr höflich, da ich ihre Bekanntschaft nur als Princessin Victoria gemacht hatte, und seit ihrer Thron-Besteigung, weder Audienz gehabt, noch einem drawin-room beygewohnt hatte, wegen meiner Reise im London. – Man blieb noch Tische bis gegen 11 Uhr beysammen, und war so ungezwungen als es <...> mit einer Königin von England vor sich, und kurzen Hosen auf sich, nur meiner denken lässt. – Die jugentliche Herrscherin

/170/

ist sehr angenehm ohne gerade schön zu seyn. – Ihr Gesichtchen hat einem hübschen Ausdruck von Gutmähigkeit und Verstand; ihre Gestalt ist klein aber sehr niedlich, ihre Conversation lebhaft und natürlich. – Sie war mit Allen Anwesenden {und mit mir} recht amiable [!], so wie auch die Herzogin von Cent,⁶⁸¹ welche (selbst eine Deutsche) ihre Landsleute protegirt. –

Am 3ten nahm ich Abschied von London, und bestieg am 12 Uhr mittags das Dampfschiff Soho, welches ungeheures voll war, in dem die Season in London vorüber ist, und daher alles davon rennt als wenn die Pesth ausgebrochen wäre. – Es waren 10 Reisewägen, und sogar Reitpferde am Borde. – Übrigens eine

⁶⁸¹ Viktorie Sasko-Kobursko-Saalfeldská (1786–1861) byla matka královny Viktorie. Známa byla právě pod titulem vévodkyně z Kentu, který užívala po svatbě s Viktoriiným otcem, princem Edwardem.

ganz angenehme Gesellschaft, darunter Lord Craven,⁶⁸² <und> mit seiner recht liebenswürdigen Frau und Tochter;⁶⁸³ dann auch Sir Albert Connigham,⁶⁸⁴ der vor vielen Jahren in Wien

/171/

war, wo er mit wie, im Schwarzenberg'schen Garten bey Schlittschuhlaufen häufig auf die Mase [?] viel. – Die Fahrt war glücklich bis aus einen ganz unbedeutenden Sturm, der aber groß genug war um Sehr häufige Anrufungen des heiligen Ulrichs⁶⁸⁵ herbeyzuführen. – Einige Personen waren wirklich sehr miserable und lagen gleich Sterbenden auf dem Verdecke. –

Dann sah man auch mehrere stille Speiber welche ihre kammervollen Gestalten hinter den Wegen und Segeln verbargen und nach ihren libationen an die Meeres Götter sich wider kühn unter die Gesunden mischten. – Zu dieser Secte gehörte auch ich eine Zeit lang, legte mich aber gar bald in mein Sarg-Artiges Bette, und schlief prächtig wider meine verunthen bis zum anderen Morgen, Um 12 Uhr kamen wir in Antwerpen und gingen nach einer Prangen Manthwisitnerung [?] zum Dampfwagen, der uns in

/172/

einer Stunde nach Brüssel brachten. –

Die Ahrenbergs sind schon nach Westphalen.⁶⁸⁶ – Am 7ten gehen wir nach Paris, wo ich 10–12 Tage bleiben will, du jetzt ohnehin keine brillante Jahreszeit zum Dortigen Aufenthalte ist, und ich mich viel zu sehr nach Hause freuen. Meine imensen Koffer lass ich in {Brüssel}⁶⁸⁷ und mache die course

⁶⁸² William Craven, 2. earl of Craven (1809–1866), který byl činný hlavně ve vojenské správě Warwickshire. Financoval mimo jiné romantickohistorickou přestavbu Coombe Abbey.

⁶⁸³ William Craven měl za manželku Emily Mary Grimston, se kterou měl později více dětí, v roce 1837 měli manželé pouze roční dcerku jménem Elizabeth Charlotte Louisa Craven (1836–1919).

⁶⁸⁴ Albert Conyngham, Cunningham, (1805–1860) byl britský diplomat, mimo jiné i ve Vídni. Pro dohledání osoby je nutné zmínit, že později po adopci přijal jméno Denison a byl pro něho vytvořen baronát Londesborough.

⁶⁸⁵ Modlili se k sv. Oldřichovi († 4. července 973), který byl biskupem v Augspurgu a významně pomohl při bitvě na Lechu proti Maďarům. Je patronem cestujících, rybářů a dalších.

⁶⁸⁶ Westfalen (Vestfálsko) je historické území na severozápadě Německa. Konkrétně asi Auersperg myslí arenberské severoněmecké statky Meppen a Recklinghausen.

⁶⁸⁷ Vepsáno nad škrtlé <Paris>.

legirum den zudringlichen Douaniers den Spaß des Suchens zu verderben. Gott erhalte Dich gesund theuere Mutt[er]... .. D. Sohn V.

3.21 17. dopis

Paříž, 1837, srpen, 15. Data: 8. 8. – 15. 8., s. 172–177.

Paris am 15. August

Ich ließ einige Tage verstreichen ohne Dir zu schreyben, und um setze ich mich zu meinem letzten Briefe von dieser Reise; denn ich glaube die nächste Nachricht die das von mir erhieltst werde ich mündlich ausrichten. – Gott gebe daß ich Dich wohlbehalt gesund und glücklich widerfinde, auch kann ich die Freude nach Hause zu kommen, schon gar nicht mehr

/173/

erwarten, und sehne mich nach der Frischen böhmische Luft, wie ein Fisch nach dem Wasser; es druckt mich die schwere Pariser Athmosphäre. – Da ich die stabilen Merkwürdigkeiten dieser Stadt schon von früher konnte so werde ich Dir nur von den Veränderungen sprechen die ich seit meiner letzten Aufenthalte Allhier anno [1]834⁶⁸⁸ finde. – Da alles was reich oder vornehm ist, sich dermahen auf dem Lande befindet, so ist der Moment Paris zu sehen nicht der brillanteste, man jedoch genug um den bessern Geist zu erkennen, den die jetzige Regierung ihrem (wirklich fatalen) Volke einzuflößen weiß, und den Verstand Louis Philips zu achten. – Er weiß durch sein mäßiges und dennoch kräftiges Wirken zu geben die sie in einem ordentlichen Staate haben müssen. – Die großartigen

/ 174/

welche ihm sein immenses Vermögen zu unternehmen gestattet, sein Energie die das Gute will und es kräftig durchzuführen weiß, haben ihm den Enthusiasmuß des lebhaften Franzosen einigermußen gewonnen. – Ohne die Popularität hintanzusetzen, weiß er mit der Würde der royotät [?] in Einklang zu bringen. –

Durch seine Sammlungen in Versailles⁶⁸⁹ welche diesen Ort, wirklich zum königlichsten Sitze der Welt machen, hat Louis-Plp.⁶⁹⁰ den Ruhen der

⁶⁸⁸ O cestě do Paříže roku 1834 není mnoho známo.

⁶⁸⁹ Versailles, zámek na předměstí Paříže, souřadnice: 48° 48' 16" s. š., 2° 7' 15" v. d.

französischen Geschichte, und den Glanz ihrer Waffenthaten, so <...> enge mit dem Königthum verwebt, dargestellt, daß die Franzosen ihre Besteuerung auch beyde erstrecken müssen, und den Ruhen des Vaterlandes, nicht ohne seine Herrscher denken kann. –

Die <...> Theater haben nicht mehr (wie vor 3 Jahren) jene lascive, Alles angreifende Tendenz, welche fortwährend, Religion und Moral in dem Kothe ihres Witzes herumzog:

/175/

Ich finde überhaupt mehr Ordnung und Anstand sogar in's Vergengungen; so hört man z. B. keine Marsaillaise⁶⁹¹ [!], sieht keine Pamphlets und Karikaturen über die königliche Familie, etc. –

Am Meisten von All'den was der König baut, und einrichtet, frappierte auch die Herstellung des Platzes vor den Tuilleries⁶⁹² und die Veränderungen in Versailles. – Ersterer wird nach seiner Vollendung gewiß der brillianteste Residenz-Platz Europens seyn, den der schon jetzt groß Raum, wird durch den Ankauf von mehr den Hundert Privathäusern, welche sogleich demoliert werden, doppelt so groß. – Einer wahrhaft imposanten Eindruck machte mir Versailles. – Als ich es von drey Jahren besuchte, <...> war es ein trauriger Anblick! von der Revolutionen verwüstet und sondern vernachlässigt und vergessen, ein Bild des herabgekommen Königthumes, Nun aber hat Louis Php. die Parkgebäude⁶⁹³ so

/176/

hergestellt wird engereichtet, wie sie unter Louis XIV.⁶⁹⁴ waren. – Alles was aus dieser brillanten Zeit en fait de rocaille aufzutreiben war, ist hier in verjüngtem Glanze zu schauen. – Einige und 90 Sälen und Zimmer sind mit Gemahlden von Frankreichs Thaten seyt dem 8ten Jahrhunderte bis jetzt angefüllt. –

⁶⁹⁰ Louis-Philippe d'Orléans, jako francouzský král Ludvík Filip, (1773–1850) byl v letech 1830–1848 posledním vládnoucím francouzským králem.

⁶⁹¹ Marseillaise, česky též Marseillaisa, je francouzská revoluční hymna (vytvořená v roce 1792), dnes národní hymna Francie.

⁶⁹² Tuileries, Palais des Tuileries, byl královský palác zbouraný v roce 1871, souřadnice: 48°51'44" s. š., 2°19'52" v. d.

⁶⁹³ Úvodní část slova „Park-“ je přepsána podle významu, ale zápis se blíží spíše čtení „Prmck-“.

⁶⁹⁴ Ludvík XIV. (1638–1715) byl francouzský král.

Die Gänze sind mit Statuen und die Gemächer mit portraits aller Könige Frankreichs, und seiner großen Männer verziert, Alles frisch vergoldet, und in besten Geschwante geordnet. –

Seit 2 Monathen ist diese Residenz dem schaulustigen Publikum offen, und gestern noch drängten sich Tausende in Saale wie am 1ten Tage. Aus Andenken Charles X⁶⁹⁵ wird vor Louis Php. geehrt, und bestmögliches herausgeputzt
Übrigens haben wie in Paris wenig Ausschlagung vormittags besehen wir, einige Umgebungen in der Nähe vor Paris z. B. die Fabrique de Loire, die Goblins etc. die Abende nehmen Restenconto, und die sehr guten Theaters. –
Aber

/177/

dieses ist nun gemassen nun halt mich nicht langer, daher kehre ich zur Heymath meine Schmitten und bin

Dein

Dankbare Sohn

V. Auersperg m. p.

3.22 [Dodatek 1]

Distance, in truth, produces in idea the same effect as in real – perspective. – Objects are softened, and roundet, and rendered doubly graceful, the harsher and more ordinary points of character are mellowed down, and those by wich it is remembered are the more striking outtines that mark sublimiti, grace, or beauty. – There are mists too in mental, as well as the natural horizon, to conceal wath is less pleasing in distantt objects, and there are happy lights, to stream in full glory upon those points wich can *profit by brilliant* illumination.

—⁶⁹⁶

3.23 [Dodatek 2]

1 Sas ich am Meersstrand,	2 S‘ ist doch der Meeresstrand.
Lag ich an Waldesrand	Ja wohl das selbe Loand
Ging ich im Felsenthal	Doch auf der Welle dort
Sie! sah ich überall	führt sie der Fremdling fort

⁶⁹⁵ Karel X. (1757–1836) byl v letech 1824–1830 francouzský král, zemřel v exilu.

⁶⁹⁶ Citát z románu Waltera Scotta *Waverly*, [neurčeného anglické vydání], 29. kapitoly, pátého odstavce.

3 Raublest, was Glück wie schien
 Trügrische fluth.
 Meinen {mich} deine selben <...> hin
 Still‘ meine Gluth.
 W. mp.

3.24 [Dodatek 3]

Ciel, en plain jour {---{ Cobalt
 Ciel t’ain du soire {---{ Cobalt & laque en Ochre jaune
 Arbres dans le lointain {---{ Gomme Gutte, et Sienna brulée changeant en
 Indigo et Laque
 Gazon {---{ Gomme Gutte, et Sienna brulée et Indigo bleu
 Les plance d’un enclos {---{ Indigo et laque
 Rochers {---{ Ochre jaune, laque & Cobalt
 La mère {---{ Indigo et Ochre jaune
 Quant la mère doit être moins verte on jaute a des 2. Contenres [?] un peu de
 Laque
 Nuages { <les partico>fortes---{ Indigo et Indian-Red
 { der faibles ---{ Cobalt et Indian-Red

3.25 [Dodatek 4]

Meine Seele schwarzen Kummer,
 Klagt’ ich in die kunkle Nacht.
 Alles lag in sanften Schluṃer.
 Nur mein *thröwen*’d Auge wachte
 Sañte meine müden Blicke,
 An die milder Starnen-Schaar,
 Die von meinem kurzen Glücke
 Einst <..>ein trauter Zeuge war;
 Und sich da! – ein Klang tönt weider
 <...> Döster schien des Mondes Taht.
 Willst Du Deine Ruhe wider?
 Arm<en>, ‘ach, so liebe nicht!
 W. mp

3.26 [Dodatek 5]

A Bixerl am Rucken
An Gamsbort am Huad
und a Diarndal im He^arz'n
des mocht am schon Muad

Und kniad der Deixel
heut selbst auf mi an
I pelzaten zom
Wie an alten hasån

Und kniad meiⁿ Diarndel
I nahm's uman Hols
Und mir sehlad nix mehr
Aba^r, i sehlad ålls.

3.27 Rejstřík

Položky rejstříku uvádějí odkazy na originální číslování v deníku. Pro úplnost je odkazováno i na jména v poznámkách (ne jména autorů literatury).

3.27.1 Osobní rejstřík

Adolf Nasavský, † 1298, král římskoněmecké říše, s. 9

Alžběta I., anglická královna, s. 49, 157

Alexandr I., 1777–1825, ruský car, s. 75

Alfréd Veliký, † 899, anglický král, s. 117

Anna, 1665–1714, anglická královna, s. 146

Argyll, Archibald Campbell, earl of, † 1573, politik, s. 139

Arundel, Thomas Howard of, 1585–1646, sběratel umění, s. 50

Auerspergové, s. 172

František Josef Antonín, 1734–1795, pasovský arcibiskup, s. 3

Vincenc Jan Nepomuk Columban, 1790–1822, voják a otec Vincence Karla Auersperga, s. 1

Arenberg, rod, s. 19, 23

Luise Pauline Sidonie, 1820–1853, dcera Prospera Ludwiga, s. 26

Maria Ludmilla, rozená z Lobkowicz, 1798–1868, manželka Prospera Ludwiga, s. 20

Marie Flora, 1823–1861, dcera Prospera Ludwiga, s. 26

Prosper Ludwig, 1785–1861, s. 19, 20, 22

Balliol, John de, † 1268, anglický šlechtic, s. 117

Bedford, Francis Russell, earl of, okolo 1527–1585, anglický vyslanec ve Skotsku, s. 140

Beresford, Henry de la Poer, 3. markýz z Waterfordu, 1811–1859, s. 53

Bew, pan, poskytovatel ubytování v Londýně, s. 31

Boleyn, Anne, † 1536, žena anglického krále Jindřicha VII., s. 49

Breadalbane, John Campbell, 1. markýz of, majitel paláce Taymouth Castle, s. 149

Breadalbane, John Campbell, 2. markýz of, 1796–1862, majitel paláce Taymouth Castle, s. 149

Bruce, Robert, 1274–1329, skotský král, s. 145, 146

Brunel, Marc Ismbard, 1769–1849, nebo Isambarda Kingdoma, 1806–1859, projektanti, s.

Buccleuch, Charles Montagu-Scott, vévoda of, 1772–1819, majitel Melrose Abbey, s. 157

Buckingham, George Villiers of, 1592–1628, oblíbenec krále Jakuba I., s. 50

Buttler, Eleanor, 1739–1829, výstřední obyvatelka Llangollen spolu se Sarah Ponsonby, s. 165–166

Capell, Arthur, earl z Essexu, 1631–1683, spiklenec proti Karlovi II., s. 50

Cicero, Marcus Tullius, římský spisovatel, s. 157

Clam-Martinic, Jan Karel, 1792–1840, český šlechtic, s. 127

Clam-Martinic, Selina, rozená Meade, 1797–1872, manželka Jana Karla Clam-Martinice, s. 127

Claverhouse, John Graham of, 1648–1689, jakobitský voják, s. 155

Cromwell, Oliver, 1599–1658, lord protektor, s. 63, 140

Cockerill, John, 1790–1840, průmyslník v Liège, s. 18

Collis, George Richmond, manufakturní výrobce v Birminghamu, s. 125, 127, 127a

Conyngham, Albert, 1805–1860, britský vyslanec ve Vídni, s. 170–171

Cowley, viz Wellesley

Cranach, Lucas starší, † 1553, renesanční malíř, s. 10

Craven, Elizabeth Charlotte Louisa, 1836–1919, dcera Williama Cravena, s. 170

Craven, Emily Mary, rozená Grimston, manželka Williama Cravena, s. 170

Craven, William Craven, earl of, 1809–1866, správce Wawrickshire, s. 170

Curzon, Nathaniel, baron Scarsdale, 1726–1804, stavebník Kedleston Hall, s. 127b

Darnley, Henry Stuart, lord, 1545–1567, manžel Marie Stuartovny, s. 138, 139, 141

Dawkins-Pennant, George Hay, 1764–1840, politik a majitel zámku Penrhyn, s. 163, 164

Delhoste, Karolína, roz Waldstein-Wartenberg, 1766 – 1844, provdaná L'Hoste de Beaulieu (Delhoste), prateta Vincence Karla Auersperga, s. 2

Dietrichstein, Moritz von, 1775–1864, rakouský vyslanec v Belgii a Bádensku, s. 19

Dolci, Carlo, 1616–1686, barokní malíř, s. 127c

Dollinger, Hans, postava z řezenských legend, s. 6

Domvile, Compton Pocklington, 1. baronet, † 1857, politik, s. 46

Domvile, Helena Sarah, lady, manželka Compton Pocklington Domvila, s. 46

Douglas, William, earl z Mortonu, věznitel Marie Stuartovny na Lochlevenu, s. 147

Douglas, William, komplic Marie Stuartovny při útěku z Lochlevenu, s. 147

Drake, Francis, 1540–1596, anglický korzár, s. 81

Dürer, Albrecht, 1471–1528, renesanční malíř, s. 9, 10

Du Rieux, Alexander (Alexis), † 1856, auersperský vychovatel, s. 18, 19, 22, 37, 42, 54, 62, 71, 74, 80, 133, 150

Du Rieux, Tony (Antonie), † 1854, manželka předešlého a známá Auerspergů, 63

Dyck, Anthonis van, 1599–1641, malíř, s. 75

Eduard I., 1239–1307, anglický král, s. 161, 162

Eduard VII., anglický král, s. 157

Essex, viz Capell, Arthur

Elssler, Herminie, tanečnice, s. 42

Epheu, Friedrich Wilhelm, viz Hanker, Garlieb

Esterházy de Galantha, uherský rod, s. 77

 Albert János, 1813–1845, hrabě, s. 69, 74, 80, 90, 106

 Nikolaus III. 1817–1894, syn Paula III., s. 41, 43, 106, 112

 Paul III. Anton, 1786–1866, rakouský vyslanec v Londýně, s. 37, 38, 43

Farquhar, Robert Townsend, 1776–1830, diplomat, s. 91

Farquhar, Walter Townsend, diplomat, manžel E. Mackay, s. 91

Ferdinand VII., 1784–1833, španělský král, s. 105

Filip II., 1527–1598, španělský král, s. 48

Fitzgerald, William, vévoda Leinster, otec lady Mary Ross, s. 131

Fürstenberg, Josef Friedrich Franz zu, 1777–1840, rakouský nejvyšší kuchmistr a ředitel Burgteateru, s. 14

Glyndŵr, Owain (Owen Glendower), pol. 14. století – po r. 1412, bojovník za svobodu Walesu, s. 165

Greiffenclau zu Vollraths, Carl Philipp von, 1690–1754, biskup ve Würzburgu, s. 15

Grisi, Giulia, 1811–1869, italská pěvkyně, s. 38, 66

Habsburg, rod

 Ferdinand III., 1769–1824, velkovévoda würzburský, později toskánský, s. 15

 Karel Rakousko-Těšínský, 1771–1847, vojevůdce napoleonských válek, s. 75

Hanker, Garlieb, 1758–1807, básník, s. 125

Herschel, Friedrich Wilhelm, 1738–1822, britský astronom, s. 83

Heserlig, William, † 1297, šerif Lanarku, s. 132

Hertford, Edward Seymour, vévoda of Somerset, earl of, 1500–1552, lord protektor v době nezletilosti Eduarda VII., s. 157

Holbein, Hans starší, 1465–1524, renesanční malíř, s. 10

Howard, Thomas, earl ze Suffolku, 1561–1626, námořník důstojník a politik, s. 49–50
Charon, bájný převozník v podsvětí, s. 127g
Churchill, John, vévoda z Marlborough, 1650–1722, vojevůdce, s. 113, 119, 120
Isabela II., 1830–1904, španělská královna, s. 105
Jakub I., anglický král, s. 137, 138
Jakub II., 1633–1701, anglický král, s. 50
Jakub IV., 1473–1513, skotský král, s. 137
Jersey, George Child Villiers, earl, 1773–1859, dvořan, s. 80
Jiří, svatý, s. 24, 25
Karel Veliký, s. 13
Karel X., 1757–1836, francouzský král, s. 141, 176
Kelly, Thomas, starosta Londýna, s. 90
Kobolt, Fr., vychovatelka u Auerspergů (?), s. 58
Lablache, Luigi, 1794–1858, italský pěvec, s. 38, 66
Ladies of Llangollen, viz Eleanor Buttler a Sarah Ponsonby
Lancaster, vládnoucí rod v Anglii, s. 125
Lee, Alice, postava z románu Woodstock, s. 112
Lee, Henry, postava z románu Woodstock, s. 113
Lee, Henry, † 1611, mistr zbrojnice za Alžběty I., s. 50
Leonardo da Vinci, 1452–1519, malíř, s. 66
Lindsay, Patrick Lindsay, lord, 1521–1589, Rizziův vrah, s. 139
Lobkowicz, Terezie Karolína Zdeňka (Nuniden?), 1800–1862, neprovdaná sestra matky
Vincence Karla Auersperga, s. 6–7, 58
Lockhart-Ross, Charles, manžel lady Mary Ross, s. 131
Ludvík I., 1786–1868, bavorský král
Ludvík XIV., 1638–1715, francouzský král, s. 176
Ludvík Filip, 1773–1850, francouzský král, s. 174, 175, 176
Mackay, Eric, lord Reay, otec Ericsy Macky, s. 91
Mackay, Erica, dcera Erica Mackay, manželka W. Townsend-Farquhar, s. 91
Mak-Key (?), pan, majitel hostinského domu v Edinburghu, s. 136
Manu (?), snad viz Metaxa, Jean Baptiste
Maria Christina, 1806–1878, manželka španělského krále, s. 105
Marie Stuartovna, 1542–1587, skotská královna, s. 137, 138, 139, 147

Marlboroug, viz Churchill

Meade, kapitán, důstojník u jezdeckva v Birminghamu, příbuzný Seliny Clam-Martinic, s. 127

Meade, Richard, earl Clanwilliam, 1766–1805, otec Seliny Clam-Martinic, s. 127

Meade, Selina, viz Clam-Martinic, Selina

Mercy, de, rod, s. 18

Metaxa, Jean Baptiste, 1806–1875, benátský šlechtic naturalizovaný v Anglii, s. 112

Mivart, James, 1781–1856, hoteliér v Londýně, s. 30, 31

Morton, James Douglas, earl of, † 1581, Rizziův vrah, s. 139

Murdoch, William, 1754–1839, skotský vynálezce, s. 84

Murray, skotský klan, hlava nosí titul Duke of Atholl, s. 148

Nelson, Horation, 1758–1805, britský admirál, s. 50, 82, 104

Nuniden (?), snad viz Lobkowicz, Terezie

Oranje-Nassau, nizozemská vládnoucí dynastie

Willem Frederik (král Vilém I.), 1772–1843,

Willem Frederik George Lodewijk (později král Vilém II.), 1792–1849, s. 23

Pálffy, uherský rod, s. 127b

Pálffy-Daun de Erdöd, Ferdinand Leopold, 1807–1900, manžel Zdeňky Karolíny, roz. Lobkowicz s. 127b

Zdeňka Karolína, 1812–1880, nejmladší sestra Auerspergovy matky, s. 127b

Pasta, Giuditta, 1797–1865, italská pěvkyně, s. 38

Pickert, Abraham, 1772–1870?, antikvář ve Führtu, s. 11

Ponsonby, Sarah, 1755–1831, výstřední obyvatelka Llangollen spolu s Eleonor Buttler, s. 165–166

Pückler-Muskau, Hermann von, 1785–1871, cestovatel, s. 166

Raffaello Sanzio, 1483–1520, malíř, s. 66, 127c

Ramsay, skotský klan, s. 145

Randolph, Thomas, 1523–1590, anglický vyslanec ve Skotsku, s. 140

Rembrandt van Rijn, 1606–1669, barokní malíř, s. 127c

Rizzio (Riccio), David, 1533–1566, italský zpěvák a osobní sekretář Marie Stuartovny, s. 139, 140

Rochester, John Wilmot, earl of, 1647–1680, anglický básník, s. 120

Ross, Mary, 1777–1842, majitelka Bonnington Pavilion u Lanarku, s. 131

Rossini, Gioachino Antonio, 1792–1868, skladatel, s. 67

Rubens, Peter Paul, 1577–1640, barokní malíř, s. 66

Rubini, Giovanni Battista, 1794–1854, italský pěvec, s. 38

Russell, John, 1792–1878, ministr vnitra a premiér, s. 107

Ruthven, Patrick Ruthven, lord, † 1566, vůdce Rizziových vrahů, s. 139

Scott, Walter, 1771–1832, spisovatel, s. 11, 112, 154, 157

Scott, Walter, 1801–1847, syn předchozího a voják, s. 156

Seymour, Edward, 1804–1885, politik, s. 111

Seymour, Jane Georgiana, 1809–1884, manželka Edwarda Seymoura, krasavice, s. 111

Shakespear, William, 1564–1616, anglický básník a dramatik, s. 156

Schiller, Friedrich, 1759–1805, německý spisovatel, s. 24

Schönborn, Johann Philipp Franz, 1673–1724, biskup ve Würzburgu, s. 15

Schönborn-Buchheim, Friedrich Karl, 1674–1746, biskup ve Würzburgu, s. 15

Schönburg-Hartenstein, Heinrich Eduard, 1787–1872, politik a zakladatel pozemkové držby rodu v Čechách, s. 167

Schönburg-Hartenstein, Luisa, 1803–1884, rozená Schwarzenberg, druhá žena Heinricha Eduarda, s. 167, 169

Schwarzenberg, Luisa, viz Schönburg-Hartenstein

Schwarzenber, Karel Filip, 1771–1820, rakouský vojevůdce, s. 75

Schwarzenberg, Karel, 1802–1856, politik a syn předešlého, s. 2

Skřivánek, Fr., služebník u Auerspergů (?), s. 58

Spring Rice, Thomas, 1790–1866, kancléř státní pokladny, s. 80

Stuart de Rothesay, Charles Stuart, baron, 1779–1845, vyslanec ve Francii, s. 80

Suffolk, viz Howard, Thomas

Sutherland-Leveson-Gower, George Granville, 1786–1861, politik, s. 111

Széchenyi, uherský rod, s. 106, 112

Taglioni, Marie, 1804–1884, baletka, s. 64

Tamburini, Antonio, 1800–1876, italský pěvec, s. 38

Thurn-Taxis, Maximilian Karl von, 1802–1871

Thurn-Taxis, Wilhelmine, rozená svobodná paní von Dörnberg, 1803–1835, s. 8

Tipu Sultan (Tipu Sahib), 1750–1799, vůdce státu Maisúr (Mysore) v jižní Indii, s. 63

Tomes, Anna, známá Auerspergů (?), s. 63

Tony, snad Antonie, manželka Alexise Du Rieux, viz Du Rieux, Tony

Townsend-Farquhar, viz Farquhar

Tyni, teta (Auerspergova?), s. 126

Ulrich (Oldřich), † 4. července 973, svatý, patron námořníků, s. 171

Vederle, pan, obchodník s koňmi (?), s. 43

Viktorie, 1819–1901, britská královna, s. 38, 85, 94, 169–170

Viktorie Sasko-Cobursko-Saalfeldská, vévodkyně z Kentu, 1786–1861, matka královny Viktorie, s. 38, 66, 95, 170

Vilém IV., 1765–1837, britský král, s. 94

Waldstein(-Wartenberg), česká šlechtická rodina, s. 112

Johann Nepomuk, 1809–1876, právník a sběratel umění, 38

Karolína, viz Delhoste

Wallace, William, † 1305, skotský bojovník za nezávislost, s. 132, 145

Waltrude, † 7. stol., světice, objekt uctívání na karnevalu v Mons, s. 24

Warwick, Henry Greville, earl of, politik a majitel hradu Warwick, s. 122

Wellesley, Arthur, 1. vévoda z Wellingtonu, 1769–1852, vojevůdce a politik, s. 57

Wellesley, Georgiana, lady Cowley, s. 91, 92

Wellesley, Henry, baron Cowley, britský vyslanec v Rakousku, s. 91

Wight, pan, obchodník se psy, s. 69, 70, 84

Wolgemut, Michael, 1434–1519, renesanční malíř, s. 10

Wolsey, Thomas, 1473–1530, yorský arcibiskup, s. 66, 118

Wren, Christopher, 1632–1723, anglický architekt, s. 81

Zampieri, Domenico, 1581–1641, barokní malíř, s. 127c

3.27.2 Místní rejstřík

Abbotsford, dům Waltera Scotta u Melrose, s. 154–156

Abergele, město v hrabství Clwyd, s. 161

Abukir, město v Egyptě, s. 82

Afrika, s. 53

Aggtelek, vesnice s krasovým systémem v Maďarsku, s. 127f

Anglesey, ostrov na severu Walesu, s. 162

Anglie, s. 52, 99, 100, 104, 123, 127d, 127e, 136, 148, 158, 159, 168

Ascot, vesnice v hrabství Berkshire, s. 72

Babylon, starověké město v Mezopotámii, s. 64

Bangor, město v hrabství Gwynedd, s. 162

Birmingham, město v hrabství West Midlands, s. 124, 125, 127a, 127i, 159
 Blenheim, venkovské sídlo u Woodstocku, Oxfordshire, s. 119
 Blindheim, vesnice v Bavorsku, s. 119
 Bruxelles, Brusel, belgické hlavní město, s. 17-18, 167, 172
 Palais des Académies (Palais du Prince d'Orange), palác při Bruselském parku, s. 23
 Palais d'Egmont, sídlo Arenbergů, s. 19
 Callander, menší město ve správní oblasti Stirling, s. 151
 Capel Curig, waleská vesnice v hrabství Clwyd, s. 165
 Carlisle, město v hrabství Cumbria, s. 158
 Clyde, řeka ve Skotsku, s. 131, 132
 Conwy, waleské město v hrabství Clwyd, s. 161, 162
 Čechy (Böhmen), s. 123
 Česká Kamenice (?), s. 166
 Derby, město v Derbyshire, s. 127b
 Devil's Arse, viz Peak Cavern
 Dunkeld, skotské město ve správní oblasti Perth a Kinross, s. 148, 149
 Earn, jezero (loch) ve správních oblastech Perth a Kinross a Stirling, s. 151
 Edinburgh, hlavní město Skotska, s. 135, 137, 141, 142, 143, 144, 146, 148, 154
 Epsom, anglické město v Surrey, s. 32, 33, 34, 72
 Evropa, s. 105, 175
 Flodden, místo bitvy mezi Skoty a Angličany v severní Anglii, s. 137
 Fürth, město v Bavorsku, s. 10
 Garstang, městečko v Lancashire, 127j, 158
 Glasgow, město ve Skotsku, s. 127i, 127j, 132, 133, 148
 Greenwich, městečko, dnes součást Londýna, s. 80, 81, 83
 Old Royal Naval College, s. 81, 83
 Gwrych Castle, zámek poblíž Abergele, s. 161
 Hamilton, město v Lanarkshire, s. 132
 Hampton Court Palace, královský palác, s. 66
 Hawthornden, palác s úkrytem Williama Wallace, s. 144
 Höchstädt an der Donau, město v Bavorsku, s. 119
 Ireland, Irsko, s. 95
 Kedlestone, vesnice a venkovské sídlo v Derbyshire, s. 127b

Kemelbach, rakouská vesnice, s. 2
 Kenilworth, zřícenina hradu u Birminghamu, s. 124
 Killin, vesnice ve správní oblasti Stirling poblíž loch Tay, s. 151
 Lanark, město v hrabství Lanarkshire, s. 130, 131, 132
 Lancaster, město v Lancashire, s. 127e
 Leith, přístav a (dnes) část Edinburghu, s. 143
 Leven, jezero (loch) v Perth a Kinross, s. 146
 Liège, Lüttich, Lutych, belgické město, s. 16
 Linlithgow, město v hrabství West Lothian, s. 136
 Linz, česky Linec, město v Horních Rakousech, s. 2
 Liverpool, město v Lancashire, s. 127e, 151, 152, 158, 159
 Llangollen, město v hrabství Clwyd, s. 165–166
 Lochearnhead, vesnice poblíž loch Earn, s. 151
 Lochleven (Loch Leven) Castle, hrad na jezeře Leven, s. 142, 146, 147
 London (Londýn), s. ... 64, 66, 86, 96, 97, 106, 110, 113, 114, 115, 148, 150, 167, 168
 Almack's, social club, s. 55
 rakouská ambasáda, s. 86
 Astley's Amphitheatre, s. 53
 Bedlam, Bethlem Hospital, zařízení pro duševně choré, s. 107, 108
 Bushy Park, s. 66
 British Museum, s. 67, 68
 Buckingham Palace, s. 169
 Collosseum, budova pro panoráma Londýna, s. 54
 doky, s. 51, 82
 East India House, sídlo Východoindické společnosti, s. 63
 Hyde Park, londýnský park, s. 41
 Newgate, věznice, s. 107
 plynárna, s. 110
 Regent's Park, s. 55, 66
 Spitalfields, s. 56
 soud, s. 87, 88
 Tattersall's, koňská aukce, s. 46
 Theatre Royla, divadlo v ulici Dury Lane, s. 41

Tower of London, pevnost v Londýně, s. 48
 Westminster Abbey, opatství, s. 43
 Longtown, městečko v hrabství Cumbria, s. 127j
 Löwen, Lovaň, s. 18
 Lubnaig, jezero (loch) ve správní oblasti Stirling, s. 151
 Manchester, město v Lancashire, s. 127e
 Matlock, městečko v Derbyshire, s. 127c, 127d
 Mauritius, ostrov poblíž Madagaskaru, s. 91
 Melrose, město ve správní oblasti Scottish Borders, s. 154, 156, 157, 158
 Menai Bridge, řetězový most spojující pevninský Wales s ostrovem Anglesey, s. 162
 Meppen, město a centrum arenberského vévodství (Arenberg-Meppen), s. 19, 172
 Mons, belgické město v Henegavsku, s. 24, 27
 Newport, hlavní město ostrova Wight, s. 100
 Nil, řeka v Egyptě, s. 82
 Nürnberg, Norimberk, s. 6, 8-10, 12, 14, 15
 Oberösterreich (Horní Rakousy), rakouská země, s. 96
 Oxford, univerzitní město, s. 113, 115, 116
 Pardubice, město a panství v Čechách, s. 101
 Paris (Paříž), hlavní město Francie, s. 167, 172–177
 Passau (Pasov), s. 3, 16
 Peak Cavern (Devil's Arse), jeskyně poblíž města Castleton, s. 127f
 Penang, malajský ostrov, s. 91
 Penrhyn, zámek ve waleském hrabství Gwynedd, s. 163
 Perth, město ve skotské správní oblasti Perth a Kinross, s. 142, 147
 Portsmouth, s. 86, 96, 97, 98, 100, 101, 105
 Postojna (Adelsberg), město ve Slovinsku, s. 127f
 Prince Edward Island, kanadský ostrov, s. 91
 Recklinghausen, město a dřívější panství v severním Německu, s. 19, 172
 Regensburg (Řezno), bavorské město, s. 1, 3, 6, 7, 8
 klášter sv. Jimrama, rezidence Thurn-Taxisů, s. 7–8
 Richmond, městečko, součást Velkého Londýna, s. 64, 65, 106
 Roslin (Rosslyn), vesnice v Midlothianu se známou kaplí, s. 144
 Ryde, město na ostrově Wight, s. 99

Salzburg, Salcburk, s. 16, 96

Sedmíhradsko, historická země v dnešním Rumunsku, s. 127f

Sheffield, město v hrabství South Yorkshire, s. 127a, 127b, 127e

Shewsbury, v hrabství Shropshire, s. 166

Simmering, vesnice a dnes 11. okres Vídně, s. 34

Skotsko, země Spojeného království Velké Británie, s. 127i, 148

Slatiňany, zámek a vesnice v okrese Chrudim, s. 142

St. Asaph, město v hrabství Clwyd, s. 159–160

Stirling, město, centrum správní oblasti, s. 143, 151

Styx, bájná řeka v podsvětí, s. 127g

Španělsko, s. 105

Tay, jezero (loch) ve správní oblasti Perth a Kinross, s. 149, 151

Taymouth Castle, palác u jezera Tay, s. 149

Tervuren, zámek nedaleko Bruselu, s. 22

Transilvania, viz Sedmíhradsko

Tuileries, královský palác v Paříži, s. 175

Tyrolsko, historické území v Rakousku a Itálii, s. 8, 148

Velká Británie (Great Britain, Großbritannien), s. 146, 151

Vestfálsko (Westfalen), historické území na severovýchodě Německa, s. 172

Virginia Water, vesnice severozápadně od Londýna, s. 76, 77

Warwick, město a hrad ve Warwickshire, s. 121, 122, 123

Wien (Vídeň), hlavní město Rakouska, 11, 17, 35, 107, 143

Auersperský palác

Lobkowitzký palác

Narrenturm, zařízení pro duševně choré, s. 107

Prater, vídeňský park, s. 41

Wight, anglický ostrov, s. 86, 98, 99

Windsor, s. 73, 74

Woodstock, s. 112, 114, 120

Würzburg, s. 15, 16

Žleby, zámek a vesnice v Čechách, s. 15

4 Závěr

Práce *Deník Vincence Karla Auersperga z cesty do Velké Británie roku 1837* měla přiblížit jednu důležitou etapu života Vincence Karla Auersperga, asi po právu nejlépe známého jako iniciátora romantické přestavby zámku Žleby, konkrétně jeho cestu do Velké Británie. Na jedné straně se jednalo o pouhé tři měsíce roku 1837 (zahrnuje období začátek května – 15. srpna, ve Velké Británii pobýval 25. května – 3. srpna), nicméně tato cesta byla již dříve považována za symbolickou (vzhledem k známému vlivu anglických vzorů na českou romantickou architekturu).

Jako nejvhodnější postup byla zvolena edice cestovního deníku. První část tvoří historický úvod, druhou pak ediční úvod a vlastní editovaný text.

V první kapitole historického úvodu je rámcově popsán rod Auerspergů a jeho cesta ze slovinské Tuří hory na české Žleby. Zde je vysvětlen vznik poměrně rozsáhlého majetku vlastněného „mladší“ knížecí linií Žleby-Slatiňany, jehož dědicem se stal Vincenc Karel Auersperg.

Na tento popis navazuje druhá kapitola, kde je životopisně představen samotný pisatel deníku Vincenc Karel Auersperg. Tento životopis má představit dvě roviny autora deníku, dospívajícího „prince“ (vzhledem k tomu, že se narodil jako pohrobek a i jeho adoptivní otec zemřel poměrně brzo, tak se v útlém věku stal knížetem), na něhož má velký vliv vychovatel. Volba rodiny, která vybrala vojenského vysloužilce, majora Alexise Du Rieux, je v kontextu praxe ostatních rodin spíše zvláštní – snad se ji částečně podařilo vysvětlit silným vojenským zázemím rodu a navázaným přátelstvím mezi Vincencovým strýcem Karlem Auerspergem a Alexisem. Alexis patřil mezi ty vychovatele, kteří si s chovancem vytvořili blízké pouto, a Alexis zůstal ve službách rodiny do své smrti. Integrální součástí výchovy a vzdělávání mladého šlechtice bylo cestování a i to je zde připomenuto (ale o tom více dále). Druhá rovina poté představuje Vincence Karla jako dospělého muže, který nějakým způsobem reflektuje svoji výchovu, k níž nejspíše lze zařadit i cestu do Velké Británie (v jeho 25 letech). Ačkoliv na Vincence literatura téměř hned po smrti zapomněla, jeho odkaz není nevýznamný a jistě by bylo možné ho vyličit podrobněji, než jak se děje v této práci. Zaměřil jsem se spíše na představení „charakteristického“ Vincence Karla (který nebude schován pod skořápku karikatury). Proto jsem popsal „stavebníka Vincenc“ a „politika Vincence“. Jako stavebník to neměl

být jen excentrický romantik (který si možná nějakou inspiraci přivezl z Velké Británie, nicméně je pravda, že tato cesta by se neměla v tomto ohledu přeceňovat), ale i uhlazenější stavitel vídeňského paláce (možná i chladně kalkulující podnikatel, nicméně se zdá, že tato část jeho života by měla být podrobněji prozkoumána). Politik Vincenc je možná poněkud méně známý (byť na něho bylo upozorněno A. Okáčem, nověji i J. Georgievem), přesto v jeho životopise tato aktivita význam má. Při bližším pohledu na Vincencovo politické smýšlení lze poměrně rychle poznat důvody, proč nepatřil mezi obzvlášť úspěšné politiky po roce 1862, zároveň smýšlení vykresluje další důležitý charakter člověka. Vincenc byl politik silně zásadový, starokonzervativního stylu, kdy se člověk stává politikem na základě stavovského principu a podle majetku, stranická politika byla v příkrém rozporu s jeho politickým přesvědčením.

Třetí kapitola historického úvodu začlenila Auerspergovu cestu do širšího cestovatelského kontextu. Zde byl zejména osvětlen vývoj kavalírských cest po jejich „klasickém období“, tedy jak přežily státní zákazy Marie Terezie a Josefa II., poté turbulentní doby v Evropě za francouzské revoluce a napoleonských válek až do roku 1837. S velkou pravděpodobností skutečně přežily, nicméně se cesty začaly zkracovat, využívat moderních způsobů dopravy apod. Lze si všimnout, že zánik kavalírských cest snad nezavinily zákazy (válka je do jisté míry potlačila, ale opět jen dočasně), ale spíše postupná ztráta exkluzivity této formy cestování. Poté je také vysvětlen postupný nárůst obliby Britských ostrovů mezi cestovateli. Británie skutečně dominuje jako cílová země v první polovině 19. století, nicméně zájem se objevuje již v 18. století a zároveň platí, že ostrov ani po celé 19. století nedokázal cestovatelům vytlačit ze zorného pole Itálii. Tuto kapitolu uzavírá popis vlastní britské cesty Vincence Karla Auersperga (a k němu připojený stručný popis jeho starší italské cesty pro srovnání).

Edice tvoří druhou část práce. Již od počátku jsem počítal s tím, že přiblížit britskou cestu Vincence Karla Auersperga půjde nejvhodněji pomocí edice jeho cestovního deníku (tento extensivní přístup k prameni má alespoň částečně kompenzovat fakt, že se jedná o pramen k této cestě nejvýznamnější a v mnoha ohledech jediný). Díky edici se čtenář kvůli seznámení s textem nemusí vydat do Zámrsku, zároveň mu poslouží základní identifikací vlastních jmen (ovšem ne všechna se povedlo identifikovat), přičemž místní a osobní jména najde v rejstříku. Itinerář musel být sestaven zcela nově, protože Auersperg žádný původně nesestavil.

Podařilo se tak upozornit na jednu britskou cestu, která nebyla dosud podrobněji popsána. Práce krom toho dokládá, že v Čechách (resp. česko-rakouském prostoru) se i v první polovině 19. století stále podnikaly kavalírské cesty, byť se jejich délka významně zkrátila (méně než rok, Auerspergova je ještě kratší), posunul se i věk „kavalírů“ z období mezi 15. a 19. rokem, až k dvacátému čtvrtému roku, kavalíři tedy již byli v podstatě dospělí. Itinerář a program tak mohly být volnější. Cesta jako forma vzdělávání tedy stále trvá, ale mohou ji absolvovat i méně majetní příslušníci měšťanstva a vrstvy intelektuálů. Zároveň do jisté míry ubývá i návštěv „dvorů“, které by měšťany a inteligenci vyloučily sociálně. Příslušnost k vysoké evropské aristokracii ale ukazuje jasnou výhodu při cestování i v případě Auersperga: jako o dobové celebritě o jeho příjezdu na ostrov psaly místní noviny, byl dobře přijat rakouským vyslancem v Londýně Esterházym, který domluvil společnou akci s vévodkyní s Kentu a její dcerou, princeznou Viktorií (mimo jiné dědičkou trůnu), ba dokonce měl Auersperg domluvenou schůzku s Viktorií ještě na konci pobytu, ovšem mezitím zemřel král britský král Vilém IV. a Auersperg se tak setkal už s novopečenou královnou Viktorií.

Zejména edicí deníku se podařilo ukázat v novém světle Vincence Karla Auersperga (nejen jako spisovatele). Jedná se o nejrozsáhlejší vydaný text od doby, kdy sbírku jeho textů připravil k vydání jeho syn František Josef Auersperg (a i tato sbírka obsahuje více kratších textů, zatímco deník je víceméně souvislý). Text ukazuje autora v novém světle ze dvou důvodů. Dopisy matce (vlastně opisy, u kterých ale vše nasvědčuje, že v nich bylo provedeno minimum změn oproti originálu) představují o poznání více „soukromý“ druh textu, než jaké byly vesměs vydány v *Erinnerungen* (tam se několik rodinných textů objevilo, ale byly v menšině, později ve 20. století bylo vydáno několik dopisů, ovšem to byla vesměs pateticky psaná korespondence s politiky, podobně jako jeho dvě politické brožury). Druhým důvodem je, že zde Auersperg vystupuje ještě jako mladík nezatížený politikou, který nemá potřebu vytvářet patetická provolání, zároveň je však ve svých dvaceti pěti letech dostatečně vyspělý na to, aby dokázal do svého textu vtělit svoji osobnost.⁶⁹⁷

⁶⁹⁷ Domnívám se, že právě toto ještě nedokázal zachytit deník z cesty do Itálie z roku 1828 (též v RAA).

5 Seznam použitých pramenů a literatury

Uvedený seznam zdrojů je rozdělen podle užití na prameny (primární prameny) a literaturu (sekundární prameny), přičemž moderní edice deníků, kde jsem doplňky edicí použil i jako literaturu uvádím v sekci literatura (pod jménem editorů).

5.1 *Prameny*

5.1.1 Nevydané

Praha, Národní archiv

DZV 1177, 1199

NA, Zemské desky – hlavní knihy

kn. 179 NI

kn. 240 SV.

Praha, Státní oblastní archiv

Sbírka matrik, Žleby 35

Třeboň, Státní oblastní archiv

RA Schwarzenberků – sekundogenitura

inv. č. 931, signatura II-56/1, karton 150, 7–11) dopisy Gabriely, Vilemíny a Vincence Karla Auerspergových Bedřichovi Schwarzenbergovi (a obráceně)

inv. č. 1331, kt. 219, sig. N-d-5, korespondence Vincence Karla s Karlem III. Schwarzenbergem

inv. č. 1952, kt. 422, sig. C-25c/3–5, c) Popis cesty do Terstu, Benátek, Milána, Inomostí, Solnohradu a Aschachu tří sester Terezy, Gabrielly a Zdenky Lobkowiczové podniknuté s Vincencem Durieux [!] (Malešice III 16) [Deník Terezie z Lobkowicz z italské cesty 1828].

inv. č. 1955, kt. 424–425, sign. C-25c/3–8, korespondence Terezie z Lobkowicz s Gabrielou a Vincencem Karlem.

Zámorsk, Státní oblastní archiv

Rodinný archiv Auerspergů Žleby, Slatiňany (RAA)

- inv. č. 38, sign. 44 R. K., evidenční jednotka rkp. 4, ukládací číslo K2, [Cestovní deník Vincence Karla Auersperga z cesty do Itálie 1828].
- inv. č. 39, sign. 54 R. K., ev. jedn. rkp 5, ukl. č. K5, [Deník Vincence Karla Auersperga z cesty do Velké Británie 1837, citovaný jako Deník].
- inv. č. 41, sign. 133 T. Z., ev. jedn. rkp. 6, ukl. č. K2, [skicář].
- inv. č. 47, ev. jedn. rkp. 9, ukl. č. K2, Alt-Ursperg, [veršovaná balada].
- inv. č. 57, sign. 51 R. K., ev. jedn. rkp. 12, ukl. č. K3, [Cestovní deník Wilhelminy Auerspergové z cesty do Francie a Velké Británie 1853].
- inv. č. 62, sign. 57 R. K., ev. jedn. rkp 14, ukl. č. K4, [Pohřební řeč nad hrobem knížete Vincence Karla Auersperga věnovaná kněžně Wilhelmině Auerspergové, roz. Colloredo-Mannsfeldové].
- inv. č. 507–515 [pozůstatky působení vychovatele Antona Sturma u Auerspergů] .
- inv. č. 516–523 [„pozůstalost“ Alexise Du Rieux].

Žleby, Státní zámek

inv. č. ZL 6523

inv. č. ZL 6524

inv. č. ZL 8440

inv. č. ZL 13355

5.1.2 Vydané

[AUERSPERG, Franz Josef (ed)]. *Erinnerungen an meinen Vater Vincenz Carl Fürst Auersperg*. Wien 1906.

[AUERSPERG, Vincenz Carl.] *Sustine et abstine*. Prag 1859.

CORNISH, Samuel. *Cornish's Guide and Companion to the London and Birmingham Railway*. London 1839.

Hof- und Staatshandbuch des österreichischen Kaiserthumes für das Jahr 1868. Wien 1868.

JECH, Johann H. *Der böhmische Grossgrundbesitz*. Prag 1874.

Josephs Gesetz-Handbuch 1780–1784. Band 1, Abtheilug 2. Wien 1785.

Militär-Schematismus des österreichischen Kaiserthumes. Wien 1815–1868.

NASH, Joseph. *Mansions of England in the Olden Time*. Díly I–IV. London 1839–1849.

[PÜCKLER-MUSKAU, Hermann]. *Briefe eines Verstorbenen*. Díly 1–4. Stuttgart 1830–1831.

[PÜCKLER-MUSKAU, Hermann]. *Tour in England, Ireland, and France*. Díly 1–2. London 1832–1833.

PRESL, J. Swatopluk. *Ssawectwo: rukowět' saustawná k poučenj vlastnjmu*. Praha 1834.

Schematismus der Oesterreichisch-Kaiserlichen Armée. Wien 1810–1814.

SCOTT, Walter. *Waverley*. Díly I–III. Edinburgh 1815.

SCOTT, Walter. *Waverley*. Díly I–II [český překlad], přeložil Z. M. Kuděj. Praha 1925.

SCHIMMER – FISCHER. *Geschichts- und Erinnerungs-Kalender auf das Jahr 1837. Ein nützliches Tagebuch für alle Stände, besonders aber für Freunde der vaterländische Geschichte*. Wien: Sollinger 1836.

SCHWARZENBERG, Karel (ed.). *Lancknechta Bedřicha Schwarzenberga Španělský deník a Zrození revolucí*. Jemnice u Strakonice 1992.

Sketches in Bedlam; or Characteristic traits of insanity, as displayed in the cases of one hundred and forty patients of both sexes, now, or recently, confined in New Bethlem, by Constant Observer. London 1823.

Stenographische Berichte des böhmischen Landtages. Dritte Jahressession 1864–1865. Prag 1865–1866.

TIMBS, John. *Curiosities of London*. London 1867.

Verhandlungen des verstärkten Reichsrathes (Separat-Abdruck aus der kaiserlichen Wiener Zeitung). Wien 1860.

Všeobecný zákoník občanský (Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch, ABGB), Justizgesetzsammlung 946/1811.

5.1.3 Dobové noviny

Fremden-Blatt, rok 1867.

Morning Post, rok 1837.

Wiener Zeitung, roky 1850–1868.

5.2 Literatura

5.2.1 Nevydaná

BINDER, Filip. *Zámek Hluboká v 19. století a Jan Adolf ze Schwarzenberga*. Praha 2014.

Vedoucí práce Jan Županič.

- EBEL, Martin – SVOBODA, Ladislav. *Zámek Slatiňany*. Pardubice 1996. (SHP).
- MAN, Miloslav. *Cestovní deníky Jiřího Františka Buquoye z cest do Francie a Itálie v letech 1803 až 1805*. České Budějovice 2004.
- MIKAN, Roman. *Stavitel František Schmoranz starší*. Brno 2013. Vedoucí práce Jiří Kroupa.
- NOVÁKOVÁ, Lenka. *Podnikatelské aktivity Auerspergů v oblasti cukrovarnictví ve 2. polovině 19. století a v 1. polovině 20. století*. Pardubice 2014.
- OUBRECHTOVÁ, Marcela. „Kéž bych byl malířem.“ *František Thun v době předbřeznové*. České Budějovice 2008. Vedoucí práce Zdeněk Bezecný.
- SEDLÁČKOVÁ, Hana. *Správa nasavrckého velkostatku Františka Josefa knížete Auersperga (1856-1938)*. Brno 2013.
- SUROVCOVÁ, Markéta. *Historické proměny interiérů zámku Slatiňany a jejich současná obnova*. Pardubice 2012. Vedoucí práce Pavel Panoch.
- SUROVCOVÁ, Markéta. *Zámek Žleby: proměny prezentace a vývoje historických interiérů od konce 19. století do současnosti*. Pardubice 2014. Vedoucí práce Vladimír Hrubý.
- VESELÍKOVÁ, Markéta. *Rodinný archiv Auerspergů, Žleby a Slatiňany 1704–1939 (1944): inventář*. Zámorsk 2015.

5.2.2 Vydaná

- Allgemeine Deutsche Biographie*. 57 dílů. Leipzig 1875–1912.
- BAUMGARTNER, Rudolf. *Ein Jahrtausend Auersperg'scher Chronik: Nach besten Quellen zusammengestellt und anlässlich der Feier des achtzigjährigen Geburtsfestes Seiner Durchlaucht des Fürsten Franz Josef von Auersperg dem edlen Jubilar in Verehrung und Dankbarkeit zugeeignet*. Wien 1936.
- BEZECNÝ, Zdeněk. Starý obránce starých práv. In HOJDA, Zdeněk – OTTLOVÁ, Marta – PRAHL, Roman, (edd.). *Vetché stáří, nebo zralý věk moudrosti?* Praha 2009.
- BUDÍKOVÁ, Alena. Výchova šlechtice v první polovině 19. století. *Sborník vědeckých prací Univerzity Pardubice. Série C. = Scientific Papers of the University of Pardubice. Series C*, 9, (2003), s. 89-124.
- BURKE, Bernard. *A Genealogical and Heraldic Dictionary of the Peerage and Baronetage of the British Empire*. [2. díl], 30. vydání. London 1868.

- CERMAN, Ivo. Bildungsziele – Reiseziele. Die Kavalierstour im 18. Jahrhundert. In Martin SCHEUTZ – Wolfgang SCHMALE – Dana ŠTEFANOVÁ (edd.). *Orte des Wissens. Jahrbuch der Österreichischen Gesellschaft zur Erforschung des Achtzehnten Jahrhunderts 18/19*. Bochum 2004, s. 49–78.
- COURTHOPE, William (ed.). *Debrett's Baronetage of England*. London 1835.
- Dictionary of National Biography*. 63 dílů. London 1885–1900.
- FATTINGER, Elisabeth. Gestaltung und Gewinn einer „Auftragsreise“: Karl Graf Zinzendorf in Großbritannien (1768). In REES, Joachim et al (edd.). *Europareisen politisch-sozialer Eliten im 18. Jahrhundert*. Berlin 2002.
- GEORGIEV, Jiří. *Až do těch hrdel a statků?: konzervativní myšlení a otázka samosprávy v politických strategiích české státoprávní šlechty po roce 1848*. Praha 2011.
- GLASSHEIM, Eagle. *Urození nacionalisté*. Praha 2012.
- GRIEB, Manfred. *Nürnberger Künstlerlexikon*. Díly I–IV. München 2007.
- HÁLEK, Jan, Cesta Jindřicha Chotka po Sicílii v roce 1830. In: *Celostátní studentská vědecká konference - Historie 2003 : Pardubice 4.-5. prosince 2003 / red. Jiří Kubeš*. Pardubice : Univerzita Pardubice, 2004, s. 175-192.
- HENDRICH, Jan. *Hrad Žleby ve východních Čechách*. Vydání 2. Čáslav 1890.
- HLAVAČKA, Milan. Všední den na středoevropských cestách 1750–1850. *Acta universitatis Purkynianae. Philosophica et historica. Studia historica III*, 1995, s. 337–345.
- HLAVAČKA, Milan. *Cestování v éře dostavníku*. Praha 1996.
- HLAVAČKA, Milan – NĚMEC, Jan. Ta pravá mobilita: cestování. In: *Mezi časy... Kultura a umění v Českých zemích kolem roku 1800*. Praha 1999 [vyd. 2000].
- HOJDA, Zdeněk. „Kavalírské cesty“ v 17. století a zájem české šlechty o Itálii. In: *Itálie, Čechy a střední Evropa: referáty z konference pořádané ve dnech 6.-8.12.1983, katedra dějin umění a estetiky FFUK v Praze*. Praha 1986, s. 216-239.
- HOJDA, Zdeněk, „Jdou s tebou naše srdce i mysle – až tam ku břehům Tibery.“ Cestování v době biedermeieru. In: *Biedermeier v českých zemích. Sborník příspěvků z 23. ročníku plzeňského symposia k problematice 19. století, pořádaného 6.-8. března 2003 Ústavem dějin umění AV ČR ve spolupráci s Archivem města Plzně*. Praha 2004, s. 128-141.
- HOJDA, Zdeněk – CHODĚJOVSKÁ, Eva et al. *Heřman Jakub Černín na cestě za Alpy a Pyreneje. I–II*. Praha 2014.

- HOLEŠOVSKÝ, Jan. *Le domaine du prince François Joseph Auersperg à Žleb, district de Čáslav en Bohème = Fürst Franz Josef Auersperg'sche Domäne Žleb, Bezirk Čáslav in Böhmen*. Wien 1900.
- HOLZMANN, Michael – BOHATTA, Hanns. *Deutsches Anonymen-Lexikon*. Bd. V (1851–1908). Wien 1908.
- HRBEK, Jiří. *Barokní Valdštejnové v Čechách*. Praha 2013.
- JAHN, Sigmund. *Reichsraths-Almanach für die Session 1867*. Prag 1867.
- JÄGER, August. *Das Leben des Fürsten von Pückler-Muskau*. Stuttgart 1843.
- JÁROVÁ, Eva. Poslední lancknecht a faccioso. (Reflexe Španělska během první karlistické války v cestovním deníku Bedřicha ze Schwarzenbergu.). In: *Historie 2006. Sborník prací z 12. celostátní studentské vědecké konference konané 7. - 8. prosince 2006 v Ostravě*. Ostrava 2007, s. 92-99.
- KAHUDA, Jan a kol. *Průvodce po Rakouském státním archivu ve Vídni pro českého návštěvníka*. Praha 2013, s. 259–261.
- KOTALOVÁ, Jitka. Reflexe jinakosti. Cestovní deníky jako prameny pro poznání myšlenkových světů několika šlechtičen doby předbřeznové. In: BŮŽEK, Václav – DIBELKA, Jaroslav (edd.). *Člověk a sociální skupina ve společnosti raného novověku*. České Budějovice : Jihočeská univerzita, 2007 s. 135–158.
- KOTT, František Štěpán. *Česko-německý slovník zvláště grammaticko-fraseologický*. Praha 1878–1893.
- KUBEŠ, Jiří. *Náročné dospívání urozených: kavalírské cesty české a rakouské šlechty (1620-1750)*. Pelhřimov 2013.
- KUNSKÝ, Josef. *Čeští cestovatelé I–II*. Praha: Orbis, 1961.
- KUTHAN, Jiří. *Aristokratická sídla období romantismu a historismu*. Praha 2001.
- KYSELÝ, René – MEDUNA, Petr. O zvířeti velkém jako slon, mezi jehož rohy si mohou sednout tři muži. *Památky archeologické C (2009)*, s. 241–260.
- LENDEROVÁ, Milena. Deník Gabriely ze Schwarzenbergu, 1840–1841. *Jihočeský sborník historický České Budějovice : Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích 71*, (2002), s. 205-233.
- LENDEROVÁ, Milena. Dámy na cestách. Cestovní deníky žen a dívek dlouhého 19. století. In: *Múzy na cestách. Ohlasy z cest do ciziny v dílech českých spisovatelů / Praha : Památník národního písemnictví 39*, (2007), s. 95-110.

- LENDEROVÁ, Milena. Francie a Francouzi v cestovních zprávách z Čech v prvních desetiletích 19. století. Reflexe francouzské skutečnosti během padesáti let ve schwarzenberském archivu. In: *Napoleonské války a historická paměť. Sborník příspěvků ze stejnojmenné konference konané ve dnech 21.-22. dubna 2005 v Brně*. Brno 2005, s. 169-178
- LENDEROVÁ, Milena – PLŠKOVÁ, Jarmila (edd.). *Krátká cesta životem a Evropou. Gabriela ze Schwarzenbergu*. Dolní Břežany 2006.
- LENDEROVÁ, Milena. *A ptáš se, knížko má...: ženské deníky 19. století*. Praha 2008.
- LENDEROVÁ, Milena – JIRÁNEK, Tomáš – MACKOVÁ, Marie. *Z dějin české každodennosti*. Praha 2009.
- LIPPERT, Stefan. Felix Fürst zu Schwarzenberg. Stuttgart 1998.
- LIŠKOVÁ, Marie. *Slovník představitelů zemské samosprávy v Čechách v letech 1861–1913*. Praha 1994.
- MÁDL, Claire. Pán na Mimoni a šlechtic evropského rozměru. František de Paula Antonín Hartig (1758–1797). In: *Zámek v Mimoní. Zbytečně zbořená památka*. Mimoň: Ville de Mimoň, 2013, s. 101–124
- MAŠEK, Petr. *Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku od Bílé hory do současnosti: I–II*. Praha 2008–2009.
- MAURER, Michael. *Aufklärung und Anglophilie in Deutschland*. Göttingen ; Zürich 1987.
- MELVILLE, Ralph. *Adel und Revolution in Böhmen: Strukturwandel von Herrschaft und Gesellschaft in Österreich um die Mitte des 19. Jahrhunderts*. Mainz 1998.
- MORGAN, Kenneth O. *Dějiny Británie*. 2. dopl. vyd. Praha: NLN, 2008.
- MOTEJZÍK, Pavel, Zelenohorská perla. *Pod Zelenou Horou. Vlastivědný sborník jižního Plzeňska*, 5 (17), č. 3, (2002), s. 4-8.
- MŽYKOVÁ, Marie. Vévodou nejsem, jsem Rohan: poznámky k životu aristokrata. In: *Šlechtické rody a jejich sídla v Českém ráji : sborník referátů z vědecké konference konané ve dnech 24. - 25. dubna v Turnově. Státní oblastní archiv v Litoměřicích pro Pekařovu společnost Českého ráje v Turnově*, 2009 s. 52-59.
- NOHEL, Roland. *Auerspergové v Čechách*. Kutná Hora 1997. 49 s.
- NUSEK, Jindřich. Podblanicko a české lokality v Trautsonsko-Auerspergském archivu v Innsbrucku. *Sborník vlastivědných prací z Podblanicka*, roč. 49, č. 1 (2009), s. 133-153.

- ODLOŽILÍK, Otakar. *Cesty z Čech a Moravy do Velké Britanie v letech 1563–1620*. Brno 1935. (separátní tisk).
- OKÁČ, Antonín. *Rakouský problém a list Vaterland 1860-1871 I–II*. Brno 1970.
- Ottův slovník naučný*. Díly I–XXVIII. Praha 1888–1909.
- Österreichisches Biographisches Lexikon 1815-1950*. Díly I–XIV. Wien 1957–[nedokončeno].
- PAKOSTA, Oldřich. Méně známá deska s pernštejskou erbovní pověstí. *Sborník prací východočeských archivů*, roč. 15, (2011), s. 137–142.
- POPELKA, Petr. Podíl šlechty na železničním podnikání. In: *Šlechtic podnikatelem podnikatel šlechticem*. Ostrava 2008.
- PREINFALK, Miha. *Auersperg, Geschichte einer europäischen Familie*. Graz 2006.
- PŠENÍČKOVÁ, Jana. Antonín Emanuel Komers u děčínských Thunů. In: *Rekviem zemědělsko-lesnické archiváře a agrární historičce*. Praha 2010, s. 39–59.
- REITER, Ilse. *JuristInnenausbildung an der Wiener Universität. Ein historischer Überblick*. [Wien] 2007, s. 8–11, dostupné https://homepage.univie.ac.at/ilse.reiter-zatloukal/RWStud_online_relaunch.pdf [cit. 2015-10-16].
- ROUBÍK, František. Na českém venkově 1848. *Časopis pro dějiny venkova*, roč. 15, 1928, č. 3, s. 161–231.
- SEKYRKA, Tomáš – SEKYRKOVÁ, Milada. Bratři Šternberkové na cestách. In: *Cesty a cestování v životě společnosti. = Reisen im Leben der Gesellschaft. Sborník příspěvků z konference konané 6. - 8. září 1994 v Ústí nad Labem. Ústí nad Labem 1995 [vyd. 1997]*, s. 415–420.
- SLABÁKOVÁ, Radmila. Osobní deník – zdroj, nebo tvůrce paměti? In: LENDEROVÁ, Milena – KUBEŠ, Jiří (edd.). *Osobní deník a korespondence - snaha o prezentaci, autoreflexi nebo (proto)literární vyjádření?* Pardubice 2004, s. 41–42.
- SOJKA, Jaroslav, ed. a kol. *Zapřažená krása: kočáry, saně a nosítka 18.–20. století: [20. srpna – 19. října 2014, Jízďárna Pražského hradu]*. Praha 2014.
- SCHEPPARD, Francis H. (Ed.). *Survey of London : Volume 40, the Grosvenor Estate in Mayfair, Part 2 (The Buildings)*. London 1980.
- SCHULZE, Winfried. Ego-Dokumente: Annäherung an den Menschen in der Geschichte? Vorüberlegungen für die Tagung „Ego-Dokumente“. In: SCHULZE, Winfried.

- Ego-Dokumente: Annäherung an den Menschen in der Geschichte.* Berlin: Akademie Verlag, 1996, s. 11–30.
- STEHLÍKOVÁ, Jana – ŠTĚPÁN, Luděk. *Nasavrcké panství a slatiňanští Auerspergové : utváření sídelní krajiny.* Slatiňany 2014.
- STEKL, Hannes. *Österreichs Aristokratie in Vormärz.* München 1973.
- STEKL, Hannes – WAKOUNIG, Marija. *Windisch-Graetz: ein Fürstenhaus im 19. und 20. Jahrhundert.* Wien 1992.
- STRNAD, Jaroslav et al. *Dějiny Indie.* Praha 2003.
- ŠÁMAL, Martin (ed.). *Cestovní deník Zdenky Braunerové: (1883).* Roztoky u Prahy: Středočeské muzeum v Roztokách u Prahy, 2003.
- ŠULÁKOVÁ, Kateřina. Cestovní deník hraběnky Gabriely z Žerotína: zážitky z cest urozené dámy v polovině 19. století. *Genealogické a heraldické informace*, Brno: Moravská genealogická a heraldická společnost, roč. 18 (33), (2013 [vyd. 2014]), s. 57-66.
- ŠULC, Ivo. *Rod Schmoranzů ze Slatiňan – mozaika z dějin rodu.* Slatiňany 2002.
- ŠTORM, Břetislav. *Žleby: státní zámek a památky okolí.* 2. vydání. [Praha] 1960.
- ŠTOVÍČEK, Ivan et al. *Zásady pro vydávání novověkých historických dokumentů z období od počátku 16. století do současnosti.* Praha 2002.
- VYBÍRAL, Jindřich – SEKYRKOVÁ, Milada. Britská cesta Jana Adolfa ze Schwarzenbergu roku 1825. *Umění* 46, č. 1/2, (1998), s. 129-145.
- WURZBACH, Constant von. *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich.* 60 dílů. Wien 1856–1891.
- ŽUPANIČ, Jan – FIALA, Michal – STELLNER, František. *Encyklopedii knížecích rodů zemí Koruny české.* Praha 2001.

6 Příloha 1: Obrázky

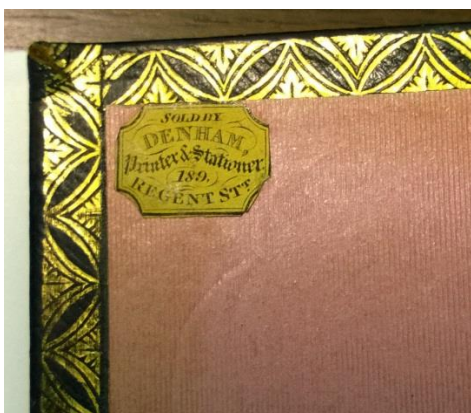
Obrázek 1: Vincenc Karel Auersperg, litgrafie Josefa Kriehubera zhotovená 1835, tedy po dosažení plnoletosti, nedlouho před podniknutou cestou. (Wikimedia Commons, digitalizoval Peter Geymayer z originálu Österreichische Nationalbibliothek)

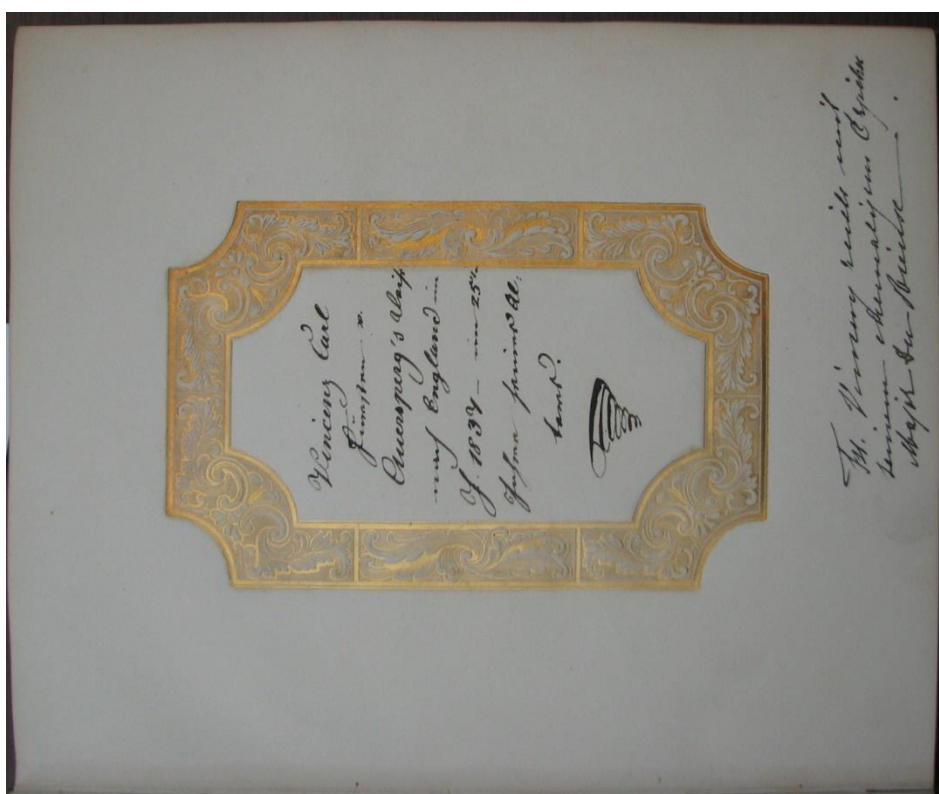
Obrázek 2: Přední deska deníku (zadní deska je s podobným zdobením, bez nápisu ALBUM)

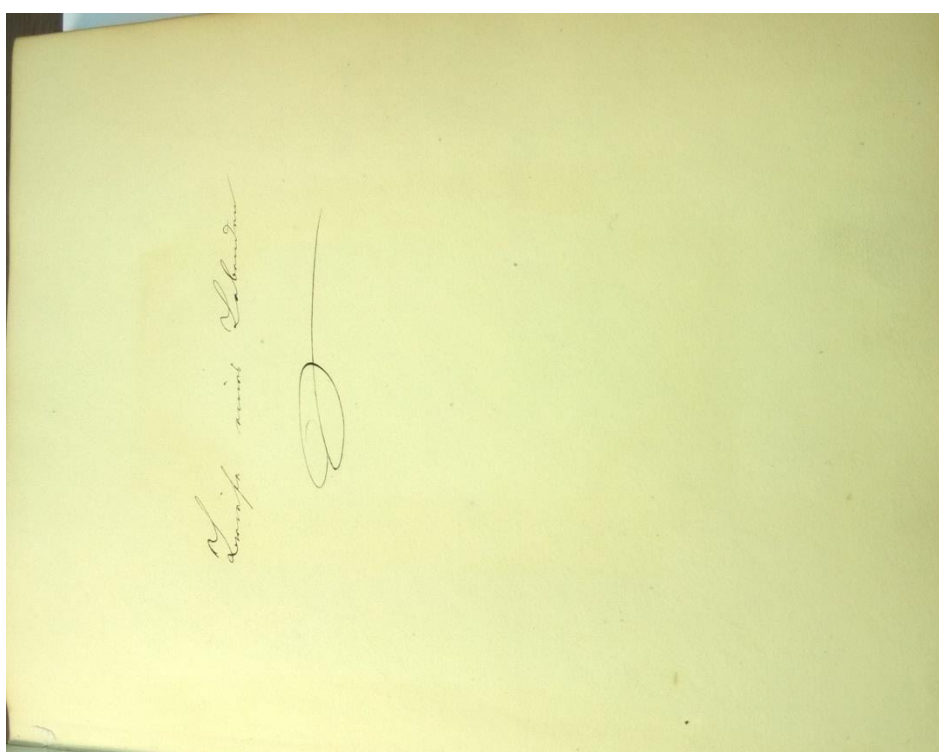
Obrázek 3: Zdobení hřbetu deníku

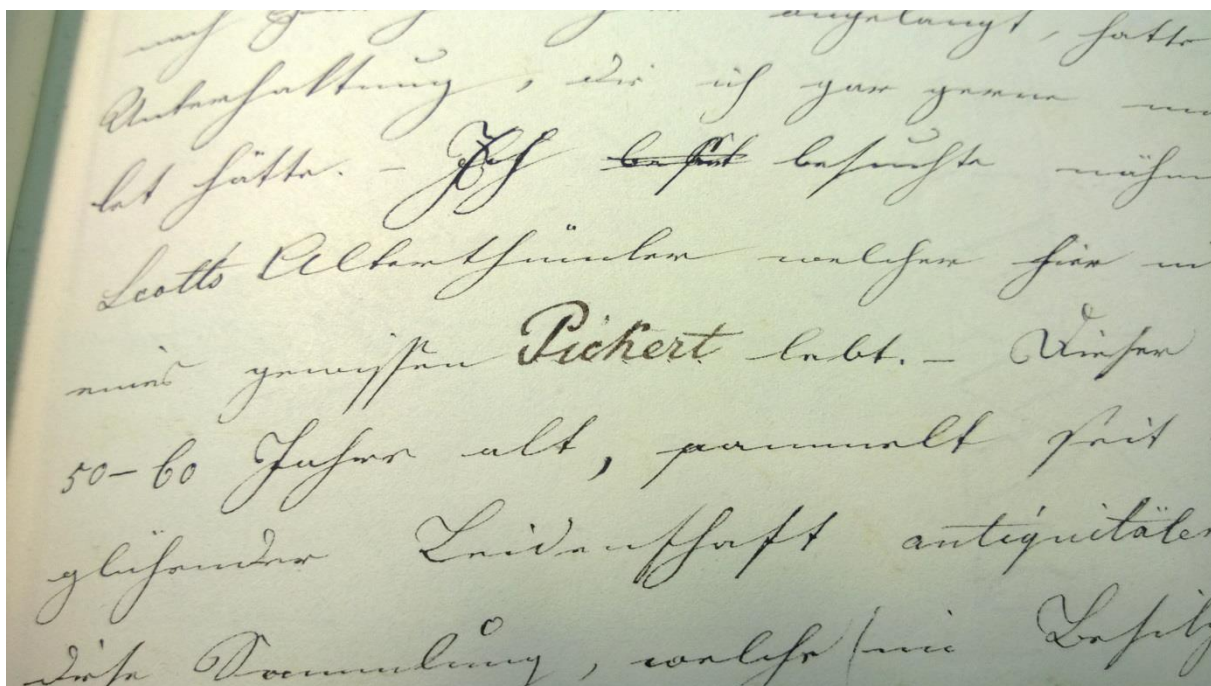
Obrázek 4: Detail přideští se štítkem vazače

Obrázek 5: Titulní strana deníku (nová)

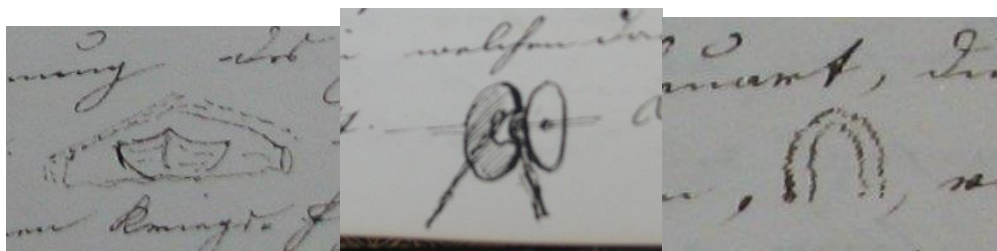
Obrázek 6: Titulní strana deníku (originální)

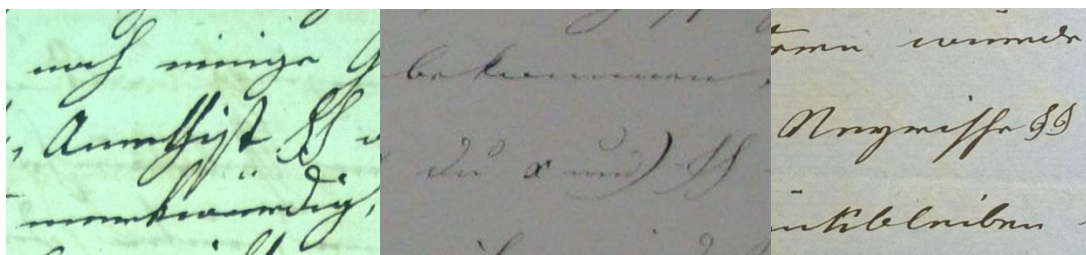
Obrázek 9: Písmo deníku v hlavní části (s. 11), jméno „Pickert“ dopsáno později na tečky

Obrázek 10–12: Ilustrace 1–3

Obrázek 13–15: Ilustrace 4–6

Obrázek 16–18: Auerspergova značka v edici převáděná jako etc. V deníku z cesty do Itálie („Amethyst etc.“ 1828), deníku („du x und etc.“ 1837), dopisu Karlu III. Schwarzenbergovi („Steyrische etc.“ 1859)